~~8/10~~

P19 Cp II 483.1

+ ~~5155~~/64

ne

Цена кнѣпіе 8. у. гар.

Свѣче 8. у. гар.

614.

Р19 Ср II 483.1

ЮСТИНІЯНОВЕ ИНСТИТУЦІЄ

ПРЕВЕО И СА НУЖДНИМЪ ОБЈАСНЯВАЮЋИМЪ ПРИМЕТБАМА

ПРОПРАТІО

МИХАИЛО М. РАДОВАНОВИЋ,

КАНЦЕЛИСТА У МИНИСТЕРСТВУ ПРАВДЕ, И ЧЛАНЪ ДРУШТВА СРБСКЕ СЛОВЕСНОСТИ.

ПРЕГЛЕДАЛА И ОДОБРИЛА ШКОЛСКА КОМИСІЯ.

У ВЕОГРАДУ

У ДРЖАВНОЙ ШТАМПАРІИ.

1864.

Инв. Ор. 252517

УВОДЪ.

Римско є право пре свега положително право, а за изучаванѣ свакогъ положителногъ права, нуждно є имати пре свега текстъ самы закона, а после добро є имати валяны коментара, кои ће намъ олакшати разумеванѣ текста. Излажући овде текстъ Юстиніяновы Институція, нуждно є казати у каквимъ су околностима те Институціе постале, зашто су начинѣне и какву су цель имале.

У юстиніяново време одвећъ се яко осећала потреба у каквомъ делу, коє бы руководило оне кои се съ правомъ занимаю. Премда се златный онай векъ цветаня римскогъ правословства прекинуо іошъ подъ Александромъ Северомъ, али превелика мложина правословны дела, коя су често была меѣ собомъ разногласна, збуньивала є ослаблѣный већъ духъ правослова юстиніяновогъ времена. Осимъ тога, варвари беху са свію страна напали на юстиніянову државу, па є требало дати већу силу администрациі, а за то є потребно было єдинство у законодавству. Найпосле, у законодавству био є хаосъ: закони XII. таблица, закони, што су издавали популусъ, плебсъ, сенатъ, владаоци, законици Григорієвъ, Хермогеновъ и Теодосієвъ, као и конституціе доцніи владалаца били су у важности. Све то побуди Юстиніяна те науми да претопи законодавство, да га разчисти и доведе да буде ясно и просто.

Я ћу укратко изложити юстиніяновъ правословный радъ, нешто по г. Ортолану, а нешто по г. Лагранжу.

Да би постигао споменуту цель, Юстиніянъ науми начинити єданъ законикъ, кои ће носити нѣгово име (codex Justinianeus). Зато наименує єдну комисію одъ десетъ правозналаца и овима наложи, да изберу одъ млоги конституція, коє су се налазиле у законицима Григорієвомъ, Хермогеновомъ и Теодосієвомъ, и одъ осталы конституція изданы одъ Теодосія II. па до нѣга, оне, коє су іошъ у важности, и да ій све саєдине у єданъ законикъ. Комисари имали су власть да униште подобна или противна расположеня и онаква коя се неби сагласавала са временомъ; да изоставе изъ конституція шта хоће, да ій меняю, шта више и да имъ чине додатке какве за добро нађу. Тай законикъ, кои се зове старый законикъ и кои до насъ ніє дошао, обнародованъ є био 7. Априла 529. год.

Юстиніянъ наскоро увиди, да тай законикъ ніє доволянъ, па науми учинити обшту реформу у праву. Зато овласти Трибоніяна са іошъ 16. саделателя, не само да изваде изъ дела стары правослова оно што имъ се допадне, него іошъ да могу изменити у тимъ изводима оригиналне изразе, па и самъ текстъ стары закона коє споминю правослови, хотећи да се све саюзи у методичну сбирку. Требало є избегавати повтораваня а нарочито противусловія. Посао ніє био лакъ: премда Трибонію ніє было наложено, да сабере безъ разлике све писце о старомъ праву, него само оне правословѣ, коима є владалацъ дао право да одговараю у нѣгово име (jus respondendi), тако є было млого дела овы правослова, и одкако су постале секте сабинска и прокулеянска, таква є била разлика у мнѣніяма, да су сабирачи често долазили у забуну.

Да би имъ олакшао посао, Юстиніянъ є решіо више правны спорова особитимъ конституціяма, познатимъ подъ именомъ Quinquaginta decisio-

nes (530 год); та решеня дошла су понайвише у нови законикъ.

Юстиніянъ є дао десетъ година за тай посао, комисія га є свршила за три године: збирка та буде обнародована 16. Децембра 533. год. подъ двоякимъ именомъ *Дигеста* или *Пандекте*. Та хитня шкодила є послу; па и самъ Юстиніянъ признає да има повтораваня; и премда онъ уверава да нема противусловля, известно є да є разлика времена и система у коима су писана дела одъ кои су изводи ваѣени, оставила млоге трагове у збирци.

Дело є поделѣно на 50 кньига, и на 7 делова кои одговараю деловима едикта. Свака кньига има више глава у коима су изводи, а саставлѣне су често изъ єдногъ принципіюма и више параграфа. Ове изводе Юстиніянъ и врло млоги обяснителъи зову *законом*ъ и означаваю са L; други ій зову *одломцима* — fragmenta — и уместо L пишу Fr. — Durecte означаваю некипутъ са D. други путъ са ff, знакъ кога є порекло дало повода млогимъ а безполезнимъ препиркама.

Ево различиты начина како се цитираю закони или фрагменти. За назначенѣ закона 5. § 6. главе de jure dotium, што є глава III у кньизи XXIII. пише се у наше време:

L. ς. § 6. ff. de jure dot. или

fr. ς. § 6. D. de jure dot (XXIII. 3); или

fr. ς. § 6. D. XXIII. 3.; или найпосле

D. XXIII. 3. Fr. s. § 6. — Одпре се писало овако:

L. profectitia; §. si pater, D. de jure dot. или

L. profectitia 5; §. si pater 6., D (или ff) de jure dotium.

Юстиніянъ изда две конституціє, єдну на грчкомъ а другу на латинскомъ єзику, да потврди пандекте и да забрани да имъ се праве обясненя: осо-

битомъ конституціомъ наредио є да се предаю у школи.

Докъ се радило на Пандектама, осетила се потреба имати какву елементарну кньигу, коіомъ би се могао човекъ препрaвити за изучаванѣ овогъ великогъ дела и законика. Такавъ є био предметъ *Институція*, коє садрже прва начела науке права. Речь Институціє (Institutiones) била є у римскомъ праву готовъ насловъ за кньиге, у коима су излагани први основи науке права. И пре юстиніяновы Институція писали су правослови таква дела и називали ій Институціяма. Тако имамо Институціє одъ Гая, коє су поглавито служиле за узоръ при правленю юстиніяновы Институція, єръ не само да су предмети у овима тако расположени као у Институціяма Гаєвимъ, нето є и текстъ, понайвише сасвимъ одъ речи до речи позаиманъ одъ Гаєвы Институція. Осимъ Гая писали су Институціє: Флорентинъ, Марціянъ и Улпіянъ, али све те Институціє или су се сасвимъ изгубиле, или су само у одломцима до насъ дошле — Юстиніянове Институціє саставлѣне су одъ Трибоніяна и професора Доротія и Теофила, биле су обнародоване 12. Новембра 533. год., пре Пандекта, али су добиле силу закона кадъ и Пандекте то єсть 30 Декембра исте године. Редактори су ставили у изводу више юстиніяновы конституція, и исторична разясненя, у коима нису свагда доказали толику точность.

Институціє су поделѣне на 4 кньиге, одъ кои свака има више глава, саставлѣны обично изъ принципіума (pr) и више параграфа (§). — Цитираю се по главама и броєвима параграфа; на примеръ: § 1. I. De tutelis. или само по броєвима: § 1. I. 1. 13.

Юстиніянъ наложи Трибоніяну и четворици правослова, да доведу законикъ у сагласіє са Пандек-

тама и Институціяма и да га попуне са *петдесетъ решеня* и са више Конституція изданы докъ су се радиле Дигесте. Изъ тога посла изиђе новъ законикъ, или, ако се хоће, ново изданѣ законика (Codex repetitae praelectionis), кои царъ обнародуе 16. Новембра 534. год.

Законикъ има 12. књига, поделѣны на главе и уређены готово у истомъ реду као Дигесте. Кадъ Юстиніянъ у Институціяма говори о законику, наравно онъ мысли на прво изданѣ, єръ є ово друго доцніе одъ Институція: зато и више Конституція што се споминю у овомъ последнѣмъ делу као налазеће се у законику, данасъ се тамо неналазе, єръ су укинуте у другомъ изданю, коє є єдино до насъ дошло.

Пошто су та дела свршена, Юстиніянъ, кои є владао іошъ 30. година, издавао є особите наредбе, коима є меняо оно што постои. — Ове нове Конституціе назване *Новеле*, биле су писане латински, нешто грчки, мрачнимъ и надувенимъ стиломъ. Юліянъ, професоръ у Цариграду, начиніо є (570 год) изводъ на латинскомъ одъ 125 новела, познатъ подъ именомъ *Epitome* или Liber novellarum. Скоро после смрти Юстиніянове, непозната лица сасвимъ преведу новеле. Тай преводъ названъ буде *аутентичнимъ* одъ глосатора, кои у XII. веку ставе га у деветъ збирки, одъ кои є свака састављена одъ више глава или новела. Тай преводъ доцніе названъ буде *старимъ* или *vulgata*, спрамъ превода кои су чињни у XVI. веку по новимъ рукописима, и коима се онъ у употребленю предпоставляо: онъ се налази у Corpus juris civilis. Глосатори узели су у ньіове збирке само 97 новела; многе одъ оны коє су они изоставили, и коє су звали *extravagantes* нађене су у XVI. веку и додане, тако да Corpus садржи данасъ 168 новела, одъ кои су 160 Юсти-

ніянове. Новеле 140. 144. припадаю Юстину II; новеле 161. 163. 164. Тиберію II; и новеле 166. 167. 168. єсу префектови едикти.

Сваки део юстиніянове збирке, до XVI. века преписиваo се и штампао одвоєно. Њиовъ скупъ истина, звао се іошъ врло давно corpus juris civilis, но то за разлику одъ corpus juris canonici. — Текъ у 1604. год. Годфридъ назвао є Corpus juris civilis, друго изданѣ свога са приметбама пропраћеногъ Corpus juris civilis-a.

Ако се посмотре различни делови Corpus juris-a са гледишта на законодавну властъ кою имъ є дао Юстиніянъ, по правилу *posteriora prioribus derogant*, Новеле су яче одъ Законика, овай одъ Институція и Пандекта; али ће се следовати обрнутъ редъ, ако се на њи посмотри, као што ми данасъ чинити морамо, са гледишта чисто научногъ. Заиста, у Пандектама, то естъ, у позаймлѣнимъ одломцима, премда често и осакаћенимъ, одъ велики православлова првы векова, налазимо ону вештину у разлаганю и она дивна логична изводеня, коя су начинила одъ римскогъ правословства найподпуніи и найпаметніи склопъ науке. Међутимъ не треба изгубити изъ вида, ако су поновленя хришћански царева разрушила сагласіє и изменила єдинство тогъ правословства, то є у користъ човечности и да се доведу у законодавству начела обште благости и правичности, што су исключавале старе установе.

М. М. Радовановићъ.

ИНСТИТУЦІЄ ЮСТИНІЯНОВЕ.

УВОДЪ

У ИМЕ ГОСПОДА НАШЕГЪ ИСУСА ХРИСТА.

Императоръ Цезаръ Флавіє Юстиніянъ, аламански, готскій, франкискій, германскій, антискій, аланскій, вандалскій, африканскій, смиренъ, срећанъ, славанъ, победитель и триумфаторъ, свагда Августъ.

Младежи жељной закона.

Царско величество треба да є не само оружіємъ украшено, но да се и на законе ослања, да може добро управляти држаномъ и у време мира и у време рата, и да римскій владалацъ буде победитель не само у непріятельскимъ биткама, него и у изгоненю неправде опадача законимъ путемъ, и да буде тако у праву религіозанъ, као што є великій *своимъ* триумфима.

1. Обоє ово са найвећимъ трудомъ и са найвећимъ старанћемъ, мы смо са божіомъ помоћи, свршили. Ратне труде наше познаю варварски народи подъ нашъ ярамъ доведени; ньи засведочаваю како Африка тако и млоге друге провинціє, коє су после толикога времена, нашимъ победама одъ Бога дарованимъ, опетъ подъ државу римску и нашу власть дошле. Сви пакъ народи, управляю се по законима, коє смо мы *донели* или скупили.

2. Пошто смо довели у сяйно сагласіє царске конституціє, коє су одпре быле неуређене, обра-

тили смо бригу на безбройне кньиге старогъ правозналства, и очаяный овай посао, *са великимъ теготама борећи се*, наклоношћу небесномъ већъ смо свршили.

3. И пошто є ово свршено са благоволенћмъ божіимъ, сазвали смо Трибоніяна, великогъ мужа, магистра и екс-квестора нашегъ двора, Теофила и Доротея, професоре и знамените люде, (кои способность, знанћ закона и верность къ нашимъ налозима одавна већъ познаємо), па смо іймъ особено наложили, да по нашой власти и по нашимъ наставленьима саставе Институціє, како бы ви прве основе закона не изъ старихъ дела учили, но добіяли ій изъ царскога величества, па да тако ништа нечуєте и да ништа не уђе у вашъ духъ, што бы было безполезно, или неисправно изложено, но само оно што важи у практицы. Одпре су єдва после четири године, напредніи долазили до читаня царски Конституція, а вы ћете одмахъ съ ньима почети, достойни толике чести и тако срећни, да вамъ и почетакъ и край правословногъ учења долази одъ владательскогъ гласа.

4. После петдесетъ кньига Дигеста или Пандекта, у коима є сабрано сво старо право, и коє су начинили истый изредный мужъ Трибоніянъ и остали знаменити и веома речити мужеви, заповедили смо да се поделе Институціє у четыри кньиге, у коима да буду први основи целогъ правословногъ знаня.

5. У ньима є кратко изложено и што є пре важило, и што є потамнивши због неупотребленя царскомъ брижльивошћу осветлћно.

6. Ове Институціє саставлћне су изъ свію станы институція, а нарочито изъ коментара нашегъ Гая, коє є онъ написао како о Институціяма тако и о свакидашньимъ парницама, и изъ млоги други

коментара. Кадъ су намъ ій три речена правослова поднели, мы смо ій прочитали, прегледали и дали іймъ сву силу, кою имаю наше Конституціе.

7. И тако примите са найвећомъ вольомъ и ватреномъ любави ове наше законе; и сами се покажите тако наученимъ, да васъ одушевлява найлепша надежда, да ћете моћи, пошто свршите права, управляти нашу државу, по частима коеће вамъ се поверити.

Дано у Цариграду, 11. децемберски' календа, подъ трећимъ консулатствомъ цара Юстиніяна свагда Августа.

INSTITUTIONUM D. JUSTINIANI

Sacratissimi principis

LIBRI IV. PROOEMIUM.

In Nomine Domini Nostri Jesu Christi.

Imperatoriam maiestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumque tempus, et belorum et pacis, recte possit gubernari, et princeps Romanus victor existat non solum in hostilibus proeliis, sed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellens, et fiat tam juris religiosissimus, quam victis hostibus triumphator.

1. Quorum utramque viam cum summis vigiliis summaque providentia, annuente Deo, perfecimus. Et bellicos quidem sudores nostros barbaricae gentes sub juga nostra deductae cognoscunt; et tam Africae quam aliae innummerosae provinciae post tanta temporum spatia nostris victoriis, a coelesti numine praestitis, iterum ditioni Romanae nostroque additae imperio protestantur. Omnes vero populi legibus tam a nobis promulgatis quam compositis reguntur.

2. Et quum sacratissimas constitutiones antea confusas in luculentam ereximus consonantiam, tunc nostram extendimus curam ad immensa veteris prudentiae volumina, et opus desperatum, quasi per medium profundum euntes, coelesti favore iam adimplevimus.

5. In quibus breviter expositum est, et quod antea obtinebat, et quod postea desuetudine inumbratum ab imperiali remedio illuminatum est.

Dat. XI. Kal. Decemb. Constantinop. D. Justiniano PP. A. III. Cons. (533).

КНЬИГА ПРВА

ЮСТИНИЯНОВЫ ИНСТИТУЦІЯ.

ГЛАВА I.

О ПРАВДИ И ПРАВУ.

Правда є постояна и непрестана воля, свакомъ своє право давати.

1. Правозналство є познаванѣ божанскихъ и човечанскихъ стварій, знанѣ онога што є право и неправо.

2. Познавши дакле ово уобште, и починюћи излаганѣ права римскогъ народа, чини се, да се она могу предавати найугодніе, ако се съ почетка на лакъ и простъ начинъ изложе, па се текъ доцніе са найприлѣжніимъ и найточніимъ толкованѣмъ у ситнице уѣе. Иначе, кадъ бы одма съ почетка іошъ невештый и слабый духъ младића обтеретили мложиномъ или различношћу предмета, было бы єдно одъ овога двога: или бы учинили да остави ученѣ, или бы га после великогъ а често и *мрскогъ* посла, што понайвише младе люде одвраћа, споріе на оно довели, што бы онъ, лакшимъ путемъ во-

ћењъ, безъ великогъ труда и безъ икакве непріятности, могао брже постићи.

3. Ово су правила права: честно живити, другогъ не вређати, свакомъ своє давати.

4. Овай се предметъ на двоє дели: на явно и на приватно право. Явно є право, коє се на државу римску, а приватно, коє се на ползу поєдины односи. Право приватно дели се на три части; єръ є сабрано изъ правила природны, свенародны или грађански.

INSTITUTIONUM D. JUSTINIANI

LIBER PRIMUS.

TIT. I. DE JUSTITIA ET JURE.

Iustitía est constans et perpetua voluntas, jus suum cuique tribuens.

1. Jurisprudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia.

3. Juriš praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.

ГЛАВА II.

О ПРАВУ ПРИРОДНОМЪ, СВЕНАРОДНОМЪ И ГРАЂАНСКОМЪ.

Право є природно оно, коє є природа улила свой животиньи: єръ то право нієе особено само людима, но є свойствено свимъ животиняма, коє се у ваздуху, земльи и мору раћаю. Одтуда долази саюзъ мушкогъ и женске, што ми зовемо бракъ, одтуда раћанћ деце и воспитанћ. Видимо да и остала животиня исто право познає.

А грађанско или свенародно право дели се овако:

1. *Право є грађанско или свенародно.* Сви народи кои стоє подъ владомъ закона и обичая, употребляваю одъ части своє собствено право, одчасти право обште свима людима. Єръ што є свакій народъ самъ себи за право положіо, то є особено той држави и зове се грађанско право, као собствено право те државе; што є пакъ природанъ разумъ међъ свима людима положіо, то се готово кодъ свію народа брани, и зове се право свенародно, т. є. право свію народа. Тако и римскій народъ, одчасти се своимъ собственимъ, одчасти обштимъ свима людима правомъ служи: каква су та права у поєдиности, мы ћемо на своме месту казати.

2. Право грађанско добія име одъ поєдине државе, Атинско на примеръ; єръ ако ко хоће Солонове или Драконове законе да зове правомъ грађанскимъ атинскимъ, неће грешити. Тако и мы право, коє римскій народъ употреблява, називамо право грађанско Римляна, или право Квирита, коє Квирите употребляваю; єръ се Римляни зову Квирите одъ Квирина. Но кадъ не кажемо коє є државе, онда означавамо наше право: као што се, кадъ кажемо поета а не кажемо нѣгово име, разуме кодъ Грка изредни Хомиръ а кодъ насъ Виргиліє. — Право свенародно обште є свимъ людима; єръ нуждным употребленѣмъ и због нужде, народи су га себи поставили. Воћени су ратови и слѣдовала заробленя и робство, што є противно праву природномъ; єръ по природномъ праву люди су іошъ одъ почетка слободни роћени. Изъ овога свенародногъ права, готово су сви уговори уведени као: продая и куповина, закупъ и наямъ, ортаклукъ, остава, заямъ и мл. други.

3. Наше є право писано или неписано, као што су кодъ Грка закони писани или неписани. — Писано є право законъ, плебска наредба, заключенѣ

сената, конституція, укази магистрата, одговори правослова.

4. Законъ є оно што є народъ римскій установіо на предлогъ сенаторскогъ магистрата на пр. конзула. — Плебска наредба є, што є плебъ на предлогъ плебскогъ магистрата на пр. трибуна установіо. Плебъ се разликує одъ народа као видъ одъ рода: єръ подъ именомъ народа сви се грађани разуму са патрицима и сенаторима; подъ именомъ плеба, разуму се остали грађани безъ патриція и сенатора. Но и плебисците, одкако є издатъ законъ Хортензія, имаю исту силу као и закони.

5. Заключенѣ Сената оно є што Сенатъ заповеди или установи: єръ кадъ се народъ римскій умножіо тако, да є тешко било сазивати га уєдно да одобрава законе, нашло се за сходно, да се Сенатъ место народа пыта за советъ.

6. И оно што владатель нареди има силу закона; почемъ є закономъ Regia, кои є о нѣговой власти издатъ, народъ нѣму и у нѣга сву силу свою и моћь положіо. Штогодъ дакле царъ реши рескриптомъ или пресуди декретомъ или указомъ заповеди, то є законъ; то є што се зове конституція. Но одъ овихъ неке су личне и не служе за примеръ, будући то неће владатель. Тако оно, што онъ коме због заслуге да, или ако кога казни, или коме да ванредну помоћь, то све не простире се преко лица, на коє се односи. Друге су конституціе обште и те безъ сумнѣ све обвезую.

7. И преторски едикти имаю велику законодавну власть. То зовемо обично почестнимъ правомъ, што су они кои носе честь т. є. магистрати, важность овомъ праву дали. Едикте су издавали у некимъ стварима и курулски едили, коихъ є едиктъ део почестногъ права.

8. Одговори правозналаца єсу решеня и мнѣнія онихъ, коима є дозволѣно было утврѣивати право. Єръ у старо време наређено є да буде людій, кои ће право явно толковати, њима є дано одъ цезара право да одговараю а они су се звали правослови. Решеня и мнѣнія свію њи' имала су такву силу, да, по конституціяма, судія није могао одступити одъ њиногъ одговора.

9. Право є неписано оно коє є постало изъ употребленя: єръ давнашњи обичаи држе место закона, ако су одобрени саизволенѣмъ оны, кои ій употребляваю.

10. И то није неточно што є право граѣанско на два вида поделѣно, єръ постанакъ нѣговъ чини се да долази одъ установа двею држава, т. є. Атинске и Лакедемонске. У овимъ пакъ државама тако се обично радило, да су Лакедемонцы више у памети чували оно што су као законъ држали; Атинцы пакъ имали су законе писане.

11. Природна права коимъ се сви народи готово служе, уређена божіимъ некимъ провиђенѣмъ, свагда остаю стална и непремена; она пакъ коя є свака држава себи поставила, обично се често меняю или прећутнымъ сагласіемъ народа, или другимъ позднімъ закономъ.

12. Свако право коє употреблявамо, односи се или на лица, или на ствари или на тужбе. Да видимо найпре о лицима, єръ није довольно познавати право, ако се незна о лицима, због конхъ є право поставлѣно.

TIT. II. DE IURE NATURALI, GENTIUN ET CIVILI.

1. Jus autem civile vel gentium ita dividitur. Omnes populi, qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum

iure utuntur; nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium civitatis est vocaturque ius civile, quasi ius proprium ipsius civitatis; quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes populos peraeque custoditur, vocaturque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes utuntur. Et populus itaque Romanus partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utitur. Quae singula qualia sint, suis locis proponemus.

3. Constat autem ius nostrum aut ex scripto, aut ex non scripto, ut apud Graecos *τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι*. Scriptum ius est lex, plebiscila, senatusconsulta, principum placita, magistratuum edicta, prudentum responsa.

7. Praetorum quoque edicta non modicam iuris obtinent auctoritatem. Hoc etiam jus honorarium solemus appellare, quod, qui honores gerunt, id est magistratus, auctoritatem huic iuri dederunt. Proponebant et aediles curules edictum de quibusdam causis, quod edictum iuris honorarii portio est

11. Sed naturalia quidem iura, quae apud omnes gentes peraeque servantur, divina quadam providentia constituta, semper firma atque immutabilia permanent; ea vero, quae ipsa sibi quaeque civitas constituit, saepe mutari solent vel tacito consensu populi, vel alia postea lege lata.

ГЛАВА III.

О ПРАВУ ЛИЦА.

Gaj I. 9. 10., l. 4. l. 5. § 1. D. de statu hom. I. 5.

Главно поделењ у личномъ праву ово є: сви су люди или слободни или робови.

1. Слобода, одъ кое се зову слободни, природна є могућность, кою сваки има да чини оно

што му є воля, ако му то сила или право незабрањује.

2. Робство є установа свенародногъ права, коіомъ се ко туђемъ господарству подчињава противъ природе.

3. Робови — servi — зато се тако зову, што заповедницы войске заробљенике обично продаю, и съ тымъ сачуваю а не убіяю, (servi од servare сачувати, одржати у животу): они се зову и mancipia, што се одъ непріятеля рукомъ хватаю (manu capiuntur).

4. Робови се рађаю робови или постаю доцніе робовима. Рађаю се, кадъ се роде одъ робкиња наши: а постаю робовима или по праву свенародномъ т. є. изъ заробљења; или по праву грађанскомъ, кадъ се слободанъ човекъ, имаюћій 20 година, прода, да бы у цени део имао.

5. Међъ робовима нема разлике. Међъ слободнима многе су разлике: єръ или су одъ рођеня слободни, или доцніе ослобођени (ingenui, libertini).

TIT. III. DE JURE PERSONARUM.

Summa itaque divisio de jure personarum haec est, quod omnes homines aut liberi sunt aut servi.

1. Et libertas quidem est, ex qua etiam liberi vocantur, naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, nisi quod vi aut jure prohibetur.

In servorum conditione nulla est differentia. In liberis multae differentiae sunt, aut enim sunt ingenui, aut libertini.

ГЛАВА IV.

О СЛОБОДНЫМЪ ОДЪ РОЂЕНЯ.

Gaj. I. 11.; L. 5. § 2. 3. D. de statu hom. I. 5.

Слободанъ одъ рођеня онай є, кои є одма како се роди слободанъ, было да є рођенъ у браку два

слободна одъ рођеня лица, было изъ два ослобођена лица, было одъ єдногъ ослобођеногъ и другогъ одъ рођеня слободногъ. Но и ако кога роди слободна мати са оцемъ робомъ, опетъ се рађа слободанъ; као онай кои є рођенъ одъ слободне майке и непознатогъ отца, будући є vulgo conceptus.[1]) Доста є пакъ, да є мати была слободна у оно време кадъ се родіо, ако є зачела као робиня. И напротивъ, ако зачне као слободна, па после као робиня роди, узело се да се онай кои се роди рађа слободанъ; єръ майкина несрећа несме шкодити ономе кои є у утроби. Одтуда положено є ово пытанѣ: ако трудна робиня буде ослобођена, па после поставши опетъ робиня, роди, да ли рађа слободногъ или роба? Марцелъ мысли да рађа слободногъ; єръ є довольно ономе кои є у утроби, да му є мати слободна была у овомъ среднѣмъ времену: што є истина.

1. Онай кои є слободанъ одъ рођеня, не губи ту каквоћу што є доведенъ у робство[2]) и после ослобођенъ; єръ, врло често, изявлѣно є, да ослобођенѣ неможе шкодити правама рођеня.

TIT. IV. DE INGENUIS.

1. Quum autem ingenuus aliquis natus sit, non officit illi in servitute fuisse et postea manumissum

---

[1]) Vulgo conceptus. Израз тай енергично означава дете, коегъ зачетакъ, догодивши се ванъ брака, неможе се ѳдномъ више приписивати него другомъ.

(2) Треба разликовати израз in servitute esse одъ израза servus esse; први означава дело, други право. Некій човекъ има слободну жену у своіой служби, она се породи и умре а дете остане живо. После некогъ времена умре и тай човекъ; наследникъ нѣговъ мисли да є дете робъ па поступа съ ньимъ као съ робомъ и после га ослободи. Ово дете има право лица слободногъ одъ рођеня, а не ослобођеногъ, будући є было in servitute, али не servus. Тай намъ примеръ дае Теофило. —

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

esse. Saepissime enim costitutum est, natalibus non officere manumissionem.

ГЛАВА V.

О ОСЛОБОЂЕНИМЪ.

Gaj. I. 11. 99., L. 4. D. de just. et jure I. 1.; l. 1. C. de dedit. lib. Soll. VII. 5.; l. 1. C. de lat. lib. Soll. VII. 6.

Ослобоћени су кои су изъ правогъ робства изваћени манумисіомъ. Манумисія є даванћ слободе, єръ докъ є ко у робству, онъ є подчинћнъ власти туђой а манумитиранъ ослобоћава се одъ ове власти. Ово има своє порекло у свенародномъ праву, єръ по праву природномъ сви бы се родили слободни, нити бы се знало за манумисію, кадъ бы робство было непознато. Но пошто є по свенародномъ праву робство наступило, следовало є благодеянћ манумисіє; и као што бы по природномъ праву звали люде єднымъ обштимъ именомъ, тако су по праву свенародномъ постала три реда людій: слободни и њима противно робови, и трећій редъ ослобоћени, т. є. кои су престали бити робови.

1. Манумисія се догаћа на више начина: или у светимъ црквама по царскимъ конституціяма, или виндиктомъ, или предъ пріятельима, или писменымъ актомъ, или тестаментомъ или каквимъ другимъ изразомъ последнћ волћ. И на млоге друге начине робъ може добити слободу; ти су начини уведени како старимъ тако и нашимъ конституціяма.

2. Обичай є да господари робове у свако време могу *ослободити:* они то могу учинити и у проласку, на пр. кадъ преторъ или проконсулъ или председатель иде да се купа или у театоръ.

3. Ослобоћени имали су одпре три различна станя: єръ они кои су ослобоћени часъ су добіяли целу и праву слободу и постаяли су граћани римски; часъ су добіяли маню слободу и постаяли Латини по закону Юнія Норбана; часъ найманю слободу и постаяли Дедитиціи по закону Елія Сенція. Найгоре положенћ Дедитиція већъ є одавна изобичаєно, име пакъ Латина было є редко. И зато, наша човечность желећи све попунити и у болћ станћ довести, двема конституціяма ово є поправила и у прећашнћ станћ довела; будући се одъ постанка града Рима, єдна и проста слобода добіяла т. є. онаква, какву є имао ослободитель, осимъ што є постаяо ослобоћеникъ онай кои се ослобаћао, и ако є ослободитель одъ роћеня слободанъ. Дедитиціе укинули смо нашомъ конституціомъ (L. un. C. de dedit. libert. soll. VII. 5), кою смо обнародовали међъ нашимъ решеньима, коима смо угасили препирке старогъ права, по мнћнію Трибоніяна, изредногъ мужа, квестора. А Латине Юніяне и све што се на ньи односило, поправили смо по предлогу истогъ Квестора, другомъ конституціомъ (L. un. C. de lat. libert. Soll. VII. 6), коя се блиста међъ царскимъ законима: и негледаюћи ни на године ослобоћенога, ни на врсту собственості господареве, ни на начинъ ослобоћеня, као што смо приметили, даємо свима ослобоћенима граћанство римско, додаюћи млоге начине, коима робови могу добити слободу са граћанствомъ римскимъ, єдино станћ коє се сада налази.

TIT. V. DE LIBERTINIS.

2. Servi autem a dominis semper manumitti solent, adeo ut vel in transitu manumittantur, veluti quum praetor aut praeses, aut proconsul in balneum vel in theatrum eat.

ГЛАВА VI.

КО И ИЗЪ КАКВЫ УЗРОКА НЕМОЖЕ ОСЛОБОЂАВАТИ.

Gaj. I. 19. 21. 36—41. 47. l. 10. D. qui et a quib. manum. XL. 9.; l. 5. C. de necess. serv. VI. 27. —

Неможе свакій когодъ хоће ослобоћавати. Онай, кои на штету повериителя ослобоћава, ништа не чини; єръ законъ Елія Сенція спречава слободу.

1. Но презадуженъ господаръ може у тестаменту, роба свога са слободомъ за наследника поставити, да буде слободанъ и самъ и нуждань нћговъ наследникъ; ако само нико другій по томъ тестаменту непостане наследникомъ или зато, што никакавъ наследникъ ніє тамо назначенъ, или што онай кои є назначенъ, ма изъ каквогъ узрока наследникъ не постане. То є истимъ закономъ Елія Сенція наређено, и то є праведно; єръ врло є требало постарати се, да сиротни люди, кои небы имали другогъ наследника, добію роба за свога нуждногъ наследника, да овай намири повериителћ, или ако то неучини, да повериительи у нћгово име продаду наслећене ствари, како споменъ покойника небы никакву увреду претрпіо.

2. Исто є тако, ако є робъ безъ слободе назначенъ за наследника. То є наша конституція (l. 5. C. de necess. serv. hered. VI. 27.) наредила, не само за господара кои ніє кадаръ плаћати дугове, но за све, због новогъ узрока човечности, да се изъ самогъ писмена, коимъ се онъ за наследника поставля, добія слобода; єръ ніє вероватно, да є хтео да онай, кога є за наследника изабрао, због тога што є заборавіо дати му слободу, робъ остане и да тако нема никогъ себи за наследника.

3. Онай ослобоћава на штету повериителя, кои или већъ у оно време кадъ ослобаћа, неможе да намири повериителћ, или данымъ ослобоћенъима пре-

стає быти у стаю да ій намири. Но опетъ, надвладало є то да се неспречава слобода, ако ослободитель ніє имао намеру да оштети своє повериталь, ма да добра вѣгова недостижу поверительима; єръ се често люди више него што треба, уздаю на своє иманѣ. И тако разумемо да се спречава слобода онда, кадъ су двогубо поверителъи преварени, т. є. и намеромъ ослободителя и самомъ ствари, што нѣгова добра нису довольна за повериталь.

4. Истымъ закономъ Е. Сенція недозволява се господару млађемъ одъ 20 година, да друкчіе ослобаѣа, осимъ виндиктомъ, доказавши кодъ савета[1]) закони узрокъ ослобоѣеня.

5. Закони узроци ослобоѣеня ово су, на пр. ако ко ослободи отца, майку, сына, кѣерь, природногъ брата или сестру, наставника, дойкиню, воспитателя, ранѣника или ранѣницу, брата или сестру по матери, роба да му буде прокураторъ, или робиню да є узме за жену, кадъ се за 6 месеци ожени, ако праведанъ какавъ узрокъ не смете: и кои се ослобоѣава да буде прокураторъ неможе быти млађій одъ 17 година.

6. Узрокъ пакъ єданпутъ доказанъ, было истинитъ или лажанъ, не може се порећи.

7. Како є законъ Е. Сенція определио известанъ начинъ ослобоѣеня, за господаре млађе одъ 20 година, тако се догађало, да онай кои є имао пуны 14 година, и ако є могао тестаменатъ правити и у нѣму наследника себи поставити и легате остави-

---

[1]) Видимо изъ Гая (I. § 20.) да се овай саветъ састояо у Риму изъ 5 сенатора и 5 витезова; у провинціяма, изъ 20 рекуператора, граѣана римскихъ. То є была права порота, коіой є магистратъ (преторъ или председатель провинція) давао да решн, є ли истинитъ или лажанъ онай узрокъ ослобоѣеня кои се наводи.

ти, опетъ ніє могао робу дати слободу ако є имао манѣ одъ 20 година. То се ніє могло одржати, да онай кои може тестаментомъ целимъ иманѣмъ располагати, неможе дати слободу єдномъ робу, зато смо му мы дозволили, да може како са другима стварима тако и са робовима своимъ тестаментомъ располагати како хоће, и да іймъ и слободу може дати. Но како є слобода неоценима, и због тога се у старо време пре 20 година забраньивало слободу робу дати, тако смо мы, средньій на некій начинъ путъ изабравши, дозволили ономе кои има манѣ одъ 20 година, да може дати робу своме тестаментомъ слободу, само ако є навршіо пуны 17 година и ступіо у 18. годину.[1]) Єръ кадъ іймъ се одпре у овимъ годинама и за другога тражити дозволявало, зашто да се небы држали да су толико стални у мишленю, да могу добити право да даю слободу робовима своима.

TIT. VI. QUI ET QUIBUS EX CAUSIS MANUMITTERE NON POSSUNT.

Non tamen cuicunque volenti manumittere licet. Nam is qui in fraudem creditorum manumittit, nihil agit, quia lex Aelia Sentia impedit libertatem.

4. Eadem lege Aelia Sentia domino minori viginti annis non aliter manumittere permittitur, quam si vindicta, apud consilium, justa causa manumissionis approbata, fuerint manumissi.

---

[1]) Доцніе доаволява Юстиніянъ (Nov. 119. C. 2.) да се може ослобаѣати чимъ се може тестаменатъ правити. Ево речіи изъ те новеле: Sancimus ut licentia sit minoribus in ipso tempore, in quo licet eis testari de alia substantia, etiam sevos suos in ultimis voluntatibus manumittere. —

. . . . quod non erat ferendum. Si is, cui totorum bonorum in testamento dispositio data erat, uni servo dare libertatem non permitebatur, quare nos similiter ei, quemadmodum alias res, ita et servos suos in ultima voluntate disponere, quemadmodum voluerit, permittimus, ut et libertatem iis possit praestare? . . . .

ГЛАВА VII.

ДА СЕ УКИНЕ ЗАКОН ФУЗІЯ[1]) КАНИНІЯ.

Gaj. I. 42.; l. 1. C. h. S. VII. 3.

Законом Ф. Канинія постављено є известно ограниченѣ у ослобођаваню робова тестаментомъ. Овай законъ као спречаваюћій слободу и тако рећи мрзакъ, нашли смо да треба укинути, єръ є доста нечовечно было, да живи имаю слободу све своє робове слободомъ обдарити ако другій какавъ узрокъ неспречава слободу, а мртвима да се таква слобода узме.

TIT. VII. DE LEGE FURIA CANINIA SUBLATA.

ГЛАВА VIII.

О ОНИМА КОИ СУ НЕЗАВИСНИ И О ОНИМА КОИ СУ ПОДЪ ТУЂОМЪ ВЛАСТИ.

Gaj. I. 48—53.; l. 2. D. de his qui sui. I. 6.

Следує по праву друго поделенѣ лица: єръ нека су лица свои господари, нека су подъ туђомъ власти. Опетъ одъ овы кои су подъ туђомъ власти, неки су подъ родительскомъ власти, други подъ власти господара. Да видимо лица коя су подъ туђомъ власти: єръ кадъ познамо та лица, познаћемо уєдно и оне кои су независни. Найпре да говоримо о онима кои су подъ влашћу господара.

---

[1]) У Гаю и Улпіяну чита се Фурія Канинія.

1. Подъ влашћу господара робови су. Та власть долази по праву свенародномъ: єръ готово кодъ свію народа можемо приметити, да су господари надъ робовима имали власть живота и смрти, и што робъ стече то долази господару.

2. Но сада недозволява се никоме кои є у нашой држави, да претерано безъ законогъ узрока, злоставля своє робове: єръ по конституціи бож. Пія Антонина, ко убіє свога роба безъ узрока, има се казнити као онай кои бы туђегъ роба убіо. Конституціомъ истога владаоца ограничава се и претерана строгость господара; єръ пытанъ одъ неки' председателя провинція, због оны робова кои су прибегли у свето зданіє или къ статуама владаоца, наложіо є, ако є злоставлянћ господара толико да се неможе трпити, да се господари примораю да продаду робове своє подъ добримъ условима, па да се цена да господарима; то є праведно: єръ се државе тиче да се нико неслужи зло са своіомъ ствари. Ево речіи тога рескрипта управлћногъ на Елія Марціяна: „Истина треба да є власть господара надъ њинимъ робовима неповређена, да се никоме право нћгово не крњи, но господара се тиче да се помоћь неодрече онима кои праведно моле за помоћь противъ злоставленя, или глади или несносны увреда. Зато испознай тужбу оны, кои су одъ Юлія Сабина къ статуи прибегли; и ако дознашъ, да се или строжіє съ њима поступало него што є право, или су безчестно увређени, заповеди да се продаду, како да се више неврате подъ власть господара. Нека зна, ако узради противно моіой конституціи [1]), да ћу строго казнити то преступленћ.“

---

[1]) на пр. неучинивши праву продаю, или метаюћи услове противне за роба.

TIT. VIII. DE IIS, QUI SUI, VEL ALIENI IURIS SUNT.

1. In potestate itaque dominorum sunt servi. Quae quidem potestas iuris gentium est; nam apud omnes peraeque gentes animadvertere possumus, dominis in servos vitae necisque potestatem esse; et quodcunque per servum acquiritur, id domino acquiritur.

ГЛАВА IX.

О ОТЧИНСКОЙ ВЛАСТИ.

Gaj. I. 55., l. 4. D. de his qui sui. I. 6.

Подъ нашомъ су влашћу деца наша, кою смо родили у законом браку.

1. Бракъ єсть свеза мужа и жене за цель неразлучногъ узаямногъ живота.

2. Власть пакъ кою имамо надъ децомъ, особена є граћанима римскимъ: єръ нема други людій кои толику власть надъ децомъ имаю, колику мы имамо.

3. Дете дакле коє ти родишъ са твоіомъ женомъ подъ твоіомъ є влашћу. Исто тако дете коє роди твой сынъ и нћгова жена т. є. твой унукъ и унука, подъ твоіомъ су власти, и праунукъ и праунука и т. д. Дете пакъ коє роди кћи твоя, ніе подъ твоіомъ власти, но подъ власти нћговогъ отца.

TIT. IX. DE PATRIA POTESTATE.

In potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis procreavimus.

1. Nuptiae autem sive matrimonium est viri et mulieris coniunctio, individuam vitae consuetudinem continens.

ГЛАВА X.

О БРАКУ.

Gaj I. 58—65, l. 2 s. C. de nupt. V. 4. l. 10. C. de natur. liber. V. 27.

Уговараю правый бракъ међъ собомъ грађани римски, кои по прописима закона ступаю у бракъ, мушки пунолѣтни, женске способне за удаю, было да су поглавари фамиліе, было да су само чланови фамиліе подъ туђомъ влашћу: но само у последнѣмъ случаю нужно є саизволенѣ родителя подъ чіомъ су власти, єръ да то мора быти захтева и грађанскій законъ и природный разумъ, тако да дозволенѣ родителя мора предходити, одкуда се запитало, да ли се кћи лудогъ удати, или сынъ лудогъ оженити може? Како су, што се тиче сына, мнѣнія была поделѣна, дошло є наше решенѣ, коимъ се дозволи, по примеру за кћерь лудогъ, да се и синъ може и безъ отчиногъ посредованя оженити, по начину прописаномъ у нашой конституціи (B. l. 2 §. C. De nuptiis V. 4.)

1 Неможемо сваку за жену узети; єръ се неки бракови несмею заключивати. Бракъ се неможе заключити између они лица коя су у одношеню предака и потомака, на пр. између отца и кћери, деде и унуке, матере и сина, бабе и унука и тако до безконачности, и ако би така лица међу собомъ ступила у бракъ, онда су казнителный и крвосмесный бракъ учинила. Ово є тако да лица, коя ма усвоєнѣмъ у одношенѣ родителя и деце дођу, немогу међъ собомъ у бракъ ступити, па та забрана остає и после разрешеногъ усвоєня. Потоме ону, коя ти є усвоєнѣмь кћи или унука постала, неможешъ узети за жену и ако є ослободишъ

2 Између лица пакъ коя су родъ у побочной линій, има се учинити подобно ограниченѣ али не

толико. Тако између брата и сестре бракъ є забранѣнъ, было да су роѣени одъ истогъ отца и матере, было одъ єдногъ одъ ньи само. Но коя ти усвоєнѣмъ постає сестра, истина докъ постои усвоєнѣ, наравно између тебе и нѣ брака быти не може: но кадъ се разреши усвоєнѣ еманципаціомъ, моћи ћешъ є узети; исто тако ако ты будешъ ослобоѣенъ ништа не смета браку. Одтуда, ако ко хоће зета да усвои, треба да найпре ослободи кћерь; и ако ко хоће снаху да усвои, мора найпре сына да ослободи.

3. За жену неможе се узети кћи брата или сестре. Ни унуку брата или сестре неможе нико за жену узети, и ако су у четвртомъ степену; єръ чію кћерь неможешъ узети, онога ни унуку неможешъ. Кћерь пакъ оне жене кою є твой отацъ усвоіо, можешъ узети єръ ни по природномъ ни по граѣанскомъ праву ніє ти родъ.

4. Деца одъ два брата или одъ две сестре, или одъ брата или одъ сестре, могу се узети.

5. Такоѣе тетку по отцу и ако усвоєну, неможешъ узети за жену; ни тетку по матери, єръ заузимаю место родителя. Изъ тогъ є узрока истинито забранити да узмешъ за жену тетку твога отца или твоє майке.

6. Због почитаня сродства по тастбини несмеду се неки бракови заключивати; н. пр. пасторку или снаю ніє слободно узети за жену, будуѣи су обе на месту кћери. Што се сиречь тако узети има, ако є была снаха или пасторка твоя: єръ ако є іошъ твоя снаха, т. є. ако є іоштъ за сыномъ твоимъ, изъ другогъ узрока неможешъ є за жену узети, почемъ за двоицу неможе быти удата у исто време: исто тако ако є іошъ твоя пасторка, т. є. ако є мати нѣна за тобомъ, зато є неможешъ у-

зети за жену, што две жене у исто време ніє дозволѣно имати.

7. Ташту и маћію забранѣно є за жену узети, што су место майке. То текъ по разрешеномъ сродству долази; иначе, ако є іошъ маћія, т. є. іошъ за отцемъ твоимъ, неможешъ є по обичномь праву узети, єръ два мужа у исто време имати неможе. Исто тако ако ти є іошъ ташта, т. є. ако є іошъ нѣна кћи за тобомъ, зато є неможешъ узети, што неможешъ имати две жене у єданпуть.

8. Ако мужъ има сына одъ друге жене, а жена има кћеръ одъ другога мужа, или обратно, онда ови могу бракъ међъ собомъ заключити, и ако има брата или сестру, кои се родили изъ брака доцніє заключеногъ.

9. Ако твоя жена после развода съ другимъ роди кћерь, ова истина ніє твоя пасторка, но Юліянъ каже да се треба уздржавати одъ оваковы бракова, єръ и заручница сыновлѣва ніє снаха, нити є заручница отчева маћія, па опетъ ће болѣ и правіє учинити они, кои се одъ оваковы бракова уздрже.

10. Известно є да и робско сродство полаже препоне браку, ако бы на пр. отацъ и кћи, или братъ и сестра ослобоћени были.

11. Има и други лица, коима се због разны узрока забрањує бракъ заключивати. Те смо узроке дали да се изброє у кньигама Дигеста или Пандекта, коє су сабране изъ старогъ права.

12. Ако бы неки ступили у бракъ противно овоме што казасмо, сматра се као да нема ни мужа ни жене, ни брака, ни мираза. И тако они кои се одъ оваквогъ саобраћая роде, нису подъ очиномъ влашћу, него су, што се тиче отчинске власти, као што су vulgo concepti; єръ се узима да ови не-

маю отца, почемъ имъ є отацъ непознатъ: одкуда се зову spurii или одъ грчке речи као σπορά∂ην зачети, или као деца безъ отца. Следователно пошто се разреши такавъ саюзъ, нема места ни траженю мираза. Кои пакъ ступаю у забранѣне бракове трпиће и друге казни коє се садрже у царскимъ конституціяма. (B. Valent. Theod. et Arcad. l. 4; Arcad. et Honor. l. 6. C. de incest. nupt. V. 5)

13. Некипутъ се догаѣа да деца, коя одма кадъ се роде нису подъ влашћу родителя, после долазе подъ ову власть. Тако онай кои бивши природно дете, буде доцніє данъ куріи,[1]) подчинява се отчинской власти; и онай кои роѣенъ одъ слободне жене, (коє бракъ ніє быо ни найманѣ законима забранѣнъ, но са коіомъ є отацъ имао само саобраћай,) доцніє по нашой конституціи сачиненѣмъ мираскихъ доказа ступа подъ очину власть. И ако се и друга деца изъ истогъ брака после роде, подобно наша є конституція наредила (B. ll. 10. et II. C. de natur liber.)

TIT. X. DE NUPTIIS.

1. Ergo non omnes nobis uxores ducere licet; nam a quarundam nuptiis abstinendum est. Inter eas

---

1) Курія беше сенатъ муницыпални вароша, т. є. такви вароша коє су добили право државе римске и привилегію да се саме управляю средствомъ установа, као што су оне у Риму. Курія є дакле сенатъ у маломе; декуриони су сенатори; а куріяли су муницыпални патриціє, граѣани кои су саставляли курію и они су саставляли єданъ редъ (ordo curialis) кои є уживао известне привилегіє, али є имао на себи и разне телесне обвезаности, нарочито быо є одговоранъ за данакъ. Због тога стану многи избегавати ту честь да припадаю курін. Теодозъ и Валентиніянъ, да бы то препречили, дозволили су граѣанину, быо онъ куріялъ или не быо, кои є имао природне деце, да ій позакони, дававаюћи ій курін, т. е. меѣући ій у редъ куріяла. Юстиніянъ то потврѣуе. —

enim personas, quae parentum liberorumve locum inter se obtinent, nuptiae contrahi non possunt, veluti inter patrem et filiam, vel avum et neptem, vel matrem et filium, vel aviam et nepotem, et usque ad infinitum: et si tales personae inter se coierint, nefarias atque incestas nuptias contraxisse dicuntur...

4. Duorum autem fratrum vel sororum liberi, vel fratris et sororis, iungi possunt.

5. Item amitam, licet adoptivam, ducere uxorem non licet, item materteram, quia parentum loco habentur. Qua ratione verum est, magnam quoque amitam et materteram magnam prohiberi uxorem ducere.

8. Mariti tamen filius ex alia uxore et uxoris filia ex alio marito, vel contra, matrimonium recte contrahunt, licet habeant fratrem sororemve ex matrimonio postea contracto natos.

ГЛАВА XI.

О УСВОЄЊАМА.

Gaj I. 97—107. l. 2. D. de adopt. I. 7. l. 10. C. ead. VIII. 48, l. 1. §. 10. C. de lat. lib VII. 6.

Не само да су подъ нашомъ власти и природна деца, [1]) по ономе што казасмо, него и они кое усвоимо.

1. Усвоєнѣ догађа се на два начина или рескриптомъ царскимъ или влашћу магистрата. Царскимъ дозволенѣмъ можемо усвоити оне кои су независни: та врста усвоєня зове се арогација. Влашћу магистрата могу се усвоити они, кои су подъ вла-

---

[1]) Naturales liberi у противположеню са justi liberi, значе децу коя су се родила изъ конкубината; овде, у противположеню са adoptivi liberi значе децу, коя су занста роѣена одъ каквогъ лица.

шћу родительскомъ, было да су у првомъ степену деца, као сынъ, кћи, или у далћмъ степену, као унукъ, унука, праунукъ, праунука.

2. Но данасъ, по нашой конституціи (l. 10. C. de adopt. VIII. 48.) кадъ природанъ отацъ зависногъ члена фамиліе страномъ лицу у усвоєнћ дає, не разрешує се ни найманћ права власти природногъ отца, нити коє право усвоителю прелази, нити є подъ нћговомъ влашти, и ако смо му дали право наследія безъ тестамента. Ако пакъ природанъ отацъ да свога сына у усвоєнћ, не страномъ лицу но деди по матери, или, ако є роћенъ одъ еманцыпираногъ отца, па се да деди по отцу, или матери, онда, будући се на єдномъ лицу стичу и права природна и права усвоєня, остає стално право усвоителя и природномъ свезомъ везано, и законо због усвоєня поставлћно, тако да дете и у фамилію и у власть *овакового усвоителя долази.*

3. Кадъ се пакъ малолћтанъ царскимъ рескриптомъ арогира, дозволява се арогація пошто се узрокъ позна, и испита побуђенћ усвоєня, да ли є поштено и да ли є користно пупили, и са некимъ условима, т. є. да усвоитель ємчи єдномъ явномъ лицу т. є. табуларію, да ће, ако пупила умре до пунолћтства, вратити добра онима, кои бы є наслћдили, да нема усвоєня. Такође неможе га усвоитель друкчіе еманцыпирати, осимъ ако, по познатомъ узроку, усвоєный постане достоянъ сманцыпаціе и тада му враћа нћгова добра. Ако бы умирућій усвоитель лишіо га наследства, или га еманцыпирао за живота безъ праведногъ узрока, има му оставити четвртый део своихъ добара, осимъ оны добара коє му є донео усвоєный у време усвоєня, или коя є доцніе стекао.

4. Млађій старіега да не усвая, єръ усвоєнћ подражава природи, а неприродно є, да є сынъ старіи

одъ отца. И зато мора онай кои усвоєнѣмъ или арогаціомъ себи сына усвая, пунолетство т. є. 18. година више имати одъ усвоєногъ.

5. И ако ко нема сына, опетъ може усвоити на место унука или праунука, или на место унуке или праунуке и т д.

6. И туђъ сынъ може се усвоити на место унука, као и унукъ на место сына.

7. Но ако ко усвоява на место унука, или као одъ онога сына кога є већъ усвоіо, или као одъ онога природногъ сына, кои є подъ нѣговомъ влашћу, онда и тай сынъ треба да саизволи, да недобіє свога наследника противъ волѣ. Но напротивъ, ако деда унука дає у усвоєнѣ, ніє нуждно саизволенѣ сына.

8. Онай кои є усвоєнъ или арогиранъ, у многоме є уподобљенъ ономе, кои є рођенъ изъ законогъ брака. И зато ако ко решкриптомъ царскимъ кодъ претора или председателя провинціє усвои лице коє ніє страно, може га дати другомъ у усвоєнѣ.

9. Обште є обема врстама усвоєня, што и они кои немогу раћати, као што су за бракъ неспособни, могу усвоити: ушкопљници немогу.

10. Жене немогу усваяти, єръ ни природну децу немаю подъ своіомъ власти. Но по благонаклоности владателъской могу усваяти за утеху изгубљне деце.

11. То є особено кодъ усвоєня царскимъ рескриптомъ, што онай кои децу подъ влашћу своіомъ има, ако се да у арогацію, не само самъ се власти усвоителѣвой подчинява, но и нѣгова деца долазе подъ власть усвоителѣву као унуци. Тако и бож. Августъ ніє пре усвоіо Тіберія, докъ овай ніє усвоіо Германика, да бы усвоєнѣмъ Германикъ постао унукъ Августовъ.

12. Кажу намъ стари да є Кіато съ основомъ писао, да робови, ако су усвоєни господаремъ, тим самимъ могу се ослободити. Одкуда смо и мы тимъ научени, наредили у нашой конституціи (L. un. § 10. C. de lat. lib. toll. VII. 6.), да онай робъ постає слободанъ, кога бы господаръ у явномъ акту синомъ назвао, и ако то ніє довольно да да права сыновля.

TIT. XI. DE ADOPTIONIBUS.

Non solum autem naturales liberi secundum ea, quae diximus, in potestate nostra sunt, verum etiam ii, quos adoptamus.

5. Licet autem et in locum nepotis vel pronepotis, vel in locum neptis vel proneptis, vel deinceps, adoptare, quamvis filium quis non habeat.

6. Et tam filium alienum quis in locum nepotis adoptare potest, quum nepotem in locum filii.

10. Feminae quoque adoptare non possunt, quia nec naturales liberos in sua potestate habent; sed ex indulgentia principis ad solatium liberorum amissorum adoptare possunt.

ГЛАВА. XII.

КАКО ПРЕСТАЄ ПРАВО ВЛАСТИ.

Gaj I. 124—137. l. 26. D. de captiv. XLIX. 15. l. 28. D. de adopt. I. 7; l. 5. C. de consul. XII. 3. l. 6. C. de emanc. VIII. 49. l. 10. 11. C. de adopt. VIII. 48.

Да видимо сада, како се они кои су подъ тућомъ власти ове ослобођаваю. Како се робови ослобођаваю власти, можемо знати изъ онога, што смо горе изложили о ослобађаню робова. Они пакъ кои су подъ влашћу родителя, смрћу нћговомъ по-

стаю независни, но овде треба разликовати: кадъ умре отацъ, истина, на свакій начинъ, сынови и кћери постаю независни, но кадъ умре деда, непостаю сви унуцы и унуке независни, но тако, ако после смрти деде недолазе подъ власть свога отца. И тако, ако при смрти дединой отацъ нћговъ живи и подъ влашћу свога отца налази се, тада после смрти деде, остаю подъ влашћу свога отца. Ако є пакъ овай, кадъ деда умре, или већъ умрео, или изишао исподъ власти своегъ отца, тада они постаю независни, будући подъ власть нћгову немогу да дођу.

1. Како губи граћанство онай, кои се због каквогъ злочинства на острово депортира, слћдує, почемъ се тимъ начиномъ изъ броя римски граћана брише, да деца престаю быти подъ нћговомъ влашћу, као и дає умрео. Равнимъ начиномъ ако онай, кои є подъ родительскомъ влашћу, буде на острово прогнатъ, престає бити подъ влашћу родителя. Но ако буду одъ владателя помиловани у свему, добіяю првашнћ станћ.

2. Отчеви кои су релегираши [1]) у острово, задржаваю децу подъ своіомъ влашћу. И обратно, релегирана деца остаю подъ очинскомъ влашћу.

3. Онай кои постане робъ казни, преста є имати децу подъ влашћу. Постає робъ казни, кои буде осућенъ на радню у рудукопняма, или да се да зверовима.

4. Сынъ кои бы воєвао, или постао сенаторъ или консулъ, остає подъ очиномъ влашћу; єръ воєна служба или достоянство консулско не ослобођава сына одъ отчине власти. Но по нашой конституу-

---

[1]) Релегація, врста изгнаня редко вечитогъ, нів узимала насловъ граћанина, и осућеноме оставляла є сва нћгова фамиліярна права. Релегиранъ Овидъ казао є: nec mihi jus civis nec mihi nomen abest.

ціи (B. l. 5. C. de consul. XII. 3.) највише достоянство патриціята [1]) одма по издатку царскогъ увереня, ослобоћава сына одъ отчинске власти. Бы-ли се могло трпити, да отацъ може еманціпаціомъ [2]) сына ослободити одъ уза своє власти, а да царско највише положенѣ ніе довольно да одъ туће власти ослободи онога, кога є царъ себи за отца изабрао.

5. Ако бы родитель было заробљенъ одъ непріятеля, и ако постає робъ непріятеля, опетъ право надъ децомъ у неизвестности є због *jus postliminii*, єръ због jus postliminii, они кои су одъ непріятеля уваћени, ако се врате, добіяю сва пређашня права. Тако, вративши се има'ће децу подъ своіомъ влашћу, єръ због повратка узима се дає онай, кои є было ухваћенъ, свагда остао у граћанству. А ако бы онъ тамо умрео, одъ дана кадъ є отацъ ухваћенъ, сынъ є было независанъ. Исто ћемо рећи и о сыну или унуку, кадъ би одъ непріятеля заробљени были; због jus postliminii, право отчине власти было є одложено. Postliminium пакъ каже се одъ limes и post. Одкуда кажемо са основомъ за онога кои одъ непріятеля ухваћенъ, дође после у землю нашу да се вратіо postliminio; єръ као што limina-прагови-у кућама праве неку границу, тако су стари узели да є и државна граница врста прага. Одкуда се и каже limes као край и „граница. Одтуда долази postliminium будући се къ истомъ прагу вратіо са кога є отишао. Но и

---

[1]) Титула патриціята, створена Константиномъ, давана є известнимъ одличнимъ лицима, кое є царъ бирао за искрене саветнике.

[2]) Еманципація є свечанъ актъ, коимъ поглавица фамиліе оставля свою власть надъ дететомъ, да би га учиніо sui juris.

кои бы заробљнъ, быо враћенъ одъ побеђени непріятеля, узима се да се вратіо postliminio.

6. Осимъ тога еманципаціомъ престаю деца бити подъ родительскомъ влашћу. Еманціпація чинила се одпре или старимъ формалностима закона, коє се свршаваху уображенимъ продаяма и послѣдующимъ ослобођеньима, или рескриптомъ царскимъ, (B. Anast. l. §. C. de emanc. lib. VIII. 49.) Наше изданѣ єдномъ конституціомъ (B. l. 5. 6. cod.) и ово є у болѣ реформирало, тако да одбацивши пређашню фикцію, родительи могу непосредно доћи предъ надлежне судіе или магистрате, и тако своє сынове и кћери, унуке и т. д. одъ своє власти ослободити. И тада, по єдикту преторскомъ, на добрама овогъ сына или кћери, или унука и унуке, кои одъ родителя буду манумитирани, иста права има родитель као и патронъ на добрама ослобођеногъ; и осимъ тога ако є малолѣтанъ сынъ или кћи или прочи, родитель због манумисіе има туторство надъ њимъ.

7. Треба да напоменемо да зависи одъ слободне волѣ онога, кои сына или одъ овога унука или унуку подъ своіомъ власти има, да сына одъ власти ослободи, а унука или унуку задржи; и обратно може сына подъ влашћу задржати, а ослободити унука или унуку, или све учинити независнимъ. То се разуме и о праунуку и о праунуци.

8. Но ако по нашимъ конституціяма о овоме издатимъ (B. l. 10. II. C. de adopt. VIII. 48.) отацъ сына, кога подъ влашћу има, природномъ деди или прадеди у усвоєнѣ да, — т. є, ако то актомъ учинѣнимъ предъ надлежнимъ судіомъ изяви, уприсуству онога, кои се усвоява и да онъ не противорѣчи, и у присуству усвоителя, — разрешава се право власти природногъ отца, и прелази на ус-

воителя, у чіемъ є лицу, као што смо пређе рекли, найподпуніе усвоєнѣ.

9. Треба пакъ знати, ако снаха твоя одъ твога сына зачне, па после сына еманцыпирашъ или у усвоєнѣ дашъ докъ ти є снаха трудна, оно што она роди опетъ се раѣа подъ твоіомъ влашћу; но ако после еманципаціе или усвоєня дете зачето буде, подчинява се власти свога еманципираногъ отца или деце усвоителя.

10. Ни природна ни усвоєна деца никоимъ готово начиномъ немогу приморати родителѣ, да ій одъ своє власти ослободе.

TIT. XII. QUIBUS MODIS IUS POTESTATIS SOLVITUR.

3. Poenae servus effectus filios in potestate habere desinit. Servi autem poenae efficiuntur, qui in metallum damnantur, et qui bestiis subiiciutur.

ГЛАВА XIII.

О ТУТОРСТВУ.

Gaj I. 142—147. l I. D. de tutel. XXVI. I.

Да пређемо садъ на друго поделѣнѣ лица; єръ одъ оны лица коя су подъ влашћу, нека су подъ туторствомъ или старательствомъ, нека нису ни подъ єднимъ. Да видимо оне коє су подъ туторствомъ или старательствомъ: тако ћемо познати остала лица коя нису ни подъ єднимъ ни подъ другимъ. Найпре да видимо о онима кои су подъ туторствомъ.

1. Туторство є, као што є Сервіе определіо, граѣанскимъ правомъ дана и дозволѣна власть надъ слободнимъ лицемъ, бранити онога, кои се због младости бранити неуме.

2. Тутори су они кои ту властъ имаю, и од саме су ствари име добили, и зато се зову тутори,

као tuitores или бранитељи, као што се зову aeditui они, кои чуваю aedes (зданія.)

3. Дозволѣно є родительима да малолетной деци, кою подъ своіомъ власти имаю, даду туторе тестаментомъ. То се о сыновима и кѣерима разуме на свакій начинъ. Унуцима пакъ и унукама тако текъ предци могу тестаментомъ дати туторе, ако после њиове смрти, неподпадаю подъ власть свога отца. И тако, ако є сынъ твой у време твое смрти подъ твоіомъ влашћу, унуцима кое имашъ одъ нѣга неможешъ дати твоимъ тестаментомъ туторе, и ако су они подъ твоіомъ влашћу били: почемъ кадъ ти умрешъ, они ће подпасти подъ сласть свога отца.

4. Како се у многимъ другимъ случаєвима посмрчадь за већъ роѣену сматра, тако се и у овоме дозволило, да се посмрчадма као и већъ роѣенима, могу тестаментомъ дати тутори: ако су само у таквомъ положаю да бы, кадъ бы се родили за живота родителя, были нѣгови и подъ нѣговомъ влашћу.

5. Ако еманцыпираномъ сыну туторъ одъ отца данъ буде тестаментомъ, има се потврдити решенѣмъ председателя на свакій начинъ, т. є. безъ истраживаня.

TIT. XIII. DE TUTELIS.

1. Est autem tutela, ut Servius definivit vis ac potestas in capite libero ad tuendum eum, qui propter aetatem se defendere nequit, jure civili data ac permissa.

ГЛАВА XIV.

КО МОЖЕ ТЕСТАМЕНТОМЪ БЫТИ ПОСТАВЛЄНЪ ЗА ТУТОРА.

l. 14 5. 6. D. de test. tut. XXVI. 2.

За тутора се може дати не само поглавица но и членъ фамиліе.

1. И собствени се робъ тестаментомъ са слободомъ може валяно за тутора дати. Но треба знати да онъ, поставлѣнъ за тутора и безъ слободе, прећутно непосредну слободу добія, и тимъ валяно туторъ постає. Но сасвимъ є друкчіе, ако є онъ погрешно за слободногъ држанъ и као такавъ поставлѣнъ за тутора. Туђъ робъ неважно се поставля за тутора, ако се тестаментомъ просто постави; но ако се рекне, *кадъ постане слободанъ*, валяно се поставля. Собственый робъ на тай начинъ безполезно се за тутора поставля.

2. Лудъ или млађи одъ 25. година, тестаментомъ за тутора датъ, биће туторъ кадъ се опамети или имадне 25. година.

3. Безъ сумнѣ може се дати туторъ до опредѣлѣнога времена, или одъ опредѣлѣнога времена, или подъ условомъ или и пре поставленя наследника.

4. За известно пакъ добро или посао, туторъ се дати неможе, будући се дає лицу, а не послу или ствари.

5. Ако бы кћерима своима или сыновима дао туторе, ту се и посмрче мушко или женско разуме; будући се подъ именомъ сынова и кћерій разуму и посмрчадь. А ако су унуцы, да-ли су подъ именомъ *деце* и ньима тутори дати? Треба рећи да єсу, ако є само казао: *децы*; а ако є рекао *сыновима* они се подъ тимъ насловомъ неће разумевати; єръ

разлика є између израза *сынови* и *унуцы*. Наравно, ако бы посмрчадма дао тутора, разуму се како посмртни сынови тако и остала деца.

TIT. XIV. QUI TESTAMENTO TUTORES DARI POSSUNT.

2. Furiosus vel minor vigintiquinque annis tutor testamento datus, tunc tutor erit quum compos mentis aut maior vigintiquinque annis factus fuerit.

4. Certae autem rei vel causae tutor dari non potest, quia personae, non causae vel rei datur.

ГЛАВА XV.

О ЗАКОНОМЪ ТУТОРСТВУ АГНАТА.

Gaj. I. 155—158.

Коме тестаментомъ ніе данъ туторъ, ономе су тутори агнати, по закону XII. таблица, и они се зову законити.

1. Агнати су сродницы саюжени свезомъ сродства чрезъ лица мушкогъ пола, сродняцы чрезъ њиногъ отца; као: братъ рођенъ одъ истога отца, братовъ сынъ или унукъ; такође стрицъ, и стричевъ сынъ или унукъ. Кои су сродствомъ везани чрезъ лица женскогъ пола, нису агнати него когнати, по праву природномъ: и тако сынъ твое тетке по отцу ніе ти агнатъ него когнатъ; и обратно, ты си њему истымъ правомъ сроданъ: будући они кои се роде, слѣдую отчину а не материну фамилію.

2. Кадъ се каже: законъ зове агнате на туторство безъ тестамента, то незначи, ако никако неначини тестаментъ онай, кои є могао туторе дати, но значи: ако умре, што се туторства тиче, безъ тестамента; што се узима да и онда быва, кадъ

онай кои є за тутора данъ, умре за живота тестаторова.

3. Но право агнатства понайвише се губи свакомъ capitis deminuti-омъ; єръ є агнатство свеза грађанскогъ права. Право пакъ когнатства не губи се у свимъ случаима, єръ грађански законъ може уништити грађанска права, али никада природна.

TIT. XV. DE LEGITIMA AGNATORUM TUTELA.

Quibus autem testamento tutor datus non sit, iis ex lege duodecim tabularum agnati sunt tutores, qui vocantur legitimi.

ГЛАВА XVI.

Capitis deminutio.

Gaj. I 159—164.

Capitis deminutio є промена првашњегъ станя, што се догађа на три начина: єръ или є велика cap. deminutio, или маня кою неки и средњомъ зову, или најманя.

Велика cap deminutio є, кадъ ко у єданпутъ и грађанство и слободу изгуби: што се догађа са онима, кои строгошћу пресуде постану робови казни; или са ослобођенима, кои су осуђени као неблагодарни спрамъ патрона; или кадъ се ко прода да у цени учествує.

2. Маня или средня cap. deminutio є, кадъ се грађанство изгуби а слобода задржи: што се догађа са онимъ коме є забрањена ватра и вода, [1]) или кои на острво буде депортиранъ.

---

[1]) То се употребљавало да бы се ко приморао да се исели изъ отачаства; єръ по старимъ начелима, ніе се могло Ри-

3. Найманя є cap. deminutio, кадъ се и грађанство и слобода задржи, но се меня станѣ човека: што се догађа са онима кои, независни, подчине се туђой власти; или напротивъ: као кадъ членъ фамиліе буде одъ отца еманцыпиранъ, онда є capite minutus.

4. Робъ ослобођенъ нетрпи cap. deminutio, будући ніе было никакво лице.

5. Коме се пакъ меня выше достоянство него станѣ, тай нетрпи cap. deminutio, слѣдователно ни сенаторъ изъ сената удалѣнъ.

6. Кадъ се рекло да право когнатства остає и после cap. deminutio, то се има тако разумети, ако є найманя cap. deminutio претрплѣна; єръ тада остає когнатство. Но ако се претрпи найвећа cap. deminutio пропада и право когнатства, на пр. за когната заробльногъ, нити се повраћа когнатство ако буде ослобођенъ. Ако се ко и на острво депортира престає когнатство.

7. И ако туторство долази на агнате, опетъ оно недолази на све уєданшутъ, него на оне само кои су у ближемъ степену, или, ако є више ньи у истомъ степену на све.

TIT. XVI. DE CAPITIS DEMINUTIONE.

Est autem capitis deminuntio prioris status commutatio, eaque tribus modis accidit: nam aut maxima est capitis deminutio, aut minor quam quidam mediam vocant aut minima.

4. Servus autem manumissus capite non minuitur, quia nullum caput habuit.

млянину узети противъ нѣгове волѣ право грађанства, нису га дакле силомъ терали, него су га лишили стварій нуждны за животъ, да бы се тако морао самъ уклонити. Ово є заменѣно депортаціомъ у острво.

7. Quum autem ad agnatos tutela pertineat, non simul ad omnes pertinet, sed ad eos tantum, qui proximiore gradu sunt, vel si plures ejusdem gradus sunt, ad omnes.

ГЛАВА XVII.

О ЗАКОНОМЪ ТУТОРСТВУ ПАТРОНА.

Gaj. I. §. 156.

По истомъ закону XII. таблица, туторство надъ ослобоћеницыма и ослобоћеницама, припада патронима и ньиовой децы. И то се зове законо туторство, не као да се изречно о овомъ туторству у ономъ закону говори, но будући є доцніе толкованћмъ узето, као да є речима самогъ тогъ закона уведено. Тимъ самимъ што є законъ заповедіо, да наслѣдіе ослобоћеника и ослобоћенице, ако умру безъ тестамента, долази на патроне и ньину децу, мислили су стари, да є законъ хтео и туторство іймъ дати: будући и агнатима, коє законъ на наследство зове, дає туторство; єръ понайвише где є користъ наследія ту є и теретъ туторства. Зато пакъ кажемо понайвише, што ако жена ослободи малолетногъ роба, она постає наследница а другій туторъ.

TIT. XVII. DE LEGITIMA PATRONORUM TUTELA.

ГЛАВА XVIII.

О ЗАКОНОМЪ ТУТОРСТВУ РОДИТЕЉА.

l. 5. C. de leg. tut. V. 30.

По примеру патрона узето є и друго туторство, коє се зове такоће законъ; єръ ко сына или кћерь, унука или унуку одъ сына и т. д. малолетне еманцыпира, быће ньіовъ законый туторъ.

TIT. XVIII. DE LEGITIMA PARENTUM TUTELA.

Exemplo patronorum recepta est alia tutela, quae et ipsa lrgitima vocatur. Nam si quis filium aut filiam, nepotem aut neptem ex filio, et deinceps impuberes emancipaverit, legitimus eorum tutor erit.

ГЛАВА XIX.

О ФИДУЦІЯРНОМЪ ТУТОРСТВУ.

Има іошъ туторство ков се зове Фидуціярно; єръ ако предакъ сына или кћерь, унука ил' унуку и т. д. ослободи малолетне, онда онъ има законито туторство надъ њима: а кадъ онъ умре, ако остави мушке деце, ови постаю Фидуціярни тутори своє деце, [1]) или свога брата или сестре и прочихъ. Кадъ пакъ умре патронъ, законый туторъ, њгова су деца *закони* тутори: будући сынъ покойниковъ, кадъ небы было еманцыпиранъ за живота отчина, по смрти њговой постао бы независанъ, нити бы дошао подъ власть браће, зато недолази ни подъ њино законо туторство; ослобоћеный пакъ, ако бы робъ остао, свагда бы по истомъ основу, кодъ господареве деце, после смрти њгове, остао. Ова се лица тако на туторство зову, ако су пунолѣтна. То є наша конституція (l. 5. C. de legit. tut. v. 30.) уобште при свима туторствима и старательствима наложила да се наблюдава.

TIT. XIX. DE FIDUCIARIA TUTELA.

---

[1]) На примеръ: Деда еманципира свога унука, а задржи подъ своіомъ власти отца овогъ унука; кадъ деда умре, отацъ ће постати Фидуціярный туторъ своимъ еманципираномъ сыну.

ГЛАВА XX.

О ТУТОРУ АТИЛІЯНСКОМЪ, И О ОНОМЕ КОИ СЕ ДАВАШЕ ПО ЗАКОНУ ЮЛІЯ И ТИЦІЯ.

Gaj. I. 185—188. 189. 191. l. 30. C. de episc. aud. I. 4.

Ако когодъ ніе имао никаквога тутора, нѣму се давао туторъ, у вароши Риму одъ варошкогъ претора и већине плебскихъ трибуна, по закону Атилія; а у провинціяма, одъ председателя провинціе, по закону Юлія и Тиція.

1. Но и ако бы туторъ тестаментомъ подъ условомъ или до извесногъ времена данъ быо, докъ се неиспуни условіе или рокъ, могао се дати туторъ по истимъ законима. Такође ако є просто данъ, докъ нема никаквогъ наследника по тестаменту, дотле се по истима законима туторъ могао искати, кои є престаяо быти туторъ, кадъ се условъ испуніо или рокъ дошао или наследникъ нашао се.

2. Кадъ бы туторъ одъ непріятеля быо заробљенъ, искао се туторъ по овимъ законима. Овай є престаяо быти туторъ, кадъ бы се заробљеный у државу вратіо, єръ вратившій се узимао є туторство по jus postliminii.

3. Но по овима законима престали су се давати тутори пупилама, кадъ су найпре консули, а после по конституціяма претори, почели давати пупилама оба пола туторе по испыту; єръ споменутимъ законима, нити се захтевала кауція одъ тутора, да ће иманѣ пупилно сачувати, нити се што наређивало о томе, како ће се моћи натерати тутори на администрацію туторства.

4. По праву коимъ се мы служимо, у Риму префектъ вароши или преторъ, свакій у своме кругу, а у провинціяма председатели, даю туторе по испыту, или магистрати по заповести предсе-

дателя, ако ніє велико иманѣ пупилиио. (B. Valen. Theod. et Arcad. d. 1. C. de tut. illustr. pers. V. 33. l. 2. C. Quando mul. tut. offic. V. 35.)

5. Мы пакъ нашомъ конституціомъ (l. 30. C. de episc. aud. I4.) и овакве теготе у лицыма удаливши, наредили смо да нечекаюћи на заповесть председателя, ако иманѣ пупиле или одрастногъ непрелази 500 солида, [1]) даю туторе или старателѣ бранительи варошій [2]) заедно са светимъ спискомъ исте вароши, или друга явна лица, као магистрати или александрійскій судія [3].) Законо ємство мора се дати по правилу исте конституціє т. є. на опасность оны кои га примаю.

6. Сходно є природиомъ праву да су малолетни подъ туторствомъ, да се они кои нису пунолетни заштите туђимъ покровителствомъ.

7. Тутори свршую послове своихъ пупила, а после пунолетства могу се судомъ натерати да даду рачунъ одъ туторства.

TIT. XX. DE ATILIANO TUTORE ET EO, QUI EX LEGE JULIA ET TITIA DABATUR.

Si cui nullus omnino tutor fuerat, ei dabatur in urbe quidem Roma a praetore urbano et maiore par-

---

1) Єданъ солидъ цене на 108 гр. чарш. одъ прилике.

2) Избранъ не само куріомъ, него целимъ народомъ defensor civitatis, loci, plebis, имао є за задатакъ да брани землю одъ угнѣтаваня царске владе. У некимъ варошима, кое нису уживале jus italicum, онъ є и судіо до известне суме, а апелирало се противъ нѣговы пресуда на председателя провинціе. Онъ є судіо и у маньимъ кривичнимъ ствариma.

3) Управа Египта сматрала се за вишу одъ управе свію остали царства провинція. У ту провинцію шиљао се єданъ магистратъ, кои є имао дужность да изриче правду у договору са председателѣмъ. Тай се звао juridicum per Aegiptum, juridicus Alexandriae.

te tribunorum plebis tutor ex lege atilia, in provinciis vero a praesidiis provinciarum ex lege Iulia et Titia.

6. Impuberes autem in tutela esse, naturali iuri conveniens est; ut is, qui perfectae aetatis non sit, alterius tutela regatur.

7. Quum igitur pupillorum pupillarumque tutores negotia gerunt, post pubertatem tutelae indicio rationes reddunt.

ГЛАВА XXI.

ОПУНОМОЋЕНЬ ТУТОРСКО.

Gaj. I. 184. l. q. §. 3. D de auct. tut. XXVI. 8. —

Опуномоћењ туторско нужно є пупили у некимъ стварима, а у некимъ ніє нуждно. Тако кадъ пупила уговара да іой се што да, ніє нуждно опуномоћењ туторско, а нуждно є ако пупила другоме дати обећава, єръ дозволѣно є станѣ больимъ правити и безъ опуномоћења туторскогъ, али горимъ [1]) не другчіє но са опуномоћењмъ тутора. Одкуда у онимъ стварима где се узаямне обвезаности раѣаю, као у куповини и продаи, закупу и найму, налогу, остави, ако нема туторскогъ опуномоћења, обвезую се сами они кои са пупилама уговараю, а обратно оне необвезую се.

1. Нити пупила може на наследство доћи, ни притяжаванѣ добара тражити, ни наследство по Фидеикомису примити другчіє но са опуномоћењмъ тутора, и ако іой є користно нити има икакву штету.

2. Туторъ одма у самомъ послу присутствуюћи, мора дати опуноћењ, ако мысли да є ово користно

[1]) Станѣ свое больимъ учинити значи набавити што, или обвезати другогъ према себи; станѣ свое горимъ учинити значи отуѣити што или се обвезати спрамъ другогъ.

пупили. Доцніе, или писмомъ дано опуномоћеньѣ не важи.

3. Ако има парница између тутора и пупиле, будући самъ туторъ у делу своме неможе быти опуномоћитель, неће се дати, као некада, преторскій туторъ, но даѥ се старатель на место нѣгово, са коимъ ће се парница свршити, а после старатель престаѥ быти.

TIT. XXI. DE AUCTORITATE TUTORUM.

1. Neque tamen hereditatem adire, neque bonorum possessionem petere, neque hereditatem ex fideicommisso suscipere aliter possunt, nisi tutoris auctoritate, quamvis lucrosa sit, nec ullum damnum habeat.

ГЛАВА XXII.

КАКО ПРЕСТАЄ ТУТОРСТВО.

Gaj. I. 196., l. 3. C. Quando tut. esse des. V. 60. l 14. D. de tutelis. XXVI.

Пупиле, мушки и женски, кадъ постаю пунолетне ослобоћаваю се одъ туторства. Пунолетность су стари определявали не само по годинама, но и по развитку тела кодъ мушки. Наше пакъ величаство право ѥ мыслило, да ѥ достойно стидльивости наши времена, да се и за мушке укине, што се и у старо време, у погледу на женске за безобразно држало, т. ѥ. гледанѣ на развитакъ тела. И зато изданомъ конституціомъ (L. 3. C, Quand. tut. vel. cur. V. 60.) расположили смо, да пунолетность кодъ мушкогъ после навршене 14. године одма починѣ, оставивши у своме реду, добро положено старо расположенѣ што се тиче женски, да се држе да су способне за удаю после навршене 12. године.

1. Такође се свршує туторство, ако пупила іошъ малолетна, буде усвоєна или депортирана; такође ако постане робъ, или одъ непріятеля буде заробљенъ.

2. Но и ако є ко до известногъ услова тестаментомъ датъ за тутора, наравно престає быти туторъ, кадъ се испуни условъ.

3. Подобнимъ начиномъ свршує се туторство смрћу пупиле или тутора.

4. Туторство престає кадъ туторъ због cap. deminutio слободу или грађанство губи. Маломъ пакъ cap. deminutio-мъ туторовомъ, као кадъ бы быо усвоєнъ, законо само туторство престає а не и друго. Но пупилина cap. deminutio ма и мала, уништава свако туторство.

5. Осимъ тога, кои су на определьно време тестаментомъ постављени за туторе, по свршеномъ времену полажу туторство.

6. Престаю пакъ быти тутори, кои се удале одъ туторства, што су нађени за подозрителне, или кои се извине изъ праведногъ узрока и оставе теретъ туторства, по ономе што ћемо даље казати.

TIT. XXII. QUIBUS MODIS TUTELA FINITUR.

1. Item finitur tutela si arrogati sint adhuc impuberes vel deportati; item si in servitutem pupillus redigatur, vel ab hostibus fuerit captus.

ГЛАВА XXIII.

О СТАРАТЕЛЬИМА.

Gaj. I. 197.

Мушки пунолетни и женске на удаю до навршене 25. године добіяю старателъ; будући и ако

су пунолетни, опетъ су у тымъ годинама, да своє интересе бранити немогу.

1. Старателѣ даю исти магистрати кои и туторе. Старатель не дає се тестаментомъ, но датъ потврђує се декретомъ претора или председателя.

2. Младићи недобіяю старателѣ противъ њине волѣ, осимъ у парници; єръ старатель се може дати и за известно дело.

3. Луди и раскошни, и ако имаю 25 година, опетъ су подъ старательствомъ агната по зак. XII, таблица; но обично у Риму префектъ вароши или преторъ, а у провинціяма председатељи, по испыту даю іймъ старателѣ.

4. Но и будалама, глувимъ, немимъ, и онима кои су неизлечимомъ болешћу заражени, имаю се дати старательи, почемъ они своє послове немогу надгледати.

5. Покадкадъ и саме пупиле добіяю старателя, као кадъ законый туторъ нієвештъ, будући се ономе, кои има тутора, туторъ дати неможе. Такође ако туторъ тестаментомъ данъ, или одъ претора или председателя поставлѣнъ, нієспособанъ за администрацію, и ако не иде ни на какву превару, обично му се придружи старатель. Исто тако на место тутора, кои се одъ туторства извини, не сасвимъ но само за време, обично даю се старательи.

6. Но ако туторъ због слабогъ здравля или друге нужде, спреченъ буде да неможе послове пупилине одправляти, а пупила или одсуствує или є дете, на опасность самога тутора, преторъ или онай кои є надъ провинціомъ, декретомъ ће изабрати и поставити єдногъ агента.

TIT. XXIII. DE CURATORIBUS.

1. Dantur autem curatores ab iisdem magistratibus, a quibus et tutores. Sed curator testamento non datur, sed datus confirmatur decreto praetoris vel praesidis.

2. Item inviti adolescentes curatores non accipiunt, praeterquam in litem; curator enim et ad certam causam dari potest.

ГЛАВА XXIV.

О ОБЕЗБЕЂЕНЮ ОДЪ СТРАНЕ ТУТОРА ИЛИ СТАРАТЕЉА.

Gaj. I. 199. 200.

Да небы тутори или старателъи иманѣ пупила' мушки' и женски' и они кои су подъ старателъством, упропастили или умалили, стара се преторъ да и тутори и старателъи у то име даду обезбеђенѣ. Но ово ніе безъ изузетка: єръ тутори тестаментомъ дани непримораваю се да даду обезбеђенѣ, будући є верность и ревность ньова одъ самога тестатора призната; такође по испыту дати тутори или старателъи необтерећаваю се обезбеђенѣмъ, почемъ су изабрати кои су давали сигурность.

1. Но ако є по тестаменту или испыту два или више ньи дато, може єданъ понудити обезбеђенѣ о накнади пубиле или младића, и быти предпоставлѣнъ сатутору или састарателю своме, да самъ управля, или да сатуторъ давшій обезбеђенѣ нѣму се предпостави и самъ управля. Но самъ собомъ неможе захтевати обезбеђенѣ одъ сатутора или састарателя своге, но понудити мора тако, да да изборъ сатутору или састарателю своме, да-ли воли обезбеђенѣ примити или дати. Ако нико одъ

ньи непошуди обезбеђенѣ, онда ако є назначено одъ тестатора ко ће управляти, онай ће то и чинити; а ако ніє назначено, кога већина избере тай мора управляти, као што се наређує едиктомъ преторекимъ. Ако бы се сами тутори поделили о избору онога или оны кои ће управляти, преторъ ће пресудити. То исто важи кадъ є выше ньи дано на испыту, т. є: већина може изабрати, ко ће имати администрацію

2. Треба знати да су не само тутори или старателъи због администрације добара одговорни пупилама, одрастнима и прочимъ лицима, но ова лица и противъ оны, кои примаю обезбеђенѣ, имаю помоћну тужбу, коя іймъ служи као последня помоћь. Помоћна тужба дає се противу оны, кои или нису се никако старали да тутори или старателъи даду обезбеђенѣ, или су примили недовольно обезбеђенѣ. Шта више, да се тужба, како по одговорима правозналаца тако и по царскимъ конституціяма, и противъ ньини наследника простире.

3. У тимъ конституціяма и то се каже, да се тутори или старателъи могу натерати залогомъ, ако неће да даду обезбеђенѣ.

4. Овой тужби неће быти подложанъ ни префектъ вароши, ни преторъ, ни председатель провинціе, нити другій кои има право дати тутора; но само они кои обично изискую обезбеђенѣ.

TIT. XXIV. DE SATISDATIONE TUTORUM ET CURATORUM.

3. Quibus constitutionibus et illud exprimitur, ut, nisi caveant tutores vel curatores, pignoribus captis coerceantur.

ГЛАВА XXV.

УЗРОЦЫ ЗБОГЪ КОИ СЕ ТУТОРИ ИЛИ СТАРАТЕЛЬИ МОГУ ИЗВИНИТИ.

l. 18. 21. 7. D. de excus. XXVII. 1. l. 5. C. de legit. tut V. 30. l. 4. C. de excus. V. 62.

Тутори и старательи извиняваю се изъ разны узрока, а найвише збогъ деце, было да су деца подъ ньіовомъ влашћу, было да су еманцыпирана, єръ ко има троє живе деце у Риму, или четворо у Италіи, или петоро у провинціяма, може се извинити одъ туторства или старательства као и одъ прочи' званія; єръ и туторство и старательство сматра се као явно званіє. Усвоєна се деца нерачунаю, но она коя су дата у усвоєнѣ рачунаю се за природногъ отца. Такође унуцы одъ сына броє се, кадъ на место отца долазе; одъ кћери неброє се. Сынови пакъ само живи служе за извиненѣ одъ туторства или старательства; умрли неузимаю се у призренѣ. Но ако су у рату погублѣни, пыта се, да-ли се могу узети у рачунъ? Безъ сумнѣ они се само рачунаю кои су у битцы умрли; єръ они кои су за државу погинули вечно у слави живе.

1. Такође бож. Марко наредіо є у семестрима [1]) да се онай кои фискомъ [2]) управля, одъ туторства или старательства може извинити, докгодъ администрує.

2. Такође, кои збогъ државе одсуствую, извинюю се одъ туторства или старательства. Но и

---

[1]) Први цареви посвећивали су шестъ месеци у години администраціи правде и саставляню закона: semestria звале су се збиркё ньновихъ решеня.

[2]) Фискъ є особено иманѣ владаочево, различно одъ явногъ иманя — aerarium; али подъ последньимъ царевима обоє є ово помешано.

ако бы были поставлѣни найпре за туторе или старателѣ, па после тога почели због державе одсуствовати, извињаваю се одъ туторства или старательства докъ одсуствую, а међутимъ се старатель на место ньіово поставля. Ако се врате примаю на ново теретъ туторства, нити су разрешени за годину дана, као што є Папиніянъ писао у петой кньиги одговора; єръ ово време имаю они кои су позвани на нова туторства.

3. И они коима є дана каква власть могу се извинити, као што є у рескрипту определіо бож. Марко; но започето туторство немогу оставити.

4. Такође због парнице кою има туторъ или старатель са пупиломъ или одраслимъ, нико се извинити неможе, ако нієо целомъ иманю или наследству споръ.

5. Три нетражена туторства или старательства ослобођаваю, докъ годъ су у дужности туторъ или старатель; но и опетъ туторство више пупила, као браће или старательство о ньинимъ добрима рачуна се за єдно.

6. И због сиромаштва може се извинити, то су определила како бож. браћа [1]) тако и посебице бож. Марко, ако могне оправдати, да теретъ кои му се налаже прелази нѣгове силе.

7. Слабо здравлѣ, због чега се ни о своимъ пословима неможе старати, извиненю дає места.

8. Такође и они кои незнаю кньигу могу се извинити, наредіо є бож. Піє; и ако су они кои незнаю кньигу кадкадъ за управу послова способни.

9. Такође ако отацъ изъ непріятельства кога тестаментомъ постави за тутора, ово само дає му извиненѣ: као што се напротивъ неизвињаваю, кои

---

[1]) Марко Авреліє и Луціє Веръ.

су се обећали отцу пупиле, да ће се примити туторства.

10. Божанствена браћа определише, да се неможе допустити извиненѣ онога, кои само то наводи, да га отацъ пупила ніе познавао.

11. Обично одъ туторства или старательства ослобоћава непріятельство, у коме є ко са отцемъ пупила одрастны живіо, ако є оно было главно, па да су остали непомирени.

12. Такоће извинява се одъ туторства онай, кои є са отцемъ пупилиимъ имао парницу због лица. [1])

13. Ко има 70 гидина може се извинити одъ туторства или старательства. Млаћи пакъ одъ 25. година некада су се извинявали. По нашой конституціи (l. 5. C. de legit. tut. V. 30.) забранѣно іймъ є и тражити туторство или старательство, тако да извиненѣ ніе нуждно. Томъ конституціомъ опредѣлява се; да се ни пупила ни одрастанъ непозиваю за законо туторство: єръ є неприродно, да они кои потребую туће помоћи за администрацію свои послова, и одъ други управляни бываю, буду другом тутори или старателъи.

14. И о войнику има се приметити, да се непушта на туторство, ни кадъ самъ хоће.

15. Такоће у Риму граматицы, ретори и лекари, и кои то у своме отечеству упражняваю а налазе се у закономъ брою, ослобоћаваю се одъ туторства или старательства.

16. Ко хоће да се извини, ако има више извиненя, па нека недокаже, може се осталима ползовати за определѣно време. Кои хоће да се извине нетреба да апелираю, но ма у какву класу да долазе, т. є. ма како да су были поставлѣни за туторе, мораю се

[1]) На примеръ напао га потврћуюћи да є робъ или да ніе граћанинъ.

извинити за 50 дана узастопце одъ дана кадъ дознаду за наименованѣ, ако су до стотинитогъ камена одъ места где су за туторе именовани; ако су већма удалѣни, узима се єданъ данъ на 20 миля, више 30 дана. Но опетъ, као што Сцевола говораше, тако се има рачунати, да никадъ небуде манѣ одъ 50 дана.

17. Данъ туторъ узима се да є данъ за цело иманѣ.

18. Кои є туторство чіє имао, неможе се нагнати да противъ волѣ своє, истомъ лицу буде стастаратель: тако ако бы поглавица породице, кои є тутора дао тестаментомь. додао да дає истогъ и за старателя, опетъ неможе се натерати да се противу нѣгове волѣ, прими старательства: бож. Северъ и Антонинъ определили су.

19. Исти су одговорили да се мужъ, жени своіой за старателя данъ, може извинити и ако се умешао.

20. Ако бы ко лажльивимъ наводима добіо извиненѣ одъ туторства, ніє ослобоѣенъ одъ терета туторства.

TIT. XXV. DE EXCUSATIONIBUS TUTORUM ET CURATORUM.

1. Item divus Marcus in semestribus rescripsit, eum, qui res fisci administrat a tutela vel cura, quamdiu administrat, excusari posse.

4. Item propter litem, quam cum pupillo vel adulto tutor vel curator habet excusare nemo se potest, nisi forte de omnibus bonis vel hereditate controversia sit.

7. Item propter adversam valetudinem, propter quam nec suis quidem negotiis superesse potest, excusatio locum habet.

12. Item qui status controversiam a pupillorum patre passus est, excusatur ex tutela.

14. Idem in milite observandum est, ut nec volens ad tutelae munus admittatur.

15. Item Romae gramatici, rhetores et medici, et qui in patria sua id exercent et intra numerum sunt, a tutela vel cura habent vacationem.

17. Datus autem tutor ad universum patrimonium datus esse creditur.

ГЛАВА XXVI.

О ПОДОЗРИТЕЛЬНЫМЪ ТУТОРИМА И СТАРАТЕЛЬИМА.

l. 1. 3. D. de susp. tut. XXVI. 10.

Треба знати да право тужбе због подозрителности долази одъ Зак. XII. таблица.

1. Право уклонити подозрителне туторе, дато є у Риму претору, а у провинціяма председательима истихъ и легату проконсулскомъ.

2. Показали смо кои могу подозрителномъ судити: садъ да видимо ко може быти обтуженъ као подозрителанъ. Могу быти сви тутори, тестаментни или не, и другогъ рода тутори. Зато, ако є и законитый туторъ, може се обтужити. Да-ли и патронъ? Опетъ ћемо то исто рећи: само ћемо опоменути, да се има штедити честь патронова, ако буде удаљенъ као подозрителанъ.

3. Следує да видимо, ко може подозрителне тужити. Треба знати да є ово као явно обтуженѣ т. є. свима припада. Шта више и женама є допуштено тужити, по рескрипту бож. Севера и Антонина, но само онима, кое то чине по сили любави, као мати, такође дойкиня и баба, може и сестра; но и ако бы была и коя друга жена, кодъ кое бы преторъ увидіо живу любавь, па се чини да она, неизлазећи изъ скромности свога пола, но во-

ћена томъ любави, неможе да сноси штету учињну пупилама, њой ће се допустити ово обтуженѣ.

4 Малолетни немогу туторе своє тужити за подозрителне; пунолетни пакъ старателѣ своє по савету сродника могу обтужити као подозрителне; тако су и бож. Северъ и Антонинъ определили.

5. Подозрителанъ є кои неверно туторство води, ма да є кадаръ платити, као што є и Юліянъ определіо. Но Юліянъ наређуе да се туторъ, и пре него што почне управляти туторствомъ, може као подозрителанъ удалити, и по нѣму то є конституціомъ утврђено.

6. Подозрителанъ ако се због злонамера удали, казни се губиткомъ чести; ако због кривице, неће се казнити.

7. Кадъ є ко тужень као подозрителанъ, забраніуе му се администрація докъ се несврши парница, као што є Папиніянъ мысліо.

8. Ако се парница због подозренія већъ почела, па бы после туторъ или старатель умрео, уништава се парница.

9. Ако туторъ недође да се определи издржаванѣ пупили, наређуе се рескриптомъ бож. Севера и Антонина, да се пупила пошлѣ у притежаванѣ нѣгови добара; и да се, по наименованю єдногъ старателя, продаду ствари, коє бы се стаянѣмъ укварише. Моћи ће се дакле удалити као подозрителанъ онай, кои неће да да издржаванѣ.

10. Ако дође, но каже да се издржаванѣ због оскудице неможе дати, ако є то лажь, да се пошлѣ варошкомъ префекту да га овай казни; као што се шилѣ онай, кои бы новцемъ данимъ званичницима туторство прекупіо.

11. И ослобођеный, ако се докаже да са праваромъ управля туторствомъ сынова или унука па-

троновы, да се прати варошкомъ префекту да буде казнѣнъ.

12. Найпосле треба знати да се они, кои са преваромъ туторствую или старательствую, могу удалити одъ туторства и ако нуде обезбеѣенѣ; єръ обезбеѣенѣ немења показану злу волю, но дає средство да може дуже распачавати иманѣ пупилино.

13. За подозрителногъ држимо и онога, кои є таквогъ владаня да є подозрителанъ. Но туторъ ил' старатель: ма да є сиромахъ, ако є веранъ и прилѣжанъ, неможе се удалити као подозрителанъ.

TIT. XXVI. DE SUSPECTIS TUTORIBUS ET CURATORIBUS.

Sciendum est, suspecti crimen ex lege duodecim tabularum descendere.

1. Datum est autem ius removendi suspectos tutores Romae praetori, et in provinciis praesidibus earum et legato proconsulis.

6. Suspectus autem remotus, si quidem ob dolum, famosus est; si ob culpam, non aeque.

6. Si quis autem suspectus postulatur, quod cognitio finiatur, interdicitur ei administratio, ut Papiniano visum est.

8. Sed si suspecti cognitio suscepta fuerit, posteaque tutor vel curator decesserit, extinguitur suspecti cognitio.

КНЬИГА ДРУГА

ЮСТИНИЯНОВЫ ИНСТИТУЦИЯ.

ГЛАВА I.

О ПОДЕЛЕНЮ (И КАКВОЋИ) СТВАРИЙ.

Gaj. II. 1—11. 66—79. l. 2—6. D. de div. rer. I. 8.; l. 73. pr. D. de contr. emt, XVIII. 1.; l. 1. 3. 5. 6. 7. 9. D. de acq. rer. dom. XLI. 1-; l. 28. D. de usur. XXII. 1.; l. 21. C. de sacr. eccl. I. 2. l. 1. C. de usurc transform. VII. 31.

У предидућой књизи изложили смо прво лица: садъ да видимо о стварима. Оне или су у нашемъ иманю, или су ванъ нашегъ имања. Неке су ствари, по природномъ праву, обште свію, неке явне, неке припадаю каквимъ корпорацияма, неке нису ничіе, но найвише су поєдины лица, коя ій на разне начине набавляю, као што ћемо доцніе видити.

1. Обште ствари свію, по природномъ праву ово су: ваздухъ, текућа вода, море и са овимъ обале морске. Никоме се дакле незабранює приступъ на обалу морску, кадъ само у польске куће, споменике и зданія не дира; будући ове ствари нису свенародногъ права као море.

2. Све реке и пристаништа явна су. Следователно и право хватаня рибе у пристаништу и рекама, обште є свима.

3. Обала є морска докле захвата зимный највећій приливъ.

4. Употребленћ обала явно є по праву свенародномъ, као употребленћ и саме реке: и тако лаћомъ къ њима приступити и ужетима є привезати за дрва, коя су тамо нарастла, какавъ теретъ на њи-

ма оставити, свакоме слободно, као и по самой рецы пловити. Но собственость одъ ньи припада онима чія є земля: зботъ чега су ньина и дрва тамо *нараставша*.

5. И морскихъ обала явно є употребленѣ по праву свенародномъ, као и самога мора: и зато, свакоме є дозволѣно наместити тамо колибу, у коюѣе се моћи склонити, као мреже сушити и изъ мора вадити. Собственость ньиова пакъ ніе ничія, но онаквогъ є права каквогъ є и море, и што подъ моремъ лежи, земля или песакъ.

6. Ствари корпорація' а не поєдины оне су, коє су у варошима као: театри, стадія и подобна, и друго што є обште у варошима.

7. Ничіе нису res sacrae religiosae, sanctae, єръ што є божаственогъ права, то неможе ни у чіемъ иманю быти.

8. Res sacrae оне су, коє су Папе надлежнимъ путемъ посветили Богу, као света зданія и прилози кои су свечано служби божіой посвећени, и коє смо нашомъ конституціомъ (l. 21. C. de sacr. eccl. I. 2.) забранили отуђити или обвезати, осимъ за одкупъ заробльника. Ако бы ко своіомъ влашћу штогодъ као sacrum себи начиніо, ніе sacrum него мирско. Место пакъ на коме су света зданія озидана и после разрушеня зданія, остає іоште sacrum, тако є и Папиніянъ рекао.

9. Res resigiosae. Свакій може по своіой вольи учинити место какво религіознымъ ако мртвога сарани у земльи коя є нѣгова. У заєдничко пакъ чисто место, противъ волѣ господара саранити ніе слободно; а у заєдничкій гробъ може се саранити и противъ волѣ осталы. Такође ако другій има плодоуживанѣ, господаръ неможе безъ саизволеня плодоуживателя учинити место религіознымъ. У туђу землю са саизволенѣмъ господара може се

саранити; па и кадъ одобри после пошто є унешенъ мртвацъ, опетъ место постає религіозно.

10. Res sanctae, као зидови и врата, на некій начинъ божаственогъ су права, и зато нису ни у чіемъ иманю. Зато пакъ кажемо да су зидови sancti, што се смртномъ казни казне они, кои бы што зидовима учинили. Зато и оне части закона, коима одређуємо казни противъ оны кои противно закону узраде, зовемо санкціяма.

11. Поєднини люди прибавляю ствари разнимъ начиномъ: єръ господарство надъ некимъ стварима добіяю по праву природномъ коє се, као што рекосмо, зове право свенародно; а надъ некимъ стварима по праву граћанскомъ. Зданіе є да почнемо одъ старієгъ права; а очевидно є, да є старіе право природно, коє є са самимъ людима по природи стварій постало. Граћанска пакъ права текъ су онда заведена, кадъ є почето државе стварати, магистрате поставляти и законе писати.

12. Дивльи зверови, птице и рыбе, т. є сва животиня што у мору, у ваздуху и на земльи живи, чимъ се ухвате одмахъ су онога, ко ій ухвати, по свенародномъ праву: єръ што преће ніе ничіе было, то се по природномъ основу дає заузимателю. Но пыта се, да-ли є ко дивлћ зверове и птице похватао на своіой земльи или на тућой. Ясно є, да ономе кои иде на туђу землю да лови и меће мреже, може господаръ, ако примети, забранити да не улази. Но штогодъ ухватишъ дотле се узима да є твоє, докъ є подъ твоимъ чуванћмъ; кадъ пакъ исподъ твогъ чуваня побегне и у природну се слободу врати; престає твоє быти и опетъ є онога кои га заузме. Узима се пакъ да се повратило у природну слободу, кадъ или ти се изъ очію изгуби, или га видишъ но тако да є тешко гонити га.

13. Пыта се, ако є дивля зверь тако ранѣна да се може ухватити, да-ли се одма узима да є твоя. Неки су мыслили да є одма твоя, и дотле є твоя докгодъ є гонишъ; тако да престає быти твоя ако престанешъ гонити є, и постає опетъ онога кои є заузме. Други су мыслили да ніє твоя другчіє но кадъ є ухватишъ. Мы потврѣуємо последнѣ мнѣніє, будући се млого коєшта може догодити, што намъ смета да є ухватимо.

14. Пчеле су дивлѣ одъ природе. И тако оне коє су у твоме дрвету, пре него што ій ти ухватишъ у кошницу, толико су твоє колико и птице коє праве гнѣзда по твоимъ дрвима; зато ако ій другій ухвати, быће ньиовъ господаръ. Ако начине саће меда, свакій може однети. Безъ сумнѣ, ако видишъ пре него што се узело, да ко иде преко твоє земль, можешъ му забранити да неулази. Што се тиче роя што излети изъ твоє кошнице, дотле є твой, докъ ти є у очима а ніє га тешко віяти: иначе постає заузимачевъ.

15. Пауни и голубови дивлѣ су природе: нити приноси ствари што по навицы одлеѣу и долеѣу; єръ и пчеле толико чине, а известно є да су дивлѣ природе. Неки имаю єлене тако припитомльне, да у шуму иду и враћаю се, но нико іймъ дивлю природу не одриче. За сву животиню коя по навицы одлази и враћа се, ево правила: твоя є дотле докъ се враћа, а кадъ изгуби навику враћати се, престає и твоя быти и постає заузимачева. Узима се да є престала враћатисе, кадъ изгуби навику вратити се.

16. Кокошке и гуске нису дивлѣ природе; то одтуда можемо видити што има други' кокошака и други' гусака, коє дивльимъ зовемо. Зато, ако твоє гуске ил' кокошке чимъ поплашене излете, ма где да су, твоє су, и ако ій ко узме у намери да ій присвои, тай чини крађу.

17. Што одъ непріятеля отмемо, по праву свенародномъ, одма наше постає: штавише и слободни люди у робство наше долазе, но ако утеку исподъ наше власти и къ своима се врате, добіяю првашнѣ станѣ.

18. Такође драго каменѣ и остали подобни предмети, што се на обали нађу, долазе налазачу по праву природномъ.

19. Такође породъ твои животиня теби припада по истомъ праву.

20. Што река наносомъ дода твоіой њиви, твоє є по праву свенародномъ. Наносъ є неприметанъ нараштай. Узима се да є нанешено оно што є мало по мало набачено, тако да неможешъ знати колико се у коє време набацыло.

21. Ако сила реке єдну часть твоє њиве одвали и на комшиску землю пренесе, наравно да она твоя остає. Но ако дуже времена остане саюжена са комшискомъ земльомъ, и дрва коя є са собомъ однела у ову пусте коренъ, онда постає комшія господаръ тога твога парчета земљ.

22. Островъ кои постане у мору, што се редко догађа, постає онога кои га заузме; єръ ніє ничій. Ако постане у рецы, што се чешће догађа, онда ако є посредъ реке, припада заєднички онима кои са обе стране реке на обали имаю землѣ, саразмерно спрамъ ширине сваке землѣ, а ширина се узима на обали; а ако є островъ ближій єдной страни, само є оны кои на той страни на обали имаю земаля. Ако се река крозъ некій просторъ подели, па се после далѣ састави, те тыме чиіой њиви да видъ острова, онога остає њива чія є и была.

23. Ако бы река оставивши сасвимъ своє природно корито узела друго корито, остављено корито онихъ є, кои на обали имаю землѣ, по ширини сваке њиве, а ширина се на обали узима;

ново пакъ корито онаквогъ є права каквогъ и сама река, т. є. явногъ. Ако се после некогъ времена на првашнѣ корито врати река, опетъ ново корито є оны, кои поредъ обале имаю землѣ.

24. Сасвимъ є друго, кадъ чія њива буде сасвимъ потопљена: єръ потопленѣ неменя природу землѣ; и зато ако одступи вода, безъ зумнѣ онога земля остає, чія є и была.

25. Кадъ є штогодъ одъ туђе матерiє начинѣно, пыта се, коме то по природномъ праву припада, дали ономе кои є начиніо или господару матерiє: на пр. ако ко одъ туђегъ грожђа, маслинкій или класова, вино, зейтинъ или пшеницу начини; или одъ туђегъ злата, сребра или туча судъ какавъ награди; или одъ туђегъ вина и меда мулсумъ начини; или одъ туђій лекова састави мазъ или мелемъ; или направи хальину одъ туђе вуне, или одъ туђи' дасака начини лађу, орманъ или седиште. После многи препирки између Сабиніяна и Прокулеяна, одржало се среднѣ мнѣніє, по коме се држи, ако се та начинѣна стварь у материю преобратити може, господаръ є онай чія є была материя, а ако се неможе тако преобратити, онай є господаръ кои є правіо: тако судъ саливенъ може се у сурову масу туча, сребра или злата преобратити; вино пакъ или зейтин или пшеница, неможе се преобратити у грожђе, маслинке или класове, нити се мулсумъ може растворити на вино и медъ. Ако є ко одчасти одъ своє, а одчасти одъ туђе матерiє начиніо нешто, ако є на пр. начиніо мулсумъ одъ свога вина и туђегъ меда, или одъ свои и туђи лекова мазъ или мелемъ, или одъ своє и туђе вуне хальину, безъ сумнѣ у овомъ случаю господаръ є онай, кои є правіо; єръ є не само дао свой посао, него и єдну часть матерiє.

26. Ако бы ко у свою хальину туђу пурпуру уметуо, и ако є скупоценія пурпура, хальини уступа као прираштай. Онай кои є био господаръ пурпуре има противъ онога, кои ю є украо, actio furti [1]) и condictio, [2]) было да є овай самъ правіо хальину или ко другій; єръ уништене ствари, ако се немогу виндицырати, могу се тражити кондикціомъ одъ лопова и іошъ неки притежателя.

27. Ако су матеріє два господара по вольи његовой помешане, све што изъ смесе произиђе, обоице є њи заєднички; као кадъ бы вина своя помешали, или стопили масе сребра или злата. Исто є тако и ако су разне матеріє, те є због тога особита стварь начињна, на пр. изъ вина и меда мулсумъ, или изъ злата и сребра електрумъ: єръ несумня се, да ће у овомъ случаю стварь быти обшта. Исто є тако найпосле, ако су случайно, а не вольомъ господара, помешане матеріє, было да су разногъ рода, было да су єнородне.

28. Ако се пшеница Тиціева са твоіомъ пшеницомъ смеша, ако є то по вашой вольи, биће заєдничка; єръ поєдина тела т. є. поєдина зрна, коя су свакоме за себе припадала, вашимъ саизволењемъ постала су заєдничка. Ако се случайно помешала, или ако є помешао Тиціє безъ твоє волє, неће быти заєдничка; єръ свако зрно задржава своє

---

[1]) Actio furti, тужба због крађе, има за последакъ да лоповъ плати, у име казни, четирипутъ или двапутъ вредность украдене ствари, по томе ели или ніе ухваћенъ у самомъ злочинству.

[2]) Condictio furtiva грађанска є тужба, коя иде на то да примора лопова да врати украдену стварь или да плати њену вредность. Речь condictio обшта є, и употребљава се за све личне тужбе, у коима є тужитель потврђивао да є његовъ противникъ обвезанъ да му да или учини што. Было є више врста кондикція, она коя се давала противу лопова, звала се condictio furtiva.

особено траянѣ; нити у таквимъ случаима пшеница постає заєдничка, као што ніє заєдничко ни стадо, кадъ бы се стока Тицієва са твоіомъ стокомъ помешала. Ако єданъ одъ васъ сву пшеницу држи, другій има стварну тужбу саразмерно количини нѣгове пшенице; у власти є пакъ судіє, да самъ определи, каква є чія пшеница была.

29. Кадъ ко на своіой земльи одъ туђе грађе што начини, самъ є господаръ одъ зданія; єръ свака грађевина иде за земльомъ. Но опетъ ніє зато господаръ одъ грађе престао быти нѣнъ господаръ; но докъ є у зданію нити є може тражити, нити искати да се покаже,[1]) због зак. XII. таблица, коимъ се наређує, да се нико ненатерує да извади туђу грађу коју є у своимъ зданію употребіо, но да плати двогубу вредность тако названомъ тужбомъ de tigno juncto. Подъ именомъ tigni разуме се свака грађа, одъ коє се зданія праве. То се зато тако наредило, да небы нуждно было рушити зданія: но ако є изъ другогъ когъ узрока порушено зданіє, моћи ће господаръ грађе, ако већъ ніє добіо дуплу вредность, тражити саму грађу и да се покаже.

30. Напротивъ, ако ко одъ своє грађе на туђой земльи кућу начини, онога є кућа чія є и земля. У овомъ случаю господаръ грађе престає быти нѣнъ господаръ, почемъ є вольомъ нѣговомъ одтуђена, ако є знао да зида на туђой земльи; и зато, ако се разруши кућа, не може тражити грађу. Ясно є, ако се онай кои є озидао, већъ налази у притежа-

---

[1]) Actio ad exhibendum — тужба да се покаже — имала є за цель да учини да неко покаже, представи ствар коју є сакріо, уништіо или разрушіо несавестно. Ако се на данъ судіомъ определѣнъ, ствар ніе показала, туженый е бывао осуђиванъ да накнади тужителю сву штету коју е претрпіо због тога што се ствар ніе показала.

ню, па господаръ земљ тражи да кућа буде нѣгова, а неплаћа вредность граће и плату за руке, може се одбити противставкомъ doli mali, [1]) ако є поштенъ притежатель онай кои є зидао; єръ ономе кои зна да є земля туђа, може се пребацыти да є кривъ, што є несмыслено зидао на земльи, за коју є знао да є туђа.

31. Ако Тиције туће дрво на своіой земльи посади, нѣгово ће быти; и напротивъ ако Тиціє своє дрво у Мевієвой земльи посади, дрво ће быти Мевієво: ако є само, у оба случая, коренъ пустило; єръ пре него што коренъ захвати, онога остає чіє є и было. Одъ онога времена кадъ дрво пушта коренъ, собственость се нѣгова меня, тако ако се комшиско дрво тако близу Тиціеве земљ налази, да є у ню коренъ пустило, кажемо да є дрво постало Тиціево; єръ разумъ недопушта да дрво буде другогъ а не оногъ у чіой земльи коренъ има. Зато близу меће посаћено дрво, ако бы и у комшиску землю пустило коренъ, заедничко є.

32. Изъ тогъ узрока и билѣ коє за землю прирасте, иде за земльомъ; изъ тога узрока и посеяна пшеница иде за земльомъ. Уосталомъ, као што се онай, кои є зидао на туђой земльи, ако господаръ тражи одъ нѣга зданіе, може бранити противставкомъ doli mali, по ономе што смо казали, та-

---

[1]) Често є тужба была сходна строгости граћавскогъ права — justa — а међутимъ противна правичности — iniqua —. Зато су претори измислили да неиздаду судіи просту заповесть, коя бы, приморавајући судію да изрече пресуду по строгимъ начелима граћ. права, безъ сумнѣ учинила да се неправедно осуди обтуженый, но издавали су му условну заповесть; казали су му на пр: вы ћете осудити ако ніє было злонамера (si in ea re nihil dolo malo factum sit, neque fiat.) То ограниченѣ заповести да осуди, зове се противставка exceptio — (B. l. IV. 13 Inst. —

ко се тымъ истымъ може бранити и онай, кои є туђу землю своимъ трошкомъ савестно мыслећи засеяо.

33. По томе и писмена, ма и златна иду за хартиомъ или пергаментомъ, као што за земльомъ иде оно што се на њой озида или у ню мете, зато ако є на твоіой хартіи или твомъ пергаменту, Тиціє написао песму, повесть или слово, ты си господаръ овога а не Тиціє. Но ако одъ Тиція иштешъ твоє кньиге или пергаментъ, а ниси готовъ да платишъ трошкове писаня, Тиціє може се бранити противставкомъ doli mali, ако є само савестанъ притежатель тіи хартія или пергамента.

34. Ако бы ко на туђой дасцы живописао, неки мысле да даска иде за живописомъ; а неки опетъ држе да живописъ, ма какавъ да є, иде за даскомъ. Мы смо нашли да є болѣ прво мнѣніе: єръ смешно є да живописъ одъ Апела или Паразія, иде као прираштай найгоре даске. Потоме, ако одъ господара даске, кои притежава живописъ, живописацъ га тражи а не плаћа вредность даске, може се одбити противставкомъ doli mali. Но ако притежава онай кои є живописао, следує да се господару даске противу њега да полезна тужба: [1]) у комъ случаю, ако неплати трошкове живописаня, моћи ће быти одбієнъ противставкомъ doli mali, ако є быо савестанъ притежатель онай кои є живописао. Очевидно є да господаръ дасака, ако є живописацъ

---

[1]) Полезна тужба — actio utilis, у противположеню тужбама непосреднимъ, зове се она коя не иде непосредно изъ самогъ права, но коя є због правичности, ползе, уведена на подобіе тужбе коя постои у закону, предполажући на примеръ кодъ известны лица свойства, коя ова немаю. Овде се дає rei vindicatio, као да є господаръ платна господаръ и живописа, следователно то є само полезна тужба.

или другій ко, украо даске, има тужбу због краће.

35. Кадъ бы ко одъ не-господара кога є за господара држао, савестно купіо землю, или на поклонъ или на другій законитый начинъ такође савестно приміо, по природномъ разуму плодови кое є сабрао, нѣгови су за обделаванѣ и старанѣ; и зато, ако бы се появіо доцніе господаръ и потражіо землю, неможе тражити и плодове кое є онъ потрошіо. То право ніе дано безсавестномъ притежателю: овай є дужанъ вратити са земльомъ и плодове, и ако су потрошени.

36. Онай, кои има плодоуживанѣ какве землѣ, непостае друкчіе господаръ плодова, но ако ій самъ сабере, и зато, ако бы умрео, докъ су зрели плодови, но не сабрани, они непрелазе на нѣгове наследнике но иду господару собствености. Исто є тако готово и са закупцемъ.

37. У плодъ стоке и заметакъ спада, као и млеко, длаке и вуна. И тако ягнядь, ярићи, теладь, ждребадь и прасцы, одма су плодоуживателѣви по природномъ праву. Породъ пакъ робинѣ неразумева се подъ плодомъ; и тако онъ иде господару собствености: єръ непаметно є човека као плодъ сматрати, кадъ є све плодове природа због човека створила.

38. Ако ко има плодоуживанѣ стада, плодоуживатель дужанъ є угинувше главе приплодомъ заменути, као што Юліянъ мысли; и угинуло чокоће или дрва дужанъ є другимъ заменути: єръ мора као што валя обдѣлавати и као добаръ домаћинъ уживати.

39. Ко бы нашао благо на своіой земльи, бож. Адріянъ по природной правичности, уступіо га є налазачу; то є исто определіо, кадъ бы ко на светомъ или религіозномъ месту случайно нашао бла-

го. Но кадъ бы ко на туђой земльи, не нарочито тражећи, но случайно нашао, дао є половину налазачу, а половину господару землѣ; следователно ако ко у цезаревой собствености нађе, наредіо є да половину има налазачъ, половину цезаръ. Томе є сходно, ако ко у явномъ или фискалномъ месту нађе, половина припада нѣму, а половина фиску држави.

40. По праву природномъ мы іошъ набавлямо ствари предаіомъ єръ ништа ніє сходніє природной правичности, него да се испуни воля господарева, кои хоће да стварь свою на другога пренесе. И зато, ма каквогъ да є рода телесна стварь, може се предати и одъ господара предата отуђує се. По томе и стипендиарне и трибутарне землѣ, тымъ се начиномъ отуђую: називаю се пакъ стипендиарнимъ и трибутарнимъ земляма оне, коє су у провинціяма: између ньи и италіянски' земаля нема никакве разлике по нашой конституціи (l. un. C. de nudo jure Quir. toll. VII. 25.); ако се коме због поклона, мираза или другогъ каквогъ узрока предаду, безъ сумнѣ нѣгове су.

41. Продате или предате ствари непостаю друкчіє купчеве, но ако овай продавцу плати цену, или га задовольи на другій начинъ, као ємствомъ или залогомъ. То є наређено и зак. XII. таблица, но опетъ право се каже да то следує изъ свенародногъ права, т. є. права природногъ. Но ако бы продаваць ослоніо се на веру купчеву, треба рећи да стварь одма постає купчева.

42 Ништа се не тиче, да-ли стварь предає самъ господаръ, или другій ко по вольи нѣговой.

43. Изъ тогъ узрока, ако є коме господаръ поверіо слободну администрацію свію послова, па овай у томъ кругу стварь прода и преда, стварь постає примчева.

44. По кадкадъ гола воля господарева и безъ предає довольна є, да се стварь пренесе, као кадъ ти стварь, кою ти є ко дао у заямъ или у наручь, или кою є кодъ тебе оставіо, прода или поклони; єръ и ако ти ніє предао у то име, тымъ самимъ што саизволява да є твоя, теби се одма набавля собственость, као да є у то име и предана была.

45. Такође кадъ бы ко еспапъ у магацыну сложенъ предао, па и ключеве одъ магацына предао купцу, пренаша собственость еспапа на купца.

46. Шта више. кадкадъ и на неизвестно лице управлѣна воля господарева пренаша собственость: као претори и консули кадъ бацаю новаца у народъ, незнаю шта ће кои добити, и опетъ, будући да хоће да оно што свакій узме постане нѣгово, одма га чине господаремъ.

47. По томе истинито є, ако бы ко стварь оставлѣну одъ господара заузео, да є одма нѣнъ господаръ. За оставлѣно пакъ узима се, што є господаръ одбаціо у намери, да то више нѣгова стварь небуде, и зато одма престає быти господаръ.

48. Друкчіє є са стварима, коє се при морской бури избаце, да се лаћа олакша; ове остаю господареве, єръ очевидно є, да ій онъ ніє баціо што хоће да оне престану быти нѣгове, него да пре са лаћомъ морску опасность избегне. Зато, ако ій ко, таласима избачене или на самомъ мору узме, у намери да ій присвои, чини крађу; нити се ове ствари млого разликую одъ оны, коє безъ знаня господарева падну изь кола кадъ трче.

INSTITUTIONUM D. JUSTINIANI

LIBER SECUNDUS.

TIT. I. DE RERUM DIVISIONE.

1. Et quidem naturali iure communia sunt omnia haec: aes, aqua profluens et mare, et per hoc litora maris. Nemo igitur ad litus maris accedere prohibetur, dum tamen villis et monumentis et aedificiis abstineat, quia non sunt iuris gentium, sicut et mare.

6. Universitatis sunt, non singulorum, veluti quae in civitatibus sunt, ut theatra, stadia, et similia, et si qua alia sunt communia civitatum.

10. Sanctae quoque res, veluti muri et portae, quodammodo divini iuris sunt, et ideo nullius in bonis sunt. Ideo autem muros sanctos dicimus, quia poena capitis constituta est in eo, qui aliquid in muros delinquerint. Ideo et legum eas partes, quibus poenas constituimus adversus eos, qui contra leges fecerint, sanctiones vocamus.

18. Item lapili et gemmae et caetera, quae in litore inveniuntur, iure naturali statim inventoris fiunt.

19. Item ea, quae ex animalibus dominio tuo subiectis nata sunt, eodem iure tibi acquiruntur.

21. Quodsi vis fluminis partem aliquam ex tuo praedio detraxerit et vicini praedio attulerit, palam est, eam tuam permanere. Plane si longiore tempore fundo vicini haeserit, arboresque, quas secum traxerit, in eum fundum radices egerint, ex eo tempore videntur vicini fundo acquisitae esse.

27. Si duorum materiae ex voluntatem dominorum confusae sint, totum id corpus, quod ex confusione fit, utriusque commune est, veluti si qui vina sua confuderint, aut massas argenti vel auri con-

flaverint. Sed et si diversae materiae sint, et ob id propria species facta sit, forte ex vino et melle mulsum, aut ex auro et argento electrum, idem iuris est; nam et eo casu communem esse speciem non dubitatur. Quodsi fortuitu et non voluntate dominorum confusae fuerint vel díversae materiae vel quae eiusdem generis sunt, idem iuris esse placuit.

36. Is, ad quem ususfructus fundi pertinet, non aliter fructuum dominus efficitur, quam si ipse eos perceperit: et ideo, licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis decesserit, ad heredes eius non pertinent, sed domino proprietatis acquiruntur. Eadem fere et de colono dicuntur.

42. Nihil autem interest, utrum ipse dominus tradat alicui rem, an voluntate eius alius.

45. Item si quis merces in horreo depositas vendiderit, simulatque claves horrei tradiderit emtori, transfert proprietatem mercium ad emtorem.

ГЛАВА II.

О БЕЗТЕЛЕСНЫМЪ СТВАРИМА.

Gaj. II. 12—14. l 1. § 1. D. de div. rer. I. 8.

Неке су ствари телесне, неке безтелесне.

1. Телесне су, коѥ по своіой природи падаю подъ чуства наша, као: земля, *робъ*, хальина, злато, сребро и безбройне друге ствари.

2. Безтелесне су, коѥ неподпадаю подъ наша чуства: такве су оне што се у праву садрже, као: наследство, плодоуживанѣ, употребленѣ, обвезаности ма на какавъ начинъ учинѣне. Нити се што тиче ствари, што су у наследству телесне ствари; єръ и плодови кои се изъ землѣ добіяю телесне су ствари, и оно што намъ се по каквой обвезаности дугуѥ, понайвище телесно ѥ, као: земля, робъ, но-

ваць: но само право наследства, само право плодоуживаня, право обвезаности безтелесно є.

3. У томъ су брою и право добара варошки и сеоски, коя се и службеностима зову.

TIT. II. DE REBUS INCORPORALIBUS.

Quaedam praeterea res corporales sunt, quaedam incorporales.

1. Corporales hae sunt, quae sui natura tangi possunt, veluti fundus, homo, vestis, aurum, argentum, et denique aliae res inumerabiles.

ГЛАВА III.

О СЛУЖБЕНОСТИМА.

l. 1. D. de serv. praed. rust. VIII. 3; l. 1. 16. D. comm. praed. VIII. 4.

Ово су службености польски' добара: iter, actus, via, aquaeductus. Iter є право за човека да иде, пролази, али не да тера стоку или кола. Actus є право пролазити са стоком или колима: и тако ко има iter нема actus; а ко има actus има и iter и њимъ се може служити безъ стоке. Via є право ићи, терати стоку или кола и пролазити, єръ via садржи у себи и iter и actus. Aquaeductus — водоводъ — є право довести воду преко туђе землѣ.

1. Службености варошки добара оне су коє се при зданіяма употребляваю: зато се зову службености варошкогъ иманя, што сва зданія зовемо варошко иманѣ, ма да су и на селу начинѣна. Варошке су службености ово: да комшія комшиску кућу придржава, да може комшія у дуваръ нѣговъ грађу уметути, да капанѣ са стреє или изъ олука ко прима на своя зданія, у авлію или у калюгу или

да неприма, и да ко неподигне више зданія своя, да неодузима светлость кодъ комшіе.

2. У польске службености, неки мисле да се са основомъ може урачунати, црпенѣ воде, теранѣ стоке на воду, право паше, гашенѣ креча, ваденѣ песка.

3. Ове се службености зато називаю службености добара, што се безъ добара немогу основати: єръ нико неможе набавити себи службеность польскогъ или варошкогъ добра, ако нема добро; нити ко може обвезанъ быти службеношћу осимъ онай кои има добро.

4. Ко хоће да оснує за комшію какво право службености, то мора чинити уговорима и стипулаціяма. Може ко и тестаментомъ наследнику своме наложити, да неподиже зданія своя преко известне мере, да неодузима светлость зданію комшискомъ, или да трпи да овай граћу у зидъ упусти, или да прима воду са крова, или да трпи, да онай преко землѣ иде, вози, или воду изъ нѣ доводи.

TIT. III. DE SERVITUTIBUS.

2. In rusticorum praediorum servitutes quidam computari recte putant aquae haustum, pecoris ad aquam appulsum, ius pascendi, calcis coquendae, arenae fodiendae.

ГЛАВА IV.

О ПЛОДОУЖИВАЊУ.

l. 1—3. D. de usufr. VII. 1.; l. 16 C. eod. III. 33.

Плодоуживанѣ є право употреблявати, уживати туће ствари, задржавши њину суштность. Право є ово у ствари, коя кадъ се уништи и право се уништава.

1. Плодоуживанѣ є одъ собствености одвоєно, а то быва на више начина, на пр. кадъ ко другоме завешта плодоуживанѣ, єръ тада наследникъ има голу собственость, а испорукопримацъ плодоуживанѣ; и напротивъ, ако бы завештао землю задржавши плодоуживанѣ, испорукопримацъ имаће голу собственость, а наследникъ плодоуживанѣ. Такође, може се завештати єдноме плодоуживанѣ, другоме собственость землѣ безъ плодоуживаня. Ако ко хоће безъ тестамента да да другоме плодоуживанѣ, то мора чинити уговорима и стипулаціяма. [1]) Но да небы сасвимъ безполезна была собственость, кадъ бы плодоуживанѣ свагда одъ нѣ одвоєно было, определѣни су известни начини, на коє се плодоуживанѣ уништава и враћа къ собствености.

2. Плодоуживанѣ може се основати не само на земльи и зданіяма, но и на робовима, стоцы и прочимъ стварима, изузевши оне коє се самымъ употребленѣмъ троше; єръ ове ствари и по природи своіой и по граћанскомъ закону немогу се дати у плодоуживанѣ. У томъ су брою: вино, зейтинъ, пшеница, хальине: њима се може уподобити и кованъ новацъ, почемъ се на некій начинъ трошни употребленѣмъ у непрестаной промени. Но због ползе сенатъ є определіо, да се и надъ таквимъ стварима плодоуживанѣ може основати, ако само наследникъ добіє у то име довольну безбедность. Тако, ако є завештано плодоуживанѣ новца, дає се легатару новацъ да нѣговъ буде, али тако, да онъ обезбеди наследника, да ће му толико новаца

---

[1]) Стипулація састои се у пытаню, коимъ єданъ уговорачъ пыта другогъ обећавали да да или учиии што, и у потврђуюћемъ одговору овога, на пр. spondes ne dare centum? Spondeo. Стипулація управъ віе уговоръ но начинъ на кои се уговара.

вратити ако умре или постане capite minutus. Остале ствари такође се предаю легатару да нѣгове постану, но да по процени да сигурность, да ће, ако умре или постане capite minutus, толико новаца вратити колико су оне быле проценѣне. Дакле сенатъ истина ніє начиніо плодоуживанѣ тіи стварій, нити є то могао учинити, но ємствомъ установіо є неко као — плодоуживанѣ.

3. Плодоуживанѣ свршує се смрћу плодоуживателя и двема cap. deminutio, великомъ и средньомъ, и неупотребляванѣмъ по начину и за време: кое є све определила наша конституція. (l. 16. pr. § 1. 2. C. de usufr. et hab. III. 33.). Такође свршує се плодоуживанѣ, ако се оно уступи одъ уживателя господару собствености, єръ уступанѣ другомъ комъ не важи; или напротивъ ако уживатель набави стварь у собственость, што се зове консолидація. Известно є, ако зданія буду пожаромъ разрушена, или се сруше збогъ землѣтреса, или што су рђаво начинѣна, да се и плодоуживанѣ уништава, и да земля ніє подложна плодоуживаню.

4. Кадъ се сврши плодоуживанѣ, оно се враћа къ собствености, и одъ тогъ времена, господаръ голе собствености, починѣ имати пуну власть надъ ствари.

TIT. IV. DE USUFRUCTU.

Ususfructus est ius alienis rebus utendi fruendi salva rerum substantia. Est enim ius in corpore, quo sublato et ipsum tollit necese est.

4. Quum autem finitus fuerit ususfructus, revertitur scilicet ad proprietatem et ex eo tempore nudae proprietatis dominus incipit plenam in re habere potestatem.

ГЛАВА V.

О УПОТРЕБЛЕНІЮ И ОБИТАВАНІЮ.

l. 11. D. de usu. VII. 8.; l. 13. C. de usufr. III. 33.

На истый начинъ на кои се оснива плодоуживанѣ, може се основати и голо употребленѣ; и свршує се на истый начинъ као плодоуживанѣ.

1. Манѣ се права има у употребленю него у плодоуживаню; єръ онай, кои има само употребленѣ землѣ какве, ништа друго нема него право, да зелень, плодове, цвеће, сено, сламу и дрва за свакидашнѣ употребленѣ узима. На той земльи може и живити но тако, да нити досађує господару землѣ, нити да смета онима, кои польске послове раде. Онъ неможе другомъ коме своє право дати подъ кирію, продати или бадава уступити, као што то може чинити онай кои има плодоуживанѣ.

2. Такоѣе онай кои има употребленѣ зданія, узима се да има само право да обитава самъ, нити ово право може на другогъ пренети, и єдва се допустило, да и госта може примити; но са женомъ своіомъ и децомъ, са ослобоѣенимъ и другимъ слободнимъ лицима коя су у нѣговой служби, као и са робовима, има право обитаваня; а исто тако, ако жена има употребленѣ зданія, може обитавати са супругомъ своимъ.

3. Такоѣе онай кои има роба на употребленю, може само употребити нѣговъ трудъ и посао: никако пакъ неможе право своє на другогъ пренети. Тако є исто и са теглећомъ стокомъ.

4. Ако є употребленѣ ситне стоке на пр. оваца, завештано, нити ће моћи млеко, нити яганьце, ни вуну употребити онай, кои има право употребленя, єръ су то плодови. Но може се томъ стокомъ служити за гноєнѣ своє ньиве.

5. Ко има обитаванѣ по испоруцы, или основано другимъ коимъ начиномъ, тай нема ни употребленѣ, ни плодоуживанѣ, но као неко особито право. Онима кои имаю право обитаваня, нашимъ определенѣмъ сходно Марцеловомъ мнѣнію издатымъ, дозволили смо збогъ ползе, не само да могу сами обитавати, но да могу и другима дати подъ кирію.

6. Ово што смо рекли о службеностима, плодоуживаню, употребленю, и обитаваню довольно є; о наследству пакъ и о обвезаностима на свомъ месту говориѣемо. Изложили смо у кратко како набавлямо ствари по свенародномъ праву: садъ да видимо, како ій набавлямо по закономъ и грађанскомъ праву.

TIT. V. DE USU ET HABITATIONE.

Iisdem istis modis, quibus ususfructus constituitur, etiam nudus usus constitui solet, iisdemque illis modis finitur, quibus et ususfructus desinit.

4. Sed si pecoris, veluti ovium, usus legatus sit, neque lacte neque agnis neque lana utetur usuarius, quia ea in fructu sunt: plane ad stercorandum agrum suum pecoribus uti potest.

ГЛАВА VI.

О ЗАСТАРЕЛОСТИ И ДУГОВРЕМЕНОМЪ ПРИТЕЖАВАНЮ.

Gaj II. § 42. 44. 45. 49—51; — l. 36—38. D. de usurp. XLI 3; — l. 1. C. de usuc. transf. VII. 31; l. 2. 3. C. de quadrienn. praeser. VII. 37.

Определѣно є было по грађанскомъ праву: ко савестно одъ онога кои ніє быо господаръ, но кога є онъ држао за господара, стварь купи, или добіє на поклонъ, или на другій какавъ начинъ, онъ

ту ствaрь добія застарелошћу, ако є покретна за годину, у целой држави; ако є непокретна за две године само на таліянской земльи, да неби собственость ствaрій у неизвестности была. Стари су тако хтели, мыслећи да є спомену то време довольно господарима, за истраживанѣ своихъ ствaрій. Нама се болѣ допало мнѣніе, да се господари врло брзо не лишаваю своихъ ствaрій, и да се благодѣяніе ово неограничава на известно место; зато издавши о томе конституцію, (L. un. C. de usuc. transf. VII. 31.) наредили смо да се покретне ствари застараваю после три године, непокретне дуговременымъ притежаванѣмъ, т. є. кодъ присуствуюћи' за 10 година, а кодъ одсуствуюћи' [1]) за 20 година; и да се не само у Италіи, но у целой нашой држави, набавля собственость ствaрій на овай начинъ, кадъ му предходи законый основъ притежаваня.

1. Кадкадъ и ако сасвимъ савестно ко ствaрь какву притежава, опетъ є никадъ неможе добити застарелошћу, као кадъ ко притежава слободногъ човека, свету или религіозну ствaрь, бежућегъ роба.

2. Украдене ствари и коє су силомъ заузете, и ако су загорнѣ дуго време савестно притежаване, немогу се застарити: єръ украдены ствaрій застарелость законъ XII. таблица и законъ Атинія забранюю, а застарелость истомъ заузеты ствaрій, забранює законъ Юлія и Плаутія.

3. Што є речено да застарелость украдены и силомъ заузеты ствaрій забранюю закони, то незначи, да самъ крадљиваць или онай кои силомъ притежава, неможе застарити, єръ они немаю за-

[1]) Присуство састои се у томе, да притежатель обитава са господаремъ у истой провинціи; ако то ніе случай, они се сматраю као одсуствуюћи. Не гледи се, где лежи непокретно добро.

старелости изъ другогъ узрока, што то єсть безсавестно притежаваю; но значи да ни когодъ другій нема право застарелости, и ако бы одъ ньи савестно купіо или по другомъ комъ законитомъ основу добіо. Одтуда покретне ствари незастарава лако савестанъ притежатель: єръ ко са знанѣмъ туђу стварь прода или по другомъ основу преда, чини крађу.

4. По кадкадъ то є друкчіе. Єръ ако наследникъ стварь дату на послугу или подъ кирію покойнику, или кодъ нѣга на оставу дату, мыслећи да є стварь наследія, прода или поклони коме, или да у име мираза, безъ сумнѣ може застарити онай кои ю є савестно приміо; єръ та стварь неспада у крађу, почемъ наследникъ, кои ю є савестно као свою одтуђіо, ніе учиніо крађу.

5. Такође ако онай кои има плодоуживанѣ робинѣ, држећи да породъ нѣму припада, прода га или поклони, не краде; єръ се крађа безъ намере краденя неможе учинити.

6. Може се и на другій начинъ догодити, да ко безъ крађе стварь туђу на некога пренесе и учини, да є *застари притежатель*.

7. А што се тиче непокретны стварій, лакше се догађа, да когодъ безъ силе узме у притежаванѣ празно место, због одсуства или небреженя господарева, или будући є умрео безъ наследника. Премда є онъ безсавестанъ притежатель, будући зна да заузима туђу землю, опетъ ако бы є предао ономе кои бы савестно приміо, овай ће моћи дугимъ притежаванѣмъ набавити стварь, єръ ніе приміо ни оно што є украдено, ни што є силомъ притежавано. Одбачено є мнѣніе неки' стари', кои су мыслили да се и земля или место може украсти. И за оне кои непокретне ствари притежаваю,

ске конституціе стараю се, да се небы дугогъ и безпогрешногъ притежаваня могли лишити.

8. Кадкадъ може се и украдена или силомъ притежавана стварь застарити, на пр. ако є подъ власть господареву была враћена; єръ тада очистивши порокъ са ствари, застарелость може имати места.

9. Немогу се застарити ствари нашегъ фиска; но Папініянъ є писао, што се тиче упразнћногъ имања, пре него што се фиску за нћга явило, да савестанъ купацъ предату стварь изъ оваковогъ имања може застарити; тако су и бож. Піе и бож. Северъ и Антонинъ определили.

10. Найпосле треба знати, да таква мора быти стварь, да ніе окалята порокомъ, да бы могао застарити савестанъ купацъ или онай, кои изъ другогъ каквогъ законогъ узрока притежава.

11. Погрешка у лажномъ узроку застарелости, не помаже: као кадъ ко притежава кои ніе купіо, а мысли да є купіо; или кадъ притежава на основу поклона кадъ му ніе поклонћно.

12. Дугогодишнћ притежаванћ, коє є почело одъ користи быти покойнику, продужава се за наследника и притежателя добара, башъ да бы исти и знали да є земля туђа. А ако покойникъ у почетку ніе быо савестанъ, притежаванћ некористи наследнику и притежателю добара ма да су они и савестни. Подобно томе наша є конституція (L. un. C. de usucap. transf.) наредила, што се тиче застарелости, да се време продужи.

13. Бож. Северъ и Антонинъ определили су, да се рачуна време и продавца и купца.

14. Едиктомъ бож. Марка наређуе се, да онай кои купи одъ фиска стварь туђу, ако проће 5. година после продае, може одбити господара ствари противставкомъ. Зенонъ пакъ, божаственогъ спомена, добро є определіо конституціомъ (L. 2. C. de

quadr. praescr. VII. 37.), да они кои одъ фиска продаіомъ, поклономъ или другимъ начиномъ што приме, одма постаю безбедни, и да добіяю, было да траже они, было да се одъ ньи тражи; а противу ерарія за 4 године могли су повести парницу они, кои мысле да се могу тужити за собственость, или хипотеку на одтуђенимъ стварима. Наша пакъ конституція (L. 3. eod.) кою смо пређе обявили, распрострла є и на оне, кои што одъ нашегъ или царичиногъ дома добію, што се у споменутой зеноновой конституціи за фискална одтуђиваня садржи.

TIT. VI. DE USUCAPIONIBUS ET LONGI TEMPORIS POSSESSIONIBUS.

2. Furtivae quoque res et quae vi possessae sunt, nec si praedicto longo tempore bona fide possessae fuerint, usucapi possunt: nam furtivarum rerum lex duodecim tabularum et lex Atinia inhibent usucapionem, vi possessarum lex Julia et Plautia.

6. Aliis quoque modis accidere potest, ut quis sine vitio furti rem alienam ad aliquem transferat, et efficiat, ut a possessore usucapiatur.

8. Aliquando etiam furtiva vel vi possessa res usucapi potest, veluti si in domini potestatem reversa fuerit; tunc enim vitio rei purgato procedit eius usucapio.

13. Inter venditorem quoque et emtorem coniungi tempora, divi Severus et Antoninus rescripserunt.

ГЛАВА VII.

О ПОКЛОНИМА.

l. 1. D. de mort. c. don. XXXIX. 6. l. 4. C. eod. VIII. 57; l. 36. 35. C. de donat. VIII. 54; l. 10. C. de revoc. don. VIII. 56. l. 19. 20. C. de don. a. nupt. V. 3; l. 1. C. de comm. serv. man. VII. 7.

Има и другій родъ набавляня, то є поклонъ. Две су врсте поклона: на случай смрти, и не на случай смрти.

1. Поклонъ є на случай смрти, кои се чини у предвиђаню смрти: кадъ ко дає тако да ће, ако пропадне у каквой опасности, имати стварь онай кои прима; а да ће, ако преживи опасность, стварь вратити се ономе кои є дао, као и онда ако порече поклонъ, или умре пре поклонопримацъ. Ови поклони на случай смрти уподобльни су у свему испорукама; єръ како су православни сумняли се, да ли ій треба сматрати као поклонъ или испоруку, почемъ и одъ єдногъ и одъ другогъ имаю неке знаке, и єдни узимали у овай, други у онай родъ, мы смо определили (l. 4. C. De don. c. mort. VIII. 57) да се готово у свему испоруцы уподобе, а што се тиче форме, да се управляю по правилима у нашимъ конституціяма изложенимъ. У кратко, поклонъ є на случай смрти, кадъ ко хоће да онъ има стварь пре, него онай коме дає, а пре онай коме дає, него њговъ наследникъ. Тако и кодъ Хомера Телемакъ дає Пиреу: „Пирее, незнамо како ће испасти ово предузеће, ако горди претенденти, пошто ме убію тайно у палати, поделе сва добра мога отца, я хоћу да ты чуваш ове поклоне,[1]) и да ій ты

---

[1]) Речь є овде о поклонима, коє є учиніо Менелай Телемаку, и кои су оставлєни кодъ Пиреа.

уживашъ пре него кои одъ ньи. Али ако ій я поубіямъ, онда радостанъ као и я, донеси ми ій у палату.“

2. Други су поклони, кои се чине безъ икаквогъ мышленя на смрть, коє називамо поклони међъ живима, они се ни у чему неуподобляваю испорукама: ти поклони ако су свршени, немогу се по вольи пореħи. Свршени су пакъ, кадъ поклонодаваџъ изяви свою волю писмено или безъ писмена. Наша конституція тражи да они, као и продая, садрже у себи нуждность да буду предати, и да, и ако се не предаду, имаю подпуну и савршену снагу, и налажу поклонодавцу обвезаность да ій преда. Како се одпре владательскимъ расположеньима захтевало, да се поклони уведу у протоколъ дотичнимъ актомъ, ако су прелазили 200 солида, тако є то наша конституція однела на 500 солида, и наредила да є поклонъ до ове суме сталанъ и безъ уписа, и определила є неке поклоне, кои нису никако потребовали уписа, но су по себи подпуно стални. Има осимъ тога іошъ више други' решеня, коя смо начинили да бране дħйство поклона, што се све може видети изъ наши конституція, (l. 34. pr. § 3. 4; l. 36. pr. § 3. C. de donat.) коє смо о овоме изложили. Треба знати, поредъ свега тога што се немогу пореħи поклони, опетъ ако су неблагодарни они коима є учинħно благодħаніє, дали смо нашимъ конституціяма поклонодавцу слободу, да може у известнымъ случаима пореħи поклоне; да небы онай кои є дао своє ствари другомъ, трпіо одъ нħга какву увреду или штете, као оне коє смо изброяли у нашой конституціи (l. 10. C. de revor. don. VIII. 56).

3. Има и другій родъ поклона између живы, кои є старимъ правословима бio сасвимъ непознатъ, па є после доцніимъ бож. владательима уведенъ;

тай се звао поклонъ на случай брака, и имао є у себи пређутни условъ, да ће се тада остварити, кадъ се сврши бракъ, и зато се звао поклонъ на случай брака, што се свршивао пре нѣга, нити се кадъ после свршеногъ брака чиніо такавъ поклонъ. Како є дозволѣно было да се миразъ може увеличати и после брака, бож. Юстинъ, нашъ отацъ, првый є было кои є конституціомъ решіо, да се у овомъ случаю може такође, и за време траяня брака, умножити и поклонъ на случай брака. Но опетъ остаде неприличеће име, почемъ се звао поклонъ на случай брака, а добіяо є нараштай за време већъ траюћегъ брака. Мы пакъ, желећи допунити правила о овой ствари, и дати ствармa сходно име, определили смо да се такви поклони могу не само увеличатя, него и основати за време брака, и да се зову не на случай брака, но *због брака;* и да се изравнаю са миразомъ, у овоме смыслу: као што се миразъ за време траюћегъ брака, може не само умложити но и основати, тако да и ови поклони због брака, могу не само предходити бракъ, но да се и за време брака умложити и основати могу.

4. Некада є было по граћанскомъ праву и другій начинъ, да се могу ствари набавити правомъ прираштая, ево га: ако ко имаюћи заєднички са Тиціємъ роба, самъ му да слободу или виндиктомъ или тестаментомъ, у томъ случаю губила се нѣгова часть собствености, и прелазила ортаку. Како є овде примеръ неправде было, да се тако и робу слобода узме и да тимъ ошћете човечніи господари, а да се користе строжіи господари, мы смо у нашой конституціи злоупотребленѣ у той мрской ствари на човечанъ начинъ препречили, и нашли смо путъ коимъ и ослободитель и ортакъ нѣговъ, и онай кои слободу прима, уживаю наше благодеянѣ; почемъ слобода добія свое дѣйство, због кое су као што

є познато и стари законодавцы млого противу обшты правила наређивали; а онай, кои є ослободіо радоваће се због сталности своє штедрости; нити ортакъ трпи какву штету, примаюћи цену роба, по саразмерности части собственості коју є надъ њимъ имао, као што смо определили.

TIT. VII. DE DONATIONIBUS.

Est et aliud genus acquisitionis, donatio. Donationum autem duo sunt genera: mortis causa et non mortis causa.

1. Mortis causa donatio est, quae propter mortis fit suspicionem, quum quis ita donat, ut, si quid humanitus ei contigisset, haberet is, qui accepit; sin autem supervixisset, qui donavit, reciperet, vel si eum donationis poenituisset, aut prior decesserit is, cui donatum sit . . . .

2. Aliae autem donationes sunt, quae sine ulla mortis cogitatione fiunt, quas inter vivos appellamus; quae omnino non comparantur legatis. Quae si fuerint perfectae, temere revocari non possunt. Perficiuntur autem, quum donator suam voluntatem scriptis aut sine scriptis manifestaverit; et ad exemplum venditionis nostra constitutio eas etiam in se habere necessitatem traditionis voluit, ut, etiamsi non tradantur, habeant plenissimum et perfectum robur, et traditionis necessitas incumbat donatori . . .

ГЛАВА VIII.

КО МОЖЕ ОТУЂИТИ И КО НЕМОЖЕ.

Gaj II. 62—64. 80—84. l. 1. § 15. C. de rei uxor. act. V. 13., l. 3. C. de jure dom. imp. VIII. 34; l. 25. C. de admin. tut. V. 37.

Кадкадъ се догаћа да онай кои є господаръ ствари, нема право отуђити є, и напротивъ, кои ніє го-

сподаръ да є може отуђити. Добро непокретно кое є жена мужу у миразъ донела, мужъ противъ волѣ женине не може отуђити, по закону Юлія, и ако є нѣгово, дато му због мираза. Поправляюћи законъ Юлія, мы смо то довели у болѣ станѣ: законъ овай само се односіо на иманѣ у Италіи, и забраньивао є отуђиваня коя су се чинила противъ волѣ женине, и хипотеке ма и са ньиовимъ саизволенѣмъ; обема овимъ незгодама помогли смо, забранивши да се могу отуђити и обвезати и она добра, коя су на провинціялной земльи, и да се ништа одъ овога нечини ни саизволенѣмъ жене, да се небы слабость пола женскогъ злоупотребила на штету ньиногъ иманя.

1. Напротивъ повериталь залогу, по уговору, и ако ніе нѣгова ствар, може отуђити. Ово отуђенѣ може се узети да се догодило вольомъ дужника, кои є съ почетка уговоріо, да повериталь може залогу продати, ако небуде намиренъ. Да се небы спречавали повериталь у траженю свога права, и да небы дужницы самовольно изгубили собственость свои ствари, наредили смо у конституціи и прописали известанъ начинъ, коимъ се може приступити къ продаи залоге: садржаємъ те конституціе доста и довольно постарало се за обе стране: дужника и повериталя.

2. Садъ да напоменемо да ни пупила неможе ништа отуђити безъ одобреня туторскогъ. Зато, ако коме да новаца у заямъ, безъ туторскогъ одобреня, неуговара обвезаность, почемъ новацъ непостає займопримчевъ. По томе, новацъ се може виндицирати свуда где се нађе. Ако су позаймлѣни новцы одъ савестногъ займопримца потрошени, могу се тражити кондикціомъ, а ако є несавестанъ займопримацъ, може се радити да се покажу. Напротивъ, све ствари могу се важно дати пупили

безъ туторскогъ одобреня. Зато ако дужникъ плаћа пупили, нуждно му є одобрењ тутора; иначе неће се ослободити. Ово є изъ очевидны узрока определѣно у конституціи, кою смо на цезарске адвокате управили, по мнѣнію Трибоніяна, одличногъ мужа, квестора нашегъ царскогъ двора: у ньой є наређено, да тутори или старателъи могу ослободити дужника но тако, да то плаћанѣ найпре дозволи судска пресуда, издана безъ икаквогъ трошка, коє кадъ се учини, ако и судія реши и дужникъ плати, оваково плаћанѣ поставля у пуну безбедность. Ако се плати другояче а не као што смо определили, па пупила све новце имаюћи или одъ ньи користъ, опетъ исту суму тражи, моћи ће се одбити противставкомъ doli mali. Но ако ій є пупила безъ ползе потрошила, или су іой украдени, ништа неће помоћи дужнику противставка doli mali, но ће се ипакъ осудити, што є платіо несмислено, безъ одобреня туторскогъ и не по нашемъ расположеню. Напротивъ пупила безъ одобреня туторскогъ неможе платити, єръ што плати то непостає собственость примчева, почемъ она нема право одтуђити ма шта безъ одобреня туторскогъ.

TIT. VIII. QUIBUS ALIENARE LICET VEL NON.

Accidit aliquando, ut, qui dominus sit, alienare non possit, et contra, qui dominus non sit, alienandae rei potestatem habeat.

ГЛАВА IX.

КОЯ ЛИЦА НАМА ТЕКУ.

Gaj. II. 86. 87. 89. 91—95. 97—100 l. 10. D. de acq. rer. dom. XLI. 1; l. 6. C. de bon. quae lib. VI. 61.

Набавлямо ствари себи не само самимъ собомъ, но и чрезъ оне коє подъ влашћу имамо; као и сред-

ствомъ робова у коима имамо плодоуживанѣ; такоѣе средствомъ слободны людій и туѣи робова коє савестно притежавамо. Да видимо болѣ о свакомъ одъ ньи.

1. Некадъ деца наша мушка и женска, коя су у нашой власти, штогодъ су стекла, осимъ воєногъ пекула, [1]) то су безъ икакве разлике текла родительима своимъ. И ово є тако родительима припадало, да су могли, што є єдно дете стекло, другомъ сыну или страномъ поклонити, продати, или ма каквимъ начиномъ на другогъ пренети. Нама се то учинило нечовечно и издавши обшту конституцію, и за децу заштедили смо, и за отца оставили оно што му припада. Определили смо, ако што збогъ отчине ствари добію, ово по старомъ праву иде све отцу: може-ли се замерити што се оно, што є стечено збогъ отца, нѣму враћа. Што пакъ сынъ породице добіе на другій начинъ, тога плодоуживанѣ припада отцу а собственость остає сыновлѣва, да му небы криво было да оно, што своимъ трудомъ или срећомъ заслужи, другомъ иде.

2. Такоѣе мы смо решили и за случай, кадъ родитель могаше по прећашньимъ конституціяма, еманцыпираюћи децу одъ стварій, коє неподпадаю подъ право нѣговогъ набавленя, за се задржати, ако є хтео, трећу часть, као за награду еманцыпаціє; и заиста є нечовечно было, да се сынъ лиши собстве-

---

[1]) Пекулъ є део имања различанъ одъ обштегъ имања, то су особена добра (bona peculiaria). Има ін четири врсте: 1., воєный пекулъ (castrans) садржи све што зависанъ чланъ фамиліе стече у воєной служби; 2., као — воєный (quasi castrans) састои се изъ онога што є зависанъ чланъ фамиліе добіо одъ владаоца или владателке, и изъ свега што є стекао у упражняваню граћански' и црквены званія; 3., profectice садржи све што истомъ долази изъ отчини стварій (ex re patris); 4., adventice што му доѣе по каквомъ другомъ узроку.

ности трећине свои' стварій, због ове еманципаціе, и да тако, што добіе више у уваженю због еманципаціе, поставши независанъ, то да умаленѣмъ имања изгуби. Зато смо определили да родитель, уместо трећине имања, кою є у собственость задржати могао, половину, не у собственость, но у плодоуживанѣ задржи: тако ће и недирнута собственость стварій сыну остати, и отацъ више ће уживати, имаюћи место трећине половину.

3. Такође наше є што робови наши по предаи добію, или по стипулаціи, или изъ каквогъ другогъ узрока стеку: ово намъ и безъ знања и противъ волѣ припада; єръ робъ кои є подъ влашћу другогъ, ништа неможе имати свога. Ако се постави за наследника, неможе се друкчіе примити наследства, но по нашой заповести; и ако се прими по нашой заповести, наследство є наше, као да бы мы сами поставлѣни были наследницыма; исто тако и испоруке њима учињене постаю наше. Не само собственость, но и притежаванѣ набављамо чрезъ оне, кои су у нашой власти; єръ ма шта да имаю у притежаваню, узима се, да мы притежавамо: одкуда имамо чрезъ њи и застарелость или дуговремено притежаванѣ.

4. За оне пакъ робове, надъ коима само плодоуживанѣ имате, тако є определѣно, да штогодъ се изъ ваше ствари или њиногъ труда добіе, то є ваше; а што на другій кои начинъ стеку, то припада господару собствености: тако ако овай робъ буде поставлѣнъ за наследника, или му се што завешта или поклони, то неиде плодоуживателю но господару собствености. Тако є и са онымъ, кога савестно притежавате, было да є слободанъ, было да є туђъ робъ: єръ правило положено за плодоуживателя важи и за савестногъ притежателя: и тако што онай набави, не на горе-споменута два начина, но друкчіе, то или є нѣгово ако є слободанъ,

или господарево ако є робъ. Но савестанъ притежатель, кадъ бы добіо застарелошћу роба, будући тимъ начиномъ постає господаръ, набавля тымъ све што є онай стекао ма на какавъ начинъ; а плодоуживатель неможе застарелошћу роба добити, прво зато, што непритежава но има само право употребленя и уживаня, после зато, што зна да є робъ туђъ. Не само собственость набавляте средствомъ робова надъ коима имате плодоуживанћ, или коє савестно притежавате, или средствомъ слободны лица, коя савестно у робству држите, но и притежаванћ, наравно за свако одъ овы лица у границама коє смо горе изложили, т. є. ако притежаванћ изъ ваше ствари и ньиногъ труда произилази.

5. Изъ овога следує, да слободни люди, кои нити су подъ нашомъ власти, нити ій савестно притежавамо, такође туђи робови надъ коима нити имамо плодоуживанћ, нити праведно притежаванћ, ни по каквомъ основу не теку за насъ. То є што се каже, да се ништа средствомъ страногъ лица неможе стећи, осимъ што слободнымъ лицемъ као прокураторомъ, може намъ се по конституціи бож. Севера, не само ако знамо, но и ако незнамо набавити притежаванћ, а средствомъ овога притежавања и собственость, ако є онай кои є предао, было господаръ, или застарелость или дуговремено притежаванћ ако ніє было господаръ.

6. Довде є доста было само укратко споменути, како намъ се поєдине ствари набавляю; єръ право испоруке коимъ се поєдине ствари набавляю, такође Фидеикомисе, коимъ намъ се поєдине ствари оставляю, згодніє ће быти да доцніє изложимо. Да видимо сада, како се целокупно туђе иманћ набавля: ако смо дакле учинћни чіймъ наследницима, или ништемо притежаванћ чій добара, или ако кога

арогирамо, [1]) или ако чія добра буду намъ досуђена, да се сачуваю ослобоћења, нћгове ствари све на насъ прелазе. Найпре да видимо о наследіяма, кои има две врсте, єръ или намъ долазе по тестаменту или безъ тестамента. Найпре да видимо о онима, коя намъ по тестаменту долазе. У овой ствари нуждно є на првомъ месту изложити формалности тестамента.

TIT. IX. PER QUAS PERSONAS NOBIS ACQUIRITUR.

Aquiritur nobis non solum per nosmet ipsos, sed etiam per eos, quos in potestate habemus; item per eos servos, in quibus usumfructum habemus, item per homines liberos et servos alienos, quos bona fide possidemus: de quibus singulis diligentius dispiciamus.

4. De iis autem servis, in quibus tantum usumfructum habetis, ita placuit, ut, quidquid ex re vestra vel ex operis suis acquirant, id vobis acquiratur, quod vero extra eas causas persecuti sunt, id ad dominum proprietatis pertineat: itaque si is servus heres institutus sit, legatumve quid ei aut donatum fuerit, non usufructuario, sed domino proprietatis acquiritur . . . .

ГЛАВА X.

О ФОРМАЛНОСТИМА ТЕСТАМЕНТА.

Gaj II. 101—106. l. 17. D. de testib. XXII. 5.; l. 29. C. de testam. VI. 23.

Тестаментъ се зато тако зове што є testatio mentis (сведочанство волћ).

---

[1]) Арогирати значи усвоити независно лице.

1. Да небы древность сасвимъ непозната остала, треба знати да су некада быле у употребленю две врсте тестамента: єднымъ се служило у време мира и покоя, тай се звао calatis comitiis; другимъ, кадъ су у ратъ полазили и тай се звао procinctum. После є дошла и трећа врста тестамента, коя се звала per aes et libram, почемъ се тестаментъ манцыпаціомъ т. є. измишлѣномъ продаіомъ чиніо предъ 5 сведока и libripens - омъ, кои су были граѣани римски и пунолетни, и предъ онимъ кои се звао familiae emptor. Оне прве две врсте тестамента одавна су изъ обичая изашле, а тестаментъ рег aes et libram и ако є дуже остао, опетъ є одчасти престао быти у употребленю.

2. Гореречене врсте тестамента односиле су се на граѣанско право. После се едиктомъ преторовимъ увела друга Форма у правленю тестамента; єръ почестно право ніє тражило никакву манцыпацію, но печати 7 сведока были су довольни, докъ по праву граѣанскомъ нису были нуждни ти печати.

3. Кадъ се мало помало како због употребления коя су люди чинили, тако и поправкама конституція, почело у сагласіє доводити граѣанско и преторско право, определѣно є, да се тестаментъ прави у єдно и исто време, што є на некій начинъ захтевало граѣанско право, у присуству 7 сведока, са ньиовимъ подписомъ што є конституціяма уведено, и да се печати мету на тестаментъ, по едикту преторскомъ. Ово се право чини составлѣно изъ три части: єръ нужда употребити сведоке и ньино непрекидно присуство при правленю тестамента, долази изъ права граѣанскогъ; подписи тестатора и сведока изъ наредба царски конституція; а печати и брой сведока изъ едикта преторскогъ.

4. Свему овоме ради истинитости тестамента, да се небы каква превара учинила, нашомъ конституц-

ціомъ (l. 29. C. de testam. VII. 23.) додато є: да се рукомъ тестатора или сведока име наследника означи, и све да се учини по садржаю оне конституціе.

5. Могу сви сведоцы єднимъ печатомъ запечатити тестаментъ; єръ шта бы было, кадъ бы сви 7 печата имали истый урезъ? као што є Помпоніе казао. Може се и туђимъ печатомъ запечатити.

6. За сведоке могу се узети они са коима се има factio testamenti.[1]) Но немогу се узети за сведоке: жена, малолетанъ, робъ, лудъ, немъ, глувъ, проглашенъ за расипикућу, и онай за кога закони кажу да є непоштенъ и да неможе правити тестаментъ.

7. Кадъ се некій одъ сведока сматра у време правленя тестамента за слободногъ, а после се види да є робъ, бож. Адріянъ рескриптомъ на Катонія Вера, и доцніе бож. Северъ и Антонинъ определили су, да они хоће да одрже тестаментъ, и да се има сматрати као да є начинћенъ као што треба; почемъ у оно време кадъ се тестаментъ печатіо, овай є сведокъ одъ свію држанъ за слободногъ, нити є ко покренуо пытанћ о стању нћговомъ.

8. Отацъ и онай кои є подъ нћговомъ влашћу, два брата коя су подъ влашћу истогъ отца, могу се узети обоица за сведоке у истоме тестаменту: єръ ништа немари што су изъ єдне куће више сведока за туђъ посао узети.

9. За сведока неможе се узети кои є подъ влашћу тестаторовомъ. Ако сынъ фамиліе, о ономе што є приликомъ воєне службе стекао, после одпуста прави тестаментъ, нити нћговъ отацъ може быти

---

1) Завештатель има factio testamenti са онима, кои су способни, ако не сами да завештаваю, а оно баръ да се користе благодеянћмъ туђихъ расположеня. B. Inst. l. II. tit. XIX. § 4. in fine.

сведокъ, нити онай кои є подъ влашћу тога отца; одбачено є у овой ствари кућевно сведочанство.

10. Ни назначеный наследникъ, ни онай кои є подъ нћговомъ влашћу, ни отацъ нћговъ кои га има подъ своіомъ влашћу, ни браћа нћгова коя су подъ влашћу истогъ отца, немогу се узети за сведоке; єръ данасъ сматра се све, што є учинћно за правленћ тестамента, као актъ кои се чини измећу тестатора и поставлћногъ наследника; премда у следству савршене промене овогъ права, стари ни familiae emptor-a, ни членове нћгове Фамиліє, нису примали за сведоке, а дозволявали су наследнику и онима, кои су узомъ исте власти съ нћимъ везани были, да могу сведочити у тестаменту, но дозволяваюћи іймъ, саветовали ій да се тымъ правомъ врло мало служе. Мы, поправляюћи овай обичай, преобраћамо саветъ правослова у закону нужду. Уподобляваюћи наследника кущу иманя (familiae emptor) као што се овай съ почетка употребляваo, одричемо овоме наследнику, кои заиста представля familiae emptor-a, и лицима коя су саюжена съ нћимъ породичнымъ свезама, право да могу на неки начинъ себи сведочити; зато нисмо ни дозволили, да се у нашъ законикъ ставе старе конституціє.

11. Легатарима и Фидеикомисарима, будући нису наследницы права покойниковы, и другимъ лицыма коя су са нћима саюжена, не одбіямо сведочанство; напротивъ, то смо іймъ нарочито уступили єдномъ нашомъ конституціомъ, а млого више, дали смо то право онима, кое они имаю подъ своіомъ влашћу, или кои нћи држе подъ влашћу.

12. Ништа се нетиче, да-ли є тестаментъ начинћнъ на дасчицама, или на хартіи, или на пергаменту, или на другой каквой матеріи.

13. Єданъ се тестаментъ може у више оригинала начинити, наблюдаваюћи нуждне форме за свакій; то є по кадкадъ и нуждно, као кадъ ко путуюћи по мору, хоће и да са собомъ има и да кодъ куће остави сведочанство своє последнѣ волѣ, или због млоги други узрока кои се налазе у човечіємъ животу.

14. Оволико о писанимъ тестаментима. Ако ко хоће безъ писменогъ да начини тестаментъ по грађанскомъ праву, нека предъ седамъ сведока свою волю изяви, па ће то быти савршенъ тестаментъ по грађанскомъ праву и потврђенъ конституціяма. (Gord. l. 2. C. de bon. poss. sec. tab. VI. 11.).

TIT. X. DE TESTAMENTIS ORDINANDIS.

Testamentum ex eo appellatur, quod testatio mentis est.

2. Sed praedicta quidem nomina testamentorum ad ius civile referebantur. Postea vero ex edicto praetoris alia forma faciendorum testamentorum introducta est; iure enim honorario nulla emancipatio desiderabatur, sed septem testium signa sufficiebant, quum jure civili signa testium non erant necessaria.

4. Sed his omnibus a nostra constitutione propter testamentorum sinceritatem, ut nulla fraus adhibeatur, hoc additum est, ut per manum testatoris vel testium nomen heredis exprimatur, et omnia secundum illius constitutionis tenorem procedant.

8. Pater, nec non is, qui in potestate eius est, item duo fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt, utrique testes in uno testamento fieri possunt, quia nihil nocet, ex una domo plures testes alieno negotio adhiberi.

12. Nihil autem interest, testamentum in tabulis, an in chartis membranisve, vel in alia materia fiat.

ГЛАВА XI.

О ВОЙНИЧКОМЪ ТЕСТАМЕНТУ.

Gaj. II. 109. l. 17. C. de test. mil. VI. 21.; l. 8. C. de rest. mil. II. 31; l. 24. D. de test. mil. XXIX. 1.; l. 37. C. de inoff. test. III. 28.

По царскимъ конституціяма одъ горереченогъ страногъ наблюдаваня у формалностима тестамента, разрешени су войницы збогъ претеране невештине; єръ и ако неупотребе законый брой сведока, или ако другу какву свечаность тестамента нису испунили, опетъ валяно праве тестаментъ, сиречь, ако се налазе у воєнымъ походима, што є наша конституція увела. Ма на какавъ начинъ да се воля нѣгова изрази, писмено или безъ писмена, важи тестаментъ по вольи нѣговой. У време кадъ се налазе изванъ незгода воєны похода, на другимъ местима или кодъ своє куће, немогу никако тражити ту привилегію; истина могу правити тестаментъ и ако су членови породице, збогъ воєне службе, но по обичномъ праву, наблюдаваюћи у своме тестаменту иста правила, коя смо горе изложили за тестаментъ други грађана.

1. О войничкомъ тестаменту бож. Траянъ, рескриптомъ на Статилія Севера определіо є: Та привилегія, што є дана войницыма, да тестаментъ кои они начине ма на какавъ начинъ важи, има се овако разумети: треба пре свега да є известно да є тестаментъ начинѣнъ, што и безъ писменогъ може учинити и онай кои ніє войникъ. Онай дакле войникъ, о чіємъ се иманю предъ тобомъ споре, ако є, сазвавши зато люде да волю свою изяви, тако говоріо, да є изявіо да хоће за наследника онога коме дає слободу, може се узети да є чиніо безъ писменогъ последнѣ расположенѣ и воля нѣгова

нека се уважи. У осталомъ, ако є, као што се понайвише у говору догаћа, рекао коме: Чинимъ те наследникомъ, или: Оставлямъ ти добра моя, то се нема као тестаментъ сматрати. Никогъ се више не тиче одъ оны самы кои имаю привилегію, да се овакавъ примеръ недопусти; иначе небы се тешко по смрти когъ войника нашли сведоцы, кои бы рекли да су чули да є онъ казао, да оставля добра ономе коме они хоће, и съ тымъ бы се права воля нѣгова уништила.

2. И немъ и глувъ войникъ може правити тестаментъ.

3. Ово имъ се дає по царскимъ конституціяма само дотле, докъ су у служби и докъ живе у стану. После одпуста пакъ, ветерани или они кои су іошъ у служби, ако праве изванъ стана тестаментъ, имаю га правити по обштемъ праву свію граћана римски. Кои начине тестаментъ у стану, не по обштемъ праву, но како хоће, тай ће тестаментъ после одпуста важити само за годину дана. Шта треба казати, ако онъ у той години умре, а условіє подъ коимъ є наследникъ поставлѣнъ, оствари се после године, да-ли као войничкій тестаментъ важи? Важи као войничкій.

4. Ако бы ко начиніо неправиланъ тестаментъ, пре него што ступи у воєну службу, па као войникъ налазећи се у походу отвори га, и дода му или избрише штогодъ, или друкчіє буде позната войникова воля, да хоће да важи тестаментъ; треба рећи, да овай тестаментъ важи по сили нове волѣ войникове.

5. Ако се войникъ да у усвоєнѣ, или као членъ фамиліє буде еманципиранъ, тестаментъ нѣговъ као войника по новой вольи важи, нити чрезъ cap. deminutio постає безполезанъ.

6. Треба знати да су по примеру воєногъ пекула, стари закони и царске конституціє дали некима, да имаю као воєный пекулъ (то су добра коя є членъ фамиліє добіо упражняваюћи явна званія). Некима одъ ньи дозволѣно є да са своимъ као воєнымъ пекуломъ располажу тестаментомъ, и ако се іошъ налазе подъ власти. Наша конституція, распространивши то, дозволила є свима, кои имаю овакво иманѣ, да истина могу о нѣму завештавати, по обштемъ праву. Разгледавши садржай те конституціє, може се знати све што се односи на ово особито право.

TIT. XI. DE MILITARI TESTAMENTO.

2. Quinimo et mutus et surdus miles testamentum facere potest.

5. Denique et si in arrogationem datus fuerit miles, vel filiusfamilias emancipatus est, testamentum eius quasi ex nova militis voluntate valet, nec videtur capitis deminutione iritum fieri.

ГЛАВА XII.

КО НЕМОЖЕ ПРАВИТИ ТЕСТАМЕНТЪ.

l. 10. 8. C. qui test. fac. VI. 22.

Немогу сви правити тестаментъ. Они кои су подъ туђомъ власти, немаю право тестаментъ правити тако да, ако іймъ родитељи и дозволе, опетъ немогу правити важанъ тестаментъ, изузевши оне коє смо пре брояли, и нарочито войнике налазеће се подъ отчинскомъ влашћу, кои по царскимъ конституціяма, о ономе што су у стану стекли, могу тестаментъ правити. Ово право у почетку дано є само онима кои служе у войсцы, вольомъ бож. Ав-

густа, Нерве и изредногъ цара Траяна; а после бож. Хадріянъ распрострео га є и на одпуштене изъ войске, т. є. ветеране. Тако ако бы они начинили какавъ тестаментъ о ономе, што су приликомъ воєне службе стекли, то ће ово иманѣ доћи ономе, кога су оставили за наследника. Ако су умрли безъ тестамента, безъ деце и браће, доћи ће поглавици фамиліє по обштемъ праву. Съ тымъ можемо разумети да оно што стече у стану войникъ, кои є подъ влашћу отца, нити може отацъ узети, нити поверителъи отчини продати нити друкчіе дирати, нити по смрти отчиной постає заєдничко све браће, но остає собственость онога кои є у стану набавіо, и ако се по обштемъ праву иманѣ свію, кои су подъ родительскомъ власти, рачуна за иманѣ поглавице фамиліє, као што се иманѣ робовско рачуна у иманѣ господарево: изузевши оно, што по царскимъ конституціяма, нарочито нашимъ, изъ разны узрока неможе набавити поглавица породице. Осимъ овы кои имаю войничко иманѣ или као — войничко, ако кои другій членъ Фамиліє тестаментъ начини, не важи, ма да умре пошто є глава породице постао.

1. Осимъ тога малолетни немогу правити тестаментъ, єръ немаю разсуждаваня; тако и луди єръ немаю памети; нити се што тиче ствари ако малолетанъ доцніе постане пунолетанъ, или се лудъ доцніе опамети па умре. Луди, ако су правили тестаментъ у оно време, кадъ су при себи были, узима се да су нацправили важанъ тестаментъ: известно є да важи онай тестаментъ, кои су пре лудости начинили, єръ доцніе наступивше лудило неуништава ни тестаментъ валяно начинѣнъ, ни другій кои посао кои є валяно свршенъ.

2. Такође распикуѣа, коме є забранѣна администрація нѣговы добара, неможе правити тестаментъ;

но онай тестаментъ, кои бы онъ начиніо пре него што є та забрана учинѣна, важи.

3. Глувъ и немъ неможе свакадъ тестаментъ правити. Подъ глувимъ разумемо онаквогъ глувогъ кои сасвимъ нечує, а не кои тешко чує; као и подъ немимъ разумемо онога, кои ништа неможе да говори, а не кои тешко говори. Често и писмени и учени люди, изъ разны узрока изгубе моћь чувеня и говора. Зато іймъ є притекла у помоћь наша конституція, (l. 10. C. Qui test. fac. poss. VI. 22.), дозволивши іймъ да у известнимъ случаима и на определѣнъ начинъ, по правилима у њой положенимъ, могу правити тестаментъ и чинити друго што іймъ є дозволѣно. Но ако ко после начинѣногъ тестамента, због болести или другогъ когъ узрока онеми или оглуви, нѣговъ тестаментъ остає ништа манѣ важанъ.

4. Слепъ неможе правити тестаментъ, осимъ по правилима, коя є увео законъ бож. Юстина могъ отца.

5. Тестаментъ онога, кои є кодъ непріятеля и кои є тамо начинѣнъ, не важи и ако се врати. Но тестаментъ кои є правіо, кадъ є у граѣанству быо, ако се врати, важи по jus postliminii; ако тамо умре, важи по закону Корнелія.

TIT. XII. QUIBUS NON EST PERMISSUM FACERE TESTAMENTUM.

2. Item prodigus, cui bonorum suorum administratio interdicta est, testamentum facere non potest: sed id, quod ante fecerit, quam interdictio bonorum ei fiat, ratum est.

4. Caecus autem non potest facere testamentum, nisi per observationem, quam lex divi Justini, patris nostri, introduxit.

ГЛАВА XIII.

КАКО СЕ ДЕЦА МОГУ ЛИШИТИ НАСЛЕДСТВА.

Gaj. II. 115. 123. 127. 133—137. III. 71. l. 13. D. de injusto XXVIII. 3; l. 4. C. de lib. praeter. VI. 28; l. 10. C. de adopt. VIII. 48.

Да буде важанъ тестаментъ на свакій начинъ, ніє довольно само придржаванѣ правила, коя смо горе изложили. Ко има сына подъ влашћу, треба да гледи да га постави за наследника, или да га изрекомъ изъ наследства изключи, иначе, ако га у ћутаню пређе, тестаментъ не важи, тако да нико, ма да за живота отца умре сынъ, не може быти наследникъ по тестаменту, будући тестаментъ одъ постанка неважи. Ніє у старо време, исто тако было и са кћерима, и са потомцыма оба пола одъ мушке деце, но ако нису были ни назначени за наследнике, ни лишени наследства, тестаментъ истина ніє се кваріо, но давало іймъ се право быти у брою поставлѣны наследника за известну часть. Поглавице фамиліе нису морали удалити ова лица поименце изъ наследства, но могли су ій ставити inter ceteros.

1. Узима се да є ко именце исключенъ, ако се овако исключіо: Тиціє, сынъ мой, некъ буде удалѣнъ одъ наследства: или овако: Сынъ мой нека є удалѣнъ одъ наследства. недодавши му име, ако т. є. нема други сынова. Посмрчадь такође мораю се, или за наследнике поставити или исключити. У овоме єднако є свію положенѣ, почемъ заборавивши посмртче, сына или коє одъ остале деце мушке или женске, истина важи тестаментъ, но после се квари агнатствомъ овогъ посмрчета мушкогъ или женскогъ, и тымъ савъ се тестаментъ уништава. Зато, ако побацы жена, одъ коє се надало по-

смрчету мушкомъ или женскомъ, ништа не смета назначенымъ наследницыма да дођу на наследство. Женска посмрчадь обично су се исключивала или поименце или inter ceteros: но опетъ, ако су се исключивала inter ceteros, требало є да іймъ се што завешта, да се види да се нису прешла у ћутаню изъ заборавности. Мушка пакъ посмрчадь, т. є. сынъ и т. д. нису се могли друкчіе валяно исключити, но ако се именце искључе, на овай начинъ: Кои годъ ми се сынъ роди, нека буде искљученъ.

2. Као посмрчадь сматраю се и они, кои долазећи на место свога наследника, овимъ као — агнатствомъ, постаю предцыма свои наследницы. Тако на пр. ако ко сына и одъ нћга унука или унуку подъ влашћу има, будући сынъ предходи степеномъ, онъ самъ има права свога наследника, и ако су унукъ и унука одъ нћга подъ истомъ влашћу; но ако сынъ за живота отчина умре, или другоячіе изађе исподъ нћгове власти, унукъ и унука наслећую место нћгово, и тыме добіяю право свои наследника као — агнатствомъ. Да се небы тымъ начиномъ покваріо тестаментъ, почемъ тестаторъ самогъ сына, или за наследника поставити или именце исключити мора, да бы му быо правиланъ тестаментъ, то му є нуждно и унука ил' унуку одъ сына, или да постави за наследнике или да исключи, да небы, ако сынъ за живота отчина умре, наслећујући место нћгово као — агнатствомъ унукъ или унука покварили тестаментъ; то є наређено закономъ Юнія Велея, у коме є у исто време и начинъ искључења на подобіе посмрчади определћнъ.

3. По граћанскомъ праву ніе нуждно еманцыпирану децу, нити за наследнике поставити нити исключити, будући нису свои наследницы. Но преторъ заповеда да се сви, како мушки тако и женске, искључе ако се непоставе наследницыма, и то мушки

именце, а женске inter ceteros; єръ ако се нити поставе за наследнике, нити исключе тако као што рекосмо, обећава іймъ преторъ притежаванѣ добара и противу тестамента.

4. Усвоєна деца, докъ су подъ влашћу усвоителя имаю иста права као закона деца: по томе имаю се или за наследнике поставити или исключити, по ономе што смо о природной децы рекли. Усвоителѣмъ еманцыпирани, нити се по грађанскомъ праву, нити по преторскомъ едикту, броє у нѣгову децу. Одтуда долази да се напротивъ, што се тиче природногъ отца, докъ су у усвоєной фамиліи, узимаю за стране, тако нити є нуждно поставити ій за наследнике ни исключивати; а кадъ се еманцыпираю одъ усвоителя, тада су у онаквомъ станю у каквомъ бы были да су еманцыпирани одъ самогъ природногъ отца.

5. Овако се држало у старо време. Мы пакъ, држећи да у овомъ праву нетреба разликовати мушке и женске, будући оба лица у рађаню човека єднако, по своіой природи, участвую; будући су, далѣ, и старимъ закономъ XII. таблица, єднако позивани были на наследство безъ тестамента, што су доцніе и претори продужили: нашомъ конституціомъ увели смо просто и єднообразно право за сынове и кћери и остале потомке одъ мушки лица, не само роѣене но и за посмрчадь, и наредили смо да се имаю сви, было да су свои, было да су еманцыпирани, или за наследнике поставити или именце исключити, и да ньина изоставка има оно дѣйство, што се тиче обараня тестамента родительскогъ и порицаня наследія, каково има изоставка сынова, свои наследника или еманцыпираны, было да су већъ роѣени, или само зачети па се доцніе роде. Што се тиче усвоєны сынова, увели смо по-

деленѣ, кое се садржи у нашой конституціи, кою смо о усвоєню донели.

6 Ако войникъ налазећи се у походу начини тестаментъ, па не исключи именце свою децу већъ роѣену, или посмрчадь, но у ѣутаню преѣе, знаюћи да има деце, ѣутанѣ нѣгово сматра се за искључењ именце учињно, по царскимъ конституціяма.

7. Мати или деда по матери ніе нуждно да децу свою или поставе за наследнике или исключе, но могу ій изоставити; єръ ѣутанѣ майке или деде по матери, и осталы предака по майцы, толико чини колико отчино исключењ, было по граѣанскомъ праву, было по едикту претора, кои обећава заборављѣной децы притежаванѣ добара противъ тестамента; нити є нуждно матери да сына или кћерь, ни деди по матери да унука или унуку одъ кћери исключи, ако ій непостави за наследнике. Оставлѣно є овой децы друго средство, кое ћете мало после видити.

TIT. XIII. DE EXHEREDATIONE LIBERORUM.

3. Emancipatos liberos iure civili neque heredes instituere, neque exheredare necesse est, quia non sunt sui heredes. Sed praetor omnes, tam feminini sexus quam masculini, si heredes non instituantur, exheredari iubet, virilis sexus nominatim, feminini vero inter ceteros; qui si neque heredes instituti fuerint, neque ita, ut diximus, exheredati, promittit iis praetor contra tabulas testamenti bonorum possessionem.

6. Sed si in expeditione occupatus miles testamentum faciat, et liberos suos iam natos vel postumos nominatim non exheredaverit, sed silentio prae-

terierit, non ignorans an habeat liberos, silentium eius pro exheredatione nominatim facta valere constitutionibus principum cautum est.

ГЛАВА XIV.

О ПОСТАВЛЯНЮ НАСЛЕДНИКА.

Gaj. II. 188. 189. l. 5. C. de necess. serv. VI. 27; l. 48. § 2, l. 50. § 2. D. de hered. instit. XXVIII. 5.; l. 5. D. de cond. instit. XXVIII. 7.

Дозволѣно є поставляти за наследнике како слободне люде тако и робове, како своє тако и туђе. Свои некада, по мнѣнію млоги', нису се могли друкчіе валяно поставити осимъ са слободомъ. Данасъ пакъ, по нашой конституціи, могу се и безъ слободе за наследнике поставити. У томе нисмо учинили поновленѣ, но што є праведніе, тако є и Атилицынъ мисліо, као што вели Павле у своимъ књигама писанимъ Масурію, Сабину и Плаутію. Свой є робъ и онай, надъ коимъ тестаторъ има голу собственость, а другій плодоуживанѣ. Има єданъ случай, где се робъ ни са слободомъ неможе валяно одъ своє господѣе за наследника поставити, као што є конституціомъ бож. Севера и Антонина нареѣено; ево како она гласи: „Природно є, да се робъ обтуженъ због браколомства пре пресуде неможе важно ослободити тестаментомъ одъ оне жене, коя є као саучастница истогъ злочинства обтужена; следователно одъ господѣе учинѣно поставленѣ за наследника, има се сматрати као да ніе ни учинѣно.“ И онай є туђь робъ, на комъ тестаторъ има плодоуживанѣ.

1. Робъ одъ господара свога поставлѣнъ за наследника, ако остане у истомъ стању, постає по тестаменту слободанъ, и нужданъ наследникъ; а ако є

ослобоћенъ за живота тестаторова, по своіой вольи може се примити наследства, єръ ніє нужданъ наследникъ, почемъ слобода и наследство недолазе му и єдно и друго по тестаменту господаревомъ. Ако буде одтуђенъ, има се примити наследства по заповести новогъ господара, и на основу томе, господаръ средствомъ нѣга постав наследникъ; єръ одтуђенъ нити може быти слободанъ ни наследникъ, и ако є са слободомъ за наследника поставлѣнъ; господаръ се сматра као да се оставіо намере да га ослободи, кадъ га є одтуђіо. Туђъ робъ поставлѣнъ за наследника, ако у истомъ станю остане, по заповести свога господара мора се примити наследства: а ако га овай одтуђи, или за живота тестаторова или после смрти нѣгове но пре него што се прими наследство, мора по заповести новогъ господара наслеђивати; а ако є ослобоћенъ за живота завештателѣва или по смрти нѣговой но пре него што се прими наследство, по своіой вольи може се примити наследства.

2. Туђъ робъ, по смрти господара, валяно се поставля за наследника, єръ може се правити тестаментъ и са робовима наследія: непримлѣно наслеђіє представля лице, не будућегъ наследника, но покойника; и робъ онога кои є зачетъ, валяно се поставля за наследника.

3. Робъ више ньи', са коима може се тестаментъ правити, одъ странога поставлѣнъ за наследника, свакомъ господару, по чіой се заповести прими наследія, набавля наслеђіє по саразмерности ньине собственості у нѣму.

4. И єдногъ човека, и више ньи неопределѣно, колико ко хоће, може поставити за наследнике.

5. Наследство понайвише дели се на 12 делова — унція — кои се скупа садрже подъ речи as. Но и ови делови имаю особено име одъ унціє до аса,

као: uncia, sextans, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bes, dodrans, dextans, deunx, as. Није свагда потребно 12 унција, почемъ толико унција праве асъ, колико хоће тестаторъ, и ако є на пр. когодъ некогъ само поставіо за наследника semis-a, цео асъ биће у semis-у: єръ нико одчасти съ тестаментомъ, одчасти безъ тестамента неможе умрети, осимъ ако є войникъ, а кодъ овога се гледи само на волю при завештаваню. И напротивъ, може ко у више унція, колико хоће, своє наследство поделити.

6. Ако се више њи поставе за наследнике, тако є текъ нуждно определенѣ делова, ако неће тестаторъ да буду наследницы равны частій; ако нису части означене, доста є ясно да су наследницы равны частій. Ако се определе части само за нека лица, а ко другій безъ части буде наименованъ, онда ако остане каква часть одъ аса, онъ ће быти наследникъ те части; а ако є више њи безъ части означено, сви се стичу на ту часть. Ако се цео асъ испрпи, они са означенимъ частима позвани су на половину, а онъ или они сви на другу половину: нити се тиче што є првый, средньій или последньій поставлѣнъ за наследника безъ части; она се часть узима да му є дана, коя є празна.

7. Да видимо, ако остане празна каква часть, нити є икои наследникъ безъ части означенъ, шта ће се радити; као ако су троица свакій на $^1/_4$ наследства назначени? Ясно є, да празна часть припада поєдинима пређутно као наследна часть, и да є потоме имаю као да су назначени за наследнике трећине; и напротивъ, ако има више њи, него што има делова, пређутно одъ поєдины узима се, као на пр. кадъ бы четворица свакій са трећиномъ за наследнике поставлѣни были, узима се као да є свакій за четвртъ поставлѣнъ.

8. Ако се да више одъ 12 унція, онай кои нема части имаће што фали до двогубе мере, тако ће быти ако се двогуба мера исцрпи. Све ове части найпосле доводе се на єданъ асъ, и ако имаю више унція.

9. Наследникъ се може поставити безъ услова или са условомъ; али неможе одъ определѣногъ времена, или до определѣногъ времена, као: петъ година после моє смрти, или одъ тогъ времена или до тогъ времена буди наследникъ. Определенѣ времена за излишно се сматра, и узима се као да є наследникъ безъ условія поставлѣнъ.

10. Немогући условъ у поставленьима наследника, испорукама, фидеикомисима и ослобоѣеньима, узима се као да га и нема.

11. Ако се мету више услова при поставляню, онда ако су метути заєднички, као: *ако то и то буде*, сви треба да се испуне; ако раздвоєно, као: *ако то или то буде*, доста є да се ма коє испуни.

12. Они, коє тестаторъ ніє никадъ видіо, могу се поставити за наследнике, на пр: ако сынове брата на страни роѣене, непознаваюћи ій, постави за наследнике; єръ незнанѣ завештателя неуништава поставленѣ.

TIT. XIV. DE HEREDIBUS INSTITUENDIS.

2. Servus alienus, post domini mortem recte heres instituitur, quia et cum hereditariis servis est testamenti factio; nondum enim adita hereditas personae vicem sustinet, non heredis futuri, sed defuncti, quum et eius, qui in utero est, servus recte heres instituitur.

4. Et unum hominem, et plures in infinitum, quot quis velit, heredes facere licet.

8. Et si plures unciae quam duodecim distributae sunt, is, qui sine parte institutus sit, quod dupondio deest, habebit; idemque erit, si dupondius expletus sit: quae omnes partes ad assem postea revocantur, quamvis sint plurium unciarum.

10. Impossibilis conditio in institutionibus et legatis, nec non fideicommissis et libertatibus, pro non scripta habetur.

12: Ii, quos nunquam testator vidit, heredes institui possunt, veluti si fratris filios peregrinatos, ignorans qui essent, heredes instituerit; ignorantia enim testantis inutilem institutionem non facit.

ГЛАВА XV.

О ПРОСТОЙ ЗАМЕНИ, (СУБСТИТУЦІИ).

l. 36. D. de vulg. subst. XXVIII. 6. l. 1. C. de impub. subst. VI. 26.

Може ко у тестаменту своме поставити наслѣднике у више степеніи, као: *ако онъ небуде наслѣдникъ нека овай буде* и т. д. докле хоће завештатель може замењивати, па найпосле, ради сигурности роба за нуждногъ наследника поставити.

1. И више ньи на место єдногъ могу се поставити или єданъ на место више ньи, или єданъ на место єдногъ, или могу се субституирати међъ сосомъ они, кои су за наследнике поставлѣни.

2. Ако тестаторъ наследнике неравны частій међъ собомъ субституира, и у замени ништа о частима неспомене, узима се да є оне части дао у замену, коє є у поставленю наследника назначіо; тако є и бож. Піе рескриптомъ определіо.

3. Ако се поставлѣномъ наследнику, санаследникъ нѣговъ да за заменителя, па овоме другій буде субституиранъ, бож. Северъ и Антонинъ опре-

делили су, да ће безъ разлике на обе части последньій заменитель доћи.

4. Ако кои туђегъ роба, држећи га за поглавицу фамиліе, назначи за наследника, и, ако непостане наследникъ, заменига Мевіемъ, па тай робъ по заповести господара прими се наследства, Мевію се даје часть. Єръ оне речи: *ако небуде наследникъ* за онога за кога тестаторъ зна да є подъ туђомъ власти, овако се разуму: ако нити самъ буде наследникъ, нити другогъ учини наследникомъ; но за онога, кога є тестаторъ држао за поглавицу фамиліе, ово значе: ако не набави наследство ни за себе ни за онога подъ чію бы власть доцніе дошао. То є Тиберіе Цезаръ у лицу Партенія свога роба утврдіо конституціомъ.

TIT. XV. DE VULGARI SUBSTITUTIONE.

3. Sed si instituto heredi, et coheredi suo substituto dato, alius substitutus fuerit, divi Severus et Antoninus sine distinctione rescripserunt ad utramque partem substitutum admitti.

ГЛАВА XVI.

О ПУПИЛНОЙ ЗАМЕНИ.

Gaj. II. 179—184; l. 9. C. de impub. subst. VI. 26; l. 37. D. de vulg. subst. XXVIII. 6.

Може ко не само тако као што горе рекосмо субституирати малолетной своіой децы, кою има подъ своіомъ влашћу, т. є. да му другій буде наследникъ, ако му деца наследницы непостану, но ща вище, да ньима когодъ буде наследникъ, ако бы постали наследницы, па бы іошъ као малолетни помрли; на пр. кадъ ко овако каже: *Нека ми є*

наследникъ сынъ мой Тиціе; ако мой сынъ небуде ми наследникъ, или постане наследникъ но умре пре него што пунолѣтанъ постане, нека Сей буде наследникъ. У овомъ случаю, ако сынъ непостане наследникъ, заменитель постає отчевъ наследникъ; а ако сынъ постане наследникъ, па умре пре пунолетства, заменитель биће наследникъ и самомъ сыну. Обичаємъ є утврђено, кадъ су сынови у тимъ годинама, да сами свой тестаментъ немогу правити, да іймъ га родительи праве.

1. Побуђени тымъ основомъ ставили смо конституцію (l. 9. C. VI. 26) у нашемъ законику, коіомъ є определѣно да они, кои имаю луде сынове, унуке или праунуке, ма когъ пола и степена, могу іймъ субституирати известна лица, и ако су пунолетни, по примеру пупилне субституціе; а ако се опамете, пада та замена, као и пупилна замена, коя пада пошто пупила постане пунолетна.

2. Тако у пупилной замени уређеной по горнѣмъ начину, два су тако рећи тестамента: єданъ отчевъ, другій сыновлѣвъ, као да є сынъ самъ себи наследника поставіо; известно є, да є єданъ тестаментъ за два случая, т. є. за два наследства.

3. Ако бы се ко побояо, да сынъ нѣговъ іошъ пупила, небуде по смрти нѣговой изложенъ опасности сплетака, због тога што явно добія заменителя, то треба да просту субституцію явно начини и у првой части тестамента; ону пакъ субституцію, коіомъ се заменитель позива, ако пупила постане наследникъ, па умре пре пунолетства, треба да налише одвоєно, на краю тестамента, и да ту часть особитимъ концемъ и воскомъ запечати, а у првой части тестамента да нареди, да се доцніе части тестамента неотвараю за живота сына докъ є малолетанъ. Ясно є, да не смета да важи субституція малолетногъ сына то, што є напи-

сана на истимъ дасчицама, у коима ко себи наследника поставля, и ако се тимъ излаже пупила опасности.

4. Родитељи могу не само малолетной деци, поставлѣной за наследнике, субституирати тако, да, ако іймъ буду наследницы и умру пре пунолетства, буде наследникъ онай кога они хоће, но могу субституирати и децы лишеной наследства: и тако у томъ случаю ако што пупила стече наследствомъ, легатима, или поклонима одъ сродника или пріятеля, то све иде на заменителя. Све што смо казали о замени малолетне деце, или поставлѣне за наследнике или исключене, разуме се и о посмрчадма.

5. Децы своіой нико неможе тестаментъ правити, ако и себи неначини; єръ є пупиланъ тестаментъ део и продуженѣ отчиногъ тестамента, тако да, ако отчинъ тестаментъ неважи, ни сыновлѣвъ важити неће.

6. Може се субституирати или свакомъ детету, или ономе коє бы одъ ньи последнѣ малолетно умрло; и то свакомъ, ако хоће да ниєдно одъ ньи неумре безъ тестамента; последнѣмъ, ако хоће да се међъ ньима сачува у целости право законогъ наследства.

7. Малолетномъ субституира се или именце као *Тиціе*, или уобште, као *кои ми годъ буде наследникъ:* коимъ речима зову се на замену, кадъ сынъ умре малолетанъ, они кои су и назначени за наследнике и постали, и за часть за кою су назначени наследницыма.

8. Мушкоме се до 14. године може субституирати, женскоме до 12. године; после овога времена замена пада.

9. Страномъ, или пунолетномъ сыну поставлѣномъ за наследника, нико неможе тако субституирати: ако поставши наследникъ крозъ неко време

умре, да му другій буде наследникъ. Само се дозволява, да га може тестаторъ Фидеикомисомъ обвезати, да другоме да наследство нѣгово, цело или одчасти; какво є то право на своме месту казаћемо.

TIT. XVI. DE PUPILLARI SUBSTITUTIONE.

2. Igitur in pupillari substitutione secundum praefatum modum ordinata duo quodammodo sunt testamenta, alterum patris, alterum filii, tanquam si ipse filius sibi heredem instituisset; aut certe unum est estamentum duarum causarum, id est duarum hereditatum.

5. Liberis autem suis testamentum facere nemo potest, nisi et sibi faciat; nam pupillare testamentum pars et sequela est paterni testamenti, adeo ut, si patris testamentum non valeat, nec filii quidem valebit.

8. Masculo igitur usque ad quatuordecim annos substitui potest, feminae usque ad duodecim annos; et si hoc tempus excesserint, substitutio evanescit.

ГЛАВА XVII.

КАКО ТЕСТАМЕНТИ ГУБЕ СНАГУ.

Gaj. II. 138. 144—147. l. 29. D. ad Scons. trebell. XXXVI. 1.

Тестаментъ по закону начинѣнъ важи, докъ се неуништи или неучини безполезнымъ.

1. Уништава се тестаментъ, кадъ у истомъ станю остає завештатель, но кадъ є право самогъ тестамента повређено. Ако ко после начинѣногъ тестамента, усвои царскимъ рескриптомъ за сына онога кои є независанъ, или предъ преторомъ, по нашой конституціи онога, кои є подъ родительскомъ

влашћу, нћговъ се тестаментъ уништава као — агнатствомъ свога наследника.

2. Такође доцніимъ тестаментомъ по закону начинћнимъ, првый тестаментъ уништава се: нити се пыта, да-ли є ко по последнћмъ тестаменту постао наследникъ или ніе; гледи се само; да ли є у комъ случаю могао быти. Зато ако ко или небы хтео да буде наследникъ, или бы умрео за живота завештателя, или по смрти нћговой но пре него што се приміо наследства, или бы због неиспуненя условія, подъ коимъ є поставлћнъ за наследника, изгубіо право, у свимъ овимъ случаима завештатель умире безъ тестамента; єръ првый тестаментъ неважи што є доцніимъ уништенъ, а доцніи такође нема никакву силу, што по нћму нико непостае наследникомъ.

3. Ако ко начинивши првый тестаментъ по закону, другій такође по закону начини, и ако є у нћму наследникъ само за известне ствари поставлћнъ, опетъ првый тестаментъ пада, тако определише рескриптомъ Северъ и Антонинъ; заповедили смо да се ставе речи те конституціе, єръ є у ньой осимъ тога іошъ нешто изражено. „Императори Северъ и Антонинъ Кокцею Кампану. Нетреба се сумняти, да тестаментъ доцніе начинћнъ, и ако є у нћму наследникъ за известне ствари означенъ, важи по закону исто тако, као да нема спомена о стварима; но поставлћный наследникъ дужанъ є да се задовольи са стварима коє су му дане, или съ допуненћмъ четвртине по закону Фалцидія, и да да наследство онима, кои су у првоме тестаменту поставлћни были, због метуты речій у другоме тестаменту, коима є изражено да важи првый тестаментъ.“ На овай начинъ тестаментъ се уништава.

4. И на другій начинъ губе снагу тестаменти по закону начинћни, као кадъ онай кои є направіо

тестаментъ постане capite minutus; како се то догађа казали смо у првой књизи.

5. У овомъ случаю зове се тестаментъ безполезанъ. Истина и они тестаменти кои се уништаваю, постаю безполезни, и они кои одма съ почетка нису по закону начинѣни безполезни су: и обратно, за оне кои су по закону начинѣни, па су после због cap. deminutio постали безполезни, можемо рећи да су уништени. Но будући є млого згодніе, да се особити узроцы особитимъ именомъ разликую, то се каже за неке тестаменте да су неправилно начинѣни, за неке кои су по закону начинѣни да се уништаваю или постаю безполезнимъ.

6. Нису сасвимъ лишени дејства они тестаменти кои, у почетку начинѣни по закону, постану безполезни због cap. deminutio. Єръ ако су запечаћени печатима 7 сведока, може назначеный наследникъ притежаванѣ добара по тестаменту добити. ако є само покойникъ био и грађанинъ римскій и независанъ, кадъ є умрео; но ако є тестаментъ зато постао безполезанъ, што є завештатель изгубіо грађанство, или и слободу. или што се дао у усвоєнѣ и што є у време смрти био подъ влашћу усвоителя, неможе назначеный наследникъ тражити притежаванѣ добара по тестаменту.

7. Тестаментъ се може обезснажити самомъ вольомъ тестатора, тако, ако ко после начинѣногъ првогъ тестамента, стане другій правити, па га несврши или зато што га є умиранѣ препречило, или што се предомисліо, наређено є у излогу закона бож. Пертинакса, да првый тестаментъ по закону начинѣнъ непостає безполезанъ друкчіе, осимъ ако и доцніи тестаментъ по закону уређенъ и свршенъ буде; єръ несвршенъ тестаментъ безъ сумнѣ ништавъ є.

8. У истомъ излогу закона царъ є изявіо, да онъ неће примити наследство онога, кои бы због парнице поставіо владаоца за наследника; нити ће одобрити да важи тестаментъ, незаконо начинѣнъ у коме є самъ поставлѣнъ за наследника, да бы се тымъ покрила неправилность тестамента; нити ће на основу самы речій име наследника примити, нити што примити по писменомъ акту, коме важность правна оскудева. У овоме су смыслу врло често бож. Северъ и Антонинъ рескрипте издавали: „и ако смо, веле, разрешени одъ закона, опетъ подъ законима живимо.“

TIT. XVII. QUIBUS MODIS TESTAMENTA INFIRMANTUR.

Testamentum iure factum usque adeo valet, donec rumpatur irritumve fiat.

4. Alio quoque modo testamenta iure facta infirmantur, veluti quum is, qui fecerit testamentum, capite deminutus sit; quod quibus modis accidat, primo libro retulimus.

ГЛАВА XVIII.

О ПРОТИВДУЖНОСТНОМЪ ТЕСТАМЕНТУ.

l. 2. D. de inoff. test. V. 2. l. 9. C. eod. III. 28.

Будући врло често родитељи безъ узрока децу свою или лишаваю наследства или изоставляю, уведено є, да се деца могу тужити противу тестамента противдужностногъ, кадъ се жале, да су или неправедно исключена, или неправедно изостављена, подъ изговоромъ, као да завештатель ніє быо при памети кадъ є тестаментъ правіо. Ово се разуме, не да є завештатель заиста лудъ быо, но да є

истина начиніо важанъ тестаментъ, но противанъ дужности любави; єръ кадъ бы заиста быо лудъ, тестаментъ бы быо ништавъ.

1. Могу се не само деца тужити да є родительскій тестаментъ противдужностанъ, но и родитељи то право имаю за дечіи тестаментъ. Сестра пакъ и братъ имаю првенство, по царскимъ конституціяма (l. 27. C. III. 28) надъ недостойнимъ лицима, назначенимъ за наследнике: дакле немогу се тужити противъ свакогъ наследника. Осимъ брата и сестре, когнати никоимъ начиномъ немогу тражити, ни тражећи добити.

2. Како природна тако и усвоєна деца, по поделеню коє є у нашой конституціи (l. 10. C. VIII. 48), тако се текъ могу жалити на противдужностанъ тестаментъ, ако ни на какавъ другій правный начинъ немогу да дођу до покойникова иманя; єръ кои на наследство цело или одчасти дођу по другомъ праву, немогу се жалити на противдужностанъ тестаментъ. И посмрчадь могу се жалити, ако никакво право немаю.

3. Ово се тако има разумети, ако іймъ башъ ништа ніє одъ тестатора тестаментомъ оставлѣно, што є уведено због поштованя природе нашомъ конституціомъ (l. 30. C. loc. cit.). Ако іймъ є оставлѣна ма каква часть наследства или ствар, оставивши се тужбе на противдужностность, они имаю право само да іймъ се допуни, оно што іймъ фали до четвртине законе части наследства, и то и ако ніє тестаторъ додао, да се има допунити по мнѣнію поштены людій.

4. Ако туторъ у име пупиле, чіє є туторство имао, прими испоруку, по тестаменту нѣногъ отца, кои тутору самомъ ништа ніє оставіо, опетъ може у своє имє жалити се на противдужностность тестамента.

5. И напротивъ ако се туторъ у име пупиле, коіой ніє ништа оставлѣно, жали на противдужностность, па изгуби, самъ туторъ не губи оно, што є нѣму у истомъ тестаменту завештано.

6. Дакле да се ко неможе жалити на противдужностность тестамента, мора имати четврту часть, или по праву наследія, или по праву испоруке, или Фидеикомиса, или по поклону на случай смрти, или по поклону међъ живима (у онима само случаима кои се споминю у нашой конституціи), или на друге начине кои су изложени у конституціяма.

7. Што смо казали о четврти, има се овако разумети: было да є єданъ, было да є више ньи, коима се дозволява тужити се на противдужностанъ тестаментъ, има іймъ се дати єдна четврть, да ю саразмерно поделе, т. є. четврть по мушкой части.

TIT. XVIII. DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

4. Si tutor nomine pupilli, cuius tutelam gerebat, ex testamento patris sui legatum acceperit, quum nihil erat ipsi tutori relictum a patre suo, nihilominus poterit nomine suo de inofficioso patris testamento agere.

5. Sed et si e contrario pupilli nomine, cui nihil relictum fuerit, de inofficioso egerit, et superatus est, ipse tutor, quod sibi in eodem testamento legatum relictum est non amittit.

ГЛАВА XIX.

О КАКВОЋИ И РАЗЛИЦЫ НАСЛЕДНИКА.

Gaj. II. 152—158. 161—163. l. 49. § 1. D. de hered. inst. XXVIII. 5. l. 16. pr. D. qui testam. XXVIII. 1. l. 22. C. de jure delib. VI. 30.

Наследницы зову се или *нуждни*, или *свои и нуждни*, или *страни*.

1. Нуждан є наследникъ робъ поставлѣнъ за наследника, зато тако названъ, што хтео не хтео, на свакій начинъ одма по смрти завештателя, постає слободанъ и нуждан наследникъ. Зато они кои имаю сумньиво иманѣ, обично роба свога на првомъ, другомъ или последнѣмъ степену поставляю за наследника, да поверителъи ако се ненамире, добра подъ именомъ овогъ наследника, а не тестатора, узму у притежанѣ, или продаду, или меѣъ собомъ поделе. За ову незгоду та му се опетъ користъ дає, да оно што стече по смрти свога патрона, за себе задржава: и ако добра покойникова нису довольна за намиренѣ повериталя, они пакъ немогу продати оно, што є онъ набавіо на другомъ основу.

2. Свои и нуждни наследницы су, на пр. сынъ, кѣи, унукъ и унука одъ сына и остала деца, коя су само подъ влашѣу покойника была. Но да унукъ или унука буду свои наследницы, ніє доста да су онъ или она подъ влашѣу дединомъ у време нѣгове смрти были, но є нуждно да є отацъ ньиовъ, за живота свога отца, престао быти свой наследникъ, или смрѣу или другимъ коимъ узрокомъ ослобоѣенъ одъ власти; єръ тада унукъ или унука на место свога отца долази. Свои се наследницы зато тако зову, што су домаћи наследницы, и іошъ за живота отчина сматраю се тако реѣи за господаре: одтуда, ако ко умре безъ тестамента, пре свега долази наследство деце. Нуждни се зато зову, што на свакій начинъ, хтели не хтели, како безъ тестамента тако и по тестаменту постаю наследницы. Но преторъ овима дозволява, да се могу ако хоће непримати наследства, да се тако подъ именомъ родителя а не исте деце, добра повериталима даду у притежаванѣ.

3. Остали, кои нису подъ влашћу тестатора, зову се страни наследницы: и тако деца наша коя нису подъ нашомъ власти, поставлѣна одъ насъ за наследнике, страни су наследницы: изъ тога узрока и они, коє мати постави за наследнике, у истомъ су брою, єръ жене немаю децу подъ влашћу: у истомъ є брою и робъ одъ господара поставлѣнъ за наследника, па после начињеногъ тестамента, одъ нѣга ослобоѣенъ.

4. При странимъ наследницыма треба приметити, да се съ ньима мора имати правленѣ тестамента, было да се сами поставляю за наследнике, было да се поставляю они кои су подъ ньиномъ влашћу. На то се пази у два времена: у време правленя тестамента, да бы поставленѣ наследника важило, и у време смрти завештателя, да бы действо произвело. Шта више, мора се имати са поставлѣнимъ наследникомъ правленѣ тестамента, и кадъ прима наследство, было да є поставлѣнъ просто или подъ условіємъ; єръ нарочито у време кадъ прима наследство, наследникъ мора быти способанъ. У среднѣ пакъ време, измеѣу правленя тестамента и смрти тестатора или испуненя условія, промена права нешкоди наследнику, будући се, као што смо рекли, пази само на три времена. Правленѣ тестамента има не само онай, кои може правити тестаментъ, но и онай, кои по туѣемъ тестаменту за себе или за другога набавити може, и ако самъ неможе правити тестаментъ: зато се каже да лудъ, немъ, посмртче, дете, зависанъ членъ фамиліє и туѣъ робъ има правленѣ тестамента; єръ и ако немогу тестаментъ правити, опетъ по тестаменту могу набавити за себе или за другогъ.

6. Страни наследницы имаю право размыслити се, хоће-ли или неће примити се наследства. Но ако се онай, кои има право непримити се наследства,

умеша у наследна добра, или ако се прими наслед-
ства страный, кои се могао о томе размышлявати,
онда неможе се после оставити наследства, ако нiє
малолетанъ одъ 25 година, єръ овима, као кадъ се
и у осталимъ свима стварима преваре, тако и ако
се несмыслено приме наследства, помаже преторъ.

6 Треба знати да є бож. Адріянъ и пунолетномъ
одъ 25 година помогао, кадъ се после примлѣногъ
наследства появише велики дугови, кои су были
непознати кадъ се примило наследство. Истина ово
є бож. Адріянъ, єдномъ само особито благодеянѣ
указао, а после бож. Гордіянъ на войнике распро-
стрео: но мы по благости, распрострли смо ово бла-
годеянѣ на све наше поданике, и издали смо како
праведну тако и благородну конституцію, коє ако
се люди држе, могу и примити се наследства и бы-
ти обвезанимъ само у толико, колико вреде насле-
ѣена добра, и потоме нiє iймъ нуждна помоѣь про-
мышляваня, осимъ ако волу, недржеѣи се правила
у нашой конституціи, размышлявати и подвргнути
се старомъ терету приманя наследія.

7. Страный наследникъ поставлѣнъ тестамен-
томъ, или безъ тестамента позванъ на законо на-
следіє, може быти наследникъ или радеѣи као на-
следникъ, или просто вольомъ да се прими наслед-
ства. Као наследникъ ради онай, кои се са насле-
ѣенимъ стварима као наследникъ служи, као про-
даваюѣи наследне ствари, или обделаванѣмъ и да-
ванѣмъ подъ кирію добара; или кои ма на какавъ на-
чинъ изяви или деломъ или речима свою волю да се
прима наследства, ако само зна, да є онай, у чiимъ
онъ добрама као наследникъ ради, съ тестаментомъ
или безъ тестамента умрео и да є онъ нѣговъ на-
следникъ. Радити као наследникъ значи радити као
господаръ; єръ су стари са речи heres означавали
господара. Као што страный самомъ вольомъ по-

стає наследникъ, тако и противномъ вольомъ одма се одъ наследства удалява. Ономе кои є одъ рођеня немъ или глувъ, или є такавъ доцніе постао, ништа несмета да ради као наследникъ и да себи набави наследство, ако само зна шта ради.

TIT. XIX. DE HEREDUM QUALITATE ET DIFFERENTIA.

Heredes autem aut necessarii dicuntur, aut sui et necessarii, aut extranei.

3. Ceteri, qui testatoris iure subiecti non sunt, extranei heredes appellantur; itaque liberi quoque nostri, qui in potestate nostra non sunt, heredes a nobis instituti, extranei heredes videntur: qua de causa et qui heredes a matre instituuntur, eodem numero sunt, quia feminae in potestate liberos non habent: servus quoque heres a domino institutus, et post testamentum factum ab eo manumissus, eodem numero habetur.

5. Extraneis autem heredibus deliberandi potestas est de adeunda hereditate vel non adeunda. Sed sive is, cui abstinendi potestas est, immiscuerit se bonis hereditariis, sive extraneus, cui de adeunda hereditate deliberare licet, adierit, postea relinquendae hereditatis facultatem non habet, nisi minor sit vigintiquinque annis; nam huius aetatis hominibus, sicut in ceteris omnibus causis deceptio, ita et si temere damnosam hereditatem susceperint, praetor succurit.

ГЛАВА XX.

О ИСПОРУКАМА.

Gaj. II. 191. 199. 202. 229 230. 232. 235. 238—241.; l. 1—3. C. Comm. de leg. VI. 43; l. 21. D. de probat. XXII. 3; l. 3. C. de legat. VI. 37; l. 112. § 1. D. eod. XXX; l. 1. C. de his quae poen. nom. VI. 41.

Садъ да видимо о испорукама: тай део права чини се да неспада у предметъ коимъ се занимамо (єръ говоримо о правнимъ начинима, на коє се ствари скупно могу набавити); но кадъ смо већъ о тестаментима, и наследницыма кои се тестаментомъ поставляю, говорили, може се, не безъ основа, на овомъ месту разгледати овай правный предметъ.

1. Испорука є врста поклона, кои оставля покойникъ.

2. Одпре є было четири врсте испорука: per vindicationem, per damnationem, sinendi modo, per praeceptionem; и известне неке речи быле су употребльне, за сваку ову врсту, да се њима єдна врста одъ друге разликуе. Но царскимъ конституціяма светчаность овы речій сасвимъ є укинута. А мы конституціомъ (l. 1. 2. C. loc. cit.) кою смо начинили са великимъ старанћмъ, желећи дати вольи покойника више снаге, и наклонћни не речима но вольи нћговой, наредили смо, да све испоруке буду єдне природе, и легатари, ма каквимъ речима да іймъ се што остави, могу то тражити не само по личномъ, но и по стварномъ и хипотечномъ праву. Читанћ те конституціе довольно є, да се види мудрость овы мера.

3. Мыслили смо да нетреба остати само при той конституціи. Кадъ смо видили да су се испоруке одпре строго ограничавале, а да се у фидеикомисима, као више изъ волћ покойника происходећимъ,

давала већа слобода, нашли смо за нуждно, да се све испоруке изравнаю Фидеикомисима, и да нема међъ њима никакве разлике, па што немаю легати то да се допуни изъ Фидеикомиса, а што испоруке више имаю, тимъ опетъ да се увећа природа Фидеикомисима. Но да небы у првымъ почетцыма права, излажући уеданпутъ оба ова предмета, задали теготе младимъ слушательима, нашли смо да є болѣ, посебице найпре о испорукама, а после о Фидеикомисима говорити. Познавши природу оба права, они ће, већъ добро преправлѣни, лако схватити ову смесу, коју смо мы начинили.

4. Може се не само завештателѣва или наследникова, но и туђа стварь завештати, тако да наследникъ буде приморанъ да є одкупи и да, или ако неможе да одкупи, да да нѣну процену. Ако є стварь таква да неспада у трговину, наследникъ ніє дужанъ да да ни нѣну процену, на пр. ако бы завештао марсово полѣ, базилике, храмове, или што друго, што є определѣно за явно употребленѣ; єръ тада неважи испорука. Кадъ пакъ кажемо да се може и туђа стварь завештати, то треба тако разумети, ако є покойникъ знао да є стварь туђа, а не и ако ніє знао; єръ може быти небы завештао, да є знао да є туђа; тако є и бож. Ніє рескриптомъ одредіо. Праведніє є, да онай кои тражи т. є. легатаръ има да докаже, да є покойникъ знао да завештава туђу стварь, а не да наследникъ доказуе, да ніє знао да є туђа, єръ свагда теретъ доказиваня пада на онога кои што тражи.

5. Ако ко остави стварь коя є поверителю заложена, наследникъ мора є ослободити. У овомъ случаю, исто тако као и кадъ се туђа стварь, ако є покойникъ знао, да є стварь обвезана; тако су и бож. Северъ и Антонинъ определили. А ако є по-

којникъ хтео, да легатаръ ослободи ствaрь па є то и казао, наследникъ не мора то чинити.

6. Ако є ствaрь туђа завештана, па є легатаръ постао њнъ господаръ, за живота завештателѣва, онда, ако є то куповиномь постао, може натерати да му се плати цена, средствомъ тужбе ex testamento; а нема тога права, ако є постао господаръ по каквомъ користномъ узроку, као по поклону или на другій кои подобанъ начинъ: єръ є уобичаєно, да се два користна узрока на єдномъ лицу и због єдне ствари стицати немогу. По овоме, ако коме два тестатора завештаю исту ствaрь, пыта се, да ли є легатаръ ствaрь или процену добіо; єръ ако є ствaрь добіо, губи то право, почемъ већъ има ствaрь по користномъ узроку; ако є добіо процену, има право тражити.

7. Ваљано се може завештати и оно што несуштествує, но што ће суштествовати, као плодъ кои ће на таквой земльи родити, или дете, коє роди таква робиня.

8. Кадъ є иста ствaрь двоицы завештана, или саюжено или раздвоєно, ако обоица дођу до испоруке, ова се међъ њима дели; а ако єданъ недође, зато што одбацы испоруку, или умре за живота завештателѣва, или изъ другогъ когъ узрока, цела испорука прелази на оногъ другогъ легатара. Саюжено се завештава, кадъ се на пр. каже: „Тицію и Сею роба Стиха даємъ и завештавамъ“; раздвоєно овако: „Тицію роба Стиха даємъ и завештавамъ.“ Па башъ кадъ бы рекао: „истогъ роба Стиха“, опетъ се узима да є раздвоєно завештано.

9. Ако онай коме є туђа земля завештана, купи собственость безъ плодоуживаня, па после дође на њга и плодоуживанѣ, онъ има право, каже Юліянъ, да тражи и да иште землю, будући плодоуживанѣ у тражбини заузима место службености;

но судія има за дужность, да заповеди дати процену, пошто одвои плодоуживанѣ.

10. Ако ко легатарову ствaрь завешта му, испорука є безъ важности; єръ што є већъ нѣгово то нѣгово неможе више постати; па и ако є одтуђи, нити му се дугує ствaрь, ни нѣна процена.

11. Ако ко завешта ствaрь свою држећи да є туђа, испорука важи, єръ више важи што постои, него што се мысли; па и ако є држао да є ствaрь легатарова, опетъ важи, єръ се воля покойникова може остварити.

12. Ако тестаторъ завешта свою ствaрь па є одтуђи, Целсъ мисли, да є при свемъ томъ обвезанъ, ако є нiє продао у намери да порече испоруку; тако су и бож. Северъ и Антонинъ определили. Исти су определили (l. 3. C. VI 37.), ко после начинѣногъ тестамента завештана добра да у залогу, узима се да непориче испоруку, зато легатаръ има право противу наследника, да се добра одъ поверительскогъ потраживаня ослободе. Ако є ко одтуђio часть завештане ствари, на свакій начинъ дугує се неодтуђена часть, а одтуђена само тако, ако є одтуђена безъ намере да се порече испорука.

13. Ако ко своме дужнику испорукомъ опрости дугъ, испорука важи, и не само да неможе наследникъ одъ дужника, или одъ нѣговогъ наследника, тражити наплату; него iошъ може га наследникъ натерати, да га ослободи. Може се и заповедити, да наследникъ нетражи за известно време.

14. Напротивъ, ако дужникъ поверителю своме испорукомъ остави оно што му дугує, легатъ не важи ако у нѣму нема ништа више, него што се дугує, будући се тада њимъ ништа недобія. Но ако му є просто испорукомъ оставio оно, што му є после известногъ времена, или подъ условіемъ дуго-

вао, важи испорука, єръ се одма дугъ може тражити. Ако бы за живота завештателя рокъ дошао, или условъ испуніо се, Папіянъ є писао, да испорука при свемъ томъ важи, будући є важила у почетку: што є истина; нисмо одобрили мнѣніе оны кои мысле, да є уништена испорука, єръ є дошла у онаково станѣ, у каквомъ небы могла постати.

15. Ако мужъ завешта жени миразъ, важи испорука, єръ у њой има више користи него у тужби de dote. Ако є завештао миразъ кои ніе приміо, бож. Северъ и Антонинъ определили су, ако є просто завештао, испорука не важи; а напротивъ важи ако є назначіо, да се има узети известна сума новаца, или известна ствар, или таква сума, коя є означена у миразкомъ уговору.

16. Ако завештана ствар пропадне безъ кривице наследника, пропада легатару. Ако туђъ робъ кои є завештанъ буде ослобођенъ, безъ узрока одъ стране наследника, овай ніе обвезанъ. А ако є завештанъ наследниковъ робъ, па га овай ослободи, дужанъ є, каже Юліянъ; нити мари да ли є знао или ніе, да є робъ завештанъ. И ако да роба другоме, па овай коме є данъ, ослободи га, опетъ є наследникъ обвезанъ, и ако ніе знао да є тай робъ завештанъ.

17. Кадъ ко завешта робиню съ породомъ, и ако робиня умре, породъ иде по испоруцы. Исто є тако, ако се завештаю обични робови [1]) са викарима, [2]) и ако помру обични, опетъ викари иду по испоруцы. Ако се завешта робъ са нѣговимъ иманѣмъ, па робъ умре, буде ослобођенъ или одтуђенъ, и испорука иманя пада. Исто є тако ако се завешта

---

[1]) Обичанъ робъ є кои има какво заниманѣ у служби своґъ господара.

[2]) викаръ — vicarius — є робъ, кои по потреби заменює обичноґъ роба, у чіемъ се пекулу и налази.

fundus instructus; [1]) или cum instrumento; [2]) єръ кадъ се одтуђи земля, пада и испорука instrumenti.

18. Ако завештано стадо спадне на єдну овцу, што остане може се тражити. Кадъ се завешта стадо, ту долазе и оне овце, коє се причисле стаду, после начињеногъ тестамента, тако каже Юліянъ; (єръ є стадо єдно цело одъ разны глава, као што є зданіе єдно тело одъ саставлѣны камена).

19. Кадъ се завештаю зданія, онда и стубови и мермеръ, кои су додати после тестамента, иду са испорукомъ.

20. Ако се завешта пекулъ, безъ сумњ све оно, чимъ се онъ увелича или умали за живота завештателя, на користъ є или штету легатару. Ако што робъ стече по смрти тестатора, но пре него што се наследство прими, Юліянъ каже, ако є нѣму самомъ са ослобођенѣмъ завештанъ пекулъ, све што се стече пре примљеногъ наследія, нѣму користи, єръ право овогъ легата утврђує се, кадъ се прими наследство; ако є пекулъ завештанъ страномъ, овай се не користи умноженѣмъ, ако се ніє пекулъ умножіо изъ самы оны стварій, коє га заставляю. Пекулъ не дугує се ослобођеномъ, ако ніє завештанъ, а ако га господаръ за живота ослобођава, доста є да му не узме пекулъ; тако су и бож. Северъ и Антонинъ определили. Они су наредили (l. 6. § 4. D. XXXIII. 2.), кадъ му се пекулъ завешта, неузима се да му є оставлѣно да тражи новце, коє є издао на рачунъ господара. Исти су определили, да се узима да є пекулъ завештанъ, кадъ тестаторъ заповеди, да робъ постане слободанъ,

---

1) fundus instructus то є земля, са свимъ што є определѣно за нѣнъ радъ, ползу и пріятность.

2) fundus cum instrumento естъ земля са онимъ што є определѣно за нѣнъ радъ само.

пошто положи рачунъ и плати остатакъ изъ свогъ пекула.

21. Могу се завештати како телесне, тако и безтелесне ствари. Следователно оно, што се дугує покойнику, може се завештати тако, да наследникъ буде обвезанъ право своє дати легатару, ако небы завештатель наплатіо дугъ; єръ у овомъ случаю испорука уништава се. И ова испорука важи: „Да будешъ дужанъ наследниче, кућу нѣгову направити, или га одъ дуга ослободити.“

22. Ако се уобште робъ или што друго завешта, легатаръ има право да бира, ако завештатель ніє друкчіє определіо.

23. Испорука съ биранѣмъ, т. є. где є завештатель наредіо да легатаръ избере єдногъ одъ нѣговы робова или други' ствaрій, имао є у себи тай условъ: ако самъ легатаръ ніє за живота изабрао, онда ту испоруку ніє могао на наследнике своє пренети. Нашомъ конституціомъ (l. 3. C. VI. 43) и ово є поправлѣно, и дозволѣно є наследнику легатаровомъ да бира, ако то ніє учиніо легатаръ за живота. Разсудивши далѣ и ово смо у нашой конституціи додали: ако има више легатара, коима є дано право бираня, па се не саглашаваю у ствари, коя се има да избере, или єданъ легатаръ има више наследника, па се ови неслажу у избору, да небы пропала испорука, (као што су више православлова противу правде потврѣивали), случай нека буде судія у овомъ избору, и тако нека надвлада мнѣніе онога, на кога коцка падне.

24. Може се завештати само онима, са коима се има правленѣ тестамента.

25. Некада нису се могли неизвестнимъ лицыма оставити ни испоруке ни Фидеикомиси; па ни войникъ ніє могао то учинити, као што є бож. Адріянъ определіо. За неизвестно лице држао се онай,

кога завештатель ніє могао себи точно представити, као кадъ се каже: „Ономе, ко сыну моме да кћерь свою за жену, наследникъ мой нека да ту землю:“ такође се узимало, да се оставляло неизвестнимъ лицима и оно, што се оставляло онима, *кои после начинћногъ тестамента први постану консулима:* најпосле има и млоги други оваквы примера. Слобода такође немогаше се дати неизвестномъ лицу; єръ требаше именце робове ослободити. И туторъ се известанъ морао дати. Подъ известнымъ пакъ назначенћмъ, т. є. изъ известны лица неизвестномъ, могло се валяно завештати, на пр: *Ономе одъ мои когната, кои су садъ, кои кћерь мою узме за жену, нека наследникъ мой да такву ствaрь.* Но царскимъ конституціяма наређено є, да се немогу вратити неизвестнимъ лицима остављни легати и фидеикомиси, кои су погрешкомъ плаћени.

26. Посмртчету туђемъ, ніє се могла испорука оставити: оно є туђе посмртче, коє кадъ бы се родило, небы было међъ своимъ наследницима тестатора: зато одъ еманцыпираногъ сына зачетъ унукъ, деди беше страно посмртче.

27. Ни ово ніє сасвимъ безъ праведне поправке остављно, єръ у нашъ законикъ стављна є конституція (l. 1. C. VI. 48) коіомъ є и овоме поможенo, не само што се тиче наследства, него и испорука и фидеикомиса; што ће се очевидно показати самимъ читанћмъ те конституціе. За тутора, ни по нашой конституціи, неможе се дати неизвестно лице, єръ са определеношћу мора се свакій о туторству свога потомства старати.

28. Туђе посмртче и пре се могло, и садъ се може за наследника поставити, ако ніє у утроби оне, коя по закону неможе быти наша жена.

29. Кадъ бы ко погрешіо у имену или презимену легатара, (cfr. l. 4. C. VI. 25), ако нема сумнћ о

лицу, испорука ништа манѣ важи; тако є и што се тиче наследника, и то є праведно: єръ су имена начинѣна да се њима означе люди, а ништа не мари, ако се то и на другій начинъ може учинити.

30. Овоме є најближе оно правно правило, да погрешно назначенѣ не квари испоруку, као кадъ ко овако завешта: *Роба мога Стиха, кои се у кући моіой родіо, дајемъ, завештавамъ;* єръ и ако се нієе у нѣговой кући родіо, него є куплѣнъ, ако є само известно о коме є робу речь, испорука є важна. Исто тако, ако бы га ко овако назначіо: *Стиха роба, кога самъ купіо одъ Сеја*, а купіо га є одъ другогъ, важи испорука, ако нема сумнѣ о коме є робу речь.

31. Іошъ више нешкоди испоруцы погрешанъ узрокъ, као кадъ ко овако каже: *Тицію, зато што є за време мога одсуства о моимъ пословима старао се, Стиха дајемъ, завештавамъ;* или овако: *Тицію, зато што самъ нѣговомъ одбраномъ одъ главногъ обтуженя ослобођенъ, Стиха дајемъ, завештавамъ;* єръ и ако Тиције ніе никадъ бринуо се о пословима завештателя, нити є овай одбраномъ нѣговомъ ослобођенъ, опетъ испорука важи. Но друкчіе є, ако є узрокъ израженъ подъ условіемъ, на пр. овако: *Тицію, ако се бринуо о моимъ пословима, земљу дајемъ, завештавамъ.*

32. Пыта се да ли можемо робу наследниковомъ ваљано испорукомъ оставити. Известно є, да проста испорука неважи, нити што ползує, ако изађе исподъ власти наследника за живота завештателя, єръ што небы важило, кадъ бы завештатель умро одма после начинѣногъ тестамента, то неможе важити зато, што є онъ дуже живіо. Испорука подъ условіемъ важи, но тада треба да испытамо: да-ли є робъ престао быти подъ власти наследника, онда кадъ се нѣгово право утврдило.

33. Напротивъ, кадъ се робъ постави за наследника, нема сумнѣ да се господару нѣговомъ, може и безъ услова испорукомъ оставити; єръ и кадъ бы завештатель умро одма после начинѣногъ тестамента, опетъ небы био сигуранъ, да ће се право на испоруку утврдити на ономе, кои буде наследникъ; почемъ є наследство одвоєно овде одъ испоруке, и због онога роба може другій ко а не легатаръ постати наследникъ, ако робъ пре, него што прими наследство, пређе подъ власть другога, или ослобођенъ самъ постане наследникъ; у овимъ случаима важи испорука. Но ако бы у истомъ положеню остао, и приміо наследство по заповести легатара, испорука губи снагу.

34. Одпре ніє се могло важно завештавати пре поставленя наследника, зато што тестаменти добіяю снагу изъ поставленя наследника, и због тога се ово сматра тако рећи за главу и основъ целогъ тестамента. Изъ истогъ узрока ни слобода ніє се могла дати пре поставленя наследника. Будући смо нашли за непаметно, да се следує редъ писмена, (на што се и одпре викало), а да се презире воля завештателѣва, то смо нашомъ конституціомъ (може быти l. 24. C. VI. 26) и тай недостатакъ поправили, и дозволили да се може и пре поставленя наследника, и у средини тога поставленя, оставити ма каква испорука, а млого више слобода, коя више наклоности заслужує, него остале испоруке.

35. Такође ніє се могло чинити испоруке, коє бы се имале извршити после смрти наследника или легатара, на пр. ако се овако каже: *кадъ умре мой наследникъ, давамъ, завештавамъ;* такође: *данъ пре него што умре наследникъ или легатаръ.* Равнимъ начиномъ и ово смо поправили (l. 11. C. VIII. 38) дававаюћи снажность оваквимъ легатима на подобіе Фи-

деикомиса, да небы и у овоме испоруке быле горе него што су фидеикомиси.

36. Испоруке, порицаня и пренашаня испоруке, у име казни, безполезно су се чинила. Узима се да є у име казни испорукомъ оставлѣно, кадъ се оставля тако, да се натера наследникъ да што учини или неучини, као кадъ ко овако напише: *ако наследникъ мой кћерь свою за Тиція уда* (или напротивъ, *неуда*) *нека да 10 златица Сею;* или кадъ бы овако казао: *ако наследникъ мой роба Стиха отуѣи* (или напротивъ, *неотуѣи*) *нека да Тицію 10 златица.* И овога правила тако су се држали, да се у превећъ млогимъ царскимъ конституціяма налази, да ни владатель неће примити, што му се у име казни завешта: нити су такве испоруке важиле и у воєномъ тестаменту, и ако се иначе при тестаментнимъ расположеньима войника, врло яко пазило на волю ньіову: шта више ни слобода се ніє могла дати у име казни: тымъ више ни наследникъ у име казни ніє се могао додати, мышляше Сабинъ, као кадъ се каже: *Тиціе нека є мой наследникъ, ако Тиціе кћерь свою, Сею за жену да, Сей нека є такође мой наследникъ;* єръ шта мари средство принуде употребљено противъ Тиція, састояло се оно у даваню испоруке, или у додатку єдногъ санаследника. Нама се ніє допала оваква претераность, и конституціомъ определи смо (l. 1. C. VI. 41) да се уобште све што се оставля, и ако бы у име казни было оставлѣно, поречено или на другогъ пренешено, ништа неразликує одъ осталы испорука у даваню, порицаню или пренашаню, осимъ оны расположеня, коя бы имала за цель да принуде на оно што є немогуће, законима забранѣно или безчестно: єръ наравь мога времена недопушта, да важе таква расположеня.

TIT. XX. DE LEGATIS.

1. Latum itaque est donatio quaedam a defuncto relicta.

4. Non solum autem testatoris vel heredis res, sed etiam aliena legari potest, ita, ut heres cogatur redimere eam et praestare, vel, si non potest redimere, aestimationem eius dare.

7. Ea quoque res, quae in rerum natura non est, si modo futura est, recte legatur, veluti fructus, qui in illo fundo nati erunt, aut quod ex illa ancilla natum erit.

10. Sed si rem legatarii quis ei legaverit, inutile est legatum, quia quod proprium est ipsius, amplius eius fieri non potest; et licet alienaverit eam, non debetur nec ipsa, nec aestimatio eius.

13. Si quis debitori suo liberationem legaverit, legatum utile est, et neque ab ipso debitore, neque ab herede eius potest heres petere, nec ab alio, qui heredis loco est; sed et potest a debitore conveniri, ut liberet eum. Potest autem quis vel ad tempus iubere, ne heres petat.

18. Si grex legatus fuerit posteaque ad unam ovem pervenerit, quod superfuerit, vindicari potest. Grege autem legato, etiam eas oves, quae post testamentum factum gregi adiiciuntur, legato cedere Julianus ait (est enim gregis unum corpus ex distantibus capitibus, sicut aedium unum corpus est ex cohaerentibus lapidibus).

22. Si generaliter servus vel alia res legetur, electio legatarii est, nisi aliud testator dixerit.

24. Legari autem illis solis potest, cum quibus factio testamenti est.

26. Postumo quoque alieno inutiliter legabatur: est autem alienus postumus, qui natus inter suos heredes testatori futurus non est: ideoque ex emanci-

pato filio conceptus nepos extraneus erat postumus avo.

28. Postumus autem alienus heres institui et antea poterat et nunc potest, nisi in utero eius sit, quae iure nostro uxor esse non potest.

35. Post mortem quoque heredis aut legatarii simili modo inutiliter legabatur, veluti si quis ita dicat: *quum heres meus mortuus erit, do lego;* item: *pridie quam heres aut legatarius morietur.* Sed simili modo et hoc correximus, firmitatem huiusmodi legatis ad fideicommissorum similitudinem praestantes, ne vel in hoc casu deterior causa legatorum, quam fideicommissorum inveniatur.

ГЛАВА XXI.

О ПОРИЦАЊУ И ПРЕНАШАЊУ ИСПОРУКА.

Порицањ испорука стално є, было да се чини у истомъ тестаменту или у кодицилу; было да се порицањ учини противнимъ речима, (као кадъ ко оно што є овако завештао: даємъ, завештавамъ, овако порече: недамъ, незавештавамъ); или речима не противнымъ, т. є. другимъ ма каквимъ изразомъ.

1. Испорука може се пренети одъ єдногъ лица на друго, као кадъ се каже: *роба Стиха, кога самъ завештао Тицію, давмъ, завештавамъ Сеію*, было да є у истомъ тестаменту, или у кодицилу то учиніо; у овомъ случаю уєдно има и порицањ за Тиција и даванъ за Сея.

TIT. XXI. DE ADEMTIONE ET TRANSLATIONE LEGATORUM.

ГЛАВА XXII.

О ЗАКОНУ ФАЛЦИДІЯ.

Gaj. II. 124—127; l. 73. pr. D. ad. l. falc. XXXV. 2.

Остає да говоримо о закону Фалцидія, коимъ су недавно легати ограничени. Одпре се по закону XII. таб. могло тако слободно завештавати, да се и цело иманѣ у испорукама могло исцрпети, (єръ є тай законъ овако гласіо: Иако завешта са своимъ иманѣмъ, тако нека є право); но видло се да треба ограничити овакву слободу завештаваня; то се учинило и у интересу самы завештателя, будући су млоги умирали безъ тестамента, почемъ назначени наследницы због мале или никакве користи, нису хтели примати се наследства. Како су о овоме предмету донешени закони Фурія и Воконія, па ніедањ одъ тій закона ніє быо доволянъ, да стварь коначно уреди, тако є скоро изданъ законъ Фалцидія, кои определює да се неможе завештати више одъ $^3/_4$ целогъ иманя, т. є. было да є єданъ или више наследника поставлѣно, кодъ ньи да остане четвртъ.

1. Кадъ су поставлѣна два наследника на пр. Тиціє и Сей, ако є часть Тиціева или сасвимъ исцрплѣна легатима, кои су поименце нѣму на теретъ оставлѣни, или є обтереѣена више одъ $^3/_4$ а Сей или нема испорука на своіой части, или ови часть нѣгову само у пола умаляваю, пыта се, треба-ли да Тиціє, будући Сей четврту часть целогъ наследства или и више има, ништа незадржи одъ испорука, коима є нѣгова часть обтереѣена? Определили смо, да може задржати да сачува четврту часть своє части; єръ рачунъ по закону Фалцидія, има се применити на свакогъ наследника посебице.

2. Да бы се определила величина иманя, на коє се односи законъ Фалцидія, треба гледати време смрти. Тако на пр. ко има иманя за 100 златица, па

завешта 100 златица, ништа непомаже легатарима, ако се наследство, пре него што се прими, тековиномъ робова, породомъ робиня или плодомъ стоке коя припада наследству, толико увелича, да наследнику, пошто плати 100 златица у име испоруке, опетъ остане четвртъ наследія; нуждно є да се при свемъ томъ четврь одъ испоруке узме. Напротивъ, ако бы 75 завештао, па бы пре него се прими наследство, толико опала добра, због пожара на примеръ, страданя на води, или смрти робова, да неостане иманя више одъ 75 златица или и манѣ: легати мораю се у целости исплатити. То нешкоди наследнику, єръ є онъ слободанъ да неприми наследство; што чини, да є нуждно легатарима да се са наследникомъ поравнаю, да небы због оставке тестамента све изгубили.

3. Кадъ се хоће да чини рачунъ по закону Фалцидія, треба найпре извадити дугове, погребне трошкове и вредность ослобоѣены робова: тада се оно што остане тако рачуни, да одъ тога четврта часть остане кодъ наследника, а три части да се поделе меѣъ легатаре, саразмерно спрамъ онога што є свакоме одъ ньи завештано. Узмимо на пр. да є 400 златица завештано, и да цело иманѣ изъ кога треба извадити испоруке, износи 400 злат., тада се ¼ одъ свакогъ легатара мора узети: ако узмемо да є завештано 350 онда треба узети одъ свакога осму часть: ако є завештано 500 онда найпре лету часть треба одбити, а после ¼ узети; найпре се има извадити оно што прелази иманѣ., па после оно што кодъ наследника има да остане.

TIT. XXII. DE LEGE FALCIDIA.

Superest, ut de lege Falcidia dispiciamus, qua modus novissime legatis inpositus est. Quum enim

olim lege duodecim tabularum libera erat legandi potestas, ut liceret vel totum patrimonium legatis erogare (quippe ea lege ita cautum esset: *uti legassit suae rei, ita ius esto*), visum est hanc legandi licentiam coarctare; idque ipsorum testatorum gratia provisum est ob id, quod plerumque intestati moriebantur, recusantibus scriptis heredibus pro nullo aut minimo lucro hereditates adire. Et quum superhoc tam lex Furia quam lex Voconia latae sunt, quarum neutra sufficiens ad rei consummationem videbatur, novissime lata est lex Falcidia, qua cavetur, ne plus legare liceret, quam dodrantem totorum bonorum, id est, ut, sive unus heres institutus esset sive plures, apud eum eosve pars quarta remaneret.

2. Quantitas autem patrimonii, ad quam ratio legis Falcidiae redigitur, mortis tempore spectatur . . .

ГЛАВА XXIII.

ФИДЕИКОМИСНА НАСЛЕДСТВА.

Gaj. II. 246—248. 250. 251. 253. 254—259. l. 32. C. de fideic. VI. 42.

Да пређемо на фидеикомисе. Најпре да видимо фидеикомисна наследства.

1. Треба знати да у прва времена фидеикомиси нису имали снаге, будући се нико није натеривао противъ волѣ, да испуни оно за што є молѣнъ. Кадъ су хтели да онима оставе наследство или испоруке, кои нису могли примити, онда су се ослоняли на веру оны, кои су могли по тестаменту примати: зато се ова расположеня и зову фидеикомиси, што нису имала никакве правне обвезаности, но само поштенѣ — fides — оны, кои су были молѣни. После є првый био бож. Августъ, кои є два трипутъ, или због лица, или што се казало да є нѣговимъ

спасенѣмъ когодъ молѣнъ, или због знатногъ издайства неки, заповедіо консулима да власть свою употребе. То є было праведно и по жељи народа, те зато мало по мало то посредованѣ власти обрати се у постояно судство; и толико су се показали благонаклони спрамъ Фидеикомиса, да є полако и особитый преторъ поставлѣнъ, кои бы о њима решавао, и тай се звао Фидеикомисарный преторъ.

2. Пре свега треба знати, да є нуждно да се когодъ непосредствено по тестаменту постави за наследника, па да се повери нѣговомъ поштеню, да то наследство на другогъ пренесе: иначе неважи тестаментъ у коме нико нієе поставлѣнъ за наследника. Кадъ бы ко дакле рекао: *Луціе Тиціе нека буде наследникъ*, могао бы додати: *молимъ те Луціе Тиціе, кадъ наследство мое могнешъ примити, да га Гаю Сею дашъ, вратишъ*. Може ко наследника молити и да часть само врати; а слободно му є да остави Фидеикомисъ или просто, или съ условомъ, или на рокъ.

3. И кадъ се преда наследство, онай кои є предао, остає ништа манѣ наследникъ, онай пакъ кои є приміо наследство, часъ є было уподобљенъ наследнику, часъ легатару.

4. У време Нерона, кадъ су Требеліе Максимъ и Еней Сенека были консули, начињенъ є єданъ Сен-Консултъ, коимъ се определява, ако се наследство има по Фидеикомису предати, да се сва права, коя по граѣанскомъ праву припадаю наследнику и противу нѣга, даду ономе и противъ онога, коме є дано наследство по Фидеикомису. После овогъ сенатус-консулта, почео є давати преторъ полезне тужбе ономе и противу онога, кои є приміо наследство, као наследнику и противъ наследника.

5. Но почемъ назначени наследницы, кадъ су молѣни да цело или скоро цело наследство врате,

због никакве или мале користи, нису хтели да се примаю наследства, па су због тога пропадали фидеикомиси, то є сенатъ у време Веспасіяна Августа, кадъ су Пегазъ и Пузіо были консули, определіо, да може онай кои се умолява да врати наследство, задржати четвртъ, као што се може по закону Фалцидія, задржати четврть изъ испорука. Толико се могло задржати и у поєдинимъ стварима, коє се фидеикомисомъ оставляю. По овомъ Сен-Консулту, самъ наследникъ сноси теретъ наследія, а онай кои є по фидеикомису добіо часть наследства, сматрао се као почастни легатаръ, т. є. као онакавъ легатаръ, коме є часть добара завештана; та врста испоруке зваше се *partitio*, будући є легатаръ са наследникомъ делio наследство. Одтуда, какве су се стипулаціе могле чинити између наследника и почастногъ легатара, такве су се могле учинити између онога, кои є по фидеикомису примао наследство, и наследника, т. є, да користъ и штета проистичуће изъ наследства, буду обште обоицы саразмерно части свакога.

6. Дакле, ако се ко назначенъ за наследника моли, да неврати више одъ $^3/_4$. наследства, тада се по Сен-Консулту Требеліянскомъ враћало наследство, и наследне тужбе даване су саразмерно противъ обоице; противу наследника по праву граћанскомъ, а противу онога кои є примао наследство по сенатусконсулту Требеліянскомъ, као противу наследника. Но ако є молћнъ да врати више одъ $^3/_4$ или цело наследство, тада се употребляваo Сен-Консултъ Пегазовъ, и наследникъ кои се єдномъ прими наследства, ако га є само приміо своєвольно, (или задржао четврь, или є нехтео задржати), самъ сноси теретъ наследія. Само, задржавши $^1/_4$, долазиле су стипулаціе partis et pro parte, као између почастногъ легатара и наследника; а ако бы вра-

тіо цело наследство, долазиле су стипулаціе emptae et venditae hereditatis. Ако назначеный наследникъ неће да прими наследство, зато што му се чини, да ће му быти одъ штете, наређуе се Сен-Консултомъ Пегазовимъ, да по заповести преторовой прими и врати наследство, ако то жели онай, коме се има по молби вратити; па се онда ономе и противу онога кои прими наследство, даду сва права као по С.-Консулту Требеліянскомъ: у томъ случаю нису нуждне никакве стипулаціе, єръ стицаємъ оба С. Консулта у овомъ примеру, уедно се и онай што враћа у безбедность поставля, и наследне тужбе даю се ономе и противу онога, кои прима наследство.

7. Но будући се на стипулаціе по С. Консулту Пегазовомъ и у старо време нерадо гледало, а у више случаева Папиніянъ, одличанъ мужъ, назива ій лукавимъ, и будући се нама у законима простота више допада него заплетеность, то смо, размысливши како о подобностима тако и о разликама оба Сен.-Консулта, наредили да се укине С. Консултъ Пегазовъ, кои є доцніе начинѣнъ, па да сву власть добіе С. Консултъ Требеліяновъ, тако, да се по нѣму фидеикомисна наследства враћаю, было да наследникъ има по волъи завештателя четврту часть, или више, или манѣ, или сасвимъ ништа; да у случаю ако или ништа нема, или има манѣ одъ четврти, може или ¼ задржати, или што фали допунити, или вратити ако є платіо, почемъ се тужбе деле између наследника и фидеикомисара, саразмерно части свакога, као по С. Консулту Требеліяновомъ. А ако бы цело наследство своєвольно вратіо, све наследне тужбе даю се фидеикомисару и противу нѣга. И оно што є нарочито главно было у С. Консулту Пегазовомъ, т. є. кадъ назначеный наследникъ неће да прими наследство, да се може

приморати да цело наследство врати фиденкомисару, кои то жели, и да сва права иду нѣму или противъ нѣга, то све пренели смо у С. Консултъ Требеліяновъ; тако по нѣму натераће се наследникъ, ако самъ неће да се прими, а фиденкомисаръ жели да му се да наследство, па да никаква ни користь ни штета непроизлази одтуда за наследника.

8. Ништа немари, да-ли є когодъ поставлѣнъ за наследника целогъ имања, па молѣнъ да врати цело наследство или часть; или є поставлѣнъ за наследника неке части, па молѣнъ да целу ту часть, или часть те части врати; єръ и у овоме случаю, све оно треба наблюдавати, што смо реклиза враћанѣ целогъ наследства.

9. Кадъ бы ко молѣнъ было да врати цело наследство, задржавши или узевши какву ствaрь, коя садржи четврть као землю или друго што, такође се враћанѣ чини по С. Конс. Требеліянскомъ, као да бы было молѣнъ, да задржи четврть а остало наследство да да. Но то є важно што у првомъ случаю, т. є. кадъ се наследникъ опуномоћи да задржи или узме определѣну какву ствaрь, или новацъ, па врати наследство, по ономе С. Консулту све скупа тужбе пренашаю се на Фидеикомисара, и ствaрь коя остає кодъ наследника, остає кодъ нѣга безъ икаквогъ наследногъ терета, као да є добіо ту ствaрь по испорущы; у другомъ пакъ случаю, т. є. кадъ се наследникъ умолява, да задржавши четврть врати наследство, и онъ то учини, тужбе се деле, и за $^{3}/_{4}$, прелазе на Фидеикомисара, а за $^{1}/_{4}$. остаю на наследнику. Шта више, кадъ бы завештатель опуномоћіо назначеногъ наследника, да задржи или узме предметъ, кои бы заставляо найвећу часть наследія, опетъ све наследне тужбе прешле бы на Фидеикомисара и противъ нѣга, зато му треба да промисли да-ли є у нѣговомъ интересу да прими. Тако є, ако

є наследнику дозволѣно да две или више стварій задржи или узме, па се умолява да да наследство. Исто є тако, ако му се дозволи да узме или задржи известну суму, коя садржи четврту или и већу часть наследства, па се моли да врати наследство. Што смо рекли о ономе, кои є поставлѣнъ за наследника целогъ имања, то смо пренели и на онога, кои є поставлѣнъ за наследника єдне части.

10. Осимъ тога, ако ко безъ тестамента умире, може молити онога за кога зна да ће га наследити по грађанскомъ или преторскомъ праву, да цело своє наслеђіє, или часть єдну, или какву стварь, као: землю, роба, новацъ, другоме да, а испоруке осимъ тестамента не важе.

11. И онай коме се дає, може се молити, да то опетъ другоме да или у целости, или одчасти, или и штогодъ друго.

12. Будући су у почетку фидеикомиси зависили одъ поштења наследника, и по томе имали су и име и природу, зато іймъ є бож. Августъ дао правну обвезаность; и мы смо не давно, желећи превазићи истогъ владателя, приликомъ єдногъ дела, коє намъ є изложіо Трибоніянъ, изреданъ мужъ, квесторъ у двору, начинили конституцію (l. 32. C. cit.) коіомъ смо расположили: ако тестаторъ на веру свога наследника остави, да овай преда другоме наследство или особитый фидеикомисъ, па се то небы могло доказати ни писмено, ни чрезъ 5 сведока, кои є брой у фидеикомисима законый брой, него или є было манѣ одъ 5 сведока, или нико ніє ни быо при завештаню, тада, было да є отацъ наследника или другій ма ко, на поштенѣ наследника ослоніо се, и моліо га да овай што на другогъ пренесе, ако наследникъ неверно нехтедне да испуни предаю, одричући да є онъ тымъ обвезанъ, фидеикомисаръ може му поднети заклетву пошто се найпре самъ за-

куне да неће клеветати, и тада наследникъ има или заклетву положити, да ништа таково није чуо одъ тестатора, или ако неће да положи заклетву, има се приморати на испуненѣ обштегъ или почастногъ фидеикомиса; тако неће пропасти последня воля завештателя, поштеню наследниковомъ поверена. Исто то треба наблюдавати и ако є чимъ подобнымъ обвезанъ легатаръ или фидеикомисаръ. Ако онай о коме се каже да є тако обвезанъ, истина признає да му є нешто за другога оставлѣно, но прибегава субтилности закона, онда свакояко треба га осудити на извршенѣ.

TIT. XXIII. DE FIDEICOMMISSARIIS HEREDITATIBUS.

Nunc transeamus ad fideicommissa. Et prius de hereditatibus fideicommissariis videamus.

3. Restituta autem hereditate, is quidem, qui restituit, nihilominus heres permanet, is vero, qui recipit hereditatem, aliquando heredis, aliquando legatarii loco habebatur.

8. Nihil autem interest, utrum aliquis ex asse heres institutus aut totam hereditatem aut pro parte restituere rogetur, an ex parte heres institutus aut totam eam partem aut partem partis restituere rogetur, nam et hoc casu eadem observari praecipimus, quae in totius hereditatis restitutione diximus.

10. Praeterea intestatus quoque moriturus potest rogare eum, ad quem bona sua vel legitimo iure vel honorario pertinere intelligit, ut hereditatem suam totam, partemve eius, aut rem aliquam, veluti fundum, hominem, pecuniam, alicui restituat, quum alioquin legata, nisi ex testamento non valeant.

11. Eum quoque, cui aliquid restituitur, potest rogare, ut id rursum alii aut totum, aut pro parte, vel etiam aliquid aliud restituat.

ГЛАВА XXIV.

О поєдинымъ ствариma, коє се фидеикомисомъ оставляю.

Gaj. II. 249. 260—267; l. 6. C. de fideic. libert. VII. 4.

И поєдине ствари могу се фидеикомисомъ оставити, на пр. земля, робъ, хальина, сребро, новацъ, па се може или самъ наследникъ молити да другоме врати, или легатаръ, премда се легатаръ испорукама неможе теретити.

1. Завештатель може фидеикомисомъ оставити не само своє ствари, но и наследникове, легатарове, фидеикомисарове или другогъ ма когъ. Тако легатаръ и фидеикомисаръ могу быти молѣни, не само да пренесу ону ствaрь коя іймъ є оставлѣна, него и другу какву, ньину или туђу. Ово само треба приметити, да се нико неможе умолявати, да пренесе више, него што є самъ приміо по тестаменту; єръ за вишакъ безполезанъ є фидеикомисъ. Кадъ се туђа стварь фидеикомисомъ оставля, онай кои є молѣнъ мора или є одкупити и дати, или нѣну процену платити.

2. И слобода се робу може дати фидеикомисомъ, кадъ се моли наследникъ, легатаръ или фидеикомисаръ да га ослободи. Нетиче се да-ли тестаторъ моли за свога роба, или за роба наследниковогъ, или легатаровогъ, или и туђегъ. По томе, ако є туђъ робъ мора се одкупити и ослободити: но кадъ господаръ неће да га прода, ако само ніє ништа приміо по тестаменту одъ онога кои оставля слободу, фидеикомисна слобода неуништава се одма,

него се одлаже, будући се слобода може дати доцніе, кадъ се покаже прилика да се робъ може одкупити. Ко се ослободи по Фидеикомису, непостае ослобођеникъ тестатора, и ако є тестаторовъ робъ, но ослобођеникъ онога, кои га ослободи. Но онай, кои се непосредствено тестаментомъ учини слободнимъ, ослобођеникъ є самогъ тестатора, и зове се orcinus. Само онай може се непосредствено тестастаментомъ ослободити, кои є быо тестаторовъ и онда, кадъ є овай правіо тестаментъ и онда кадъ є умрео. Непосредствено се дае слобода, не кадъ тестаторъ моли другогъ да овай роба ослободи, него кадъ хоће да робъ по нѣговомъ тестаменту постане слободанъ.

3. Речи коє се найвише при Фидеикомисима употребляваю ово су: тражимъ, молимъ, хоћу, налажемъ, оставлямъ на твоє поштенѣ: свакій одъ овы израза тако важи, као сви скупа.

TIT. XXIV. DE SINGULIS REBUS PER FIDEICOMMISSUM RELICTIS.

Potest autem quis etiam singulas res per fideicommissum relinquere, veluti fundum, hominem, vestem, argentum, pecuniam numeratam; et vel ipsum heredem rogare, ut alicui restituat, vel legatarium, quamvis a legatario legari non possit.

3. Verba autem fideicommissorum haec maxime in usu habentur: *peto*, *rogo*, *volo*, *mando*, *fidei tuae committo:* quae perinde singula firma sunt, atque si omnia in unum congesta essent.

ГЛАВА XXV.

кодицыли.

l. 6. pr. § 1. D. de jure codic. XXIX. 7.

Познато є да пре Августа нису се употребляваали кодицыли; првый є увео кодицыле Луціе Лен-

тулъ, кои є фидеикомисе почео. Кадъ є умирао у Африцы, писао є кодицыле потврђене тестаментомъ, коима є моліо Августа, да нешто учини фидеикомисомъ; и кадъ є бож. Августъ волю нѣгову испуніо, после су и други подражаваюћи нѣму, извршивали фидеикомисе, и кћи Лентулова испунила є испоруке, коє по праву ніє морала. Кажу, да є Августъ сазвао правослове, међъ коима беше и Требаціє, кои є тада био найзнатніи, и пытао ій, да ли се може ово примити, и да-ли ніє употребленѣ кодицыла несагласно съ правомъ; да є Требаціє саветовао Августа, да то допусти, казавши да є врло полезно и нуждно граћанима због велики и дальны путованя, коя су стари чинили, да бы се могао баръ кодицылъ начинити, кадъ се тестаментъ небы могао направити. После тога кадъ є и Лабеонъ правіо кодициле, нико се ніє сумняо, да су кодицыли правомъ дозволѣни.

1. Кодицыли могу се правити не само после начинѣногъ тестамента, него може се, умирући безъ тестамента, оставити фидеикомисе у кодицылима. Кадъ су кодицыли начинѣни пре тестамента, они немаю силу друкчіє, осимъ ако нарочитомъ доцніомъ вольомъ потврђени буду, као што каже Папиніянъ. Но бож. Северъ и Антонинъ рескриптомъ одредише, да се може искати фидеикомисъ по онимъ кодицылима, кои су пре тестамента начинѣни, ако се покаже да онай, кои є доцніє правіо тестаментъ, ніє одступіо одъ волѣ, коюо є у кодицылима изразіо.

2. Наследство неможе се кодицылима ни дати ни узети, да се небы помешало право тестаментско съ кодицылскимъ, зато се њима неможе ни искључењ одъ наследства учинити. Но наследство се кодицылима неможе ни дати ни узети непосредствено; еръ фидеикомисомъ наследство се у кодицылу може валяно оставити. Кодицыломъ неможе се ни усло-

віє поставлѣномъ наследнику додати, нити се може непосредствено заменути.

3. Може се и више кодицыла правити; никаква светчаность форме ніе нуждна за ова акта.

TIT. XXV. DE CODICILLIS.

3. Codicillos autem etiam plures quis facere potest, et nullam solennitatem ordinationis desiderant.

КЊИГА ТРЕЋА.

ЮСТИНИЯНОВЫ ИНСТИТУЦИЯ.

ГЛАВА I.

О НАСЛЕДСТВИМА КОЯ СЕ ДОБІЯЮ БЕЗЪ ТЕСТАМЕНТА.

Gaj. III. 1. 2. 4. 7. 8; l. 11. C. de nat. lib. V. 27. l. 10. C. de adopt. VIII. 48; l. 12. C. de suis et legit. VI. 55.

Умрео є безъ тестамента онай, кои или ніє никако правіо тестаментъ, или ніє направіо важанъ тестаментъ, или є онай кои є начиніо, постао уништенъ или безполезанъ, или нико по нѣму ніє постао наследникъ.

1. Наследство оны кои умру безъ тестамента, по закону XII. таблица, найпре иде на своє наследнике.

2. Свои су наследницы, као што смо већъ рекли, кои су подъ влашћу покойника у време нѣгове смрти были, као: сынъ или кћи, унукъ и унука одъ сына, праунукъ или праунука, кои су роѣени одъ сына. Немари да-ли су деца природна или усвоєна. Овима треба причислити и оне, кои истина нису изъ законогъ брака роѣени, но кои су дани куріяма, те по садржаю бож. конституція, коє су о овоме донешене, добіяю права свои наследника: и оне, на

коє се односе наше конституціє, коима смо наредили, (l. 11. C. cit) ако ко живи у контуберніуму, безъ брачне намере са женомъ, са коіомъ бы могао быти у браку, и ако добивши одъ нѣ децу, после хтедне да є узме за жену, те начини съ ньомъ брачный уговоръ, па опетъ добіе одъ нѣ сынова или кћеріи, не само да ће ону децу коя су се после основаня мираскогъ акта родила, имати као закону децу подъ родительскомъ власти, но имаће и ону децу коя су се пре родила, будући су она дала прилику доцніе роћенимъ, да имаю законо име. Наредили смо, да ће то имати, и ако се нероди деце после мираскогъ акта, или ако она деца коя су роћена пре помру. Но опетъ унукъ, унука, праунукъ, праунука, тако су текъ у брою свои наследника, ако є лице коє ій предходи престало быти у власти предка, смрћу или другимъ каквимъ узрокомъ, на пр. еманципаціомъ; єръ ако є у време кадъ ко умире, сынъ подъ нѣговомъ влашћу, унукъ одъ нѣга неможе быти свой наследникъ: тако се разуме да є казано и за прочу децу. Посмрчадь, коя бы была, кадъ бы се за живота родителя родила, подъ нѣговомъ влашћу, свои су наследницы.

3. Свои постаю наследницы и незнаюћи, па іошъ ако су и луди, могу быти наследницы, будући, изъ каквы узрока течемо мы и незнаюћи, изъ тіи узрока и луди набавити могу, и одма са смрћу родителя продужава се тако рећи господарство. Зато, нити є пупили нуждно туторско одобренѣ, почемъ наследство иде своимъ наследницыма и кадъ ови незнаю за нѣга; нити лудъ добія са старательскимъ саизволенѣмъ, него по самомъ праву.

4. Покадкадъ сынъ, и ако у време смрти свога отца, ніе быо подъ нѣговомъ влашћу, опетъ му постає свой наследникъ, као ако се ко врати одъ

непріятеля по смрти отца; то быва због jus postliminii.

5. Напротивъ догађа се да неки непостане свой наследникъ, и ако є у време смрти био у фамиліи покойниковой, на пр. ако се отацъ после смрти нађе за кривогъ због издає величества, па се због тога споменъ нѣговъ осуди; єръ тада онъ свога наследника имати неможе, него га фискъ наслеђує; при свемъ томъ може се рећи, да по праву има наследникъ свой, но да престає такавъ быти.

6. Кадъ има сынъ или кћи, и унукъ или унука одъ другога сына, они су равно позвани на дедино наследство, нити ближій степеномъ исключує удаљнієгъ; єръ є праведно, да унукъ или унука долазе на место свога отца. Тако є и ако су унукъ ил' унука одъ сына, и праунукъ или праунука одъ унука позвани у єданпутъ. И будући смо наредили, да унукъ и унука, праунукъ и праунука долазе на место свога родителя, нађено є за сходно, да се наследство дели не по главама но по лозама, тако ће сынъ добіяти ½ наследства, а два или више унука одъ другога сына другу половину; исто тако ако има унука одъ два сына, и то одъ єднога 1. или 2. унука, одъ другога 3 или 4, на єднога или двоицу долази єдна половина, а друга половина на троицу или четворицу.

7. Кадъ се пыта да ли ко може быти свой наследникъ, треба тражити време у коє є известно, да є когодъ умрео безъ тестамента: што се догађа и кадъ се тестаментъ остави. По овоме, ако сынъ буде лишенъ наследства, и страный поставлѣнъ за наследника. и кадъ после сынъ умре и постане известно, да назначеный наследникъ по тестаменту неће быти наследникъ, или зато што самъ неће или што неможе, унукъ є свой наследникъ деди, будући, кадъ є известно да є умрео безъ тестамента

поглаваръ фамиліе самъ є было унукъ: ово є известно.

8. Ако є унукъ роѣенъ после смрти дедине, но ако є за живота нѣговогъ зачетъ, кадъ му умре отацъ, и кадъ се после остави дединъ тестаментъ, свой наследникъ постає. Но ако се и зачне и роди после смрти дедине, кадъ му отацъ умре, и кадъ се после остави дединъ тестаментъ, онъ ніе свой наследникъ деди, єръ ніе никаквимъ правомъ когнатства везанъ за отца свога отца. Тако ни онай неспада у брой деце дедине, кога є усвоіо еманципиранъ сынъ. Ови почемъ неспадаю што се тиче наследства у брой деце, немогу тражити ни притежанѣ добара, као што могу найближи когнати. Оволико о своимъ наследницыма.

9. Еманципирана деца по граѣанскомъ закону немаю никаквогъ права; єръ нити су свои наследницы, будуѣи су престали быти подъ влашѣу родителя, нити ій по другомъ каквомъ праву позива законъ XII. таблица. Но преторъ, природномъ правичношѣу побуѣенъ, дає іймъ притежанѣ добара Unde liberi, као да су были подъ влашѣу предка у време нѣгове смрти, было да су сами, было да долазе са своимъ наследницыма. Тако, ако има двоє деце, одъ кои є єдно еманципирано, а друго остало подъ влашѣу родителя у време нѣгове смрти, истина, онай кои є подъ влашѣу было, по граѣанскомъ праву самъ є наследникъ, т. є. самъ є свой наследникъ; но како се еманцыпираномъ благоволенѣмъ преторскимъ дає часть, изилази, да свой наследникъ постає почастный наследникъ.

10. Они кои бы се, еманцыпирани родителѣмъ, дали у усвоенѣ, недолазе на добра природногъ отца као деца, ако су само кадъ є овай умирао, были у усвоительской фамиліи. Єръ кадъ бы ій за живота природногъ отца усвоитель еманципирао, он-

да бы дошли на добра природногъ отца, као да су одъ нѣга еманцыпирани, па као да никадъ нису были у усвоительской фамиліи; а обратно, што се тиче усвоителя, спрамъ нѣга постаю страни. По смрти природногъ отца еманцыпирани усвоителѣмъ, и што се тиче овога, такође се сматраю као страни, и што се тиче добара природнога отца, недолазе на степенъ деце: ово є зато тако наређено, што бы было неправо, да усвоитель буде властанъ определити, коме ће доћи добра природногъ отца, нѣговой децы или агнатима.

11. Усвоєна дакле деца имаю манѣ права одъ природне деце: єръ природна деца еманципирана, благоволенѣмъ преторскимъ задржаваю степенъ деце, и ако га губе по грађанскомъ праву; усвоєна пакъ деца кадъ се еманципираю губе степенъ деце по грађанскомъ праву, нити іймъ помаже преторъ. И то є праведно: єръ се природна права грађанскимъ законима немогу уништити, нити зато што престаю быти наследницы, могу престати быти сынови и кћери, унуцы и унуке; а усвоєна деца еманцыпиранѣмъ постаю страна, єръ право и име сына или кћери, коє су усвоєнѣмъ добили, по другомъ грађанскомъ основу, т. є. еманципаціомъ губе.

12. То се исто наблюдава и у ономе притежаваню добара, коє преторъ обећава противу родительскогъ тестамента заборавлѣной децы, т. є. коя нити су поставлѣна за наследнике, нити су као што треба исключена. Оне, кои су были подъ влашћу родителя у време нѣгове смрти, и еманципиране преторъ позива на то притежаванѣ добара; а одбія оне кои су были у усвоительской фамиліи онда, кадъ є природанъ отацъ умирао. Такође, онъ неће допустити ово притежаванѣ противъ тестамента, као и притежаванѣ безъ тестамента, усвоєной децы кою еманцыпира усвоитель, на добра овогъ по-

сленћгъ, будући су она престала быти у брою нћгове деце.

13. Треба да напоменемо, они кои су у усвоительской фамиліи, и кои по смрти природногъ отца одъ усвоителя буду еманципирани, кадъ умре безъ тестамента природанъ родитель, и ако нису позвани на наследство ономъ части едикта, коіомъ се позиваю деца на притежаванћ добара, опетъ другомъ се части позиваю, т. є. ономъ, коіомъ и когнати покойникови. По той части тако долазе, ако нема деце коя су свои наследници, или еманципирана, нити се икакавъ агнатъ налази; єръ найпре преторъ позива децу, како своє наследнике тако и еманципирану, после законе наследнике, и потомъ найближе когнате.

14. Ово све тако є одпре было, но поправлћно є нашомъ конституціомъ (l. 10. C. cit.), кою смо донели о онимъ лицима, коя њини природни отцеви другомъ у усвоєнћ даду. Нашли смо да у некимъ случаима, сынови губе наследство природны родителя због усвоєня, и кадъ се усвоєнћ еманципаціомъ лако разреши, нису позвани были на наследство ни єдногъ ни другогъ отца. Ово поправляюћи по нашемъ обичаю, написали смо конституцію коіомъ смо определили, кадъ природанъ отацъ другоме да у усвоєнћ сына свога, овай задржава сва друга права у целости тако, као да є остао подъ власти природногъ отца, и као да никако ніе ни было усвоєня, осимъ само што тада може, кадъ усвоитель умре безъ тестамента, доћи на нћгово наследство. А ако онъ начини тестаментъ, усвоєный неможе ни по граћанскомъ ни по преторскомъ праву ништа тражити изъ нћговогъ наследства, нити му се допушта притежаванћ добара противу тестамента, нити даєтужба на противдужностность тестамента, будући усвоитель ніе дужанъ ни по-

ставити за наследника ни исключити дете, съ коимъ га никаква природна свеза невеже, и ако бы по С. Консулту Сабиніянскомъ, єдно између три мушка детета было усвоєно: єръ и у овоме случаю нити има четврть, нити какво друго право да є тражи. Но нашомъ конституціомъ изузетъ є онай, кога природанъ предакъ узме у усвоєнђ, єръ тада на овоме лицу стичу се оба права, и природно и законо, зато смо сачували томъ усвоєню пређашня следства, као и онда кадъ се поглаваръ фамиліє да у усвоєнђ. То се нарочито и посебице изъ садржая поменуте конституціє може видити.

15. Такође одпре, стараюћи се више за оне кои су потомцы мушке лозе, само унуцы и унуке, кои су одъ мушки рођени, позивани су на наследство свои и предпоставляни агнатима; а унуцы, коє су кћери родиле и праунуцы одъ унука, ставлђни су были у брой когната, и долазили су после агната на наследство како деде и прадеде по матери, тако и на наследство бабе и прабабе по отцу или по матери. Но бож. владатељи нису пропустили безъ надлежне поправке такву повреду природногъ права; па како є име унука и праунука обште и онима кои одъ мушке и онима кои одъ женске лозе долазе, тако су свима истый степенъ и редъ наследія дали; но да бы имали више они кои имаю за се не само природу, но и старо право, мыслили су да треба мало смањити часть унука и т. д. оба пола одъ женске лозе, тако да добію у трећини манђ, него што бы мати или баба ньіова добила, или отацъ ньинъ или деда, по отцу или по матери, кадъ се о наследству жене пыта; съ ньима, ако ніе было други потомака, нису позивали агнате. И као што законъ XII. таблица, кадъ сынъ умре, унуке, праунуке (оба пола) на место ньиногъ отца зове на наследство деде, тако и владательске конституу-

ціє зову ій на место майке или бабе, са већъ назначенимъ умаленћмъ трећине.

16. Мы, како є іошъ остала препирка измећу агната и споменуты унука, због тога што су агнати тражили четврту часть наследства покойникова по сили неке конституціе; споменуту конституцію изъ нашегъ законика удалили смо, нити смо дозволили да се пренесе изъ Теодосіевогъ законика. Нашомъ конституціомъ (l. 12. C. cit) цело є то право укинуто, и определћно да таквимъ унуцыма одъ кћери или праунуцима одъ унуке и т. д. агнати немогу тражити никакву часть наследства покойниковогъ, нити су пречи они кои су у побочной линіи, одъ оны кои се налазе у правой линіи. Та наша конституція быће извршена по своимъ садржаю, но као што се наследство у старо време, измећу сынова и унука одъ другогъ сына, не по главама него по лозама делило, тако и мы заповедамо да се дели измећу сынова и унука одъ кћери, измећу свію унука (оба пола) и т. д. Тако ће свакій породъ имати део матере или отца, бабе или деде, безъ умаленя; ако има на пр. єдно или двоє деце съ єдне стране, съ друге троє или четворо, они єдно или двоє имаю половину, остали троє или четворо другу половину наследства.

INSTITUTIONUM D. JUSTINIANI

LIBER TERTIUS.

TIT. I. DE HEREDITATIBUS, QUAE AB INTESTATO DEFERUNTUR.

Intestatus decedit, qui aut omnino testamentum non fecit, aut non iure fecit, aut id quod fecerat ruptum irritumve factum est, aut nemo ex eo heres extitit.

1. Intestatorum autem hereditates ex lege duodecim tabularum primum ad suos heredes pertinent.

4. Interdum autem, licet in potestate mortis tempore suus heres non fuerit, tamen suus heres parenti efficitur, veluti si ab hostibus reversus quis fuerit post mortem patris; ius enim postliminii hoc facit.

12. Eadem haec observantur et in ea bonorum possessione, quam contra tabulas testamenti parentis liberis praeteritis, id est neque heredibus institutis, neque ut oportet exheredatis, praetor pollicetur. Nam eos quidem, qui in potestate parentis mortis tempore fuerint, et emancipatos vocat praetor ad eam bonorum possessionem; eos vero, qui in adoptiva familia fuerint per hoc tempus, quo naturalis parens moreretur, repellit: item adoptivos liberos emancipatos ab adoptivo patre, sicut ab intestato, ita longe minus contra tabulas testamenti ad bona eius admittit, quia desinunt in numero liberorum esse.

ГЛАВА II.

О ЗАКОНОМЪ НАСЛЕДІЮ АГНАТА.

Gaj. III. 9—11; l. 14. C. de leg. hered. VI. 58.

Ако нема никаквогъ своегъ наследника, или онаквогъ кога преторъ и конституціе позиваю, кои бы ма накакавъ начинъ наследство узели, тада по закону XII. таблица, наследство прелази на найближегъ агната.

1. Агнати су, као што смо у првой кньизи казали (I. 15. 1.) сродницы, саюжени свезомъ сродства чрезъ лица мушкогъ пола, тако рећи средствомъ отца когнати. Тако браћа одъ истогъ отца роћена, међъ собомъ су агнати, они се зову и по крви, нити се пыта да-ли ій є иста майка родила:

тако є стрицъ сыновцу и обратно овай ономе агнатъ: у истомъ су брою браћа одъ стрица, т. є. кои су одъ два брата роћени, ти се зову и consobrini, и тако далѣ за удалѣніє степене агнатства. И они кои се по смрти отца роде, добіяю права сродства по крви. Законъ XII. таблица недає наследство свима агнатима у єданпутъ, но онима кои су у найближемъ степену онда, кадъ є известно да є когодъ умрео безъ тестамента.

2. Усвоєнѣмъ такоће право агнатства оснива се, као: између природне деце и оны коє њіовъ отацъ усвои, нити има сумнѣ да се, ма и несвойствено, зову браћа по крви; такоће, ако ко одъ прочи твои агната, на пр. твой братъ или стрицъ или найпосле онай, кои є у далѣмъ степену, усвои некогъ, тай усвоєный долази безъ сумнѣ у брой твои агната.

3. У осталомъ, између мушки, агнатство и у найдалѣмъ степену, дає узаймно право наследія; што се тиче женски, тако іймъ се дозволило, да оне само по праву крвногъ сродства добію, ако су сестре, а не у далѣмъ степену; а њини мушки агнати, долазе на њино наследство и ако су у найудалѣніємъ степену. По томе и ако ты наслеђуєшъ кћерь твога брата или стрица, или твою тетку по отцу, опетъ оне тебе ненаслеђую. Зато се тако наредило, што се нашло за згодніе тако право основати, како ће наследство понайвище на мушке долазити. Но како є неправедно было, да се оне као стране одбію одъ целогъ иманя, преторъ іймъ є давао притежаванѣ добара у оной части, у коіой обећаваше притежаванѣ добара због блискогъ сродства; а по той части тако текъ долазе, ако нема ни агната ни блискогъ когната. Ово ніе никако увео законъ XII. таблица, но држећи се простоте коя приличи законима, позвао є безъ разли-

лике све агнате и мушке и женске, ма у комъ степену, на подобіе свои, на наследство єдно други. Среднѣ правосудство, коє є было после зак. XII. таблица, али пре царски наредба, измисливши неку субтилность, увело є горню разлику, и сасвимъ одбіяше женске одъ наследства агната, почемъ тада ніе было никаквогъ другогъ реда наслѣдія; докъ су претори, поправляюћи по мало строгость грађанскогъ права, или допуняваюћи што є фалило, и због человечности, додали другій редъ у своимъ едиктима, и уведавши редъ когната по степену ближегъ сродства, подпомогли су женске притежаванѣмъ добара, и давали су іймъ притежаванѣ коє се звало Unde Cognati. Но мы, следуюћи законъ XII. таблица, и сачувавши нѣгова расположеня и у овоме, поредъ све похвале претора због человечности, нисмо нашли да су они ствари сасвимъ помогли. Єръ зашто се, у случаю кадъ є єданъ и истый степенъ природногъ сродства, и основъ агнатства истый, између мушки и женски, зашто се мушкима дозволявало, да дођу на наследство свію агната, а одъ женски агната, осимъ саме сестре, нико се ніе пуштао на наследство агната? Зато сва ова расположеня сасвимъ укидаюћи, и изравнуюћи ій са закономъ XII. таблица, нашомъ конституціомъ (l. 14. C. cit.) определили смо, да сва закона лица, т. є. одъ мушке лозе, мушка или женска, єднако право имаю на законо наследство безъ тестамента по праву своегъ степена, нити се женске зато исключаваю, што немаю право сродства по крви, као што имаю имаю сестре.

4. Нашли смо да іошъ ово треба додати нашой конституціи, да се єданъ само степенъ пренесе изъ реда когната у законо наслеђіе, тако да се не само братовъ сынъ или кћи, по ономе што смо рекли, позива на наследство свога стрица, него и сынъ

или кћи одъ сестре по крви или по млеку на наследство свогъ уяка; но они сами а не да доћу съ њима и остала лица; и кадъ умре онай кои є стрицъ децы свога брата, а уякъ децы сестре своє, равнимъ начиномъ обе гране наследиће, као да сви, долазећи одъ мушки', долазе по закономъ праву, наравно ако нису ни братъ ни сестра живи; єръ кадъ ова лица предходе и доћу на наследство, сви остали степени остаю сасвимъ удаљни; будући се наследство онда дели не по лозама него по главама.

5. Ако има више степени агната, законъ XII. табл. изрекомъ зове најближегъ: тако на пр. ако покойникъ остави брата, и сына одъ другогъ брата, или стрица, братъ има пређе право. И ако поменутый законъ, изразивши се у єдноброю, позива најближегъ, опетъ безъ сумнѣ, и ако има више њи истогъ степена, сви долазе. Исто тако, најближій управъ предпоставля да има више степеніи, и опетъ безъ сумнѣ, ако є єданъ само степенъ агната, наследство на њи долази.

6. Ако ко умре безъ начинћногъ тестамента, близкость се у оно време гледи, кадъ є умрео онай о чіємъ се наследству пыта. Ако ко умре пошто є начиніо тестаментъ, у оно време гледи се, у кое є постало известно да нико по тестаменту неће быти наследникъ; єръ текъ тада може се рећи да є безъ тестамента умрео: то се кадкадъ после дугогъ времена дознає, за кое време често се догаћа, да по смрти најближегъ, постане најближій онай, кои ніє быо најближій у време смрти тестаторове.

7. Хтело се да у овоме реду наследника, нема наследія, т. є. да следећи степени по закономъ праву не долазе, ако најближій, по ономе што смо казали, позванъ на наследство, или одбацы наследство, или умре пре негь што га прими. Но опетъ претори, неподпуно право поправляюћи, нису са-

свимъ безъ помоћи ове агнате оставили, но су ій позвали по когнатскомъ реду, почемъ іймъ є право агнатства затворено. Но мы, желећи да ништа у законодавству несавршено неостане, нашомъ конституціомъ (l. 4. C. VI. 4.) кою смо због човечности о праву патронатства донели, наредили смо, да іймъ се неодрече наслеђе у агнатскимъ наследствима, почемъ є доста непаметно было, што є преторъ когнатима давао, да то агнатима буде одречено, нарочито што се при туторству, кадъ ніе было најближегъ степена, ишло на следећій; и тако было є наслеђе само у терету, а не и у користи.

8. На законо наслеђе ништа манѣ зове се и предакъ, кои є сына и кћеръ, унука ил' унуку и т. д. са фидуціомъ еманцыпирао. По нашой конституціи узима се, да су деца еманцыпирана свагда са фидуціомъ, а кодъ стары то є было само онда, ако є предакъ еманцыпирао, нарочито уговорившн фидуцію.

TIT. II. DE LEGITIMA AGNATORUM SUCCESSIONE.

Si nemo suus heres vel eorum, quos inter suos heredes praetor vel constitutiones vocant, extat, qui successionem quoquo modo amplectatur, tum ex lege duodecim tabularum ad agnatum proximum hereditas pertinet.

2. Per adoptionem quoque agnationis ius consistit, veluti inter filios naturales et eos, quos pater eorum adoptavit, nec dubium est, quin improprie consanguinei appellentur: item si quis ex ceteris agnatis, veluti frater aut patruus aut denique is, qui longiore gradu est, adoptaverit aliquem, agnatos inter suos esse non dubitatur.

ГЛАВА III.

О СЕН. КОНСУЛТУ ТЕРТУЛІЯНОВОМЪ.

Законъ XII. таблица, тако є было строгогъ права, да є предпоставляо породъ одъ мушке лозе, а оне кои су родъ свезомъ женски лица, тако є исключивао, да ни између матере и сына или кћери ніє давао право узаямногъ наследства; осимъ што су претори звали на наследство ова лица у реду когната, средствомъ притежаваня добара unde cognati.

1. Ова строгость права доцніє є поправлѣна. Првый є бож. Клаудіє дао дечіє законо наследіє матери, за утеху изгублѣне деце.

2. Доцніє С. Консултомъ Тертуліяновимъ, кои є начинѣнъ у време бож. Адріяна, найподпуніє є наређено да се да жалостно наследіє майци, али не и баби; и да мати одъ роѣеня слободна, имаюћа троє деце, ослобоѣена имаюћа четворо, доће на наследіє свои сыова или кћеріи умрлы безъ тестамента и кадъ бы была подъ влашћу родителя, но ако є она подъ туѣомъ власти, да не прими наследство друкчіє, но по заповести онога подъ чіомъ є влашћу.

3. Майцы се предпоставляю деца покойникова, коя су свои наследницы или на ньиномъ месту, было у првомъ или у далѣмъ степену. И умрле кћери сынъ или кћи противполаже се по конституціяма майцы покойнице, т. є. своіой баби. Отацъ се, али не и деда и прадеда, матери предпоставля, ако се т. є. спори само између ньи двоє. Братъ по крви сына или кћери, исключивао є майку; а сестра по крви равно є са майкомъ долазила: но ако су были братъ и сестра по крви, и мати коя є имала дотичный брой деце, братъ є истина исключивао майку, но наследство се єднако делило између брата и сестре.

4. Мы конституціомъ (l. 2. C. VIII. 59) кою смо у законику подъ нашимъ именомъ ставили, гледаюћи на свезе природе, пороћај и нћгове опасности, а често и смрть коя одтуда за майку произилази, нашли смо да треба майцы помоћи и да є неправо да се узима случай за нћну штету; єръ ако слободно роћена ніє троє, или ослобоћена четворо деце родила, лишавала се неправедно наследства своє деце: а шта є згрешила што ніє родила више но манћ! Следователно, дали смо майкама пуно законо право, было да су оне одъ роћеня слободне или ослобоћене, было да су троє или четворо деце родиле, или само оно дете коє є умрло; и тако ће оне позване быти на законо наследіє нћине деце.

5. Како одпре конституціє, односеће се на права законитогъ наследія, одчасти помажући матери, одчасти сметаюћи іой, нису є звале на цело, него у некимъ случаима, узевши іой трећу часть, давали є известнимъ законитимъ лицима, а у другимъ случаима противно су чиниле; тако смо мы нашли за добро, (l. 7. C. VI. 56) да се просто мати свима другимъ законимъ наследницыма предпостави, и да наследство своє деце прими безъ умаленя, осимъ ако има браће и сестара, было по крви, было да имаю само права когнатства. Тако, као што смо ню свакомъ другомъ закономъ реду предпоставили, тако опетъ сву браћу и сестре, агнате или не, съ ньомъ уєдно на наследство позивамо; но овако: ако остану само сестре, агнатке или когнатке, и мати покойника или покойнице, половину има мати, а другу половину све сестре; ако пакъ, кадъ ко или коя умре безъ тестамента, остане мати са братомъ или браћомъ самимъ, или и са сестрама, коє имаю права закона или когнатска, наследство се дели по главама.

6. Но као што смо се мы постарали за интересъ майки', тако и оне треба да се постараю за интересъ своє деце. Нека знаю, ако пренебрегну за годину дана да траже, или поставленъ тутора своіой децы, или наименованъ другогъ на место онога кои є искључен или се извиніо, оне ће, съ правомъ, быти одбієне одъ наследія своє деце, коя су помрла као малолетна.

7. Ако су сынъ или кћи рођени одъ непознатогъ отца, може се мати на добра ньіова пустити по С. Консулту Тертуліяновомъ.

TIT. III. DE SENATUSCONSULTO TERTULLIANO.

1. Sed hae iuris angustiae postea emendatae sunt. Et primus quidem divus Claudius matri ad solatium liberorum amissorum legitimam eorum detulit hereditatem.

7. Licet autem vulgo quaesitus sit filius filiave, potest ad bona eius mater ex Tertulliano senatusconsulto admitti.

ГЛАВА IV.

О СЕНАТУСКОНСУЛТУ ОРФИТІЯНСКОМЪ.

l. 9. D. de suis. XXXVIII. 16.

Обратно, да деца дођу на добра майке умрле безъ тестамента, наређено є Ск. Орфитіянскимъ, кадъ су Орфитъ и Руфъ были консули, за време бож. Марка. Законо наследіе дано є сыну или кћери, и ако су подъ туђомъ власти, и предпоставляю се браћи и сестрама по крви и агнатима покойне майке.

1. Но како по овомъ С. Консулту, унуцы нису по закономъ праву долазили на наследство бабино,

то су царске конституціе поправиле ово, и наредиле да се унуцы и унуке, као и сынови и кћери, зову на наследство.

2. Треба знати да ово наследіе, коє даю Сконс. Тертуліянскій и Орфитіянскій, не пропада збогъ capitis deminutio, на основу правила, да се скоро уведена закона наследія не губе cap. deminutio-мъ, но само она, коя долазе по закону XII. таблица.

3. Найпосле треба знати, да по овомъ Сконсулту долазе на материно наследство и она деца, коя су одъ непознатогъ отца.

4. Ако одъ више законы наследника, неки неприме наследство, или збогъ смрти, или што су другимъ каквимъ узрокомъ препречени, њіова часть долази осталима кои се приме наследства, а ако су ови пре помрли, њіовимъ наследницыма.

TIT. IV. DE SENATUSCONSULTO ORPHITIANO.

Per contrarium autem, ut liberi ad bona matrum intestatarum admittantur, senatusconsulto Ophitiano, Ophito et Rufo consulibus, effectum est, quod latum est divi Marci temporibus; et data est tam filia quam filiae legitima hereditas, etiamsi alieno iuri subiecti sunt, et praeferuntur consanguineis et agnatis defunctae matris.

ГЛАВА V.

О НАСЛЕДІЮ КОГНАТА.

После свои наследника и оны коє преторъ и конституціе међъ своє наследнике зову, и после законы наследника, (у комъ су брою агнати и они кои су на место агната доведени горњимъ С. Консултима и нашомъ конституціомъ) преторъ зове најближе когнате.

1. У томе реду гледи се на природно когнатство. Єръ агнати, кои су претрпили cap deminutio и њино потомство, неброє се по закону XII. таблица у законите наследнике, него ій преторъ у трећемъ реду позива: изузевши само еманципираногъ брата и сестру, али не и децу њіову, кои, по закону Анастасіянскомъ, долазећи безъ повреде права, са браћомъ на законо наследіе брата или сестре, не са равномъ части но са некимъ умаленћмъ, коє се може видити изъ саме конституціе, предпостављаю се и ако су capite minuti другимъ агнатима далћгъ степена а іошъ више когнатима.

2. И оне кои су родъ лицима женскогъ пола, изъ побочне линіе, преторъ зове на наследіе у трећемъ реду, по ближини сродства.

3. У истомъ реду зову се деца, коя су у усвоителъской фамиліи, на наследство природны родителя.

4. Зна се да деца одъ неизвестногъ отца, немаю никаквы агната, єръ агнатство долази одъ отца, когнатство одъ матере, а ови узима се да немаю отца: по истомъ основу немогу се сматрати међъ собомъ за браћу или сестре по отцу, єръ право крвногъ сродства врста є агнатства. Они су дакле међъ собомъ когнати, когнати збогъ матере: и тако свима припада іймъ притежаванћ добара, по оной части, коіомъ се когнати зову по близкости сродства.

5. На овомъ месту и то є нуждно споменути, да по праву агнатства долази се на наследство и у десетомъ степену, было да се пыта о закону XII. таблица, или о едикту, коимъ се преторъ обећава да ће дати притежанћ добара законимъ наследницыма; а у име близкогъ сродства преторъ само онима обећава притежаванћ добара, кои су до ше-

стогъ степена когнатства, а у седмомъ степеу децы одъ sobrinus-a, или sobrina. [1])

TIT. V. DE SUCCESSIONE COGNATORUM.

Post suos heredes eosque, quos inter suos heredes praetor et constitutiones vocant, et post legitimos (quo numero sunt agnati et hi, quos in locum agnatorum tam supradicta senatusconsulta, quam nostra erexit constitutio), proximos cognatos praetor vocat.

3. Liberi quoque, qui in adoptiva familia sunt, ad naturalium parentum hereditatem hoc eodem gradu vocantur.

ГЛАВА VI.

О СТЕПЕНИМА СРОДСТВА.

Садъ є нуждно да изложимо како се броє степени сродства. У томе треба найпре да споменемо, да се когнатство друкчіе брои у падаюћой, друкчіе у пенюћой се линіи, а друкчіе у линіи са стране, коя се зове и побочна линія. Пенюће се когнатство єсть предака, падаюће потомака, побочно одъ браће и сестара и оны кои су одъ ньи роћени (єдногъ и другогъ пола) и такоће одъ стричева, тетака по отцу, уяка, тетака по матери. И пенюће се и падаюће сродство починѣ се у првомъ степену: а побочно у другомъ степену.

---

[1])

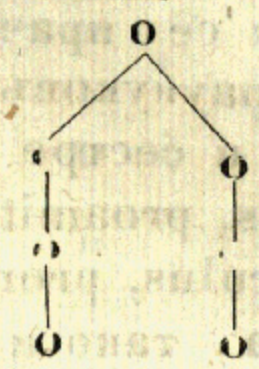

отац = pater

браћа, = fratres

ньіова деца, = consobrini,

ньіови унуцы, = sobrini.

1. У првомъ су степену, пенюћи се: отацъ, мати; силазећи: сынъ, кћи.

2. У другомъ, пенюћи се: деда, баба; силазећи: унукъ, унука; у побочной линіи: братъ, сестра.

3. У трећемъ, пенюћи се: прадедъ, прабаба; силазећи: праунукъ, праунука; у побочной линіи: брата или сестре сынъ, кћи. а тако и стрицъ, уякъ, тетка по отцу и по матери. Стрицъ є отчевъ братъ, кои се зове грчки *πατρῷος*; уякъ є материнъ братъ, онъ се кодъ грка управо зове *μητρῷος*, а обично зову га *θεῖος*. Тетка по отцу отчина є сестра; тетка по матери материна сестра; обе се зову *θεῖα*, кодъ неки' *τηθὶς*.

4. У четвртомъ су степену, пенюћи се: чукундедъ, чукунбаба; силазећи: пра-праунукъ, пра-праунука; у побочной линіи: браћа и сестре, унукъ, унука, и по томе patruus magnus, amita magna, т. є. дединъ братъ и сестра, тако и avunculus magnus, matertera magna т. є. бабинъ братъ и сестра; consobrinus, consobrina, т. є. деца одъ браће или сестара. Неки мисле, да се управъ consobrini зову они, кои су одъ две сестре рођени, као consororini — браћа одъ тетке —; а они, кои су одъ два брата рођени, управо зову се fratres patrueles — браћа одъ стрица; а ако два брата имаю женску децу, sorores patrueles — сестре одъ стрица —; а оне кои су одъ брата и сестре управо називаю amitini: ты си сыновима твоє тетке по отцу consobrinus — братъ одъ уяка, а они теби amitini — браћа одъ тетке.

5. У петомъ су степену, пенюћи се: прачукундедъ, прачукунбаба; силазећи: прапраунуковъ сынъ или кћи; у побочной линіи: брата и сестре праунукъ, праунука, а тако и propatruus, proamita т. є. прадединъ братъ и сестра; proavunculus, promatertera т. є. прабабинъ братъ и сестра, тако и сынъ

и кћи брата или сестре одъ стрица, брата или сестре одъ уяка, брата или сестре одъ тетке, ближи у єдномъ степену одъ sobrinus, т. є. сынъ, кћи, дединогъ брата, дедине сестре, бабиногъ брата, бабине сестре.

6. У шестомъ су степену, пенюћи се: пра-прачукундедъ, пра-прачукунбаба; силазећи: пра-праунуковъ унукъ или унука; у побочной линіи: брата и сестре пра-праунукъ, пра-праунука, а тако и abpatruus, abamita, т. є. пра-прадединъ братъ и сестра, abavunculus, abmatertera, т. є. пра-прабабинъ братъ и сестра, тако и sobrini и sobrinae т. є. деца одъ браће или сестара одъ стрица, или деца одъ consobrini или amitini. [1])

7. Довде довольно є показано, како се броє степени сродства. Изъ овога ясно є разумети, како имамо бронти и далѣ степене, єръ свако колено по єданъ степенъ додае, тако, да є млого лакше казати кои су у комъ степену родъ, него свакогъ особитимъ наименованѣмъ сродства означити.

8. Тако се исто броє и степени агнатства.

9. Но почемъ истина више средствомъ ока, него средствомъ ува на човечій духъ действуе, то смо нашли за нуждно, пошто смо изброяли степене, да ій у овой кньизи и нацртамо, да бы млади слушательи могли на оба начина савршено научити све, што се на броянѣ степена односи.

10. Известно є, да се неодноси на робско сродство она часть едикта, коіомъ се обећава прите-

---

[1])

жаванѣ добара у име близкогъ сродства; єръ никаквимъ старимъ закономъ, такво сродство ніє се рачунало. Но нашомъ конституціомъ (l. 4. C. VI. 4.) кою смо начинили о праву патронатства (коє є право до нашегъ времена доста тамно, магломъ обвієно а свуда и сбркано было), а побуѣени човечношћу дозволили смо, ако кои робъ изъ робскогъ брака, имадніе єдно или више деце, или одъ слободне жене или одъ робинѣ; или напротивъ ако робиня одъ слободногъ или роба, добіе деце єдногъ или другогъ пола, тада, ако се да слобода отцу, майцы и децы, ако су деца роѣена одъ майке робинѣ; или само отцу, ако су деца была одъ слободне жене, сва ова деца долазе на наследство отца или матере, негледаюћи на право патронатства у овой части. Ову смо децу позвали не само на наследство свои родителя, него и овимъ закономъ позивамо єдно друго на узаямно наследство, и то, было да су они кои су у робству роѣени и после ослобоѣени, сами, или заєдно са другима, кои су зачети по ослобоѣеню родителя; было да су одъ истогъ отца или одъ исте майке, или одъ разны родителя, на подобіе оны, кои су у закономъ браку роѣени.

11. Погледавши на све оно што смо рекли, следуе, да се непозиваю свагда єднако они кои су у истомъ степену когнатства, шта више да онай, кои є ближіи когнатъ, нема свагда пречe право. Почемъ су найпречи свои наследницы, и они коє смо у тай брой метули, то праунукъ или пра-праунукъ покойниковъ има пречe право, него отацъ или мати и братъ покойниковъ, и ако су иначе отацъ и мати, као што смо горе рекли, у првомъ степену сродства, братъ у другомъ степену, праунукъ у трећемъ, а пра-праунукъ у четвртомъ само, нити се пыта да-ли су ова деца у власти умрлогъ была

или нису, или су еманцыпирана, или одъ еманцыпираногъ или одъ женске роѣена.

12. После свои наследника, и оны за кое смо рекли да долазе меѣ' свое наследнике, агнатъ, кои право агнатства у подпуности има, и ако є у найудалѣнiемъ степену, понайвише има пречe право него ближiи когнатъ; єръ стричевъ унукъ или праунукъ предпоставля се уяку или тетки по матери. Кадъ дакле кажемо, да є пречiи онай, кои є у ближемъ степену когнатства, или да се равно зову они кои су когнати, то є, наравно, ако нема никогъ пречегъ, ни по праву свои наследника, ни по праву оны кои су у томъ брою, ни по праву агнатства, по ономе што смо казали, осимъ брата и сестре еманцыпираны, кои долазе на наследство браће или сестара; и ако су и capite deminuti, опетъ се предпоставляю прочимъ агнатима, кои су у далѣмъ степену.

TIT. VI. DE GRADIBUS COGNATIONIS.

1. Primo gradu est supra pater, mater; infra filius, filia.

2. Secundo supra avus, avia; infra nepos, neptis; ex transverso frater, soror.

7. Hactenus ostendisse sufficiat, quemadmodum gradus cognationis numerentur. Namque ex his palam est intelligere, quemadmodum ulteriores quoque gradus numerare debeamus, quippe semper generata quaeque persona gradum adiiciat, ut longe facilius sit respondere, quoto quisque gradu sit, quam propria cognationis appellatione quemquam denotare.

8. Agnationis quoque gradus eodem modo numerantur.

ГЛАВА VII.

О НАСЛЕДІЮ ОСЛОБОЂЕНИКА.

Gaj. III. 39—42. l. 4. C. de bon. libert. VI. 4.

Садъ да видимо о добрима ослобоѣены. Некада могао є ослобоѣеникъ безъ казни, прећутати свога патрона у тестаменту; єръ текъ є тако законъ XII. таблица позивао патрона на наслеђє ослобоѣеника, ако є овай умрео безъ тестамента, неоставивши никаквогъ своѓъ наследника. По томе кадъ ослобоѣеникъ умре безъ тестамента, ако остави свога наследника, патронъ нема никаква права на нѣгова добра. Кадъ оставляше коє одъ природне деце за свога наследника, не беше никакве препирке; но кадъ є оставляо усвоєногъ сына, очевидна є неправда да патронъ нема никаквогъ права.

1. Због тога є доцніє преторскимъ едиктомъ поправлѣна ова неправда. Єръ ако є ослобоѣеникъ правіо тестаментъ, морао є тако завештавати, како ће половину свои добара оставити патрону; и ако патрону неостане ништа или остане манѣ одъ половине, даваше му се противъ тестамента притежаванѣ половине добара. Ако є умрео безъ тестамента, оставивши за свога наследника усвоєногъ сына, такоѣе давало се патрону противъ овогъ своѓъ наследника, притежаванѣ половине добара. Обично су природна деца ослобоѣеникова исключивала патрона, не само ако ій є имао у време смрти подъ своіомъ влашћу, него и ако су еманцыпирана и у усвоєнѣ дана: само ако су назначена наследницыма за неку часть, или ако изостављѣна, траже противу тестамента притежаванѣ добара по едикту; єръ ако су исключена изъ наследства, она немогу ни на кои начинъ, исключити патрона.

2. Доцніє су, закономъ Папія, увеличана права патрона по иманю ослобоѣеника. Нареѣено є да па-

тронъ има часть мушку у добрама оногъ ослобођеника, кои остави иманѣ одъ 100.000 сестерца, а има манѣ одъ три детета, па умре или пошто начини тестаментъ, или безъ тестамента. И тако, кадъ ослобођеникъ остави єдногъ само сына или кћерь за наследника, патронъ имаѣаше половину, као да є ослобођеникъ умрео неоставивши деце: кадъ остави два наследника или две наследнице, патронъ имаѣаше трећину: кадъ остави три наследника или наследнице, патронъ беше одбієнъ.

3. Наша конституція (l. 4. C. cit), кою смо саставили на грчкомъ єзыку, да бы є сви лакше познали, и коя читаву систему о овоме садржи, овакова є о овомъ предмету правила положила: ако ослобођеникъ или ослобођеница нису центенари, т. є. ако ньіово иманѣ износи манѣ одъ 100 златица (тако смо протолковали суму закона Папія, да се єдна златица за хиляду сестерца рачуна), патронъ нема никаквогъ права на ньіово наследство, само ако су правили тестаментъ; а ако су помрли безъ тестамента, неоставивши ни єдно дете, тада смо у целости задржали право патронатства коє є было по закону XII. таблица. А кадъ су више него центенари, ако имаю децу за наследнике или притежатељ добара, или єдно, или више ньи ма когъ пола и ма у комъ степену, на ову децу долази наследство отчинско; а патронъ и нѣгово потомство сасвимъ су удаљни. Ако умру безъ деце, кадъ су безъ тестамента, на сво наследство патроне и патронкинѣ зовемо; а кадъ начине тестаментъ, а неспомену у нѣму патроне ни патронкинѣ, ако немаю деце, или ону кою имаю исключе одъ наследія, или ій мати или деда по матери изостави, тако да се немогу тужити на противдужностность тестамента: тада у томъ случаю по нашой конституціи, патронъ добія, притежаванѣмъ добара противъ те-

стамента, не половину (као преће), него трећу часть добара ослобоћениковы; или ће му се по нашой конституціи допунити, ако су му ослобоћеникъ или ослобоћеница оставили манћ одъ трећине: и то безъ терета тако, да се изъ те части не даю ни децы ослобоћеника или ослобоћенице легати или фидеикомиси, но то да буде на терету патроновы сана-следника. Мы смо и млога друга правила скупили у поменутой конституціи, коя смо нашли за нуждна за допуненћ овогъ права. По томе су позвани на наследіе ослобоћеника или ослобоћенице, како патрони и патронкинћ, тако и деца ньіова и они изъ побочне линіе до петогъ степена, као што се изъ те конституціе може видити. Ако има више потомака одъ єдногъ, два, или више патрона и патронкиня, найближій позванъ є на наследство ослобоћеника или ослобоћенице, и ово се наследство дели по главама а не по лозама: то се исто има наблюдавати и у случаю, кадъ долази на наследство побочна линія. Готово смо учинили истоветнымъ права наследія, како за ослобоћене тако и за слободне одъ роћеня.

4. Ово се данасъ разуме о онымъ ослобоћеницыма, кои су у граћанство римско дошли, почемъ нема други ослобоћеника, єръ су и дедитиціи и Латини укинути, почемъ никакво готово законо наследіе нису оставляли Латини, кои, и ако су као слободни живили, опетъ самимъ последньимъ издисаємъ, уєдно су губили и животъ и слободу, и ньина добра као добра робова, ослободительи држали су по праву тако ређи лекула на основу закона Юнія. Доцніе се Сконсултомъ Ларгіянскимъ наредило, да се деца ослободителћва, ако нису изречно искључена, предпоставе у добрима Латина, ньинимъ странимъ наследницыма. Затимъ є и дошао едиктъ бож. Траяна, по коме є истый човекъ, ако є противъ

волѣ или безъ знаня господара, хитно постао граѣаниномъ по благоволеню владательскомъ, постаяо граѣанинъ за живота, а кадъ є умирао постаяо є Латинъ. Нашомъ конституціомъ, (l. 1. C. VII. 6) због незгода оваквогъ положая и други тегота, нашли смо да треба за свагда сбрисати са Латинима и законъ Юнія и С. Консултъ Ларгіянскій и едиктъ бож. Траяна, и определили смо да сви ослобоѣеницы постаю граѣани римски, и, што є чудновато, са некимъ додатцыма, учинили смо да се на исте начине, на какве се пре Латиномъ постаяло, садъ постає римскимъ граѣаниномъ.

TIT. VII. DE SUCCESSIONE LIBERTORUM.

2. Postea lege Papia adaucta sunt iura patronorum, qui locupletiores libertos habebant. Cautum est enim, ut ex bonis eius, qui sestertium centum millium patrimonium reliquerat, et pauciores quam tres liberos habebat, sive is testamento facto sive intestato mortuus erat, virilis pars patrono deberetur. Itaque quum unum filium filiamve heredem reliquerat libertus, perinde pars dimidia debebatur patrono, ac si is sine ullo filio filiave decessisset; quum vero duos duasve heredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono; si tres reliquerat, repellebatur patronus.

ГЛАВА VIII.

О НАЗНАЧЕНЮ ОСЛОБОЂЕНИКА.

Најпосле што се тиче добара ослобоѣеника, да напоменемо да є сенатъ решіо, и ако добра ослобоѣеникова долазе на равно на сву децу патроно-

ву, коя су у истомъ степену, опетъ родитель може єдномъ одъ своє деце назначити ослобоћеника тако, да по смрти нћговой самъ буде патронъ онай коме є ослобоћеникъ назначенъ, а да остала деца, коя бы на иста добра безъ предходногъ назначеня равно дошла, немаю никаквогъ права на та добра, и да текъ онда своє прваштнћ право добію, ако онай за кога є назначенћ учинћно, умре безъ наследника.

1. Може се назначити не само ослобоћеникъ но и ослобоћеница, и не само на користъ сына или унука, но и за кћерь или унуку.

2. Има право назначити ослобоћеника или ослобоћеницу онай, кои имадне двоє или више деце подъ влашћу, на користъ деце коя су подъ нћговомъ власти. Одтуда пытало се, ако доцніє еманципира онога, за кога є назначіо, да ли ће назначенћ пасти? Хоће, тако су и Юліянъ и могли други нашли.

3. Не мари да ли є ко назначіо тестаментомъ или безъ тестамента, а то може патронъ учинити речима каквимъ хоће по С. Консулту (l. 1. pr. D. XXXVIII. 4) кои є начинћнъ у време Клаудієво, кадъ су были конзули Суилъ Руфъ и Остеріє С. Скапула.

TIT. VIII. DE ASSIGNATIONE LIBERTORUM.

1. Nec tantum libertum, sed etiam libertam, et non tantum filio nepotive, sed etiam filiae neptive assignare permittitur.

3. Nec interest, testamento quis assignet, an sine testamento; sed etiam quibuscunque verbis patronis hoc permittitur facere ex ipso senatusconsulto, quod Claudianis temporibus factum est, Suillo Rufo et Osteria Scapula consulibus.

ГЛАВА IX.

О ПРИТЕЖАВАНЮ ДОБАРА.

Gaj. III. 32—34.

Право притежаваня добара увео є преторъ због поправке старогъ права. Не само да є преторъ на тай начинъ поправіо старо право при наследіяма безъ тестамента, као што є горе казано, но и при наследіяма оны кои су умрли начинивши тестаментъ. Ако є на пр. туђе посмртче поставлѣно было за наследника, и ако ніє могло доћи на наследство по граћанскомъ праву, почемъ то поставленѣ ніє важило, опетъ є постаяло притежатель добара по почестномъ праву, т. є. преторъ му є помагао. У осталомъ посмртче се данасъ по нашой конституціи валяно поставля за наследника, као признато и по граћанскомъ праву.

1. По кадкадъ се не због поправке и уништеня старогъ права, но шта више због потврђеня нѣговогъ дає притежаванѣ добара; єръ онима, кои су по начинѣномъ тестаменту валяно поставлѣни за наследнике, дає *по тестаменту* притежаванѣ добара; такође, безъ тестамента, позива на притежаванѣ добара своє наследнике и агнате: премда іймъ и безъ притежаваня добара припада наследство по граћанскомъ праву.

2. Они, коє самъ преторъ позива на наследство, непостаю наследницы по самомъ праву; єръ преторъ неможе никогъ начинити наследникомъ, (почемъ наследницы постаю само по закону, или по другой подобной правной установи, као по С. Консултима и по царскимъ конституціяма): они, коима преторъ да притежаванѣ добара, заузимаю место наследника и зову се притежательи добара. Іошъ и млоге друге степене преторъ є направіо у даваню притежаваня добара, имаюћи за цель да ко не умре безъ

наследника; зато є, законом XII. таблица у найтешнѣ границе доведено право наследія, преторъ рашириo како є добро было и правичность захтевала.

3. По тестаменту ово су притежаваня добара: 1., кое се дає заборављѣной децы и кое се зове contra tabulas; 2., кое преторъ обећава свима по праву назначенимъ наследницыма, и кое се по томе зове secundum tabulas. Пошто є о тестаментима говориo, прешао є на оне кои су умирали безъ тестамента. Онъ дає притежаванѣ добара: 1., своимъ наследницыма и онима кои су се по преторскомъ едикту у своє брояли, то притежаванѣ зове се unde liberi. 2., законимъ наследницыма: 3., десетъ лицима, коя є предпоставляо страномъ ослободителю, (ти 10 лица ово су: отацъ, мати: дедъ, баба и по отцу и по матери; синъ, кћи; унукъ, унука и одъ сына и одъ кћери; братъ, сестра или по отцу или по матери) 4., найближимъ когнатима: 5., tum quem ex familia: 6., патрону и патронкиньи, децы ньиовой и предцыма: 7., мужу и жени: 8., когнатима ослободителя.

4. То є увело преторско правосудство. Мы, непролазећи ништа важно, но све нашимъ конституціяма поправляюћи, одржали смо као нуждна притежаваня добара contra tabulas и secundum tabulas, и одъ умрлогъ безъ тестамента, притежаваня unde liberi и unde legitimi; а оно притежаванѣ добара кое є у преторскомъ едикту на петомъ месту стаяло, т. є. unde decem persone показали смо, у решеню благонаклономъ и са мало речи, да є излишно. Споменуто притежаванѣ добара предпоставляло є страномъ ослободителю 10 лица, но по нашой конституціи, кою смо начинили о еманципаціи деце (l. 6. C. VIII. 49. cfr. § 8. l. III. 2.) сви предцы сами постаю свагда ослободительи, као да су задржали

за се условъ Фидуціє; по томе ово право садржи се у манумисіи кою они сами чине, а тимъ постає излишно горнѣ притежаванѣ добара. Укинувши дакле горнѣ пето притежаванѣ, на место нѣгово довели смо претежаванѣ добара, коє преторъ најближимъ когнатима обећава, и начинили смо га петымъ.

5. Што є одпре было на седмомъ месту притежанѣ добара tum quem ex familia, а на осмомъ unde liberi patroni patronaeque et parentes eorum, оба смо сасвимъ укинули нашомъ конституціомъ (l. 4. C. VI. 4) кою смо начинили о праву патронатства. И како смо наследства ослобођены уредили на подобіе наследства одъ рођеня слободны, ограничивши ій само до петогъ степена да бы было какве разлике међу њима, то є довольно за траженѣ права патронатски како притежанѣ добара contra tabulas, тако и оно unde legitimi и unde cognati, а ніе нуждно сачувати субтилности и неизгладима околишеня она два притежаваня, (коя су у едикгу была на осмомъ и деветомъ месту).

6. Друго притежаванѣ добара коє се звало unde vir et uxor, и коє є стаяло на деветомъ месту међъ старимъ притежаньима добара, и коє смо у сили задржали, помакли смо у напредъ т є. на шесто место. Старо десето притежаванѣ добара, коє беше unde cognati manumissoris, изъ изложены узрока съ правомъ укинуто є; тако є само шестъ притежаваня добара остало у своіой снази.

7. За тимъ иде седмо, коє су претори на врло добромъ основу увели. При свршетку едикта обећава се притежаванѣ добара и онима, коима се има дати по наредби закона, С. Консулта или конституціє; но то ніе преторъ стално причисліо ни у притежаваня добара коя долазе безъ тестамента, ни у она по тестаменту, но као последню и ванредну помоћь, по потреби у свакомъ случаю, дао є онима,

кои су позвани законима, С. Консултима, или по новомъ праву владательски конституція, или по тестаменту или безъ тестамента.

8. Како є дакле преторъ увео више видова наследія, и расположіо ій по реду, а у свакой врсти наследіє често има више лица у разномъ степену, да се небы тужбе поверителя одлагале и да бы имали одъ кога тражити, съ друге опетъ стране, да небы лако долазили у притежаванѣ добара покойниковы да тако права своя упражняваю, преторъ є определіо известно време за траженѣ притежаваня добара.

9. Децы и предцыма природнимъ и по усвоєню, дао є годину дана за исканѣ притежаваня добара, осталима дао є сто дана. Ако ко ніє за ово време тражіо притежаванѣ, оно припада лицима у истомъ степену, или ако ту нема никога, следующемъ степену обећава се притежаванѣ добара едиктомъ о наследію, као да нема онога степена кои предходи. Но ако ко одбіє притежаванѣ коє му є поднесено, нечека се докъ спомепуто време притежаваня добара проће, но одма остали долазе по истомъ едикту.

10. При исканю притежаваня добара, узимаю се само полезни дани.

11. Но старіи владательи и за ово су се постарали, да се нико неприморава да тражи притежаванѣ добара; но намера примити, ако є у дотичномъ времену изражена ма на какавъ начинъ, довольна є да се ньомъ набави подпуна користъ.

TIT. IX. DE BONORUM POSSESSIONIBUS.

6. Aliam vero bonorum possessionem, quae *unde vir et uxor* appellatur et nono loco inter veteres bonorum possessiones posita fuerat, et in suo vigore

servavimus et altiore loco, id est sexto, eam posuimus; decima veteri bonorum possessione, quae erat *unde cognati manumissoris*, propter causas enarratas merito sublata: ut sex tantummodo bonorum possessiones ordinariae permaneant suo vigore pollentes.

10. In petenda autem bonorum possessione dies utiles singuli considerantur.

ГЛАВА X.

О НАБАВЛЯНЮ СРЕДСТВОМЪ УСВОЄНЯ.

Gaj. III. 82—84.

Има и другогъ рода наследіє у целости, коє ніє уведено ни закономъ XII. таблица, ни преторскимъ правомъ, но правомъ коє є сагласіємъ примлѣно.

1. Кадъ се поглаваръ фамиліє да у усвоєнѣ, све нѣгове ствари, телесне и нетелесне, и коє се нѣму дугую, пређе су усвоителю у пуну собственость долазиле, осимъ оны, коє припадаю чрезъ cap. deminutio, као обвезаности на послове и право агнатства. Тако є одпре было и са употребленѣмъ и плодоуживанѣмъ, но наша конституція (l. 16. C. III. 33) наредила є да непрестаю збогъ мале cap. deminutio.

2. Мы смо сада и оно набавлянѣ, коє се догађало збогъ усвоєня, ограничили на подобіє природны родителя. Єръ ни природни родительи ни усвоительи у онимъ стварима, коє сынъ има изъ страногъ извора, немаю ништа друго осимъ плодоуживанѣ, а собственость остає за децу: но кадъ усвоєный умре у усвоительской фамиліи, и сама собственость прелази на усвоителя, ако небуде други лица, коя су по конституціи нашой преча одъ отца у ономе, што онъ добити неможе.

3. Но и напротивъ, за оно, што дугує онай кои се да у усвоєнѣ, усвоитель ніє обвезанъ по самомъ праву, но онъ може быти туженъ у име сына, и ако га нехтедне бранити, поверительи могу средствомъ наши надлежны властій добра, коя бы была сыновлѣва да се ніє туђой власти подчиніо, са плодоуживанѣмъ притежавати и законо съ ньима располагати.

TIT. X. DE ACQUISITIONE PER AROGATIONEM.

Est et alterius generis per universitatem successio, quae neque lege duodecim tabularum, neque praetoris edicto, sed eo iure, quod consensu receptum est, introducta est.

3. Sed ex diverso pro eo, quod is debuit, qui se in adoptionem dedit, ipso quidem iure arrogator non tenetur, sed nomine filii convenietur, et, si noluerit eum defendere, permittitur creditoribus per competentes nostros magistratus bona, quae eius cum usufructu futura fuissent, si se alieno iuri non subiecisset, possidere et legitimo modo ea disponere.

ГЛАВА XI.

О ОНОМЕ КОМЕ СЕ ДОСУДЕ ДОБРА ЗБОГЪ ОСЛОБОЂЕНЯ.

Долази новъ случай наследія по конституціи бож. Марка. Єръ ако хоће они, кои су одъ господара ослобођени тестаментомъ, по коме нико не прима наследство, да іймъ се добра досуде па да задрже слободу, ова є молба уважена.

1. Овако є и бож. Марко определіо у рескрипту на Попилія Руфа. Ово су речи тога рескрипта: „Ако Виргиніє Валенсъ, кои є некима робовима тестаментомъ дао слободу, нема никогъ за наследника безъ

тестамента, па су нѣгова добра дошла до тога да се мораю продати, обрати се надлежномъ магистрату съ молбомъ, да ти се досуде нѣгова добра, како бы се тако сачувала ослобоѣеня, како она коя су непосредствено оставлѣна, тако и она коя су фидеикомисомъ дана; магистратъ ће то уважити, ако ты дашъ повериѣельима ємство, да ћешъ платити сваком све што му се дугує. Они, коима є дана слобода непосредствено, быће слободни, као да є наследство примлѣно. А они, за коє се моли наследникъ да ій ослободи, могу тражити одъ тебе слободу: но ако нећешъ друкчіе да примишъ добра, него да постану твои ослобоѣеницы и они кои су непосредствено ослобоѣени, па они о чіемъ се стаю ради, саизволе на ту твою волю и мы іой даємо пуну важность Да небы користь овогъ нашегъ расположеня пала изъ другогъ узрока, кадъ бы фискъ хтео добра узети, нека знаю они кои рукую съ државнимъ добрима, да се слобода предпоставля новчанимъ користима, и да се добра немогу примити но са обвезаности, да се сачува слобода онима, кои би є добили да є наследство по тестаменту примлѣно.

2. Овимъ рескриптомъ поможено є и слободи и покойницыма, да небы повериѣельи добра ньина узели у притежаванѣ и продали. Ако се изъ овогъ узрока досуде добра, престає продая добара: єръ покойникъ има бранителя и то способногъ, кои ємствує да ће повериѣельи сасвимъ быти намирени.

3. Пре свега, овай рескриптъ има свагда место, кадгодъ є слобода тестаментомъ дана. Шта се дакле има радити, кадъ бы ко умирући безъ тестамента, кодицилима слободу оставіо, и наследство безъ тестамента остане непримлѣно? Опетъ благость конституціе има место. Заиста, ако умре съ тестаментомъ па бы кодицылима дао слободу, нико несумня да бы то важило.

4. Речи те конституције показую да она тада има место, кадъ нема никаквогъ наследника безъ тестамента: дотле, докъ годъ є неизвестно да ли ій има или нема, престає конституція; а кадъ постане известно да никога нема, онда конституція има своє место.

5. Ако се уздржи одъ приманя наследства онай, кои се може in integrum вратити, опетъ се може поредъ све могућности реституције, допустити конституція и учинити досућенћ добара. Но шта є, ако после учинћногъ досућења због сачуваня слободе, буде in integrum враћенъ? Нетреба рећи да ће се ослобођења порећи; єръ већъ єдномъ добієна немогу се порећи.

6. Ова є конституція донешена да одбрани ослобођења: ако дакле нису учинћна никаква ослобођења, конституція губи силу. Шта се има решити, ако є ко за живота дао слободу, или на случай смрти, па ослобођеницы, да се небы пытало, да-ли є на превару поверителя или ніе то учинћно, траже, да іймъ се добра досуде, да-ли ће быти саслушани? Болћ є да се саслушаю, и ако се о томе неизражава конституція.

7. Видивши да млого расположеня фали у той конституціи, мы смо донели подпуну конституцію (l. 15 C. VII. 2.). У њой су млоги случаи наведени, у коима є право овогъ наследія найподпуніе определћно, што се изъ читаня те конституціе може видити.

TIT. XI. DE EO, CUI LIBERTATIS CAUSA BONA ADDICUNTUR.

4. Tunc constitutioni locum esse verba ostendunt, quum nemo successor ab intestato existat: ergo quamdiu incertum erit, utrum existat, an non, cessabit constitutio; si certum esse coeperit, neminem extare, tunc erit constitutioni locus.

ГЛАВА XII.

О УКИНУТИМЪ НАСЛЕДІЯМА, КОЯ СУ СЕ ДОГАЂАЛА ПРОДАЈОМЪ ДОБАРА И ПО СЕНАТУСКОНСУЛТУ КЛАУДІЯНСКОМЪ.

Пре горњегъ наследія было є некада и други обшти наследія. Такво є было куповањ добара, кое є уведено да се доће са млогимъ формалностима до продае добара дужниковы, и тада се чинило, кадъ є редовный поступакъ био у употребленю: но кадъ се доцніе ванредный поступакъ почео употребљавати, са редовнимъ поступкомъ пала є и куповина добара, и судія давао є поверительима, да могу само добра притежавати и располагати као што за паметно нађу; то ће се доцніе у Дигестама болѣ показати.

1. По С. Конс. Клаудіянскомъ, беше беданъ прибавакъ целогъ имања, кадъ є слободна жена са робомъ у любави живећа, по С. Консулту и слободу изгубила, и са слободомъ иманѣ. Сматраюћи да є то недостойно нашегъ времена и да треба избрисати изъ наше државе, нисмо допустили ни да се стави у Дигеста.

TIT. XII. DE SUCCESSIONIBUS SUBLATIS, QUAE FIEBANT PER BONORUM VENDITIONEM ET EX SENATUSCONSULTO CLAUDIANO.

ГЛАВА XIII.

О ОБВЕЗАНОСТИМА.

Gaj. III. 88 89.

Да прећемо на обвезаности. Обвезаность є правна свеза, коіомъ се приморавамо да што учинимо по праву наше државе.

1. Све обвезаности деле се поглавито на двоє: оне су грађанске или преторске. Грађанске су, коє су или законима основане, или известно грађанскимъ правомъ одобрене. Преторске су коє є преторъ по своме правосудству начиніо, оне се зову и почестне.

2. Следуюће поделенѣ дає четири вида: єръ или постаю по уговору, или као — по — уговору, или по кривици, или као — по — кривицы. Найпре треба да видимо о онима коє по уговору постаю. Ове такоће имаю четири вида: єръ су свршене или ствари, или речима, или писменимъ, или самимъ саизволенѣмъ. Да видимо о свакой одъ овы поединце.

TIT. XIII. DE OBLIGATIONIBUS.

Nunc transeamus ad obligationes. Obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura.

1. Omnium autem obligationum summa divisio in duo genera deducitur: namque aut civiles sunt, aut praetoriae. Civiles sunt, quae aut legibus constitutae, aut certe iure civili comprobatae sunt. Praetoriae sunt, quas praetor ex sua iurisdictione constituit, quae etiam honorariae vocantur.

ГЛАВА XIV.

КАКО СЕ УГОВАРАЮ ОБВЕЗАНОСТИ СТВАРИ.

Gaj. III. 90. 91. l. 1. § 1—6 D. de obl. et act. XLIV 7.

Обвезаность се уговара ствари — ге — на пр: у займу. Позаймити се могу оне ствари, коє се могу вагнути, изброяти, измерити, на пр. вино, зейтинъ, новацъ, тучъ, сребро, злато; коє ствари броянѣмъ или меренѣмъ или вагомъ, даємо да постану соб-

ственость примчева, и да се к дгодъ врате нама не исте ствари, но друге исте природе и доброте: зато се и заямъ зове mutuum, што ти тако даємъ, да оно што є моє — meum — постане твоє tuum. — Изъ тогъ уговора раћа се тужба, коя се зове кондикція.

1. И онай, кои прими што му се недугує одъ онога, кои погрешно плати, обвезанъ є ствари, и дає се тужителю противъ нћга за повраћай condictitia actio. По томе, може се одъ нћга тражити, *ако се покаже да треба да да*, као да є позаймio. Зато пупила, ако іой є безъ одобреня туторскогъ по погрешцы дано што іой се недугує, ніє обвезана кондикціомъ indebiti, као што небы была обвезана ни даванћмъ у заямъ. Ова врста обвезаности чини се да непостає по уговору, почемъ онай, кои да у намери да плати, хтео є пре да раскине посао, него да га уговори.

2. Такође онай, коме се каква стварь на употребленћ да, т. є. на послугу, обвезує се ствари и дужанъ є по actio commodati. Но овай се яко разликує одъ онога кои є што позаймio; єръ му се стварь недає тако да нћгова собственость постане, и због тога є дужанъ да исту стварь врати. Осимъ тога, онай кои є позаймio, опетъ остає обвезанъ, и ако би стварь коюе узео, каквимъ случаємъ изгубio, на пр. пожаремъ, што се срушило зданіє, потопила лађа, што су напали лопови или непріятельи. Онай кои є узео стварь на послугу, истина мора се подпуно бринути да є сачува, нити є довольно да се толико стара, колико бы се за своє ствари старао, ако є само могао болћ бранити є. Но ніє обвезанъ због веће силе или случая, ако се само ніє случай догодio због нћгове кривице. Ако оно што ти є дано на послугу, съ тобомъ носишъ на путъ, па изгубишъ због нападеня непріятеля

или лопова, или збогъ пропасти лаће, без' сумнѣ быћешъ обвезанъ да повратишъ ствари. Узима се управ' да є стварь на послугу дана, ако никаква наплата ніє примлѣна или уговорена, а стварь ти є дана на употребленѣ: иначе, ако наплата доће, узима се да ти є дата подъ кирію, наямъ; послуга мора быти безплатна.

3. Осимъ тога онай кодъ кога се штогодъ остави, обвезанъ є ствари, и тужбомъ depositi дужанъ є да врати ону исту стварь кою є приміо. Овай одговара само за оно што учини са зломъ намеромъ; а збогъ кривице, т. є. леньости или небреженя ніє обвезанъ: тако ніє обвезанъ ако му є поверена стварь збогъ слабогъ чуваня украдена, єръ онай кои небрежльивомъ пріятелю повери стварь на чуванѣ, мора ту штету своіой лакоумности приписати.

4. Поверитель кои є приміо залогу, обвезанъ є ствари; онъ є обвезанъ да врати ону исту стварь кою є узео тужбомъ pigneratitia. Но почемъ се дає залога збогъ обоице: збогъ дужника да бы лакше новаца нашао; збогъ повериталя да бы му се дугъ обезбедіо, наредили смо да є довольно, ако є за чуванѣ ствари подпуно брижльивъ быо: и ако бы поредъ свега тога случайно стварь изгубіо ніє обвезанъ, нити му то смета да тражи дугъ.

TIT. XIV. QUIBUS MODIS RE CONTRAHITUR OBLIGATIO.

ГЛАВА XV.

О ОБВЕЗАНОСТИ СРЕДСТВОМЪ РЕЧИ.

Gaj. III. 92. l. 1. § 7. D. de oblig. et act. XLIV. 7.

Средствомъ речи уговараю се обвезаности пытанѣмъ и одговоромъ, кадъ уговарамо да намъ се

што да, или учини. Одтуда долазе две тужбе: кондикція, ако є стипулація известна; ex stipulatu ако є неизвестна. Стипулація име добія одъ stipulum, што є значило *стапо* кодъ стары, и долази по свой прилицы одъ stipes.

1. Некада су се у стипулаціяма ове речи употреблявале: обећаваш-ли? обећавамъ; тако ти вере — поштеня —? тако ми вере; ємствуєш-ли? ємствуємъ; оћеш-ли дати? даћу: оћешъ учинити? учинићу. Да ли се стипулація чинила на латинскомъ, грчкомъ или другомъ комъ єзыку, ништа не мари, ако су оба уговорача разумевали тай єзикъ; шта више ніє нуждно ни да се обоица истимъ єзикомъ служе, но довольно є да се само сходно на питанѣ одговори: потоме могу и два Грка уговорити обвезаность латинскимъ єзикомъ. Ове свечане речи некада су быле у употребленю; доцніе донешена є Леонска конституція (l. 10. C. VIII. 38) коя є, укинувши светчаность речій, захтевала само смисао и сагласно разумеванѣ одъ обе стране, ма каквимъ речима да се то изрази.

2. Свака стипулація или є проста, или съ рокомъ, или подъ условомъ. Проста є на пр: *обећаваш-ли дати петь златица*? и тада може се одма тражити. Съ рокомъ є, кадъ се уговоръ учини са определенѣмъ времена, кадъ се новацъ има платити, на пр. *обећаваш-ли ми дати 10 златица о првимь мартовскимь календама*? то што уговарамо съ рокомъ, истина одма се дугує, но неможе се тражити пре, него што рокъ дође; па неможе се ни онога дана тражити за кои уговоръ гласи, єръ цео тай данъ треба оставити на волю дужнику; єръ докъ тай данъ непроће, немамо право да кажемо да плаћанѣ ніе учинѣно на обећаный данъ.

3. Ако овако уговоришъ: *обећаваш-ли ми давати десеть златица годишнѣ докъ узживимь*? узима се да

є обвезаность просто начињена и да се продужава, єръ се за време неможе дуговати: но твой наследникъ ако устражи, одбиће се изузеткомъ у уговору.

4. Подъ условомъ є уговоръ, кадъ се обвезаность подчини некомъ случаю, тако да стипулација постає, ако се што догоди или не догоди; на пр: *ако Тиције постане консулъ, обећаваш-ли дати 5. златица?* ако ко овако уговара: *ако се не попнемъ у капитолъ обећаваш-ли дати* тако є, као да є уговоріо да му се да кадъ умре. Изъ условногъ уговора само се рађа надежда обвезаности, и ту надежду пренашамо на наследнике, ако умремо пре него што се условъ оствари.

5. Могу се у уговору и места определити, као: *обећаваш-ли дати у Картагини?* коя стипулација и ако се чини да є проста, опетъ по самой природи садржи неко време коє є нуждно обећателю, да да новце у Картагини. И зато, ако бы ко у Риму овако уговарао: *обећаваш- ли данасъ у Картагини дати?* безполезавъ є уговоръ, почемъ є обећанѣ немогуће.

Услови кои се односе на прошлостъ или садашньостъ, или одма уништаваю обвезаность, или никако неодлажу; као: *ако є Тиције было консулъ*, или ако *Мевије живи обећаваш - ли дати?* Єръ ако то ніе тако, ништа неважи уговоръ, а ако є тако, одма важи: єръ што є по природи ствари известно, и ако є за насъ неизвестно, неодлаже обвезаность.

7. Може се не само о стварима уговарати него и о делима, као ако уговарамо да што буде или небуде. У оваковимъ уговорима, найболѣ є додати казнъ, да небуде неизвестна количина уговора, и да тужитель небуде дужанъ доказивати, колика є нѣгова штета. Тако ако ко уговара, да што буде,

овако треба да дода казнь: *ако то тако учинѣно небуде, тада у име казни обећаваш-ли 10 златица?* ако се у єдномъ истомь уговору уговара и да се што учини и да се што неучини, овако се има подати: *ако што противъ овога буде учинѣно, или ако што небуде тако учинѣно, тада обећаваш-ли дати у име казни 10. златица.*

TIT XV. DE VERBORUM OBLIGATIONE.

Verbis obligatio contrahitur ex interrogatione et responsione, quum quid dari fierive nobis stipulamur. Ex qua duae proficiscuntur actiones, tam condictio, si certa sit stipulatio, quam ex stipulatu, si incerta; quae hoc nomine inde utitur, quia stipulum apud veteres firmum appellabatur, forte a stipite descendens.

3. At si ita stipuleris: *decem aureos annuos, quoad vivam dare spondens?* et pure facta obligatio intelligitur, et perpetuatur, quia ad tempus deberi non potest: sed heres petendo pacti exceptione submovebitur.

6. Conditiones, quae ad praeteritum vel praesens tempus referuntur, aut statim infirmant obligationem, aut omnino non differunt; veluti si *Titius consul fuit* vel *si Maevius vivit*, *dare spondes?* Nam si ea ita non sunt, nihil valet stipulatio; sin autem ita se habent; statim valet: qnae enim per rerum natura sunt certa, non morantur obligationem, licet apud nos incerta sint.

ГЛАВА XVI.

О ДВОИЦЫ УГОВОРАЧА И ДУЖНИКА.

l. 7. D. de duob. reis. XLV. 2.

И стипулирати и обећати могу два или више њи. Стипулирати тако, ако после пытаня свію њи о

бећатель одговори: обећавамъ; као кадъ двоици засебно уговараюћимъ овако обећатель одговара: *вама обоици обећавамъ дати*; єръ ако є найпре Тицію обећао, па после, на питанѣ другога, обећа, обвезаности су разне, нити се узима дасу два саугоборача. Два или више саобећателя овако постаю: *Мевіе, обећаваш-ли дати петъ златица? Сею, обећаваш-ли дати исты петъ златица?* ако свакіи одговори одвоєно: *обећавамъ*.

1. У оваквимъ обвезаностима и уговорима, свакоме се цело дугує, и поєдини обећатељи дужни су солидарно. Но опетъ *у* обе обвезаности о єдной се ствари ради, и ако или єданъ прими што му се дугує, или єданъ плати, обвезаность свію уништава се и сви се ослобоћаваю.

2. Одъ два саобећателя єданъ се просто, други съ рокомъ или подъ условомъ може обвезати; нити смета рокъ или условъ, да се тражи одма одъ онога кои се просто обвезао.

TIT. XVI. DE DUOBUS REIS STIPULANDI ET PROMITTENDI.

Ex duobus reis promittendi alius pure, alius in diem vel sub conditione obligari potest; nec impedimento erit dies aut conditio, quo minus ab eo, qui pure obligatus est petatur.

ГЛАВА XVII.

О УГОВОРИМА РОБОВА.

Робъ има право уговарати изъ лица своегъ господара. Но наследство понаивйше представля лице покойника, зато, што наследный робъ уговори пре примлѣногъ наследства, то набавля наследству, а средствомъ нѣга и доцніи наследникъ добія.

1. Было да уговара за господара или за себе, или за сароба своґъ, или безъ назначеня лица, онъ набавля господару. Тако є нсто и са децомъ коя су подъ отчинскомъ власти, изъ кой узрока могу она нѣму стећи.

2. Кадъ се уговори дело, стипулація є исключиво ограничена на лице стипуланта, на пр. ако робъ уговори, да има право пролазити преко туће собственості, онъ самъ а не господаръ има право пролазити.

3. Обштый робъ уговаранѣмъ свакомъ своме господару набавля, саразмерно ньиной собственості надъ ньимъ, осимъ ако є по заповести єдноґъ одъ ньи, или именце за єдноґъ уговарао; тада овоме самомъ и набавля. Што уговори робъ обштый, ако то неможе имати єданъ одъ господара, други у целости има, као ако стварь, кою є уговоріо да му се да, припада єдномъ одъ нѣговы господара.

TIT. XVII. DE STIPULATIONE SERVORUM.

1. Sive autem domino, sive sibi, sive conservo suo, sive impersonaliter servus stipuletur, domino acquirit. Idem iuris est et liberis qui in potestate patris sunt, et quibus causis acquirere possunt.

ГЛАВА XVIII.

О ДЕОВИ УГОВОРА.

l. s. D. de verb. oblig. XLV. I.

Стипулаціе неке су судске, неке преторске, неке уговорне, а неке обште т. є како преторске тако и судске.

1. Судске су само, коѣ долазе одъ чисте судске дужности, као ємство збоґъ злонамера, или обећа-

нѣ гонити бежећег роба или повратити нѣгову цену.

2. Преторске су, кое долазе одъ чисте преторске дужности, као оне кое се односе на претећу штету или испоруке. Преторске стипулације тако се имаю узети, да се у њима садрже и едилитске; єръ и ове одъ правосудства долазе.

3. Уговорне су кое постаю одъ уговора обею страна, т. е. ни по судской заповести ни по заповести преторской него по вольи уговорача; њи има толико видова колико ствари уговорны.

4. Обште су стипулације на пр. да иманѣ пупилино цело остане, (єръ и преторъ заповеда да се иманѣ пупилино цело сачува, а по кадкадъ и судія, ако се стварь неможе другчіе свршити) и стипулація de rato, т. е. да ће обећатель учинити да се одобри.

TIT. XVIII. DE DIVISIONE STIPULATIONUM.

Stipulationum aliae iudiciales sunt, aliae praetosiae, aliae conventionales, aliae communes, tam praetoriae quam iudicialés.

ГЛАВА XIX.

О БЕЗПОЛЕЗНИМЪ УГОВОРИМА.

Gaj. III. 97. 102. 104. — 107. — l. 14. C. de contr. stipul. VIII. 38. — Paul. sent V. 7. 2. l 38, §. 17, 20. 23. l 87. 27 42. D. de verb. oblig. XLV I.

Све што може доћи у наше господарство было да є покретно или непокретно, може быти предметъ уговора·

1. Уговоръ є безполезанъ, ако ко уговори да му се да стварь кое нема у природи, или кое быти неможе, на пр. Стихъ, кои є умрео но за кога држи

да є живъ, или хипоцентауръ, кои неможе суштествовати.

2. Исто є тако, ако є ко уговоріо да му се да ствaрь света или религіозна, за кою є држао да се може набавити; или да му се да стваръ явна, коя є непрестано за народно употребленѣ определѣна, као піяца или театоръ; или слободанъ човекъ когъ є држао за роба; или стваръ кою ніє могао набавити, или да му се да нѣгова стваръ. Нити ће стипулація быти зато одложена само, што стваръ явна може постати приватномъ, и слободанъ човекъ робомъ, што уговорачъ може набавити право набавленя, и што нѣгова стваръ може престати быти нѣгова; но стипулація є сасвимъ уништена. Исто тако и обратно, ако се стваръ у почетку валяно могла уговорити, но ако доцніе безъ дела обећателѣвогъ постане онаква, као што мало пре рекосмо, разрешава се уговоръ. Нити ће одма съ почетка важити овай уговоръ: *Обећавашъ-ли дати Луція Тиція кадъ постане робъ?* и. т. д. єръ што є по природи ванъ нашегъ господарства, то никако неможе быти предметъ обвезаности.

2. Ако ко обећа да ће другіи неко што дати или учинити, ніе обвезанъ; на. пр. ако обећа, да ће Тиціе дати 5. златица. Но ако се обећа да ће онъ учинити да Тиціе да, обвезанъ є.

4. Ако ко уговара за другогъ некогъ, а не за онога подъ чіомъ є влашћу то не важи. При свемъ томъ може се назначити страно лице да прими наплату, на. пр. ако ко овако уговора: *обећавашли дати мени или Сею?* уговорачъ истина набавля обвезаность, али се може важно платити и противъ волѣ нѣгове Сею, и ослобођенѣ се по самомъ праву добія, но уговорачъ има противу Сея *actio mandati*. Ако ко за се и за другога, подъ чіомъ ніе власти, уговори да се да 10. златица истина, важиће уго-

воръ, но да ли се дугує све што є у уговору назначено или половина тога, сумняло се: мы смо определили да недобія но само половину. Ако уговоришъ за онога, кои є подъ твоіомъ власти, за себе набавляшъ, будући є глас твой као твогъ сына, твой гласъ, у онимъ стварима коє ты набавити можешъ.

5. Осимъ тога безполезна є стипулація, ако ко неодговори на оно за што се пыта, на пр. кадъ уговара да му ты дашъ 10 златица, а ты 5. обећавашъ, или обратно, или ако онъ просто уговара а ты обећавашъ под условомъ, или обратно, ако само наравно то изразишъ, т. є. ако ономе, ко уговара подъ условомъ или на рокъ, одговоришъ: *За данасъ обећавамъ* єръ ако само одговоришъ: *Обећавамъ*, узима се да си укратко обећао се на овай рокъ или условъ; почемъ ніє нуждно да у уговору све оно повторишъ, што є рекао стипулаторъ.

6. Исто тако неважи уговоръ ако уговарашъ съ онимъ, кои є подъ твоіомъ влашћу, или овай съ тобомъ. Робъ не само да се неможе спрамъ своегъ господара обвезати, но ни спрамъ когъ другогъ; членови пакъ фамиліє другима се могу обвезати.

7. Ясно є да немъ неможе ни стипулирати ни обећати. Тако се и за глувогъ узело што и онай кои стипулира речи обећателѣве, и онай кои обећава речи стипулатора чути мора: Одтудъ се види да ми неговоримо о онима, кои тешко чую, но о онима кои никако нечую.

8. Лудъ неможе ништа радити єръ незна шта ради.

9. Пупила може све валяно радити, но тако да присуствує туторъ, єръ є нѣвово опуномоћенѣ нуждно, на пр. ако се пупила обвезує; єръ другога спрамъ себе може обвезати без туторскогъ ослобреня.

10. Но што смо рекли о пупили истина є само за оне кои већъ нешто разуму: єръ дете и онай кои є скоро прошао детиньство, нису далеко одъ лудогъ, почемъ у то време ништа неразуму За оне кои су текъ прошли детиньство, због њихове ползе блажіє се протолковало право, и дато іймъ є да имаю толико права колико они, кои су близу пунолетства. Малолетанъ кои є подъ отчинскомъ власти, ни са опуномоћенћмъ отца неможе се обвезати.

11. Ништа неважи стипулація ако се обвезаность подчини немогућемъ услову. Немогућій є условъ онай кои се по природи неможе испунити, као кадъ бы ко овако казао: *обећавашъ ли дати ако пстомъ дирнемъ небо?* Но ако се овако уговара: *Ако недирнемъ пстомъ небо, обећавашъ ли дати?* узима се да є проста обвезаность, и зато се одма тражити може.

12. Исто тако неважи обвезаностъ средствомъ речи, међъ одсуствующима. Но како є ово давало предметъ за парнице свадљивимъ людма, кои су после дугогъ времена противполагали наводъ, да нису присуствовали или они или њиови противницы, то смо мы, да бы се брже свршивале парнице, издали конституцію, кою смо управили на цезарске адвокате, (l. 14. c. cit) и њомъ смо наредили, да се таквимъ писменима, у коима се вели да су стране присуствовале, верує на свакій начинъ, ако онай, кои се служи тимъ непоштенимъ наводима, недокаже необоримимъ доказима, или писменимъ или способнимъ сведоцима, да є само оногъ дана, кадъ се правіо тай писмени доказъ онъ или њговъ противникъ на другомъ месту было.

13. Нико ніє могао уговарати да му се да после нћгове смрти, исто тако као ни по смрти обећателћвой. Ни онай, кои є подъ туђомъ власти, ніє могао уговорити да му се да по смрти тогъ

лица, єръ се узимало да говори гласомъ отца или господара. Па ако є ко и овако уговарао: *Хоћешъ ли дати данъ пре него што умремъ,* или *данъ пре него што умреш,* беше неважанъ уговоръ. Но како уговори важе, као што є речено, због саизволенія уговорача, мы смо нашли да и у овой точки права треба нужну поправку учинити, и уговоръ важи и ако гласи после смрти, или данъ пре смрти стипулагора или обећателя.

14. Ако є ко овако уговоріо: *ако лађа изъ Азіе дође, обећаваш ли данас дати?* быо є уговоръ неважанъ, єръ є натрашке начинћнъ. Но како є Леонъ блаженогъ спомена, нашао да нетреба одбацити при миразима оваи уговоръ, кои се звао уговоръ наопачке, тако смо му и ми пуну снагу дали, да овако начинћнъ уговоръ важи не само при миразима но и у свему.

15. Такође овако саставлћнъ у говоръ, као кадъ Тиціе каже: *кадъ станемъ умирати обећаваш ли дати?* или: *кадъ станешъ умирати,* и кодъ старих є важіо и садъ важи.

16. Такође важи и уговоръ да ће се дати по смрти другога.

17. Ако у писменомъ доказу стои да є ко обећао, узима се као да є одговоріо на предходеће постанћ.

18. Ако се у єдномъ уговору више створіи садрже, ако обећатель просто одговори: *обећавамъ дати,* обвезуе се на све: ако се обећа да ће єдну или неке само одъ ньи дати, обвезанъ є за оне само, коє є обећао. Одъ разны стипулація ков се садрже у пытаню, узима се да є обећатель попушіо само єдну или неке; єръ треба за свакій предметъ и стипулація и одговоръ

19. Нико неможе за другога уговарати, као што смо рекли. Уобичаєне су ове обвезаности, да сва-

кій за се набавля што се њга тиче; у осталомъ, стипулатора ништа се нетиче да се да другомъ. Но ако ко хоће ово да учини, нека уговори казнь, ако се тако неучини, као што є наређено, да онай кога се ништа нетиче извршенѣ има стипулацію казни. Кадъ ко уговори казнь, негледи се колико га се тиче, но коя є сума за казнь одређена. Дакле ако ко уговара да се да Тицію ништа неважи, но ако дода казнь. *Ако недашъ обећавашъ-ли ми дати толико златица?* тада постає уговоръ.

20. Но уговоръ важи ако се тиче онога кои за другога уговара. Тако важи обвезаность ако онай, кои є почео управляти пупилинимъ иманѣмъ, уступи ту администрацію своме сатутору, и уговори съ ньимъ да иманѣ пупилино цело сачува, будући се тиче стипулатора оно што є уговоріо, почемъ бы быо обвезанъ пупили због рђаве администрація. Исто є тако ако ко уговори да се да нѣговомъ прокуратору, или нѣговомъ поверителю, єръ ту стипулаторъ има интересъ, да избегне на пр. суму за казнъ одређену, или да небуде продано иманѣ дано у залогу.

21. Обратно, ко обећа да ће другій учинити ніє дужанъ, ако ніє комъ обећао.

22. Такође нико неможе важно уговорити свою будућу ствар, за случай кадь она нѣгова постане.

23. Ако є уговорачъ мисліо на єдну ствар, а обећатель на другу, нема никакве обвезаности, као да ніє ни било одговора на питанѣ; на пр. кадъ ко уговара одъ тебе роба Стиха, а ты мислишъ да Памфила, за кога држишъ да се зове Стихъ.

24. Неважи што є обећано изъ непоштеногъ узрока, на пр. ако ко обећа да ће убити човека, или учинити светотатство.

25. Кадъ ко уговара подъ условомъ, ако умре пре услова, па се после условъ оствари, наслед-

никъ нѣговъ може тражити. Тако є и одъ стране обећателя.

26. Ко уговори да му се да те године или тогъ месеца, неможе тражити докъ све части те године или тогъ месеца непроћу.

27. Ако уговоришъ да ти се да земля или робъ, неможеш одма тражити, до годъ проће толико времена, колико є нуждно за предаю.

TIT. XIX. DE INUTILIBUS STIPULATIONIBUS.

Omnis res, quae dominio nostro subiicitur, in stipulationem deduci potest, sive illa molilis, sive soli sit.

1. At si quis rem, quae in rerum natura non est aut esse non potest, dari stipulatus fuerit, veluti Stichum qui mortuus sit, quem vivere credebat, aut hippocentaurum, qui esse non posit, inutilis erit stipulatio.

3. Si quis alium daturum facturumve quid spoponderit, non obligabitur, veluti si spondeat, Titium quinque aureos daturum. Quodsi effecturum se, ut Titius daret, spoponderit, obligatur.

8. Furiosus nullum negotium gerere potest, quia non inttelligit, quid agit.

9. Pupillus omne negotium recte gerit, ita tamen ut, sicubi tutoris auctoritas necessaria sit, adhibeatur, tutor, veluti si ipse obligetur; nam alium sibi obligare etiam sine tutoris auctositate potest.

16. Item post mortem alterius recte stipulamur.

17. Si scriptum in instrumento fuerit, promisisse aliquem, perinde habetur, atque si interogatione praecedente responsum sit.

22. Item nemo rem suam futuram in eum casum quo sua sit, utiliter stipulatur.

24. Quod turpi ex causa promissum est, veluti si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat, non valet.

26. Qui hoc anno aut hoc mense dari stipulatus est, nisi omnibus partibus praeteritis anni vel mensis, non recte petet.

ГЛАВА XX.

О ЄМЦЫМА.

Gaj. III. 113. 115. 117. 119—122. 126. l. 8. pr. § 1. l. 4. § 1. D. de fidejuss. XLVI. 1.; l. 30. D. de verb. oblig. XLV. 1.

За онога кои обећава, могу се други обвезати, ти се зову ємцы; те люде примаю повериτельи да бы были болѣ обезбеђени.

1. Они се могу узети у свима обвезаностима, ма како да су уговорене, т. є. было ствари, речима, писменимъ актомъ или саизволенѣмъ. Ништа немари ни да ли є обвезаность, коіой се дає ємацъ, грађанска или природна, тако да се и за роба може ємствоваги, было да є страный онай кои одъ роба узима ємца, было да є то самъ господаръ за оно што му се природно дугуе.

2. Ємацъ обвезуе не само себе но и своегъ наследника.

3. Ємство може и предходити и следовати обвезаность главну.

4. Кадъ има више ємаца, ма колоко да ій има, свакій є за цело обвезанъ: следователно повериτель може цело тражити одъ кога хоће. Но по рескрипту бож. Адріяна обвезанъ є поверитель да тражи део одъ свакога кои є кадаръ платити у време litis contestatio: зато ако неки одъ ємаца у то време ніе платежанъ, то пада на све остале.

Но ако є повериτель одъ єднога ємца све наплаτіо, овай самъ сноси штету, ако онай за кога є ємствовао, ніе платежанъ, а то мора себи приписати, почемъ се могао помоћи рескриптомъ адріяновимъ и захтевати, да се само део одъ нѣга тражи.

5. Ємци немогу се тако обвезати да буду дужни више него што є дужанъ онай за кога ємствую; єръ њина обвезаность додатакъ є главной обвезаности, а у додатку неможе быти више него што є у главномъ; но напротивъ, могу се обвезати на манѣ. Тако, ако є дужникъ обећао 10 златица, ємацъ се валяно може за 5 обвезати, но на више обвезати се неможе. Исто тако ако є дужникъ просто обећао, ємацъ може обећати подъ условомъ, но противно быти неможе: єрь више и манѣ може быти не само у количини но и у времену; више є дати што одма, манѣ є дати после некогъ времена.

6. Ємацъ за наплату оногъ што плати за дужника, има съ њимъ mandati actionem.

7. Ємацъ се грчки овако обвезуе: *τῇ μῇ πίστει κελεύω, λέγω, θέλω* или *βούλομαι;* но ако бы казао и *φημὶ*, биће као да є казао *λέγω*.

8. У стипулаціяма ємства треба знати, да се уобште узима, да є и учињено, штогодъ є написано као учињено: зато є ясно, ако се ко запише да ємчи, узима се да су све нуждне свечаности свршене.

TIT. XX. DE FIDEIUSSORIBUS.

Pro eo, qui promittit, solent alii obligari, qui fideiussores appellantur, quos homines accipere solent, dum curant, ut diligeutius sibi cautum sit.

2. Fideiussor non tantum ipse, obligetur, sed etiam heredem obligatum relinquit.

3. Fideiussor et praecedere obligationem et sequi potest.

6. Si quid autem fideiussor pro reo solverit. eius recuperandi causa habet cum eo mandati indicium

8. In stipulationibus fideiussorum sciendum est, generaliter hoc accipi, ut, quodcunque scriptum sit quasi actum, videatur etiam actum: ideoque constat, si quis se scripserit fideiussisse, videri omnia solemniter acta.

ГЛАВА XXI.

О ПИСМЕНИМЪ ОБВЕЗАНОСТИМА.

Некада се писменимъ актомъ уговарала обвезаность, и за то се говорило да быва nominibus, та nomina сада нису у употребленю. Ако се ко писмено изясніо да дугує новацъ, кои му ніе изброянъ, онъ неможе противъ ставити после дугогъ времена то, што му се новацъ ніе изброяо; ово є врло често и конституціяма было утврђено. Тако быва данасъ, да немогући се после дугогъ времена тужити, онъ остає обвезанъ писменимъ актомъ, и повериталь може тражити одъ нѣга средствомъ кондикціе, кадъ нема наравно обвезаности средствомъ реч". Дуго време за кое се могао горньій изузетакъ противположити, утврђено є пређашньимъ царскимъ конституціяма на петъ година. Но да небы поверитальи тако дуго изложени были да изгубе може быти свое новце, мы смо скратили то време нашомъ конституціомъ (l. 14. C. IV. 30), и довели га на две године.

TIT. XXI. DE LITERARUM OBLIGATIONE.

ГЛАВА XXII.

О ОБВЕЗАНОСТИМА КОЄ ПОСТАЮ САМИМЪ САГЛАСІЄМЪ.

Gaj. III. 135—137. l. 2. D. de oblig. et. act. XLIV. 7.

Обвезаность постає самимъ сагласіємъ при куповини и продаи, при закупу и найму, ортаклуку, пуномоћству, налогу.

1. За то се каже да у тимъ случаима обвезаность постає самимъ сагласіємъ, што ніе необходно нуждно ни писменый актъ, ни присуство страна, ни да се преда ствар на да обвезаность постане, но є довольно да саизволе они кои уговараю. По томе ти се послови могу и међъ одсуствующимъ уговорити, на пр. средствомъ писма или вестника.

2. Такође у овимъ уговорима уговарачи се узаямно обвезую на оно, што єданъ другоме по правди има дати; иначе у обвезаностима средствомъ речи, єданъ стипулира, а другій обећава.

TIT. XXII. DE CONSENSU OBLIGATIONE.

Consensu fiunt obligationes in emtionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, societatibus, mandatis.

2. Item in his contractibus alter alteri obligatur in id, quod alterum alteri ex bono et aequo praestare oportet, quum alioquin in verborum obligationibus alius stipuletur, alius promittat.

ГЛАВА. XXIII.

О КУПОВИНИ И ПРОДАИ.

Gaj. III. 139—141. l. 17. C. de fide instr. IV. 21. l. 15. C. de contrah. emt. IV. 38. (l. 25. pr. D. locati XIX. 2.)

Куповина и продая уговара се, чимъ су се о цени сагласили, и ако цена ніе плаћена, нити є капара дата; єръ што се да у име капаре, то є само доказъ да є уговорена куповина и продая. Ово се разуме о онимъ куповинама и продаяма, коє су начињне безъ писменогъ акта; мы нисмо ништа поновили у оваквимъ продаяма. Што се пакъ тиче оны коє се писмено праве, наредили смо (l. 17. C. cit) да се несматра да є свршена продая и куповина, докъ годъ дотичный писменый актъ ніе начињнъ или своєручно одъ уговорача, или ако є одъ другога написанъ, докъ га уговорачи неподпишу, и ако су га правили бележницы, докъ небуде сасвимъ попуњнъ и одобренъ одъ уговараюћи страна. Докъ се све ово неучини може се и покаяти продавацъ или купацъ, па одъ продае безъ казни одступити. Но текъ тако могу безъ казни одступити, ако ніе ништа већъ дано у име капаре; єръ ако є дана капара, было да се писмено или безъ писменогъ начинила продая, онай кои неће да изврши уговоръ, ако є купацъ, губи што є дао, ако є продавацъ има вратити дупло, иако ништа ніе изречно уговорено о капари.

1. Цена мора се уговорити, єръ безъ цене продае быти неможе. Но цена и известна быти мора. Ако неки овако уговоре, да се стварь за онолико купи колико є процени Тиціе, стари су се о томе млого и сувише сумняли да-ли куповина постои или непостои. Мы смо то овако решили (l. 15. C. cit), кадгодъ продая овако гласи: *по оно колико є онъ*

процени, уговоръ стои подъ овимъ условомъ: ако онай кои є наименованъ определи цену, на свакій начинъ по нѣговой процени, цена се има платити, и ствaрь се предати; да продая добіє действо купацъ има право тражити тужбомъ ex emto, продавацъ ex vendito. Но ако онай, кои є именце назначенъ, нехтедне или немогне да определи цену, продая се уништава почемъ нема никакве цене. То што смо за куповине наредили паметно є да се употреби и при закупу и найму.

2. Такоѣе, цена се има састояти у новцу. Да-ли се може цена састояти у другомъ чему, да-ли на пр. робъ, земля, хальина, може быти цена, о томе су се врло яко препирали. Сабинъ и Касіє мысле да се цена може састояти и у другомъ чему: одтуда се обично говорило да се продая и куповина уговара променомъ ствaрій, и да є то найстаріи видъ куповине и продає; за доказъ узимали су грчкогъ певца Омира, кои на єдномъ месту каже да є войска грчка куповала вино за промену други неки ствaрій, овако;

„Грцы съ дугачкимъ власима купише вина; неки за бакаръ, неки за сяйно гвожѣе; єдни за воловске коже, други за волове саме, или за робове.“ (Иліяда VII. 472—475.)

Списательи противне школе мыслили су противно, и држали су да є друго продая и куповина а друго промена: иначе небы се могло разликовати при променутимъ ствaримa, кое є продана ствaрь и кое є она коя є дана место цене; єръ сматрати сваку одъ ньи да є у исто време и куплѣна ствaрь и цена, то се неможе разумно допустити. Съ правомъ є надвладало ово мнѣніє Прокулово, кои є казао да є промена особитый видъ уговора, различанъ одъ продає, а то се подкреплява другимъ Омировимъ стиховима (види ій у l. 1. § 1. D. XVIII. 1.)

и сталніимъ основима. Тако су и прѣашньи бож. владаоци допустили, и обширніе є назначено у нашимъ дигестама.

3. Чимъ є уговоръ продае и куповине свршенъ, (што се догаѣа као што рекосмо чимъ се цена определи, кадъ се ради безъ писменогъ акта). продата стварь одма є на опасность купцу, и ако му ніе іошъ предана. Тако ако робъ умре или буде осакаѣенъ, ако зданіе сасвимъ или одчасти изгоре, ако река землю однесе сасвимъ или одчасти, или због поплаве, или због буромъ изваљны дрва, земля постане млого маня или гора, штета є купчева, кои мора, и ако іошъ ніе было приміо ствар, да плати цену: штогодъ се безь злонамера и кривице продавца догоди, за оно онъ неодговара. Но и напротивъ ако после куповине земльи што наносомъ прирасте, то є на кориснь купчеву: онога є користь чія є и штета. Ако побегне робъ кои є проданъ, или буде украденъ, безъ злонамера или кривице продавчеве, треба разликовати: да ли се продаваць приміо да га чува до предае: єръ ако се тако приміо, случай се на нѣгову штету догодіо; ако се ніе тако приміо, онда є безбеданъ. То исто разумемо и за осталу животиню и за остале ствари. При свемъ томъ продаваць мора ће дати купцу виндикацію ствари и кондикцію, кое самъ има, єръ докъ стварь господару непреда, онъ є самъ господаръ. Тако є и са тужбомъ због краѣе и неправедне штете.

4. Куповина се како подъ условомъ тако и просто може заключити; подъ условомъ на пр. *ако ти се Стихъ до известногъ дана допадне, продаемъ ти га за толико златица.*

5. Света или религіозна а тако и явна места (као Форумъ, василику) нико неможе са знаѣмъ купити; но за оно што є купіо због тога, што

га є продаваць сварао да ствaрь нiє свeта и да є приватна, има тужбу ex emto, што неможе ствaрь имати, да бы тако добiо накнаду за то што є сва ранъ. Исто є тако ако є купiо слободногъ човека, држећи га да є робъ.

TIT. XXIII, DE EMTIONE ET VENDITIONE.

4. Emtio tam sub conditione, quam pure contrahi potest; sub conditione, veluti: *si Stichus intra certum diem tibi placuerit, erit tibi emtus aureis tot*

ГЛАВА XXIV.

О ЗАКУПУ И НАЙМУ.

Gaj. III. 143—145. 147. l. 2. D. locati XIX. 2; l. 22. 17. § 3. D. de praeser. verb. XIX. 5; l. 1. C. de jure emphyt. IV. 66.

Закупъ и наямъ најближе су куповини и продаи, и влада се по истимъ правнимъ правилама. Као што се продая и куповина уговара, чимъ се уговорачи о цени сагласе, тако се и закупъ и наямъ уговара, чимъ се закупна цена, награда, определи. Локаторъ [1]) има тужбу locati, кондукторъ [2]) тужбу conducti.

1. Што смо горе рекли о продаи, кадъ є туђимъ благорасуђенћмъ цена опредељна, то разумемо и о закупу и найму, кадъ се по туђемъ благорасуђеню закупна цена, награда, обећа. Зато ако

---

[1]) Локаторъ є онай кои є дужанъ да да ствaрь или свой радъ. [2]) Кондукторъ є онай кои се обвезуе да плаћа закупну цену или награду. Но предузимачъ кои предузима да изврши ма како дело, на пр. да начини кућу, зове се кондукторъ, онай кои га погађа естъ локаторъ.

ко да Фулону или кроячу, да очисти, извади флеке или поправи хальину, неуговорившн одма никакву награду, но да доцніе плати толико, на колико они међъ собомъ пристану, узима се да ту нема правогъ найма; но за то дело дае се actio praescriptis verbis.

2. Осимъ тога, као што се препирало, да ли се променомъ ствари уговара продая и куповина, тако се препирало и о закупу и найму, у ономъ случаю, кадъ ти неко да какву стварь на употребленђ или уживанђ, а обратно прими одъ тебе другу, на плодоуживанђ или употребленђ. Узели смо да ту нема закупа, найма, но да є особеный видъ уговора. Кадъ ко има на пр. єдногъ вола, а нђговъ комшія єдногъ, па се договоре да даду свога вола узаямно єданъ другомъ на послугу крозъ 10 дана да раде, па кодъ єдногъ одъ њи цркне во, онда нема ту ни тужбе locati, ни conducti, ни commodati, єръ ніе была послуга за бадава; но може се тражити praescriptis verbis.

3. Тако су сродни међъ собомъ ови уговори: продая и куповина и закупъ и наямъ, да се у некимъ случаима пыта, да-ли се уговорила куповина и продая или закупъ и наямъ. Тако є на пр. са земльомъ, коя є некомъ вечно на уживаванђ дана, т. е. тако, да господаръ то добро, докъ годъ за нђга кирію или приходъ прима, неможе узети одъ закупца или одъ нђговогъ наследника, или одъ онога коме закупацъ или нђговъ наследникъ то добро прода, поклони, да у име мираза, или одтуђи ма на какавъ начинъ. Но како су стари о томе уговору двоумили, и неки га узимали да є закупъ, а другій да є продая, то є донешенъ законъ Зеноновъ (l. 1. C. cit), кои є определіо уговору *емфитеузъ* особиту природу, не мешаюћи га ни са закупомъ ни са продаюмъ, но кои има свою снагу изъ

свои договора. Ако ту дође какавъ пактъ, онъ ће се наблюдавати као да є произишао изъ природе уговора; а ако се ніє ништа уговорило на чіой є опасности стварь, тада; ако стварь цела пропадне, господаръ сноси ту опасность, ако стварь одчасти пропадне, штета є на емфитеоту. То є право, когъ се мы држимо.

4. Такође пита се, ако Тиціє уговори са златаромъ, да му овай одъ своегъ злата, начини прстенъ у известной тежини и форми, на пр. за 10 златица, да ли є то куповина и продая, или є наямъ? Касіє каже да є ту заключена продая и куповина, што се тиче матеріе, а наямъ што се тиче рада. Но нашло се, да се само продая и куповина заключила. А ако є Тиціє дао своє злато, определивши цену за руке, безъ сумнѣ є наямъ.

5. Закупацъ мора све чинити што уговоръ захтева, а ако є што у уговору изостављно, то мора чинити онако, како правда захтева. Ко є за употребленѣ хальина, сребра, стоке кирію платіо или обећао, онъ се има о ствари тако бринути, као што се за своє ствари брине найбрижльивіи домаћинъ; ако бы то тако учиніо, па бы случаємъ изгубіо узету стварь, ніє обвезанъ на враћанѣ.

6. Кадъ умре закупацъ, докъ іошъ закупъ трає, наследникъ нѣговъ по истомъ праву долази, и продужава закупъ.

TIT. XXIV. DE LOCATIONE ET CONDUCTIONE.

Locatio et conductio proxima est emtioni et venditioni iisdemque iuris regulis consistunt. Nam ut emtio et venditio ita contrahitur, si de pretio convenerit; sic et locatio et conductio ita contrahi intelligitur, si merces constituta sit. Et competit locatori quidem locati actio, conductori vero conducti.

6. Mortuo conductore intra tempora conductionis, heres eius eodem iure in conductionem succedit.

ГЛАВА XXV.

О ОРТАКЛУКУ.

Gaj. III. 148—152; l. 65. § 9. 10; l. 72. D. pro socio XVII. 2.

У ортаклукъ можемо ступити или са целимъ иманѣмъ, (што Грци нарочито зову *хоινοπραξίαν*) или у єдномъ само послу, као за продаванѣ и купованѣ робова, зейтина, вина, пшенице.

1. Ако ніе ништа уговорено о частима у добитку и штети, равне су части и у добитку и у штети. Ако су части уговорене, ове се имаю држати; нити се икадъ сумняло да важи уговоръ кои учине међъ собомъ двоица тако, да єданъ има $^2/_3$ у добитку и у штети, а другій $^1/_3$ само.

2. При овоме уговору пытало се ово: ако Тиціє и Сей међъ собомъ уговоре, да Тиціє има $^2/_3$ у добитку, а у штети $^1/_3$, а Сей $^2/_3$ у штети, а $^1/_3$ у добитку, да-ли важи такавъ уговоръ? Квинтъ Муціє држао є да є такавъ уговоръ противу природе ортаклука, и да га због тога нетреба одобрити. Сервіє Сулпиціє, кога є мнѣніе превагу добило, противно држао є: єръ често трудъ некихъ тако є важанъ у ортаклуку, да є праведно да іймъ се да и болѣ положенѣ: а безъ сумнѣ и тако се може уортачити, да єданъ да новацъ, а другій да неда, па опетъ да се добитакъ заєднички дели, почемъ често нечій трудъ важи као новацъ. И зато є мнѣніе противно Кв. Муцію тако превагу одржало, да є узето као известно, да се и то може уговорити, да ко има часть у добитку само, а да неодговара за штету, што є и самъ Сервіє паметно решіо:

што опетъ овако треба разумети, ако у нечему има добитка, у нечему штете, пошто се єдно за друго одбіє, само што претече то є добитакъ.

3. Нашло се за сходно ово: ако є єдностранo часть определѣна, на пр. само у добитку или само у штети, а за друго се неизясни, и у ономе што ніе определѣно, иста се часть узима.

4. Ортаклукъ постои докле годъ ортаци у истомъ сагласію остану; но чимъ неки изађе изъ ортаклука, ортаклукъ пада. Но ако се ко лукаво зато одрече ортаклука, да се самъ користи каквимъ долазећимъ добиткомъ; на пр. ако ортакъ у целомъ имању, поставлѣнъ одъ некога за наследника, одрече се ортаклука зато, да се самъ наследіемъ користи, приморава се да да овай добитакъ; а ако се користи чимъ другимъ, на што ніе лукаво ишао своимъ разортаченѣмъ, то є за нѣга самогъ. Ономе пакъ, съ коимъ се разортачило, што сасвимъ после раскинутогъ ортаклука добіе, нѣму се самомъ уступа.

5. Ортаклукъ се іошъ разрешава смрћу ортака, будући онай кои се уортачава, бира себи известно лице. Па и ако є више нѣи у ортаклуку, смрћу єдногa ортака ортаклукъ се разрешава и ако више нѣи остану, ако ніе при ступаню у ортаклукъ друкчіе уговорено.

6. Такође свршує се ортаклукъ, кадъ се уортачило због известногъ посла, па се тай посао сврши.

7. И конфисцираћемъ престає ортаклукъ, ако се т. є. сва добра ортакова конфисцираю; єръ како на место нѣгово другій долази, онъ се узима да є умрео.

8. Такође, ако кои одъ ортака дугомъ обтерећенъ уступи своя добра, те се зато због явны и приватны дугова нѣгова добра продаду, разрешава

се ортаклукъ: но у овомъ случаю, ако при свемъ томъ иста лица сагласе се да остану у ортаклуку, узима се да є почео као новъ ортаклукъ.

9. Пыта се да-ли є ортакъ ортаку обвезанъ тужбомъ pro socio само за оно што є злонамерно учиніо, као онай кои є приміо ствары на оставу, или одговара и због кривице т, є. због леньости и иебреженя? Надвладало є да буде обвезанъ и због кривице. Но кривица немери се по найточніой брижльивости: довольно є да се тако за ортачке ствари бринуо, као што се обично за своє ствари брине. Єръ ко узме за ортака човека слабо бринућегъ се, мора се самъ кривити (т. є. себи приписати.).

TIT. XXV. DE SOCIETATE.

Societatem coire solemus aut totorum bonorum (quam Graeci specialiter *κοινοπραξίαν* appelant), aut unius alicuius negotiationis, veluti mancipiorum emendorum vendendorumque, aut olei, vini, frumenti emendi vendendique.

3. Illud expeditum est, si in una causa pars fuerit expressa, veluti in solo lucro vel in solo damno, in altera vero omissa, in eo quoque, quod praetermissum est, eandem partem servari.

6. Item si alicuius rei contracta societas sit, et finis negotio impositus est, finitur societas.

7. Publicatione quoque distrahi societatem manifestum est, scilicet si universa bona socii publicentur; nam quum in eius locum alius succedit, pro mortuo habetur.

ГЛАВА XXVI.

о налогу (пуномоћю).

Gai III. 155—157. 159—162. l. 2. 4. 1. § 3. D. mandati XVII. I.

Налогъ се уговара на петъ начина: кадъ ти ко само у своме интересу што наложи, или у своме и твоме интересу, или у само туђемъ интересу, или у своме и туђемъ, или у твоме и туђемъ. Ако ти є само у твоме интересу наложено, излишанъ є налогъ, и по томе нити каква обвезаность проистиче изъ њега, нити тужба mandati.

1. Налогъ є у интересу само налогодавца, на пр. ато ти ко наложи, да му водишъ посао, или да му землю купишъ, или да за њега будешъ добаръ.

2. У интересу твоме и налогодавчевоме є, на пр. ако ти наложи да узаймишъ новаца подъ интересъ некоме, кои позаимлює за рачунъ налогодавца; или кадъ га ти хоћешъ да тужишъ због ємства, а онъ ти наложи да тражишъ на њговъ ризикъ одъ главногъ дужника, или да стипулирашъ, на њгову опасность, оно што ти онъ дугує, одъ онога кога ти онъ назначи.

3. Налогъ є у туђемъ интересу, ако ти наложи да свршишъ посао Тициєвъ, као да Тицію купишъ землю, или да за њга будешъ добаръ.

4. Налогъ є у интересу налогодавца и туђемъ, ако ти наложи да свршишъ послове њгове, коє онъ има заєднички са Тициємъ, као да њему и Тицію купишъ землю, или да за њга и Тиција будешъ добаръ.

5. Налогъ є у интересу твоме и туђемъ, на пр ако ти наложи да Тицію подъ интересъ дашъ новаца, а ако наложи да дашъ безъ интереса, налогъ є у интересу само туђемъ.

6. Налогъ є у твоме само интерссу, на пр. ако ти наложи, да твоє новце уложишъ пре у купо-

ванѣ земаля но у даванѣ под интересъ, или напротивъ, да ій пре даєшъ подъ интересъ, него да купуєшъ землѣ. Овай родъ налога више є саветъ него налогъ, и због тога ніє обвезателанъ, єръ се нико невеже саветомъ, башъ да овай и неиспадне добро за рукомъ, ономе коме се дає, почемъ є свакій слободанъ да види, да-ли ће быти добаръ саветъ. По томе ако те ко саветує да купишъ штогодъ за новацъ кои ти стои кодъ куће безъ употребленя, или да тай новацъ другоме позаймишъ, и ако немаднешъ одтуда никакве користи што си купіо или узаймio, опетъ ніє ты дужанъ тужбомъ mandati. Ово є тако, да се пыта, да-ли є дужанъ због налога онай, кои ти є наложіо да дашъ Тицію новаца подъ интересъ: надвладало є мнѣніе Сабина, да є налогъ у овоме случаю обвезателанъ, єръ ты небы безъ налога позаймio Тицію.

7. Онай налогъ ніє обвезателанъ кои є противъ морала, на пр. ако ти Тиціє наложи, да што украдешъ или учинишъ штету или увреду какву. Єръ ако си и казнь због тога дела претрпіо, опетъ немашъ право тужити се противъ Тиція.

8. Онай кои є приміо налогъ, несме прећи нѣгове границе, на пр. кадъ ти є ко наложіо да купишъ землю за суму до 100 златица, или да за толико будешъ добаръ за Тиція, ты несмешъ нити за више купити, нити за више ємствовати; иначе нећешъ имати противу нѣга тужбу mandati; и то тако, да су Сабинъ и Касіє мыслили, да ћешъ у томъ случаю безполезно тужити га и ако га тужишъ за 100 златица: но писцы противне школе праведно мысле да ты до 100 злат. можешъ тражити, ово последнѣ мнѣніе болѣ є. Ако за манѣ купишъ имаћешъ противу нѣга тужбу, єръ ко наложи да му купишъ землю за 100 златица, тай узима се да налаже да купишъ и за манѣ, ако се може.

9. Налогъ валяно учинѣнъ пада, ако се пореч пре него што се учинило штогодъ по нѣму.

10. Такође пада налогъ ако умре, докъ се іошъ ніє ништа учинило, или онай кои є учиніо налогъ или онай кои га є приміо. Но због ползе увело се ово: ако по смрти налогодавца, ты незнаюћи да є умрео, извршишъ налогъ, то можешъ тражити на основу тужбе mandati; иначе было бы ти одъ штете незнанѣ, за кое се неможешъ окривити и кое се оправдава. Овоме є подобно и оно, што є нареѣено да се ослобоѣаваю повериτельи, кои плате ослобоѣеномъ рачуноводителю Тиціевомъ, незнаюћи да є ослобоѣенъ, и ако се иначе по строгомъ праву небы ослобоѣавали, почемъ су другомъ платили, а не ономе коме бы требало.

11. Свакій є слободанъ непримити налогъ; но чимъ є примлѣнъ, одма се има извршити, или одказати што се може пре, да налогодаваць изврши исту ствар или самъ или средствомъ другогъ. Єръ ако се неодрече тако, да налогодаваць може самъ извршити дотично дело, опетъ има место тужба mandati противъ налогопримца, осимъ онда кадъ су га закони узроцы препречили да се одрече, или да се одрече за времена.

12. Налогъ може се и съ рокомъ и подъ условомъ учинити.

13. Найпосле треба знати да налогъ, ако ніє безплатанъ, пада у другу врсту послова: єръ ако има награде постає наямъ, и да кажемо обштіє: у свимъ случаима, у коима безъ награде, постає уговоръ налога или оставе, у тима истимъ случаима, ако има награде, уговара се наямъ и закупъ. По томе ако се да Фулону хальина да очисти и углади, или кроячу да є оправи, неопределивши или необећавши награду, тужба mandati употреблява се.

TIT. XXVI. DE MANDATO.

1. Mandantis tantum gratia intervenit mandatum veluti si quis tibi mandet, ut negotia eius gereres, vel ut fundum ei emeres, vel ut pro eo sponderes.

7. Illud quoque mandatum non est obligatorium, quod contra bonos mores est, veluti si Titius de furto aut de damno faciendo aut de iniuria facienda tibi mandet. Licet enim poenam istius facti nomine praestiteris, non tamen ùlam habes adversus Titium actionem.

9. Recte quoque mandatum contractum, si, dum adhuc res integra sit, revocatum fuerit, evanescit.

12. Mandatum et in diem differri et sub conditione fieri potest.

ГЛАВА XXVII.

О ОБВЕЗАНОСТИМА КАО ПО УГОВОРУ.

l. 5. §. 1. D. de obl. et. ast. XLIV. 7

После изброены видова уговора, да видимо о онимъ обвезаностима, коє управо непроизилазе изъ уговора, но опетъ почемъ непостаю изъ кривице. узима се да су као по уговору.

1. Кадъ бы ко послове одсуствуюћегъ свршавао, узаямно између њи раћаю се тужбе, коє се зову negotiorum gestorum. Господаръ, чіи є посао свршенъ, има противу онога кои є свршіо *непосредствену* тужбу. а ономе што є свршіо посао дає се *противна* тужба. Ясно є да оне управъ ни изъ каквогъ уговора непроизилазе, єръ те тужбе онда постаю, кадъ ко безъ налога туђъ посао сврши; потоме они, чіи су послови свршени, обвезани су и незнаюћи. То є примљно због ползе, да неби

страдали послови оны одсуствующи, кои су одпутовали приморани изненадномъ и непредвиђеномъ околности, неоставивши ко ће се о њинимъ пословима старати. Заиста, нико се небы о њима бринуо, кадъ небы могао наплатити оно што потроши. Као што є господаръ обвезанъ спрамъ онога, кои є полезно туђъ посао свршивао, тако напротивъ и овай є обвезанъ да да рачунъ одъ своє администрације: у овомъ случаю онъ одговара и за найвећу брижльивость; нити є довольно да є тако брижльивъ было, као што бы было за своє послове, ако бы само другій прилѣжніи болѣ свршіо посао.

2. И тутори кои су обвезани због туторства, узима се да нису управъ обвезани по уговору, (єръ ништа се неуговара између њи и пупила); но почемъ нису зацело обвезани по кривици, узима се да су обвезани као по уговору. И у овомъ случаю узаямне су тужбе: не само пупила има противу тутора тужбу tutelae, но и напротивъ, туторъ има противъ пупиле противну тужбу tutelae, ако є што потрошіо због пупиле, или се за ню што обвезао, или заложіо ствар свою поверительима пупилинимъ.

3. Такође ако неки имаю какву ствар заєднички, а нису ортаци, на пр. ако іймъ є што заєднички завештано или дано, и ако є по томе єданъ одъ њи обвезанъ другоме по тужби communi dividundo, што є самъ плодове одъ те ствари сабрао, или што є нѣговъ заєдникъ самъ нуждне у той ствари трошкове учиніо, управо ніє по уговору обвезанъ (єръ ништа нису међъ собомъ уговорили); но почемъ ніє обвезанъ по кривици, узима се да є обвезанъ као по уговору.

4. Исто є тако са онимъ, кои є изъ исты узрока обвезанъ санаследнику своме на деобу наслєдства тужбомъ familiae erciscundae.

5. И наследникъ спрамъ легатара ніе управъ обвезанъ по уговору (єръ неможе се за легатара рећи ни да є са покойникомъ, ни да є са наследникомъ што о томе уговоріо), но опетъ почемъ наследникъ ніе по кривици обвезанъ, узима се да є обвезанъ као по уговору.

6. Такође онай коме є неко изъ погрешке платіо, што му ніе дуговао, обвезанъ є као по уговору. Ово є тако истина да ніе управъ по уговору обвезанъ, да бы се пре, кадъ строго разсудимо, могло рећи, као што смо горе казали, да є обвезанъ изъ раскиданя уговора, а не изъ заключиванія; єръ онай кои да новце у намери да плати, дає зато да раскине уговоръ, а не да га начини. Но опетъ онай кои є приміо, обвезанъ є као да є позаймio ту суму и дужанъ є по кондикціи.

7. Међутимъ у некимъ случаима неможе се вратити, што се погрешкомъ платило а ніе се дуговало. Стари су тако определили за случає, где се сума осуђеня увеличава непризнаванћмъ, на пр. што є тражено по закону аквилія, или по испоруцы. Стари су хтели да то има места при онимъ испорукама, коє су известне и оставлѣне per damnationem. Наша конституція, коіомъ су постали єднаке природе испоруке и Фидеикомиси, распрострла є ово умножаванѣ у следству одрицаня на све испоруке и Фидеикомисе; но то ніе дала свима легатарима, но само за оне легате и Фидеикомисе, кои су оставлѣни светимъ црквама и другимъ уважаванимъ местима, коя се због вере или побожности почитую. Ове испоруке немогу се враћати, ако су извршене а нису се дуговале.

TIT. XXVII. DE OBLIGATIONIBUS QUASI EX CONTRACTU.

Post genera contractuum enumerata dispiciamus etiam de iis obligationibus, quae non proprie quidem ex contractu nasci intelliguntur, sed tamen, quia non ex maleficio substantiam capiunt, quasi ex contractu nasci vedentur.

4. Idem iuris est de eo, qui coheredi suo familiae erciscundae iudicio ex his causis obligatus est.

ГЛАВА XXVIII.

СРЕДСТВОМЪ КОИ ЛИЦА МЫ МОЖЕМО НАБАВИТИ ЗА СЕ ОБВЕЗАНОСТИ.

Maj. III. 163—165. 167.

Пошто смо изложили врсте обвезаности, коѣ се раѣаю по уговору или као по уговору, да напоменемо да можете обвезаности набавити, не само средствомъ васъ самы, но и средствомъ оны лица, коѣ су подъ вашомъ власти, као средствомъ робова и деце ваше; но тако, што набавите средствомъ робова, то ѣ цело ваше; а што се добіѣ изъ обвезаности, средствомъ деце, коя су подъ вашомъ власти, то се дели на подобіѣ онога, што ѣ наша конституція (l. 6. C. VI. 61.) заключила за собственость и плодоуживанѣ ствари. Тако одъ добитка кои се има одъ тужбе, отацъ има плодоуживанѣ, сынъ собственость: кадъ у осталомъ, отацъ тужи дужника свога сына, сходно поделеню коѣ ѣ поставила наша конституція.

1. Такоѣе набавлямо обвезаность средствомъ слободны лица, и туѣи робова коѣ савестно притежавамо, но само у два случая, т. ѣ. ако обвезаность проистиче изъ ньиногъ рада или изъ наше ствари.

2. Такође у иста два случая набављамо и средствомъ онога роба, у коме имамо плодоуживанѣ или употребленѣ.

3. Известно є да обштый робъ набавля господарима саразмерно части собствености, кою они надъ ньимъ имаю, но треба изузети онога роба, кои є именце стипулирао или предаіомъ приміо за єдногъ само господара; єръ тада овоме самомъ и набавля, као кадъ каже: *Тицію, моме господару обећаваш'ли дати?* Ако є робъ стипулирао по заповести єднога господара, премда се одпре о томе сумняло, сада, после решеня нашегъ те ствари (l. 3. C. VI. 27.) ономе само набавля кои му є заповедіо да то учини, као што є горе казано.

TIT. XXVIII. PER QUAS PERSONAS NOBIS OBLIGATIO ACQUIRITUR.

1. Item per liberos homines, et alienos servos, quos bona fide possidetis, acquiritur vobis, sed tantum ex duabus causis, id est si quid ex operis suis vel ex re vestra acquirant.

2. Per eum quoque servum, in quo usumfructum vel usum habetis, similiter ex duabus istis causis vobis acquiritur.

ГЛАВА. XXIX.

КАКО СЕ УНИШТАВА ОБВЕЗАНОСТЬ.

Gaj. III. 168.—170.—172.—176.—177.—179. l. 8. §. 4. l. 18. d. de acceptil XLVI. 4. l. 8. c de novat. VIII. 42.

Свака се обзнаностъ уништава плаћанѣмъ онога што се дугує, или ако се, по саизволеню повериτеля, оно што се дугує другимъ чимъ плати-

Не пыта се ко плаћа, да ли онай кои дугує, или другй ко за нѣга: єръ се ослобоћава и кадь други плати, было да се плаћанѣ учини са знанѣмъ дужника, было безъ нѣговогъ знаня или и противъ волѣ нѣгове. Такоће, ако дужникъ плати, ослобоћаваю се и они кои су за нѣга добри были. И напротивъ, исто є тако ако ємацъ плати; не само онъ се ослобоћава но и главный дужникъ.

1. Такоће обвезаность се уништава акцептилаціомъ. Акцептилація є уображено плаћанѣ. Ако хоће Тиціє да опрости што му се дугує, по обвезаности коя се речима учинила, то може овако учинити: нека дозволи да дужникъ ово каже: *Држишъ ли за примлѣно што самъ ти обећао,* па Тиціє нека одговори: *Држимъ за примлѣно.* То се може и грчки учинити, ако се само тако учини као што є латинскимъ речима *ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα; ἔχῳ λαβών.* На тай начинъ уништаваю се, као што смо казали, само оне обвезаности, коє су речима свршене, а не и остале: нашло се за сходно да се речима учинѣна обвезаность другима речима уништава; но и оно, што се другчіе дугує, може се довести на стипулацію, па акцептилаціомъ уништити. Како се дугъ може валяно и одъ части само платити, тако може быти акцептилація и за часть дуга само.

2. Има єдна стипулація, коя се просто зове аквиліянска, по коіой ма како обвезаность доводи се на стипулацію, па се акцептилаціомъ уништава. Стипулація аквиліянска пренавля све обвезаности, и овако є саставлѣна одъ Гала Аквилія: *Штогодъ садъ треба или ће доцніе узтребати, да ты мени ма по каквомъ основу дашъ или учинишъ, одма или съ рокомъ: за што тв годъ могу тужити, што одъ тебе искати или противу тебе тражити могу садъ или доцніе: штогодъ ти мое имашъ, држишъ, притежаваш*

или си злонамерно престао притежавати, ма шта и колико да то износи, толико є Ауліє Агеріє уговоріо, да му се да, а то є обећао Нумеріє Негидіє. Исто тако и Нумеріє Негидіє питао є одъ своє стране Аула Агерія. *Штогодъ самъ ти данасъ обећао аквиліянскомъ стипулаціомъ то све држишъ ли за примљено?* а Аулъ Агеріє одговоріо є: *држимъ и назначіо самъ за примљено.*

3. Осимъ тога преновомъ уништава се обвезаность, као кадъ оно што дугуєшъ Сею, овай уговори, да му Тиціє да; єръ долазкомъ новогъ дужника рађа се нова обвезаность, а пређашня уништава се преносомъ у доцніи: тако да понекипутъ и ако доцніи уговорь неважи, опетъ пређашньій уништава се због пренова, на пр. кадъ оно што дугуєшъ Тицію, овай стипулира одъ пупиле безъ туторскогъ ошуномоћеня. У томе случаю право се губи; єръ и пређашньій дужникъ ослобођава се и доцнія обвезаность не важи. Ніе тако, ако є ко одъ роба уговоріо; єръ тада пређашньій дужнику остає обвезанъ, као да доцніе ніе было никаквогъ уговорая Ако са твоимъ дужникомъ правишъ доцніе новъ уговоръ, тако текъ има пренова, ако што новогъ буде у доцніемъ уговору, ако се на пр. условъ рокъ или ємацъ дода или изостави. Што рекосмо да има пренова кадъ се дода условъ то треба тако разумети, да є преновъ текъ онда, ако се условъ оствари: єръ ако се неоствари, трає пређашня обвезаность. Истина, известно є было кодъ стары да є тада преновъ, кадъ се друга обвезаность учини у намери да се прва пренови, но о томе се сумняло, кад се има узети да има намере преновленя, и о овоме неки су у известнимъ случаима допуштали предпоставке. Мы смо донели конституцію (l. 8. c. de novat. VIII. 42.) коя найясніе опредељава, да є само тада преновъ, кадъ уговараюће стране из-

речно искажу, да су се сагласиле о пренову прваш-нѣ обвезаности; иначе остає прваша обвезаность и друга іой се додає, тако да ій има две, по опредѣленю наше конституціе, коє се болѣ може увидити изъ нѣногъ читаня.

4. Осимъ тога, оне обвезаности коє се саизволенѣмъ уговараю, разрешую се противномъ вольомъ; єръ ако се Тиціе и Сей сагласе, да Сей купи землю Тускуланску за 100 златица, па после, пошто се ништа у следству тога ніе учинило, т. є. нити є цена плаћена, нити є земля предана, они се сагласе да одступе одъ тогъ уговора продає и куповине, онда се узаямно ослобоћаваю. Тако є исто у закупу и наиму, и у свимъ уговорима кои се самимъ саизволенѣмъ свршую.

TIT. XXIX. QUIBUS MODIS OBLIGATIO TOLLITUR

Tollitur autem omnis obligatio solutione eius, quod debetur, vel si quis consentiente creditore aliud pro alio solverit. Nec tamen interest, quis solvat, utrum ipse, qui debet, an alius pro eo, liberatur enim et alio solvente, sive sciente debitore sive ignorante vel invito solutio fiat. Item si reus solverit, etiam ii, qui pro eo intervenerunt, liberantur. Idem excontrario contingit, si fideiussor solverit, non enim solus ipse liberatur, sed etiam reus.

КНЬИГА ЧЕТВРТА.

ЮСТИНИЯНОВЫ ИНСТИТУЦИЯ.

ГЛАВА I.

О ОБВЕЗАНОСТИМА КОЄ ПОСТАЮ ПО КРИВИЦЫ.

Gaj. III. 182—190. 195—200. 202—208. l. 4. D. de obl. et. act. XLIV. 7; l. 1. D. de furt. XLVII. 2; l. 20. 22. C. eod. VI. 2.

Како смо у предходећой кньизи изложили обвезаности по уговору и као по уговору, следує да говоримо о обвезаностима по кривицы и као по кривицы. Прве се, као што смо на своме месту казали, деле на четири вида; ове су све єдногъ рода; єръ све постаю ствари — ге — т. є. по самой кривицы као одъ краће, одъ грабежи, одъ штете одъ неправде.

1. Краћа є злонамерно диранћ у стварь, да се користи или самомъ ствари, или нћнимъ употребленћмъ или притежанћмъ; што є противно природномъ закону.

2. Речъ furtum — краћа — долази или одъ furo т. є. црно, што се тайно и у помрчини догаћа, а найвише ноћу; или одъ fraus, или одъ ferre т. є. однети; или одъ грчке речи *φῶρασ*: што значи лоповъ, но и Грци су казали *φῶρασ* одъ *φέρειν* (однети).

3. Краће има два вида: furtum manifestum и furtum nec manifestum; єръ furtum conceptum и oblatum више су видови тужбе, коє су са краћомъ свезане, него што су видови саме краће, као што ће се на своме месту показати. Лоповъ manifestus онай є, когъ Грцы зову *ἐπ' αὐτοφώρῳ*: не само онай

кои се у крађи ухвати, него и онай кои се ухвати на ономе месту на коме се крађа догађа, као кадъ ко учинивши крађу у кући, буде ухваћенъ пре него што прагъ пређе, и ко є украо маслинака у башти, или грожђа у винограду, па буде ухваћенъ докъ є іошъ у башти или у винограду. Шта више треба то распростреги и узети да є furtum manifestum, кадъ лоповъ држећи украдену ствагь, буде ухваћенъ или виђенъ на явномъ или приватномъ месту, одъ господара или одъ другогъ, пре него што є дошао до места, на коє є мисліо донети и оставити ствагь; но ако є донео на то место на кое є мисліо, онда ако се и ухвати са украденомъ ствари, ніе лоповъ manifestus. Шта є furtum nec manifestum, види се изъ овога што смо казали; єръ што ніе manifestum оно є nec manifestum.

4. Каже се да є крађа conceptum, кадъ се украдена ствагь предъ сведоцяма тражи и нађе кодъ кога; противъ тога дана є особита тужба, и ако ніе лоповъ и та тужба зове се concepti. Каже се да є крађа oblatum, кадъ ти ко украдену ствагь донесе, па она кодъ тебе буде ухваћена, ако є само дана у намери, да се пре нађе кодъ тебе него кодъ онога кои є дао: теби кодъ кога се ствагь нашла, дая се особена тужба противу онога, кои ти є ствагь донео, и ако ніе лоповъ, та тужба зове се oblati. Има тужба furti prohibiti, противъ онога кои є хтео да забрани да се крађа истражуе предъ сведоцима. Осимъ тога казнь є определѣна у преторскомъ едикту тужбомъ furti non exhibiti за онога, кои непокаже украдену ствагь, коя се кодъ нѣга тражила и нашла. Ове тужбе т. є. concepti, oblati, furti prohibiti и furti non exhibiti, изишле су изъ обичая: како се сада украдена ствагь неистражуе по старимъ правилима, тако су у следству тога и горнѣ тужбе изъ употребленя изишле;

они кои су са знањмъ примили украдену стварь и сакрили є, очевидно подчињни су тужби furti nec manifesti.

5. Казнь за f. manifestum то є четворострука вредность, како за роба тако и за слободногъ; а за nec manifestum двогуба.

6. Крађа є не само кадъ ко узме туђу стварь у намери да є присвои, но у обште кадъ ко туђу стварь узме безъ знања господара. По томе ако се поверитель залогомъ, или онай кодъ кога є стварь каква на оставу дана томъ ствари, служи; или онай кои є стварь узео на употребленѣ, употреби є друкчіе а не онако како му є дозволѣно, у свимъ тимъ случаима крађа є. На пр. кадъ ко узме сребро да се послужи при части, на кою ће као баяги да позове пріятелѣ, па то на путь са собомъ однесе; или ако ко узме на послугу коня да одяши негде, па га на далѣ место одтера, или га, као што су стари писали, у битку одведе.

7. При свемъ томъ они, кои се са данимъ на послугу стварима служе друкчіе, а не онако како имъ є дозволѣно, чине крађу ако знаю да то чине противъ волѣ господара, и да онъ небы дозволіо кадъ бы знао; но ако они држе да бы господаръ дозволіо, онда нема злочинства: и то є разликованѣ врло уместно, єръ крађе неможе быти безъ намере да се украде.

8. Каже се да нема крађе ни у ономъ случаю, кадъ послугопримацъ мысли да противъ волѣ господара позаймлѣну стварь узме, а господаръ хоће да то буде. Одтуда се пыта, ако Тиціє замоли Мевієвогъ роба да украде неке ствари одъ свога господара и да ій њему донесе, па то робъ каже Мевію; а Мевіе, хотећи Тиція у самомъ преступленію ухватити, допусти робу да му неке ствари однесе, да ли ће Мевіе имати противу Тиція тужбу

збогъ крађе, или збогъ тога што є роба кваріо, или ни збогъ єдногъ. Кадъ намъ є изявлѣна ова сумня, и кадъ смо видили препирке стары православлова о овоме, одъ кои неки нису давали ни тужбу збогъ крађе, ни тужбу збогъ покваренја роба; а неки су давали само тужбу збогъ крађе: мы, оваковимъ субтилностима на путъ стаюћи, определили смо нашимъ решенѣмъ (l. 20. C. VI. 2.) да се у овомъ случаю има противъ нѣга не само тужба збогъ крађе, но и тужба збогъ кваренја роба. Єръ и ако онай робъ нієе никако покваренъ, и по томе недолазе правила коя су увела тужбу збогъ кваренја роба, опетъ, како є ясна намера да се робъ саветомъ поквари, мы смо хгели да се наговорачъ казни, као да є у самой ствари робъ покваренъ, да небы, ако бы га неказнѣногъ оставили, неки покушали таква дела съ робовима, кои се лако могу покварити.

9. По некипутъ и слободни люди могу се украсти, као кадъ неко украде коє одъ наше деце, коя су подъ нашомъ власти.

10. Некипутъ се и своя стварь може украсти, као кадъ дужникъ стварь украде, кою є дао поверителю у залогу.

11. По кадкадъ за крађу одговара онай кои нієе украо, као онай кои є участвовао у крађи, подпомажући є своіомъ помоћи и намерно. У томе є брою онай, кои учини да ти испадну новцы изъ руку да ій другій украби, или стане пред-а-те да другій стварь узме, кои овце и волове твоє растера, да ій другій одведе; ово су стари наредили и за онога кои поплаши говеда црвенимъ платномъ. Но ако што одъ тога буде учинѣно изъ несташлука, а не са намеромъ да се да помоћь краћи, онда се дає само тужба in factum. Напротивъ, ако Тиције украде помоћу Мевієвомъ, обоица су криви збогъ

краће. Сматра се да є намерно помогао крађу и онай, кои подъ прозоре мете лествице, или прозоре и врата обія, како бы другій могао украсти или онай кои є позаймio алатъ за обіянѣ, лествице за пенянѣ, знаюћи за што позаймлює. Ко ніє никако помагао да се краћа учини, но само є саветовао да се учини, ніє кривъ због краће.

12. Они кои су у родительской или господарской власти, ако што одъ овы украду, истина учинили су крађу и ствaрь спада у врсту украдены ствaріи, па є због тога нико неможе застарелошћу добити, пре него што се врати подъ властъ господара; но никаква тужба због краће не даєимъ се, почемъ између ти лица, ни изъ другогъ каквогъ узрока тужбе быти неможе: но ако є другій помогао и саветовао да се краћа учини, будући є краћа учинћна, овай последњій подлежи тужби због краће, єръ є истина да є участвовао у краћи намерно и помаганћмъ.

13. Онай се може због краће тужити, кога се тиче да се ствaрь сачува, ма онъ небіо господаръ ствари. И тако ни господаръ неможе се тужити друкчіє но само тако, ако има интересъ да ствaрь непропадне.

14. Одтуда следує да се поверитель, коме є залога украдена, може тужити због краће, и ако има платежногъ дужника; єръ є болѣ за нѣга да има залогу, него да лице тужи; па башъ да є самъ дужникъ ту ствaрь украо, опетъ се поверитель може тужити због краће.

15. Такође и ако Фулонъ узме хальину да очисти, или крояч да є оправи, за известну цену, па она буде одъ ти лица украдена, они сами могу се тужити због краће, а неможе господаръ єръ се нѣга ништа не тиче да ствaрь непропадне, почемъ одъ Фулона и крояча може тужбомъ locati ствaрь

свою тражити. Ако се савестномъ купцу куплѣна стварь украде, онъ се може као и поверитель, и ако ніє господаръ, свакояко тужити збогъ крађе. Наредили смо да се фуломъ и кроячъ немогу друкчіє тужити збогъ крађе, но ако су платежни, т. є. ако могу платити господару процену ствари; єръ ако немогу платити, онда, почемъ одъ ньи господаръ своє добити неможе, самъ господаръ може се тужити збогъ крађе, єръ у овомъ случаю нѣга се самогъ тиче, да се стварь сачува. Исто є тако ако су одчасти платежни фуло и кроячъ.

16. Што рекосмо о фулону и кроячу, то су стари мислили да треба рећи и о ономе, коме є стварь дана на послугу; єръ као што фулонъ примаюћи награду има да чува стварь, тако и онай кои стварь на послугу узме, обвезанъ є да стварь чува. Мы смо и ово поправили у нашимъ решеньима (l. 22 C. cit) и оставили господару на волю, да употреби или тужбу commodati противъ послугопримца, или тужбу furti противу онога кои є стварь украо, но изабравши єдну одъ ньи господаръ неможе се покаяти па узети другу. Ако є изабрао лопова, послугопримацъ сасвимъ є слободань; а ако се послугодавацъ обрати на послугопримца, онда неможе лопова тужити збогъ крађе, но послугопримацъ може се тужити противу лопова, али тако ако господаръ, знаюћи да є стварь украдена обрати се на послугопримца. А ако незнаюћи да стварь ніє кодъ послугопримца, или сумняюћи се о томе, употреби тужбу commodati, па доцніє кадъ се стваръ одкріє, хтедне оставити се тужбе commodati и узети тужбу furti, дає му се слобода да се противу лопова обрати; у томе му ништа не смета, єръ є у неизвестности употребіо тужбу commodati противу онога кои є узео стварь на послугу осимъ ако га овай задовольи (у комъ є случаю на

свакій начинъ лоповъ слободанъ спрамъ господара одъ тужбе furti, но долази подъ тужбу послугопримца, кои є господара намиріо за стварь, коя му є дана на послугу). Наравно ако є у почетку господаръ узео тужбу commodati, незнаюћи да є стварь украдена, па после сазнавши то преће на лопова, послугопримацъ се ослобоћава на свакій начинъ, ма како да се сврши парница господара противу лопова; то исто опредељенъ важи ако є послугопримацъ одчасти или сасвимъ платежанъ.

17. Онай коме є стварь дата на оставу, не чува є, но само є кривъ за оно, што самъ злонамерно учини. Зато, ако му та стварь буде украдена, будући ніе у име оставе обвезанъ на враћанћ ствари, нити га се по томе тиче да се стварь сачува, неможе се тужити због краће, но та тужба припада господару.

18. Најпосле треба знати да се пытало, да ли малолетанъ чини крађу кадъ узме туђу стварь. Будући да крађа долази изъ намере, то малолетанъ тако є текъ кривъ због тога злочинства, ако є близу пуполетства и по томе ако зна да чини преступленћ.

19. Тужба због крађе или на двогубо или на четворогубо, само има за предметъ траженћ казни; еръ осимъ тога господаръ може тражити саму стварь или виндикаціомъ или кондикціомъ. Виндикація дає се противу притежателя, было да є то самъ лоповъ или другій ко; кондикція има се само противу лопова и ићговогъ наследника, и ако неприте-жава.

INSTITUTIONUM D. JUSTINIANI

LIBER QUARTUS.

TIT. I. DE OBLIGATIONIBUS, QUAE EX DELICTO NASCUNTUR.

1. Furtum est contrectatio rei fraudulosa lucri faciendi gratia vel ipsius rei, vel etiam usus eius possenionisve, quod lege naturali prohibitum est admittere.

5. Poena manifesti furti quadrupli est, tam ex servi quam ex liberi persona; nec manifesti dupli.

9. Interdum etiam liberorum hominum furtum fit, veluti si quis liberorum nostrorum, qui in potestate nostra sunt, surreptus fuerit.

10. Aliquando etiam suae rei quisque furtum committit, veluti si debitor rem, quam creditori pignoris causa dedit, subtraxerit.

13. Furti autem actio ei competit, cuius interest rem salvam esse, licet dominus non sit. Itaque nec domino aliter competit, quam si eius intersit rem non perire.

14. Unde constat, creditorem de pignore surrepto furti agere posse, etiamsi idoneum debitorem habeat, quia expedit ei pignori potius incumbere, quam in personam agere: adeo quidem, ut, quamvis ipse debitor eam rem surripuerit, nihihominus creditori competat actio furti.

18. In summa sciendum est, quaesitum esse, an impuber rem alienam amovendo furtum faciat. Et placet, quia furtum ex affectu consistit, ita demum obligari eo crimine impuberem, si proximus pubertati sit, et ob id intelligat se delinquere.

ГЛАВА II.

О ТУЖБИ ЗБОГЪ ДОБАРА СИЛОМЪ УГРАБЛЪНЫ.

Gaſ. III. 209. l. 2. § 22. 23. D. vi bon rapt. XLVII. 8.

Ко отме туђу ствaрь, истина кривъ єзбогъ краће, (єръ ко више узима туђу ствaрь противу волѣ господареве, но онай ко отима? и зато се праведно рекло да є онъ improbus fur,): но опетъ за то казнително дело преторъ є увео особиту тужбу, коя се зове тужба збогъ отеты добара, и за годину є на четворогубо, после године на просто. Та се тужба употреблява ако є ко ствaрь какву, ма и найманю, отео. Четворогубо ніє само у име казни, па да се осимъ тога има и траженѣ ствари, као што смо казали за тужбу furti manifesti, него у четворогубомъ садржи се и траженѣ ствари и казнь за трогубо, было да се преступникъ ухвати или не у самомъ делу: смешно бы было заиста, да є у болѣмъ положаю онай кои отима, него онай кои тайно краде.

1. Будући се ова тужба има текъ тако, ако є ко злонамерно отео, то се има ослободити онай кои, у погрешку какву доведенъ, држећи да є ствaрь нѣгова и збогъ незнаня права отме є, мислећи да господаръ може и силомъ ствaрь свою одъ притежателя узети; овоме є сходно да се неузима ни да є краћа, кадъ ко у оваковой намери отме. Но да се неби, измишљаюћи такавъ изговоръ, нашао путъ коимъ бы грабительи безъ казни упражнявали свою лакомость, болѣ є о овой ствари наређено бож. конституціяма (l. 7. C. VIII. 4.) да нико несме ствaрь покретну или движућу се силомъ отимати, башъ и кадъ бы мысліо да є нѣгова, ако ко противно учини губи собственость ствари, ако є ствaрь отимачева, а ако є ствaрь туђа, пошто є

врати, мора да плати и нѣну процену. То су конституције наредиле не само за покретне ствари, које се могу ограбити, но и за нападанѣ које се на непокретнимъ стварима чини, да бы се люди изъ овогъ узрока уздржали одъ сваке грабежи.

2. При овой тужби негледа се сасвимъ да є ствар добро тужителѣво: єръ было да є то нѣгово добро или да нієе, тужба ће имати места, ако се само ствар изъ нѣговы добара узела. Зато ако є дана подъ кярію, на послугу, у залогу, или на оставу кодъ Тиція, но тако да га се тиче да се ствар неузме, на пр. ако се обвезао да ће одговарати и за кривицу што се тиче оставлѣне ствари; или ако онъ ту ствар савестно притежава, или има у ньой плодоуживанѣ или друго какво право, због кога има интересъ да му се ствар неотме, онда онъ има ову тужбу, не да тражи господарство, но оно само што се изъ нѣговы добара отело, т. є. оно чимъ вели да се иманѣ нѣгово умалило. Уобште може се рећи, у коме се случаю има тужба због краће, кадъ є краћа тайно учинѣва, у томе случаю има се и ова тужба.

TIT. II. DE VI BONORUM RAPTORUM.

ГЛАВА III.

О ЗАКОНУ АКВИЛІЯ.

Gaj. III. 210—214.

Законъ Аквилія оснива тужбу због неправедне штете. У првой глави тога закона определѣно є, ко туђегъ роба или туће четвороного животно које у стоку спада, неправедно убіе, осуђує се да плати господару толико, колико є та ствар те године найвише вредила.

1. Законъ управъ наређуе не о четвороногой животиньи уобште, но само о оной коя спада у брой стоке, зато се неодноси ни на дивлячь, ни на псе, но само на ону животиню, за кою се управъ каже да пасе у гомили, као: коньи, мазге, магарци, волови, овце, козе. То се узима и за свинѣ; еръ се подъ назывомъ стоке разуму и свинѣ, почемъ и они чопоромъ пасу. Тако найпосле вели и Омиръ у Одисеи, као што каже Еліе Марціявъ у своимъ институціяма:

„Виђао се где седи и чува свое свинѣ, а оне су тумарале на подножю стене Кораксъ, на обалама воде Аретузъ.“

2. Неправедно убія онай кои убія безъ права. Следователно ко убіе лопова ніе кривъ, ако само ніе могао друкчіе да избегне опасностъ.

3. Ни онай ніе кривъ по закону Аквилія, кои случайно убіе, ако само нема никакве нѣгове кривице; еръ иначе, свакій по овоме закону одговара за кривицу као и за злонамерь.

4. И тако, ако играюћи се или упражняваюћи се у метаню копаля неки убіе твога пролазећегъ роба, разликуе се: ако е то учиніо войникъ у полю, или тамо где се обично упражняваня чине, ніе никако кривъ; ако другій ко такво што учини кривъ е. Исто е тако и са войникомъ, ако то учини на другомъ месту, а не на ономъ кое е определѣно за упражненѣ войника.

5. Тако и дрвосечацъ, ако бацивши грану са дрвета, пролазећегъ твогъ роба убіе, ако е то близу поредъ друма или пута учинѣно, а онъ ніе дао знакъ да се избегне несрећа, кривъ е; а ако е дао знакъ, па се робъ ніе чувао, ніе кривъ дрвосечацъ. Такође узима се да ніе кривъ, ако е секао дрва далеко одъ пута, или у средъ поля, башъ кадъ небы

ни викао; єръ никакавъ страный ніє имао право прелазити преко тога места.

6. Осимъ тога, ако лекаръ кои є учиніо на твомъ робу операцію, остави леченѣ и због тога умре робъ, кривъ є.

7. И невештина узима се за кривицу, као кадъ є лекаръ зато твога роба убіо, што га є рђаво оперирао, или му дао несходанъ лекъ.

8. Тако є іоште ако мазгаръ због невештине ніє могао задржати своє мазге, па оне юрну и прегазе твога роба, мазгаръ є кривъ; па и ако ій ніє могао због слабости задржати; кадъ бы другій ячіи могао то учинити, такођe є кривъ. То исто важи и о ономе, кои яшући немогне да задржи коня због слабости или невештине.

9. Ове речи закона: *колико ствaрь те године найвиште вреди,* разуму се овако, ако ко убіє роба твога кои є данасъ ромъ, сакатъ, или ћоравъ у єдно око, но кои є те године было здравъ и одъ вредности, недугує се толико колико робъ вреди данасъ, но колико є те године найвише вредіо. Изъ тогъ узрока држало се, да є тужба по овомъ закону казнителна, почемъ се свакій обвезує, не само на толико колико є штете учиніо, но неки путъ млого више; по томе є ясно да та тужба непрелази противъ наследника, као што бы прешла кадъ осуђенѣ небы никадъ могло превазићи штету.

10. Не по речима закона но по толкованю уведено є, да се има оценити не само оно што є пропало, по ономе што смо казали, но шта више и сва штета коя намъ є проузрокована тимъ губиткомъ, на пр. кадъ неко твога роба, кои є поставлѣнъ за наследника, убіє пре, него што овай прими наследство по твоіой заповести, єръ ясно є да треба држати рачунъ што си изгубіо наследство. Такођe, ако єдна одъ две мазге коє су заєдно упре-

зане, или одъ четири коня коя су заєдно вукла, єданъ буде убієнъ; или буде убієнъ єданъ одъ робова изъ комедискогъ друштва, не само плаћа се вредность убієне ствари, но шта више и то се у рачунъ узима, уколико є тиме умалћна вредность онима кои су остали.

11. Ономе коме є робь убієнъ, оставлћно є на волю, да тражи накнаду штете приватномъ тужбомъ по закону Аквилія, и да га због убиства обтужи.

12. Друга глава закона Аквилія ніе у употребленю.

13. У трећой глави наређуе се за сву осталу штету. И тако, ако ко рани роба или оно животно коє у чопору пасе; или оно четвороного животно коє неспада у стоку, као: псето, дивлячь рани или убіе, ова глава дає противу нћга тужбу. По овой части закона казни се за штету неправедно учинћну и надъ осталомъ животиньомъ и свимъ бездушнимъ стварима: єръ ако се што изгоре, поквари или разбіе, има се тужба на основу ове главе, премда бы се сви ти узроцы могли означити са речи *кваръ*, подъ коіомъ се разуме све што є ма на какавъ начинъ покварено. По томе подъ овомъ се речи разуме, не само оно што є сломлћно, или изгорено, но и оно што є раздвоєно, расцеплћно, просуто, и ма на какавъ начинъ изгублћно или лошіимъ учинћно; найпосле одговорено є да є обвезанъ по овой части закона и онай, кои умеша штогодъ у туђе вино или зейтинъ, чимъ се квари природна доброта вина или зейтина.

14. Ясно є, као што є по првой глави закона, тако текъ ко кривъ ако є злонамерно или са кривицомъ нћговомъ убієнъ човекъ или четвороного животно; тако по овой глави, и за осталу штету одговара се само због злонамера или кривице. По

овой глави закона, обвезанъ є онай ко учини штету, не на оволико колико є стварь у той години, но колико є у последньи 30 дана вредила.

15. Нити се додала речь *найвише;* но Сабинъ є са основомъ узео, да се процена таква учини, као да є и на овоме месту закона додана речь *найвише:* єръ є плебъ римскій, кои є донео овай законъ на предлогъ Аквилія трибуна, нашао да є довольно, што се употребила на првомъ месту ова речь.

16. У осталомъ тако се текъ по овомъ закону има непосредствена тужба, ако є ко самъ собомъ учиніо штету. И зато противъ онога, кои є на други начинъ учиніо штету, даю се полезне тужбе; на пр. кадъ є ко туђегъ роба или животиню тако затворіо да одъ глади скапа, или бы твога коня тако яко терао, да одъ умора липше, или бы животиню изъ гомиле толико поплашіо, да се она у провалію какву баци, или кадъ бы ко туђегъ роба наговоріо да се на дрво попне или да у бунарь сиђе, па овай у томъ пеняню или силазеню смртъ нађе или се осакати; у томъ случаю има се противу нђга полезна тужба. Ако ко туђегъ роба съ моста или обале у реку баци па се овай удави, може безъ теготе решити да є онай што га є баціо самъ собомъ штету учиніо, и зато є обвезанъ по самомъ закону Аквилія. Ако неучини штету онъ самъ собомъ, нити повреди тело, но другимъ начиномъ коме нанесе штету, како се по закону Аквилія нема противъ нђга ни непосредна ни полезна тужба, тако є наређено да онай кои то учини буде кривъ по тужби in factum: као кадъ ко, изъ сажаленя, туђегъ роба ослободи изъ ланаца да побегне.

TIT. III. DE LEGE AQUILIA.

Damni iniuriae actio constituitur per legem Aquiliam: cuius primo capite cautum est, ut, si quis alie-

num hominem alienamve quadrupedem, quae pecudum numero sit, iniuria occiderit, quanti ea res in eo anno plurimi fuerit, tantum domino dare damnetur.

2. Iniuria autem occidere intelligitur, qui nullo iure occidit. Itaque latronem qui occidit, non tenetur, utique si aliter periculum effugere non potest.

6. Praeterea si medicus, qui servum tuum secuit, dereliquerit curationem, atque ob id mortuus fuerit servus, culpae reus est.

7. Imperitia quoque culpae adnumeratur, veluti si medicus ideo servum tuum occiderit, quod eum male secuerit, aut perperam ei medicamentum dederit.

11. Liberum autem est ei, cuius servus occisus fuerit, et privato iudicio legis Aquiliae damnum persequi, et capitalis criminis eum reum facere.

12. Caput secundum legis Aquiliae in usu non est

ГЛАВА. IV.

О УВРЕДАМА.

Gai. III. 220—225. Collatio II. 5. 1. l. I pr. l. 2. l. 5. pr § 2. 9. 19. § 2. L II. pr. § 1 l. 14. § 48. D. de iniur. XLVII. 10.

Уобште неправда є све оно што се противу права учини. Посебице, друго є увреда личности чести, contumelia одъ contemnere грдити, што Грци зову *ὕβριν*; друго є неправда, кою Грци зову *ἀδίκημα*, као што се у закону Аквилія узима кадъ се каже штета неправедно причињена; друго є неправичность и неправда, што Грци *ἀδικίαν* зову: єръ кадъ преторъ или судія изрече неправедну пресуду противъ некогъ, каже се о овоме да му є учињена неправда.

1. Увреда се чини не само кадъ ко на пр. буде ударенъ песницомъ или батиномъ или и кадъ бієнъ буде, него и кадъ се противъ кога грдньомъ раз-

дражує светина, или кадъ онай кои зна да му се ништа недугує, притежава нечія добра издаваюћи се за поверителя: или кадъ ко, да бы другогъ осрамотіо пасквилу или стихове напише, сачини, изда, или учини злонамерно, да се што одъ тога догоди; или кадъ ко иде за матеромъ породице, или за младићемъ или за девоикомъ; кадъ ко учини срамно злочинство надъ другимъ лицемъ; а найпосле ясно є да се и на млоге друге начине увреда учинити може.

2. Увреда се коме може учинити не само због нѣга, но и због деце коју подъ влашћу има, такође због жене нѣгове, то є мнѣніе превладало. Тако, ако увредишъ нечію кћерь, коя є удана за Тиція можешъ быти туженъ због увреде не само одъ ћерке, но и одъ отца и одъ мужа. Обратно, ако се увреда учини мужу, жена неможе се жалити због увреде єръ є право да мужеви бране жене, а не жене мужеве. И свекаръ може се тужити због увреде у име снахе, кое мужъ подъ нѣговомъ є влашћу.

3. Узима се управо, да се самимъ робовима никаква увреда неможе учинити: но може се средствомъ ньи господару, али не на истый начинъ као средствомъ жене и деце, но тако ако се што велико учини, што очевидно иде на увреду господара: као кадъ ко туђегъ роба избіе, и у овоме случаю дає се противу нѣга тужба; а ако ко роба грди, да бы се светъ око нѣга скупіо, или ако га удари песницомъ, господаръ неможе се тужити.

4. Ако се учини увреда заєдничкомъ робу, праведно є да се увреда нецени по оной части собствености, коју свакій господаръ у робу има, но по лицу господара, будући є ньима самимъ увреда учињена.

5. Ако плодоуживанѣ надъ робомъ има Тиціе,

а собственостъ Мевіе, узима се да є увреда пре учињена Мевію.

6. Ако се учини увреда слободномъ човеку кои ти савестно робује, ти се неможешъ тужити, но онъ може у своє име жалити се: осимъ ако є ко роба наградіо да бы тебе увредіо, єръ тада и ты се можешъ тужити због увреде. Исто є тако и са робомъ туђимъ кои ти савестно робује, свагда ти се дає тужба због увреде, кадгодъ є увреда учињена на твою поругу.

7. Казнь за увреду, по закону XII. табл. за осакаћенѣ была є talio; за сломљену кость быле су одређене глобе, саразмерне великомъ сиромаштву старихъ. После су претци дозволили онима кои су увређени били, да оцене увреду, па да судія осуди кривца или на онолико колико є увређени преценіо, или на манѣ, како за добро нађе. Но казнъ због увреде, уведена закономъ XII. табл. изобичаєна є: а она што су є претори увели, и коя се и почестна звала, употреблява се на судовима єръ процена увреде расте или пада по степену достоянства и честности живота увређеногъ лица: та постепеность у осуђеню употреблява се не безъ основа и за робове, тако да є процена друкчія за роба надзирателя, другчія за онога кои є у найнижой класи или у оковима.

8. И законъ Корнелія говори о увредама, и увела є тужбу због увреде у случаю кадъ се ко тужи да га є некій гурнуо или ударіо, или да се у кућу нѣгову силомъ ушло. Подъ нѣговомъ кућомъ разуме се, было да онъ живи у своіой кући, или у кући кою є узео подъ кирію, или у коіой є забадава или изъ гостопримства примљенъ.

9. Узима се да є увреда велика или по делу, кадъ ко одъ другога буде ранѣнъ или ударенъ батиномъ; или по месту, на пр. ако се коме увреда учини у

театру, на форуму, или предъ преторомъ; или по лицу, као ако магистратъ или сенаторъ буде увређенъ одъ простогъ човека или увреду учине деца или слобођеници своимъ родительима и патронима: єръ другачіє се цени увреда учинѣна сенатору, родителю и патрону, другачіє она коя є учинѣна страномъ и простомъ лицу. Кадкадъ и место коє є ранѣно прави увреду великомъ, на пр. кадъ ко у око буде ударенъ. Но мало се тиче, да ли є таква увреда учинѣна поглавару или члену фамиліе: єръ и ова ће се за велику сматрати.

10. Найпосле треба знати, да се за сваку увреду онай кой ю є претрпіо, може тужити грађанскимъ или казнителнимъ путемъ. Ако грађанскимъ путемъ тражи, казнь се определює по учинѣной процени, као што є горе речено; ако се казнителнимъ путемъ тужи, судія по дужности определява кривцу ванредну казнь. Међутимъ има се приметити да є Зенонова конституція (l. 11. IX. 35) увела, да се знаменити люди и кои су у великомъ достоянству, могу због увреде средствомъ пуномоћника казнителнимъ путемъ тужити и тужбу примити, по саржаю те конституціе, кои се изъ нѣ болѣ може видити.

11. Због увреде є кривъ не само онай кои є учиніо увреду, кои є на пр. ударіо, него и онай се разуме, кои є злонамерно учиніо или є некогъ раздражіо да овай удари другогъ песницомъ по образу.

12. Ова се тужба уништава притворношћу, и зато, ако ко увреду неприми, т. є. одма кадъ є претрпи непокаже да се люти, неможе доцніе да се премысли, па да се врати на опроштену увреду.

TIT. IV. DE INIURIIS.

4. Si communi servo iniuria facta sit, non pro ea parte, qua dominus quisque est, aestimationem iniu-

riae fieri, sed ex dominorum persona, quia ipsis fit iniuria.

5. Quodsi ususfructus in servo Titii est, proprietas Maevii, magis Maevio iniuria fieri intelligitur.

11. Non solum autem is iniuriarum tenetur, qui fecit iniuriam, hoc est qui percussit, verum ille quoque continebitur, qui dolo fecit vel qui curavit, ut cui mala pugno percuteretur.

ГЛАВА V.

О ОБВЕЗАНОСТИМА КОЄ СЕ РАЂАЮ КАО ИЗЪ КРИВИЦЕ.

l. 5. § 4—6. D. de obl. et act XLIV. 7. l. 6. D. de extraord. cogn. L. 13. l. 1. pr. l. 7. D. de his qui effud. IX. 3.

Ако судія парницу своіомъ учини, [1]) узима се да управъ ніе обвезанъ по кривици: но како ніе обвезанъ ни по кривици ни по уговору, а опетъ є нешто сгрешіо ма и због незнаня, зато се узима да є обвезанъ као-по кривици, и колико другій судія у той ствари за право наће, на толико ће быти осуђенъ.

1. Такође и онай изъ чіегъ се обиталишта (было да є оно нћгова собственость, или є узето подъ кирію, или забадава у нћму живи), што избацы или проспе, па то другоме вредъ нанесе, узима се да є обвезанъ као по кривицы. Узима се да за то ніе управъ по кривицы обвезанъ, што често одговара за туђу кривицу, на пр. за кривицу роба или детета. Тако є и са онимъ кои, на ономе месту где

---

[1]) Страна коіой чини штету каква неправедна пресуда, има право тужити судію кои є ту пресуду изрекао; одтуда каже се да є судія учиніо парницу своіомъ, litem suam fecit, т. є. да є онъ одговоранъ за последице свое рђаве пресуде.

є путъ, мете или обеси какву стварь, коя ако паднe може другомъ вредъ нанети: у томе случаю опредѣлѣна є казнь одъ 10 златица. А за оно што є бачено или проливено, основана є тужба за двапутъ онолико колика є штета, а за убиство слободногъ човека казнь є у 50 златица; ако остане живъ али буде ранѣнъ, тужба се дає за онолико, колико судія у той ствари за право наѣе. Судія има урачунати награду дану лекару и остале трошкове при леченю учинѣне, осимъ тога оно што нiє заслужіо или што неће моћи заслужити зато што є повређенъ.

2. Ако синъ породице одвоєно обитава одъ отца па што изъ нѣгове собе буде бачено или проливено, или онъ мете или обеси штогодъ, што бы због падежа опасно было, Юліянъ є мысліо да се отацъ неможе тужити но само сынъ. То се исто има узети и за сына породице кои є судія, па парницу своіомъ учини.

3. Тако и господаръ лаѣе, или гостіонице или конюшнице, одговара као по кривицы за штету или крађу, коя се учини на лаѣи, у гостіоници или у конюшници, ако само нiє онъ самъ кривъ, но кои одъ оны кои су употребљени у службу на лаѣи, у гостіоницы или у конюшницы; єръ како нема противу нѣга тужбе ни по кривици, ни по уговору, а у неколико є виновникъ кривице, што рђаве люде у посао прима, узима се да є обвезанъ као по кривици. У овимъ случаима има се тужба in factum, коя се дає и наследнику али не противу наследника.

TIT. DE OBLIGATIONIBUS, QUAE QUASI EX DELICTO NASCUNTUR.

Si iudex litem suam fecerit, non proprie ex maleficio obligatus videtur. Sed quia neque ex contractu obligatus est, et utique peccasse aliquid intelligitur, licet per imprudentiam, ideo videtur quasi ex maleficio teneri, et in quantum de ea re aequum religioni iudicantis videbitur, poenam sustinebit.

2. Si filiusfamilias seorsum a patre habitaverit, et quid ex coenaculo eius deiectum effusumve sit, sîve quid positum suspensumve habuerit, cuius casus periculosus est, Juliano placuit, in patrem nullam esse actionem, sed cum ipso filio agendum. Quod et in filiofamilias iudice observandum est, qui litem suam fecerit.

ГЛАВА VI.

О ТУЖБАМА.

Gaj. IV. 1—5. 18. 53. 55. 61. 62. l. 51. D. de oblig. et act. XLIV. 7.

Остає да говоримо о тужбама. Тужба ніє ништа друго, него право судейски тражити што намъ се дугує.

1. Све тужбе коима се кодъ судія или арбитра ма о чему тужи, поглавито се деле у ова два вида: оне су стварне или личне; єръ свакій или тужи онога кои му є обвезанъ по уговору, или по кривицы, у коме случаю употребляваю се личне тужбе, коима се тражи да намъ противникъ да или учини штогодъ, или томе подобно; или тужи онога кои му ніє ни на кои начинъ обвезанъ, па опетъ се съ ньимъ због нечега спори, у коме случаю

употребляваю се стварне тужбе, на пр. ако ко притежава телесну стварь, за кою Тиције вели да є нѣгова, а притежатель опетъ вели да є нѣгова; почемъ Тиције тужи га као због своє ствари, то є стварна тужба.

2. Такође стварна є тужба ако се ко тужи да има право землю на пр. или зданіе употребляватн и уживати, или ићи по комшиской земльи, или довести воду изъ комшиске землѣ. Истогъ є тогъ рода тужба због варошки службености, као кадъ неко вели да има право зданіе своє више подићи, да има право на изгледъ, или право испуста, или да наслони греде на комшиско зданіе. И напротивъ за плодоуживанѣ, службености польске и службености варошке има противны тужби, као кадъ ко вели да противникъ нѣговъ нема право употребленя, уживаня, проласка, право да доведе воду, да више подигне, право изгледа, испуста, наслона: све су те тужбе стварне но одричуће. Тогъ рода тужби нема кадъ се води споръ о собствености телесны ствари, єръ при овима онай тужи кои непритежава; а онай кои притежава нема тужбе да одрече да є стварь тужителѣва. Само є єданъ случай, у коме онай кои притежава, игра ништа манѣ ролу тужителя, као што ће се згодніе видити у пространіимъ кньигама Дигеста.

3. Ове тужбе коє споменусмо и коє су имъ подобне, основане су на законима и грађанскомъ праву. Друге су, како стварне тако и личне, коє є преторъ по своме правосудству завео; нуждно є да и ове тужбе покажемо у примерима. И тако понайвише преторъ дає стварну тужбу, дозволяваюћи или да тужитель каже као да є застаріо што ніе застаріо, или напротивъ да каже да притежатель, противникъ нѣговъ, ніе застаріо што є застаріо.

4. Ако коме изъ пуноважногъ узрока буде каква стварь предата, као на основу куповине, поклона, мираза, испоруке, па случайно изгуби притежанѣ те ствари, пре него што застарелошћу постане нѣнъ господаръ, нема никакве непосредствене стварне тужбе за траженѣ те ствари, єръ су тужбе грађанскимъ правомъ тако удешене, да свакій тражи што є нѣгово: но будући є было одвећъ строго да се у томъ случаю неможе тужити, преторъ є изнашао тужбу, у коіой онай кои є изгубіо притежанѣ, каже да є ту страрь застаріо, и тако є тражи као свою. То се зове публиціянска тужба, єръ ю є први предложіо у едикту Публиціє, преторъ.

5. Опетъ напротивъ, ако є ко због државе одсуствовао, или є у непріятельской власти био, па застари стварь коя припада некомъ, што є остао у држави, господаръ може, у години дана пошто се врати онай кои є застаріо, уништивши застарелость стварь свою тражити, т. є. тако тражити да каже, да притежатель ніє застаріо, и да є због тога стваръ нѣгова. Ту врсту тужбе преторъ и другимъ некимъ дае, побуђенъ истомъ правичношћу; то се болѣ може видити изъ пространи књига Дигеста или Пандекта.

6. Такође ако неки дужникъ предаіомъ одтуђи стварь свою, на превару свои поверителя, ови могу пошто добію притежаванѣ нѣговы добара по пресуди председателя, и пошто униште предаю тражити стварь, т. є. казати да стварь ніє предана и да є по томе остала у добрама дужника.

7. Такође тужба Сервіянска и као-сервіянска, коя се зове и хипотекарска, постає изъ судства самогъ претора. Сервіянска се употреблява за ствари закупчеве, коє су по праву залоге обвезане за закупну суму, а као-сервіянска є она, коіомъ поверителъи траже своє залоге и хипотеке. Између

залоге и хипотеке, што се тиче хипотекарне тужбе, нема разлике: єръ и єдно и друго име єднако се дає оной ствари, за кою се сагласе повериτель и дужникъ, да буде обвезана за дугъ. Но оне се разликую у другоме: єръ подъ именомъ залоге управъ ону стварь разумемо, коя се уєдно и предає повериτелю, баръ ако є покретна; а ону, коя є обвезана безъ предає самимъ уговоромъ, управо хипотекомъ називамо.

8. Личне тужбе преторъ є увео своимъ судствомъ: на пр. de pecunia constituta; подобна той сматра се receptitia; но ова є по нашой конституціи (l. 2. C, IV. 18.) проглашена за излишну и изгубила є важность у нашимъ законима, (што є receptitia имала више то є пренешено у тужбу pecuniae constitutae). Такође преторъ є предложіо тужбу за пекулъ робова и сынова членова породице; ону, коіомъ се пыта да ли се тужитель заклео, и млоге друге.

9. De constituta pecunia може се употребити противъ свію, кои су се за се или за другога платити обвезали, безъ икакве стипулаціе; єръ иначе, ако су обећали стипуланту, обвезани су по грађанскомъ праву.

10. Тужбу de peculio зато є дао преторъ противъ отца и господара, што, и ако по грађанскомъ праву нису обвезани уговорима свои сынова и робова, опетъ є право да се осуде за онолико колики є пекулъ, кои є као иманѣ сынова, кћери, или робова.

11. Такође ако се ко на захтеванѣ противника заклео, да му се дугує новацъ кои тражи, ако му се неплати, преторъ му праведно дає такву тужбу, коіомъ се непыта то, да ли му се дугує новацъ, но да ли се заклео.

12. Много кривичны тужби преторъ є по свомъ

судству увео: као противу онога, кои бы што покваріо изъ албума нѣговогъ; и противу онога кои бы патрона или родителя позвао in jus, безъ предходногъ дозволеня; такоѣе противу оногъ, кои бы силомъ одвео онога, кои є in jus позванъ, или по чіемъ бы злонамеру другій га одвео; и млоге друге тужбе.

13. Тужбе praejudiciales чине се да су стварне. Такве су, коима се тражи да ли є ко слободанъ или ослобоѣеникъ, или признанѣ порода: одъ овы єдна є основана на закону, и то она коіомъ се пыта, да ли є неко слободанъ, остале су уведене преторскимъ судствомъ.

14. Почемъ се ове тужбе тако разликую, известно є, да тужитель неможе одъ другога свою стварь овако тражити: *ако се покаже да тай треба да да.* Нити треба тужителю дати оно што є нѣгово; єръ узима се да се оно дає (dare) што се коме тако да, да нѣгова собственость постане, а стварь коя є већъ тужителѣва, неможе више нѣгова постати. Но због мрзости на лопове, да бы ій обвезали са више тужби, наређено є, да они осимъ казни за двогубо и четиригубо, подлеже и овой тужби за повратакъ ствари, *ако се покаже да они треба да даду*, и ако се има и противъ ньи она стварна тужба, коіомъ свакій свою стварь тражи.

15. Стварне тужбе називамо виндикаціяма; личне тужбе, коима тражимо да ко што да или учини, називамо кондикціяма: condicere, на старомъ єзику значи явити. Садъ кажемо неправо, да є кондикція лична тужба, коіомъ тужитель што тражи да му се да; єръ данасъ неправи се никаква обява.

16. Следуе оно поделенѣ, по коме су неке тужбе начинѣне за потраживанѣ ствари, неке за потраживанѣ казни, а неке су мешовите.

17. За потраживанѣ ствари начинѣне су све ствар-

не тужбе. Одъ личны тужби оне, кое се рађаю изъ уговора, готово су све начинѣне за потраживанѣ ствари: на пр. оне, коима тужитель тражи позаймлѣни или уговорени новацъ, такође тужба због послуге, оставе, налога, ортаклука, куповине и продае, најма и закупа. Ако се потражує због оставе, коя є учинѣна у буни, пожару, рушеню, бродоломству, преторъ дає тужбу на двогубо, ако се само на онога тужи кодъ кога є ствар оставлѣна, или на нѣговогъ наслѣдника кои є лично кривъ због злонамера: у коме случаю тужба є мешовита.

18. Тужбе кое се рађаю због кривице, неке су само за траженѣ казни начинѣне, друге како за траженѣ ствари тако и за траженѣ казни, и зато се зову мешовите. Казнь се само тражи тужбомъ због крађе: єръ ма да се тражи четворогубо ако є крађа manifestum, или двогубо ако є nec manifestum, само се о казни ради: а сама украдена ствар особеномъ тужбомъ тражи се, т. є. виндикаціомъ, было да самъ лоповъ ту ствар притежава или другій ко; што више има се противу лопова кондикція.

19. Тужба vi bonorum raptorum мешовита є, єръ у четворогубомъ садржи се траженѣ ствари, и казнь за трогубо. Но и тужба због неправедне штете по закону Аквилія, мешовита є, не само кадъ се тражи двогубо противъ онога кои є одрицао, но по кадкадъ ако се и просто тражи, на пр. кадъ ко убіе роба сакатогъ или ћоравогъ, кои є те године био здравъ и млого вредіо: обтужени на толико се осуђує, колико є тай човекъ те године найвише вредіо, по ономе што смо већъ казали. Такође мешовита є тужба и противъ оны, кои оно што є оставлѣно црквама или другимъ уважаванимъ местима, као испорука или заветина, неће да даду, тако да су већъ и на судъ позвани: што тада на-

гоне се да даду и саму стваръ или новацъ што є оставлѣнъ, и іошъ толико за казнь, и због тога се осуђує на двогубо. (l. 46. pr. § 7. C. I. 3.).

20. Неке су тужбе мешовите, како стварне тако и личне. Таква є тужба familiae erciscundae, коя припада санаследницима за деобу наследія; такође communi dividundo, коя се дає онима кои имаю нешто заєднички, да се то подели: такође finium regundorum, коіомь се туже они, кои имаю њиве коє се сучељаваю. У тимъ трима дозволява се судіи, да досуди што єдноме парничару, као што правичность захтева, и ако део єдног буде већи, тога обратно да осуди да плати известну суму новаца другима. (v. §. 4. 5. 7. IV. 17.).

21. Све тужбе даю се или за потраживанѣ просто, или двогубо, или трогубо, или четворогубо. На далѣ непростире се никаква тужба.

22. Просто се тражи, на пр. по стипулаціи, по займу, по куповини и продаи, по закупу и найму, по налогу, и найпосле по млогимъ другимъ узроцыма.

23. Двогубо тражимо: у крађи nec manifestum; у неправедной штети по закону Аквилія; по остави у некимъ случаима; у тужби servi corrupti, коя се употреблява противъ онога, по чіемъ є савету и наговору туђъ робъ побегао, или се успротивіо спрамъ господара, или є почео развратно живити или є найпосле ма коимъ начиномъ лошіи постао (у той тужби оценює се и вредность оны стварій, коє є робъ бежући однео). Такође по ономе што смо већъ казали, на двогубо є тужба због испорука учинѣны пошгованимъ местима.

24. Трогубо тражимо кадъ некій мете у позивателномъ листу већу количину свога потраживаня, да због тога віятори т. є. извршителъи парница, узму већу суму у име трошкова; єръ тада што

збогъ тога претрпи штете обтуженый, тражи се трогубо одъ тужителя, у ово се рачуна и претрплѣна штета. То є увела наша конституція, коя се у Кодексу налази (l. 2. C. III. 10.); по коіой безъ сумнѣ долази закона кондикція.

25. Четворогубо: као при крађи manifestum; такоѣе у тужби quod metus causa; у тужби коя се односи на плаћене суме да бы се неки определіо да подигне или да остави парницу сплеткомъ учинѣну. Такоѣе по законой кондиктиціи изъ наше конституціе (l. 4. C. III. 2.) налажући да се на четворогубо осуде они извршительи парница, кои су што захтевали одъ обтужены противу тарифе утврђене конституціомъ.

26. Но тужба збогъ крађе nec manifestum u servi corrupti, разликую се одъ осталы, о коима смо уєдно говорили у томе, што су ове свагда за двогубо; а оне, т. є. тужба збогъ неправедне штете по закону Аквилія, и кадкадъ збогъ оставе, само кадъ обтуженый одриче удвояваю се, а кадъ признае на просто се осуђуе. Тужба што се има за оно што є оставлѣно поштованимъ местима удвоява се, не само ако обтуженый одриче, него и ако одлаже плаћанѣ испоруке докъ се, заповешћу наши магистрата непозове на судъ; а противъ онога кои признае и плати пре него га магистратъ позове на судъ, тужба се дае за просто. (l. 46. §7. C. de episc. et cler.)

27. Такоѣе тужба quod metus causa одъ осталы о коима смо уєдно говорили, у томе се разликуе, што се прећутно садржи у нѣной природи, да се ослободи онай кои по заповести судиной саму ствар тужителю врати. То ніе тако у осталимъ случаима, но се свакояко на четворогубо осуђуе; као што є и у тужби збогъ крађе manifestum.

28. Тужбе су bonae fidei и stricti juris. Тужбе bonae fidei ово су: због куповине и продае, закупа и найма, деловодства, налога, оставе, ортаклука, туторства, послуге, залоге, деобе наследства, деобе заедничкогъ имања, тужба praescriptis verbis коя се дае због проценителногъ уговора или због промене, и траженѣ наследства. Како е было досада неизвестно, да ли се траженѣ наследства има причислити у тужбе bonae fidei или не, тако е наша конституція явно ій ставила у редъ bonae fidei. (l. 12. § 3. C. III. 31.)

29. Одпре беше и тужба rei uxoriae, една одъ оны коe су bonae fidei. Но како смо нашли да е користнія тужба ex stipulatu, тако смо сва следства, коя е одпре имала тужба rei uxoriae, самогимъ поделенѣмъ, пренели у тужбу ex stipulatu, кадъ се дае за траженѣ мираза; следователно укинули смо съ правомъ тужбу rei uxoriae, и дали овой тужби ex stipulatu коя е на место прве дошла, природу bonae fidei; но само што се тиче траженя мираза. (l; un. pr. § 1. y. C. V. 13.) Осимъ тога дали смо жени и прећутну хипотеку (l. 30. C. V. 12.) определивши да се и осталимъ хипотекарнимъ поверительима предпостави, али само кадъ она сама свой миразъ тражи, єръ због нѣ саме мы смо ово увели (l. 12. § 1. C. VIII. 18.).

30. При тужбама bonae fidei, судіи се оставля слобода да процени по правди, колико треба дати тужителю. У томе се и то садржи, ако што обратно треба да да тужитель, да судія пребіе то єдно за друго, па да обтуженога за остатакъ осуди. И у самимъ тужбама stricti juris по рескрипту бож. Марка, кадъ се противстави противставка doli mali, увела се компенсація. Но наша конституція (l. 14, pr. § 1 C. IV 31; l. 11 depositi IV. 34.) оне компенсаціе коe се осниваю на очевидномъ праву више

є распространила, па хоће да се по самомъ праву умале тужбе, было да су личне, было да су стварне или другоячіе: изузевши само тужбу због оставе, за кою смо нашли да бы было одвећъ нечовечно, кадъ бы се што при њой у име компенсаціе противставити могло; да се тако подъ изговоромъ компенсаціе оставитель лиши ствариі коє є повериo.

31. Осим тога неке су тужбе арбитрарне, т. є. зависе одъ волѣ судіе. У њима ако обтужени по пресуди судиной незадовольи тужителя, на пр. ако стварь неврати, непокаже, неплати, роба због штете неостави, онъ се мора осудити. Исте су тужбе како стварне тако и личне; стварне, на пр. публиціянска сервіянска за ствари закупчеве, као сервіянска коя се зове и хипотекарна; личне као оне коима се тужи због онога што є изъ страха или због злонамера учинѣно, такође тужба коіомъ се тражи оно што є обећано на известномъ месту: и тужба на покаженѣ ствари такође зависи одъ волѣ судіе. У овимъ тужбама и осталимъ коє су имъ подобне, дозволява се судіи да по правди прецени, колико треба да обтужени да тужителю по природи сваке ствари о коіой се спори

32. Судія свакипутъ треба да гледи, колико му є могуће, да му пресуда гласи о известной суми или ствари, и ако се кодъ нѣга спорило о неизвестной количини.

33. Ако є кои тужитель у своіой тужби тражіо више него што є право имао, губіо є право т. є. губіо є стварь; нити га є лако преторъ враћао in integrum: осимъ ако ніе имао 25. година: а овоме, као што су му помагали у другимъ стварима изпознавши стварь, кадъ є због младости погрешіо, тако му се помагало и у овоме случаю. Но, ако є быо тако великій узрокъ какве погрешке, да бы се и найнепогрешніи могао преварити, тада се

помагало и онима кои є имао више одъ 25. година на пр. кадъ є ко целу испоруку узео, а после се покажу кодицили, коима се или узима део испоруке, или се нове испоруке коме другомъ даю тако да, умаливши испоруке, по закону Фалцидія, изилази да є овай испорукопримацъ тражіо више одъ $^3/_4$. Више се може тражити на 4. начина: у ствари, у времену, у месту, у узроку. У ствари, као кадъ ко место 10. златица, коє му се дугую 20. тражи; или ако онай чія є стварь за єдну частъ, тражи или целу стварь или већу частъ. У времену, на пр. ако ко тражи пре рока или услова: као што онай кои доцніє плаћа него што бы имао платити, манѣ плаћа, тако и онай кои раніє тражи, тражи више. По месту више се тражи, као кадъ оно што є уговоріо да му се да на известномъ месту, тражи на другомъ месту неспоминюћи оно место за коє є уговоріо да му се да: на пр. ако ко овако уговори: *Обећаваш'ли дати у Ефесу?* па тражи просто да му се да у Риму. Зато се узима да више тражи, што простомъ тражбиномъ узима обећателю ону ползу, коју бы имао да плати у Ефесу. Изъ тогъ узрока да є се ономе кои тражи на другомъ месту арбитрарна тужба, у коіой се сиречь, узима у рачунъ полза коју бы имао обећатель, да на ономъ месту плати: та є полза често знаменита, нарочито што се тиче ране, на пр. вина, зейтина, пшенице, коє у разномъ пределима има разну цену; па и новацъ у свакой земльи не дає се подъ истыи интересъ. Но ако ко тражи у Ефесу т. є. на ономе месту коє є уговорено, може се просто тужити важно; то показуе и преторъ, будући є полза плаћаня сачувана обећателю. Ономе кои, више тражи по месту, најближій є онай кои више тражи по узроку: на пр. ако некій овако одъ тебе стипулира: *Роба Стиха или 10. златица обећавашъ-ли дати?* па после єдно одъ тога тражи, на пр. само

роба, или само 10 златица. Зато више тражи што у таковой стипулаціи обећатель има право да бира, хоћели да плати човека или новацъ; Ко дакле само новацъ или само човека тражи да му се да, тай противнику узима изборъ, и тимъ своє положенѣ прави больимъ, а положенѣ свога противника горимъ. У томе случаю има таква тужба да се ньомъ тражи робъ Стихъ или 10. златица да се да, т. є. да се ньомъ на исти начинъ тражи како є уговорено. Осимъ тога, ако є ко уобште роба уговоріо па тражи посебно Стиха, или уговоривши вино уобште тражи посебно вино кампаньско, илн уговоривши уобште пурпуру, после тражи посебно тирску, онда тражи више, єръ уништава изборъ противнику, кои є по уговору имао право платити друго а не оно што се тражи. Па и ако є горе оно што се тражи опетъ више се тражи єръ є често обећателю лакше да плати оно што є веће цене.—Све ово одпре є было у употребленю. Доцніе є ову стварь ублажіо зеноніяновъ (l 1. c. III. 10) и нашъ законъ (l. 2. C. eod). Ако се више у времену тражи, конституція зенона блаж. спомена каже, шта треба решити. Ако се у количини или иначе више тражи на се што штете због овога догоди ономе одъ кога се више тражило, као умложенѣ плате извршительима, онай кои то учини, нека се као што смо горе казали, казни осуђенѣмъ на трогубо колика є штета.

34. Ако тужитель у тужби манѣ тражи него што има право, на пр. кадъ му се дугує 10. златица, а тражи да му се да 5., или кадъ є цела нѣгова земля а онъ тражи половину, у томъ случаю онъ се тужи безъ опасности: єръ и за вишакъ судія може противника истомъ пресудомъ осудити, по конституціи зенона блаж. спомена. (l. 1. §. 3. C. de plus pet).

35. Ако ко тражи єдно место другогъ, ништа се неизлаже опасности; дозволили смо му да може, сазнавши истину, погрешку свою на истомъ суду исправити, на пр. кадъ онай кои бы имао тражити роба Стиха, тражи Еротія, или кадъ ко тражи да по му се да тестаменту оно што бы по стипулаціи имао тражити.

36. Осимъ тога има и неки тужби по коима нетражимо све што намъ се дугує, а часъ цело добіямо, часъ манѣ, на пр. кадъ тражимо да намъ се плати изъ пекула сина или роба: єръ ако пекулъ ніє маньи одъ онога што тражимо, господаръ се или отацъ на цело осуѣує; а ако є маньи, судія га осуѣує на онолико коликій є пекулъ. Како се опредєлює коликій є пекулъ на своемъ месту казаѣемо.

37. Такоѣе ако жена тражи миразъ, на толико се има мужъ осудити, колико може учинити, т. є. колико допушта нѣгово иманѣ. И тако, ако є за вредность мираза довольно иманѣ нѣгово, осуѣує се на цело; а ако є иманѣ нѣгово манѣ, на толико колико може учинити. Због ретенціє уманява се наплаѣенѣ мираза; єръ мужъ може због трошкова у миразкимъ стварима учинити ретенцію, будуѣи се по самомъ праву миразъ улалява нуждним трошковима, као што се може видити изъ пространіи кньига дигеста.

38. Ако ко тужи свога родителя или патрона, или ортака због ортаклука, тужитель недобія више него онолико колико противникъ нѣговъ може учинити. Тако є и ако поклонодаваць буде туженъ због неизвршеня поклона.

39. Противставлѣне компенсаціє понайвише чине, да ко манѣ добіе него што му се дугує; єръ по правди, узевши у рачунъ оно, што обратно тужитель изъ истогъ узрока има дати обтуженомъ, су-

дія овога на остатакъ треба да осуди као што є већъ речено.

40. Онай кои поверительима своя добра уступи, ако после што користно стече, поверительи могу тражити да се осуди на све што може учинити: єръ бы нечовечно било да се лишеный имания осуди на цело.

TIT. VI. DE ACTIONIBUS.

Superest, ut de actionibus loquamur. Actio autem nihil aliud est, quam ius persequendi iudicio, quod sibi debetur.

6. Item si quis in fraudem creditorum rem suam alicui tradiderit, bonis eius a creditoribus ex sententia praesidis possesio, permittitur ipsis creditoribus, rescissa traditione, eam rem petere, id est dicere, eam rem traditam non esse, et ob id in bonis debitoris mansisse.

9. De constituta autem pecunia cum omnibus agitur, quicunque pro se vel pro alio soluturos se constituerint, nulla scilicet stipulatione interposita; nam alioquin, si stipulanti promiserint, iure civili tenentur.

13. Praeiudiciales actiones in rem esse videntur. Quales sunt, per quas quaeritur, an aliquis liber vel libertus sit, vel de partu agnoscendo: ex quibus fere una illa legitimam causam habet, per quam quaeritur, an aliquis liber sit; ceterae ex ipsius praetoris iurisdictione substantiam capiunt.

16. Sequens illa divisio est, quod quaedam actione, rei persequendae gratia comparatae sunt, quaedam poenae persequendae, quaedam mixtae sunt.

21. Omnes autem actiones, vel in simplum conceptae sunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum. Ulterius autem nulla actio extenditur.

24 Tripli vero, quum quidam maiorem verae aestimationis quantitatem in libello conventionis inseruit, ut ex hac causa viatores, id est executores, litium, ampliorem summam sportularum nomine exegerint; tunc enim id, quod propter eorum causam damnum passus fuerit reus, in triplum ab actore consequetur, ut in hoc triplo et simplum, in quo damnum passus est, connumeretur. Quod nostra constitutio induxit, quae in nostro Codice fulget; ex qua dubio procul est, ex lege condictitiam emanare.

32. Curare autem debet iudex, ut omnimodo, quantum ei possibile sit, certae pecuniae vel rei sententiam ferat, etiam si de incerta quantitate apud eum actum est.

35. Si quis aliud pro alio intenderit, nihil eum periclitari placet, sed in eodem iudicio, cognita veritate, errorem suum corrigere ei permittimus; veluti si is, qui hominem Stichum petere deberet, Erotem petierit, aut si quis ex testamento sibi dari oportere intenderit, quod ex stipulatu debetur.

40. Eum quoque, qui creditoribus suis bonis cessit, si postea aliquid acquisierit, quod idoneum emolumentum habent ex integro in id, quod facere potest, creditores cum eo experiuntur, inhumanum enim erat, spoliatum fortunis suis in solidum damnari.

ГЛАВА VII.

О УГОВОРИМА СА ЛИЦИМА КОЯ СУ ПОДЪ ТУЂОМЪ ВЛАСТИ.

Gaj. IV. 69—74.

Почемъ горе споменусмо о тужби односећой се на пекулъ синова, членова породица и робова, то треба да болѣ расмотримо ову тужбу и остале, коє се даю противу родителя и господара у име синова, членова породице и робова. И почемъ є гото-

во исто право, было да се исто уговори са робовима, было са онимъ кои су подъ родительскомъ власти, да небы ту ваздань разлагали, говорићемо само за роба и господара, па ћемо то разумети и о деци и родительима, кои ій имаю подъ своіомъ власти: а ако што буде што одъ тога одступа, мы ћемо одвоєно показати.

1. Ако дакле ко уговори што са робомъ кои є имао заповесть господара, преторъ противу господара дає тужбу за цело, почемъ онай, кои тако уговара, осланя се на веру господара.

2. Изъ истогъ узрока преторъ іошъ обећава друге две тужбе коима се тражи цело, и одъ кои єдна се зове exercitoria, друга institoria. Прва се тада употреблява, кадъ ко постави свога роба управителћмъ своє лађе, па се што уговори съ њимъ, што се односи на ствары коіой є онъ старешина: а зато се зове exercitoria, што се exercitor зове онай, коме припада свакидашня користъ одъ лађе. Institoria онда се употреблява, кадъ ко постави роба свога за главногъ у дућану на примеръ, или у другомъ каквомъ послу, па се што уговори съ ньимъ што се односи на тай посао когъ є онъ глава: зато се зове institoria, што се они кои су на челу какве трговине зову institores. Ове две тужбе дає преторъ и ако є ко слободногъ човека или туђегъ роба ставіо за поглавара на лађи, у дућану или у другой каквой радньи, будући є и у томе случаю истый основъ правичности.

3. Преторъ є увео и другу тужбу коя се зове tributoria. Єръ, ако робъ са пекулскимъ новцемъ води трговину са знанћмъ господара, па се што съ ньимъ у той ствари уговори, преторъ наређує, да се капиталъ трговине и све користи поделе сразмерно између господара, ако му се што дугує, и осталы поверителя робовы. И како преторъ дозво-

лява господару да учини деобу, то ако се неки одъ поверителя тужи, да му є манѣ дано него што є требало, дає му се противъ господара ова тужба, коя се зове tributoria.

4. Осимъ тога уведена є тужба de peculio и de in rem verso. Тако, и ако робъ безъ волѣ господара уговори, опетъ ако є то было користно господару, онъ є обвезанъ толико колика є користь; и ако посао ніє быо користанъ господару, то є обвезанъ но у толико, уколико допушта пекулъ. Узима се да су одъ користи господару нуждни трошкови, коє є робъ у интересу господара учиніо: на пр. ако узаймивши новаца плати господаревимъ повериτельима, или подупре нѣгова зданія коя хоће да падну, или купи рану за породицу или добро или другу какву нуждну стварь набави. Тако, ако на пр. 10 златица робъ твой одъ Тиція позайми; па плати твоме поверителю 5 златица, а други 5 ма како потроши, ти ћешъ за петъ быти осуђенъ de in rem verso, а за осталы 5 онолико колико є у пекулу. Изъ тога следує, ако су сви 10 златица употребльне на твою користь, Тиціє може тражити сви 10 златица; єръ и ако є єдна тужба коіомъ се тражи de peculio и de in rem verso, опетъ два су осуђеня. Зато ће судія, предъ коимъ се употреби ова тужба, найпре испытати да ли є посао было користанъ господару; нити ће друкчіє прећи на оцену пекула, осимъ ако посао или ніє никако было користанъ господару, или є было користанъ само одъ части. А кадъ се тражи да определи колики є пекулъ, онда треба найпре одузети оно што робъ дугує господару или ономе кои є подъ господаревомъ влашћу, па оно што остане то є пекулъ. Кадкадъ опетъ оно што дугує робъ ономе кои є подъ влашћу господара, не вади се изъ пекула, на пр. ако є овай самъ у нѣговомъ

пекулу: по томе ако што робъ дугує своме викарію, то се неузима изъ нѣговогъ пекула.

5. У осталомъ нема сумнѣ да и онай кои є уговарао са робомъ по заповести господара, и коме припада тужба institoria или exercitoria, може тражити средствомъ тужбе de peculio и de in rem verso; но непаметно ће учинити, ко пропусти тужбу коіомъ найлакше може тражити цело по уговору, па дође у теготу да доказує да є посао быо користанъ господару, или да робъ има пекулъ, и да є пекулъ толики да се онъ сасвимъ намирити може. Онай кои има тужбу tributoria, такође може тражити средствомъ de peculio et de in rem verso, но нѣму є користніе да тражи часъ тужбомъ tributoria, часъ тужбомъ de peculio et de in rem verso. Зато му є користніе да тражи средствомъ tributoria, што у ньой положенѣ господара ніе особено, господаръ има исто право као и остали поверительи: а у тужби de peculio найпре се извади оно што се дугує господару, па на оно што поверителю робовомъ остане, осуђує се господаръ. Опетъ de peculio зато му є користно тражити, што се у той тужби цео пекулъ узима у рачунъ: а у tributoria онай део само кои є опредељнъ за радню, а може некій радити на пр. са трећомъ части пекула, са четвртомъ или и са маньомъ; а већи део пекула може се састояти у добрама и робовима, или у новцу даномъ подъ интересъ. Како дакле поверителю роба буде користно, тако ће онъ морати изабрати ову или ону тужбу: заиста онай ко може доказати да є посао быо користанъ господару, треба да се тужи de in rem verso.

6. Што смо рекли о робу и господару то узимамо и за сина и кћерь, унука и унуку, и отца или деду у чіой су власти.

7. За ньи є особено то што С. Консултъ Маце-

доніяновъ, забранює позаймльивати новаца онима кои су подъ родительскомъ власти, и ономе кои позайми одриче се тужба како противу самогъ сына или кћери, унука и унуке, — было да су іошъ подъ родительскомъ власти, было да су смрћу родителя или еманципаціомъ постали независни, — тако и противу отца или деде, было да ій онъ іошъ има подъ своіомъ влашћу, было да ій є еманципирао. То є сенатъ зато тако решіо, што су често ова лица, обтеређена дугомъ због позаймлћны новаца коє су раскошно потрошила, ишла противу живота свои родителя.

8. Најпосле треба да напоменемо, што се уговори по заповести отца или господара, и што имъ буде користно, то се може непосредно тражити одъ отца или господара, као да є уговоръ са њима самимъ учинћнъ. И онай кои є обвезанъ по тужби exercitoria или institoria, може непосредно тражити, єръ є уговоръ учинћнъ по заповести нћговой.

TIT. VII. QUOD CUM EO, QUI IN ALIENA POTESTATE EST, NEGOTIUM GESTUM ESSE DICATUR.

1. Si igitur iussu domini cum servo negotium gestum erit, in solidum praetor adversus dominum actionem pollicetur, scilicet quia, qui ita contrahit, fidem domini sequi videtur.

3. Introduxit et aliam actionem praetor, quae tributoria vocatur. Namque si servus in peculiari merce sciente domino negotietur, et quid cum eo eius rei causa contractum erit, ita praetor ius dicit, ut, quidquid in his mercibus erit, quodque inde receptum erit, id inter dominum, si quid ei debebitur, et ceteros creditores pro rata portione distribuatur. E quia ipsi domino distributionem permittit, si quis ex

creditoribus queratur, quasi minus, ei tributum sit, quam oportuerit, hanc ei actionem accomodat, quae tributoria appellatur.

6. Quae diximus de servo et domino, eadem intelligimus et de filio et filia, aut nepote et nepte, et patro avove, in cuius potestate sunt.

ГЛАВА VIII.

О НОКСАЛНИМЪ ТУЖБАМА.

Gaj. IV. 75—78.

Због кривице робова, на пр. ако украду, отму, учине штету, учине неправду, налазе се ноксалне тужбе коима се дозволява осуђеномъ господару кривчевомъ, или да плати суму на кою є осуђенъ, или да да роба као ноксу.

1. Нокса є тело коє є шкодило т. є, робъ; ноксія є сама кривица на пр. крађа, штета, грабежь, неправда.

2. Врло є праведно дозволѣно да господаръ избегне плаћанѣ даванѣмъ ноксе; єръ было бы неправо да робъ због невалялства буде господарима више штета него што сам вреди.

3. Господаръ туженъ ноксалномъ тужбомъ због роба своєъ, ослобођавао се кадъ да роба тужителю; и тада собственость одъ господара на свагда се на овога пренаша: но ако є робъ штету, ономе коме є данъ, накнадіо набавлѣнимъ новцемъ, ослобођавао се помоћу претора и противу волѣ господара.

4. Ноксалне тужбе основане су или законима или едиктомъ преторскимъ: законима: као због крађе законом XII. табл.; због неправедне штете законом Аквилія; едиктомъ преторскимъ, као због увреде и отети добара.

5. Свака ноксална тужба иде за кривцемъ: єръ ако робъ твой учини ноксію докъ є у твоіой власти, ти можешъ быти туженъ; кадъ пређе у туђу власть онда се овай може тужити; а ако буде ослобођенъ онъ є непосредно обвезанъ и даванѣ ноксе неможе више имати места. И обратно, непосредна тужба може постати ноксална: єръ ако слободанъ човекъ учини ноксію па твоимъ робомъ постане, (а у коимъ то случаима быва, казали смо у првой кньизи), ти можешъ быти туженъ ноксалномъ тужбомъ, коя пре беше непосредна.

6. Ако робъ учини ноксію господару, нема тужбе: єръ никаква обвезаность неможе се родити између господара и онога кои є подъ нѣговомъ власти; зато, и ако у туђу власть пређе робъ, или буде ослобођенъ, нити може быти туженъ онъ, нити онай у чію є власть дошао. По томе, ако ти туђъ робъ учини ноксію, па после дође подъ твою власть, уништава се тужба твоя, єръ є у оно положенѣ доведена, у коме неможе є быти; и зато; и ако изиђе изъ твое власти, неможешъ га тужити: исто є тако, ако господаръ што робу своме учини, нити онъ може, ако буде ослобођенъ или одтуђенъ, тужити господара.

7. Стари су допустили ово и за членове фамиліе, мушке и женске. Но напредакъ човечанства съ правомъ є одбаціо овакву строгость, и ово є изъ обштегъ употребленя готово сасвимъ изишло. Како бы се могло допустити, да отацъ буде обвезанъ дати сына свога а нарочито кѣерь, другоме због штете? Не бы ли трпіо средствомъ сына више отацъ него и самъ сынъ? а за кѣери то већъ и стидъ забранюе. Зато є определѣно да се ноксалне тужбе ограниче само на робове; почемъ кодъ стары обяснителя закона врло често налазимо да

се и сами членови породице, због своє кривице, могу лично тужити.

TIT. VIII. DE NOXALIBUS ACTIONIBUS.

1. Noxa autem est corpus, quod nocuit, id est servus; noxia ipsum maleficium, veluti furtum, damnum, rapina, iniuria.

2. Summa autem ratione permissum est noxae deditione defungi; namque erat iniquum, nequitiam eorum ultra ipsorum corpora dominis damnosam esse.

ГЛАВА IX.

О ШТЕТИ КОЮ УЧИНИ ЧЕТВОРОНОГА ЖИВОТИЊА.

l. 1. § 4. 10. D. si quadrup. IX. 1. l. 40. § 1. l. 42. D. de aedil. ed. XXI. 1., l. 130. D. de reg. juris L. 17.

Ноксална тужба дає се законом XII. табл. због животињ коя се ума лишава, ако учини какву штету из несташлука, из ярости или због дивлячства. Та животна, ако се даду због ноксе, ослобођаваю обтуженога, почем тако наређує законъ XII. табл., на пр. ако конь кои се баца, удари ногом или ако во кои боде удари рогом. Но ова тужба има места само за штету кою та животиня учини противъ природе: а престає ако є штета учињена у следству природне дивлячности. Найпосле, ако медведъ побегне одъ господара па учини штету, неможе се господаръ окривити, єръ є престао быти господаръ чимъ є побегла та дивля животиня. Pauperies є штета, кою учини животно безъ разума; єръ є штета учињена безъ зле намере, нити се може рећи да є животно учинило повреду права, почем нема памети. Оволико што се тиче ноксалне тужбе.

1. У осталомъ треба знати да намъ едиктъ едилски забранює, да држимо псето, вепра, дивлѣ свиње, медведа, лава, тамо где є путъ; и ако се учини овоме противно па се догоди штета слободномъ човеку, господаръ ће се осудити на толико колико судія наће за право; за осталу штету на двогубо колика є штета. Осимъ овы едилски тужби моћи ће се употребити и она de pauperie: єръ никада тужбе, нарочито кривичне, непотиру єдна другу кадъ се у истой ствари стичу.

TIT. IX. SI QUADRUPES PAUPERIEM FECISSE DICATUR.

ГЛАВА X.

СРЕДСТВОМЪ КОИ ЛИЦА МОЖЕМО ПОТРАЖИВАТИ.

Gaj. IV. 82. 84. 85.

Да напоменемо да свакій може потраживати или у своє име или у име другогъ: у име другогъ као пуномоћникъ, туторъ, старатель; некада є было у обичаю да се ніе могло потраживати у име другогъ, осимъ за народъ, за слободу, за туторство. Осимъ тога законъ хостилія дозволіо є, да се због краће може тражити у име они кои су кодъ непріятеля заробльни, или су удальни због државе, или у име оны лица коя бы была у туторству оваквы люди. Ово є доста незгодно было, да се у осталимъ случаима неможе у туће име ни потраживати ни одбити тужба, зато су люди почели преко пуномоћника парничити се, єръ болестъ, старостъ, нужданъ путъ, и млоги други узроци често сметаю да сваки за своимъ пословима иде.

1. Пуномоћникъ се поставля безъ определьны речи, безъ присуства противника, шта више често

и безъ нѣговогъ знаня: єръ коме дозволишъ да твою стварь тражи или брани, тай є твой пуномоћникъ.

2. Како се тутори и старательи поставляю изложено є упрвой кньизи.

TIT. X. DE IS PER QUOS AGERE POSSUMUS.

1. Procurator neque certis verbis, neque praesente adversario, imo plerumque ignorante eo, constituitur; cuicunque enim permiseris rem tuam agere aut defendere, is procurator intelligitur.

2. Tutores et curatores quemadmodum constituantur, primo libro expositum est.

ГЛАВА XI.

О ЄМСТВИМА.

Gaj. IV. 89. 90. 96, 98. 99—102.

Другій є начинъ ємства быо у старо време, а другій є сада ушао у употребленѣ. Одпре, у стварной тужби притежатель приморавао се да да ємство тужителю, како бы, ако изгуби парницу а неврати ни саму стварь ни процењу у парници, тужитель могао или нѣга тужити или нѣгове ємце: то ємство звало се judicatum solvi. Зашто се тако зове лако є разумети, єръ у нѣму уговара тужитель да му се плати што му буде досуђено. Млого више онай кои є стварномъ тужбомъ туженъ, морао є дати ємство, ако є быо бранитель у име другогъ. Онай кои є дигао стварну тужбу, ако є тражіо у свое име, ніє се приморавао да да ємство. Но пуномоћникъ, кадъ є дигао стварну тужбу, морао є ємствовати *да ће господаръ потраживанѣ одобрити:* єръ се бояло да небы опетъ господаръ за исту

ствaрь водіо парницу. По речима едикта и тутори и старателъи на истый начинъ као и пуномоћници имали су дати ємство; но по неки путъ кадъ су они были тужителъи, ніє имъ се тражило ємство. То є тако было, ако є была ствaрна тужба.

1. А ако є была лична тужба, одъ стране тужителя исто важи, што смо рекли за ствaрно потраживанѣ. А одъ стране обтуженогъ, ако парничи у име другогъ, свакояко треба да да ємство, єръ нико неможе безъ ємства быти важанъ бранитель у туђой ствари. Ако ко у своє име брани се у личной тужби, ниє се приморавао да да judicatum solvi.

2. Ово є данасъ другачіе. Обтужени, у ствaрной као и у личной тужби, кадъ самъ парничи за се, неприморава се да да ємство за процену у парници; но само є обвезанъ да ємствує за се, да ће се лично на суду показивати до свршетка парнице. Ово ємство, по томе какавъ є обтужени, састои се или у обећаню са заклетвомъ, што се зове cautio juratoria; или у простомъ обећаню или, найпосле у даваню ємца.

3. Ако се средствомъ пуномоћника или тужи или брани, онда, кадъ є пуномоћникъ тужитель, ако ніє пуномоћство уписано у протоколъ, или властодавацъ не доће лично у судъ да потврди пуномоћіє, пуномоћникъ є обвезанъ да да ємство *да ће господаръ тужбу одобрити:* то важи и за тутора, старателя, и друга таква лица, коя су примила управу туђегъ имања, па туже другогъ преко пуномоћника.

4. Кадъ є некій туженъ, ако присуствує и хоће да да пуномоћника, може или самъ на судъ доћи, и потврдити свога пуномоћника дававши самъ ємство judicatum solvi свечанимъ стипулаціяма, или може то ванъ суда учинити, поставивши се за ємца свога пуномоћника за све што се налази у ємству iu-

dicatum solvi. Тада є обвезанъ да да хипотеку на своя добра, было да є ємствовано судейски или вансудейски, и ова обвезаность прелази и на нѣгове наследнике. Осимъ тога мора да да ємство да ће се лично на суду показати у време изрицаня пресуде, и да ће, ако се непокаже, ємацъ быти обвезанъ да плати суму на кою є осуђенъ, осимъ ако се апелира противъ пресуде.

5. Ако обтужени ма изъ каквогъ узрока неприсуствує, а другій ко хоће да се прими нѣгове одбране, неразликујући стварна и лична потраживаня, може то чинити но тако, да да ємство judicatum solvi за процену у парници; єръ нико по старомъ правилу (као што є речено) неможе быти важанъ бранитель туђе ствари безъ ємства.

6. То све лакше и подпуніе научиће се посећаванѣмъ судова и практикомъ.

7. Наређуємо да важе ова правила не само у овой царской вароши, него и у свимъ нашимъ провинціяма, и ако се тамо збогъ незнаня друкчіе ради; єръ є нуждно да све провинціе главу свію наши држава т. є. ову царску варошь следую и по ньой се управляю.

TIT. XI. DE SATISDATIONIBUS.

3. Sin autem per procuratorem lis vel infertur vel suscipitur, in actoris quidem persona, si non mandatum actis insinuatum est, vel praesens dominus litis in iudicio procuratoris sui personam confirmaverit, ratam rem dominum habiturum satisdationem procurator dare compellitur; eodem observando, et si tutor vel curator vel aliae tales personae, quae alienarum rerum gubernationem receperunt, litem qnibusdam per alium inferunt.

6. Quae omnia apertius et perfectissime a quotidiano iudiciorum usu in ipsis rerum documentis apparent.

7. Quam formam non solum in hac regia urbe, sed etiam in omnibus nostris provinciis, et si propter imperitiam forte aliter celebrabantur, obtinere sencemus. quum necesse est, omnes provincias caput omnium nostrarum civitatum, id est hanc regiam urbem, eiusque observantiam sequi.

ГЛАВА XII.

О НЕПРЕСТАНИМЪ И ВРЕМЕНИМЪ ТУЖБАМА, И КОЄ ПРЕЛАЗЕ НА НАСЛЕДНИКЕ ИЛИ ПРОТИВЪ НЬИ.

Gaj. IV. 110—114.

Садъ да напоменемо да су се оне тужбе коє су долазиле одъ закона, С. консулта, или изъ царски конституція, одпре могле непрестано упражнявати, докъ нису царске конституціе ограничиле како стварне тако и личне тужбе. Оне тужбе коє долазе по самомъ судству преторовомъ, понайвише само крозъ годину дана важе: єръ и самогъ претора властъ трає само годину дана. По кадкадъ су ове тужбе неопределѣне, т. є. простиру се до времена опредељногъ по конституціяма: такве су оне коє се даю притежателю добара и осталима кои су на месту наследника. Тужба због краѣе manifestum, и ако долази изъ судства самогъ претора, опетъ се дає непрестано; єръ бы было непаметно да се за годину сврши.

1. Све тужбе коє неко има или се имаю противъ нѣга, или по самомъ праву или одъ претора, неиду свагда и нѣговимъ наследницима или противъ ньи. Єръ є найясніе правно правило, да кривичне тужбе непрелазе противъ наследника крив-

ца, на пр. тужба због, краће, грабежи, увреде, неправедне штете. Но овакве тужбе припадаю наследницима оштећеног, нити іим се одричу, осим тужбе због увреде, и ако се наће друга каква тужба коя іой є подобна. По кадкадъ нема се ни тужба на основу уговора, противу наследника на пр. тужба, коя се дає противу некога за злонамеръ, кои є онъ учиніо, недає се противу нћеговог наследника, ако се онъ није користіо овимъ злонамеромъ. Кривичне тужбе о коима смо горе говорили, ако є међу самимъ главнимъ лицима била litis contestatio, даю се и наследницима и противу њи.

2. Остає да напомено ово, ако обтужени пре него што се ствар пресуди задовольи тужителя, судія по дужности треба да га ослободи, и ако є іошъ у почетку суђеня био у таквомъ положаю да бы се морао осудити: ово є што се одпре обично говорило, да све тужбе разрешаваю.

TIT. XII. DE PERPETUIS ET TEMPORALIBUS ACTIONIBUS, ET QUAE AD HEREDES ET IN HEREDES TRANSEUNT.

ГЛАВА XIII.

О ПРОТИВСТАВКАМА.

Gai IV. 115. 116. 118. 120 — 124; l. f. c. de procurat. II. 13

Следує да говоримо о противставкама. Оне су уведене ради одбране оны кое тужимо; єръ често се догаћа да є само потраживанћ тужителћво, и ако основано на праву, опетъ неправедно спрамъ онога кои є тужень.

1. Ако си на пр. страхомъ приморанъ, или због

злонамера наведенъ, или у погрешку павши обећао стипулираюћемъ Тицію, што му ниси морао обећати, ясно є да си по грађанскомъ праву обвезанъ, и важнае тужба коіомъ се тражи одь тебе да дашъ. Но неправо бы было кадъ би те осудили, зато ти се дає противставка metus causa, или doli mali или in factum composita, да одбієшъ тужбу.

2. Исто є тако ако ко уговори суму новаца као да ће ти є позаймити, па ти не изда новацъ. Єръ известно є, да онъ толико новаца одъ тебе може тражити; а ты треба да дашъ почемъ си стипулаціомъ обвезанъ. Но почемъ бы было неправедно да будешъ у то име осуђенъ, дозволява ти се, да се можешъ бранити противставкомъ non numeratae pecuniae, коє траянђ мы смо нашомъ конституціомъ ограничили (као што є већъ у предходећимъ књигама речено) (l. 14. C. IV. 30; cfr supra III. 21).

3. Осимъ тога дужникъ, ако учини пактъ са повителћмъ, да се одъ њга нетражи, опетъ остає обвезанъ, будући се обвезаности неразрешаваю на свакіи начинъ пактомъ. Зато важи противъ њга тужба коіомъ тужитель тражи: *Ако се покаже да треба да да;* но будући є неправедно да се осуди противу пакта, може се бранити противставкомъ pacti conventi.

4. Такође, ако се дужникъ на понуду повериталя закуне да ніе ништа дужанъ, опетъ онъ остає обвезанъ; но будући бы неправедно было да се тужи због кривоклетства, брани се противставкомъ jusiurandi (заклетве). И у стварнимъ потраживаньима такође су нуждне противставке, као кадъ се на предлогъ тужителя притежатель закуне, да є та ствар њгова, па опетъ тужитель исту ствар виндицира; єръ и ако є истина што тражи, т. є. башъ да се притежатель осуди ствар њгова, опетъ є непра ведно да се притажатель осуди.

5. Такође ако є на тужбу, било личну было стварну, противо тебе пресуда изречена, опетъ обвезаность траєе, и зато после по строгомъ праву може опетъ ту стварь противу тебе тражити; но ты се морашъ помоћи противставкомъ rei judicatae.

6. Оволико є довольно ради примера. У осталомъ како су противставке нуждне изъ млоги и разны узрока, може се видити из пространіи књига Дигеста или Пандекта.

7. Неке одъ њи постаю по законима или по ономъ што има силу закона, или по судству самогъ претора.

8. Противставке зову се неке непрестане и уништаваюће, неке времене и одлажуће.

9. Непрестане и уништаваюће оне су, коє се свагда могу противположити тужительима, и коє свагда уништаваю оно о чему є споръ: таква є противставка doli mali, quod metus causa factum est, и pacti conventi, кадъ є уговорено да се никако новацъ не тражи.

10. Времене и одлажуће су, коє сметаю крозъ известно време и даю одлаганѣ у времену: такова є pacti conventi кадъ є тако уговорено да се нетражи за известно време на пр. за 5. година; єръ пошто то време проће, несмета се тужителю да тражи свою стварь. Дакле они коима бы се противставила противставка pacti conventi или друга каква подобна, кадъ бы за известно време тражили, мораю да одложе свою тужбу и да траже пошто определѣно време проће: зато се оне и зову одлажуће противставке; єръ ако су пре времена тражили, па се одговори противставкомъ, тада неће ништа добити због противставке, а преће ли после времена нису се могли тужити, єръ су несмислено стваръ на судъ довели и свршили, и по томъ стварь су изгубили. Но ми нећемо да се данасъ та-

ко строго поступа; но наређуємо да се подчини зеноновой конституціи (l. I C. de plus pet. III. 10) онаи, кои се усуди те поведе парницу пре него што прође време пакта или обвезаности. Ту є конституцію донео законодаваць за оне, кои по времену више траже: ако тужитель презре примиріє, коє є или самъ добровольно дао, или се у природи тужбе садржи. ово време удвоєно даће се онима кои ту неправду претрпе; и шта више, кадъ истече то време немораю другчіе примити парницу но тако, ако имъ се сви трошкови парнични најпре плате, да се тужитељи претрпивши ту казнь науче, како треба поштовати време за парниченъ дано.

11. Осимъ тога има одлажући противставки и по лицу, такове су пуномоћничке, на пр. ако се ко тужи преко војника или жене: єръ војницима недозволява се да могу као пуномоћници тражити ни за отца, ни за матерь, ни за жену, па ни по царскомъ рескрипту; но за своє послове могу се старати без повреде дисциплине. Како смо видили да се на судовима никако неупотребляваю оне противставке, коє су се некадъ противполагале пуномоћницима, због губитка чести властодавца или самогъ пуномоћника, тако смо решили да се оставе, да се небы због оваковы препирки, одлагао испыть самога посла,

XIII. DE EXCEPTIONIBUS.

Sequitur, ut de exceptionibus dispiciamus. Comparatae sunt autem exceptiones defendendorum eorum gratia, cum quibus agitur, saepe enim accidit, ut, licet ipsa persecutio, qua actor experitur, justa sit, tamen iuiqua sit adversus eum, cum quo agitur.

5. Item si indicio tecum actum fuerit, sive in rem sive in personam, nihilominus obligatio durat, et ideo

ipso iure de eadem re postea adversus te agi potest; sed debes per exceptionem rei iudicatae adiuvari.

9. Perpetuae et peremtoriae sunt, quae semper rem, de qua agitur, perimunt: qualis est exceptio doli mali, et quod metus causa factum est, et pacti conventi, quum ita convenerit, ne omnino pecunia peteretur.

ГЛАВА. XIV.

О ОДГОВОРИМА НА ПРОТИВСТАВКЕ.

Gaj IV. 126 — 129.

Кадкадъ догађа се да противставка, коя на први погледъ праведна изгледа, неправедно шкоди. Кадъ се то догоди, нуждно є да се другимъ наводомъ помогне тужитель, што се зове реплика, єръ се њомъ одбія или разрешава право истичуће изъ противставке: на пр. кадъ неко уговори са своимъ дужникомъ, да одъ њега нетражи новце, па после противно томе уговори, т. є. да поверитель може да тражи; ако повериталъ тражи а дужникъ му противстави, да бы се текъ тако могао осудити, кад небы уговоріо да поверитель те новце нетражи; та противставка шкоди поверителю, єръ є тако уговоріо: и што є тай уговоръ опетъ истинитъ и ако су доцніе противно уговорили: но будући є неправедно да се тужитель одбіе, даће му се због доцніегъ уговора реплика (одговоръ на противставку).

1. Опетъ, но кадкадъ се догађа да реплика, коя є на први погледъ праведна, шкоди неправедно. Кадъ се то догоди, нуждань є другій наводъ на помоћъ обтуженогъ, то се зове дуплика.

2. И опетъ ако се и она на први погледъ чини да є праведна, но због каквогъ узрока неправед-

но шкоди тужителю, опетъ му се даѥ другій наводъ, коимъ се тужитель помаже, то се зове триплика.

3. Различность послова увела ѥ, да се кадкадъ употребе све ове противставке далѣ него што ѥ речено: што се све болѣ и лакше може дознати изъ пространіи кньига дигеста.

4. Противставке коима се тужитель брани, понайвище даю се и нѣговимъ ємцима; то ѥ праведно, єръ што се одъ ньи тражи то се тражи одъ самогъ дужника, будуѣи овай има по тужби збоъ налога да имъ врати, што они за нѣга плате. Зато, ако ко уговори са дужникомъ да новце нетражиі дозволило се да се противставкомъ pacti convent, помогну и они, кои су за дужника обвезани, као да ѥ са ньима самимъ уговоріо да тай новацъ одъ ньи нетражи. Но неке противставке не даю іймъ се, на пр. ако дужникъ уступи своя добра, па га повеитель тужи, онъ ће се бранити противставкомъ nisi bonis ceserit; а ємцима ова противставка недаѥ се: наравно зато што онай кои друге за дужника обвезуѥ, наивише гледи то кадъ дужникъ постане неплатежанъ, да може своѥ тражити одъ оны кои су за дужника обвезани.

TIT. XIV. DE REPLIGATIONIBUS.

1. Rursus interdum evenit, ut replicatio quae prima facie iusta sit, inique noceat. Quod quum accidit, alia allegatione opus est adiuvandi rei gratia, quae duplicatio vocatur.

3. Quarum omnium exceptionum unum interdum ulterius, quam diximus, variétas negotiorum introduxit; quas omnes apertius ex Digestorum latiore volumine facile est cognoscere.

ГЛАВА XV.

О ИНТЕРДИКТИМА.

Gaj. IV. 138. 139. 142—144, 147—150, 153—160.

Долази да видимо о интердиктима, и о тужбама, коє се упражняваю место њи. Интердикти были су некада формуле и ставови, коима є преторъ или заповедао да се што учини, или забраньивао да што буде: што се найвише тада чинило кадъ су се спорили о притежаваню или о као-притежаваню.

1. Главно є поделенѣ интердикта ово: или су prohibitoria, или restitutoria, или exhibitoria. Prohibitoria су, коима преторъ забраньє да што буде, на пр да се чини насиліє ономе кои правилно притежава, или ономе кои носи мртваца тамо где има право; или да се на светомъ месту зида; или да се што прави на явной реци или нѣной обали што смета пловидби. Restitutoria су, коима онъ заповеда да се што врати, на пр. да се врати притежателю добара притежанѣ наследны стварій, коє неко другій притежава као наследникъ или као притежатель, или кадъ заповеда да се врати притежанѣ ономе, кои є силомъ избаченъ изъ притежаня добра каквогъ. Exhibitoria су, коима заповеда да се што покаже, на пр. лице о чіемъ се ослобоѣню спори, или да се покаже ослобоѣеникъ чіе услуге патронъ тражи, или да се родителю покажу деца коя су подъ нѣговоиъ власти. Има ій кои мисле да се интердиктомъ управо зову они што су prohibitoria, єръ interdicere є казати, забранити; а restitutoria и exhibitoria требало бы управъ звати декретима: но надвладало є мнѣніє оны кои мисле да све треба звати интердиктима, будуѣи су inter duos (измеѣу две стране) изречена.

2. Следує ово поделенѣ интердикта, што су неки начинѣни за набавку, неки за одржанѣ, а неки за повраћай притежаня.

3. За набавку притежаня дає се притежателю добара интердиктъ кои се зове quorum bonorum; нѣгова є сила и власть та, да штогодъ ко притежава као наследникъ или притежатель изъ оны добара; кои' є притежанѣ некоме дано, то све да има вратити ономе коме є дано притежанѣ добара. Као наследникъ притежава онай кои мисли да є наследникъ; као притежатель притежава онай кои стварь наследну или и цело наследіє притежава безъ икаквогъ права и знаюћи да то нѣму неприпада. Ово се зато зове интердиктъ за набавку притежаня, што є онъ само ономе одъ ползе, кои садъ текъ први путъ тражи да добіє притежанѣ ствари: и тако ономе кои є имао притежанѣ па га изгубіо, овай интердикъ ніє одъ ползе. И интердиктъ тако названъ Салвіяновъ, начинѣнъ є за набавку притежаня, нѣга употреблява господаръ добра за закупчеве ствари, коє є овай за закупну цену у залогу дао.

4. За одржанѣ притежаня начинѣни су интердикти uti possidetis и utrubi, кадъ се због собствености какве ствари одь обе стране спори, па се найпре пыта, кои ће одъ парничара притежавати а кои тражити. Єръ, ако се найпре неопредели да єданъ одъ нѣи притежава, неможе се основати тужба petitoria, єръ и по закону и по природномъ разуму треба єданъ да притежава, а другій одъ притежателя да тражи. И будући є млого користніє притежавати него тражити, зато понайвише и готово свагда води се великій споръ о самомъ притежаваню. Полза притежаваня та є, што и ако ніє стварь онога кои притежава, ако само тужитель немогне доказати да є нѣгова, притежа-

нѣ остае на своме месту: изъ тога узрока, кадъ су права обоице неизвестна, суди се противу тужителя. Интердиктомъ uti possidetis тражи се притежанѣ земаля или куѣа, интердиктомъ utrubi притежанѣ покретны стварій. Кодъ стары сила и властъ овы интердикта имала є велику разлику: єръ по интердикту uti possidetis онай є добіяо, кои є притежавао у време интердикта, ако само ніе силомъ ни тайно ни прекарно добіо одъ противника притежанѣ, и ако є другогъ силомъ отерао, или тайно узео туѣе притежанѣ, или некогъ моліо да му дозволи да притежава прекарно; а интердиктомъ utrubi онай є добіяо, кои є за већу частъ те године безъ силе, тайности и прекарности одъ противника притежавао. Данасъ є то друкчіе, єръ властъ оба интердикта изравнана є што се тиче притежаваня: онай добія и у покретной и у непокретной ствари, кои у време кадъ є противникъ учиніо litis contestatio, притежава стварь безъ силе, безъ тайности и безъ прекарности.

5. Узима се да ко притежава не само онда кадъ самъ притежава, но и онда кадъ другій ко у име нѣгово притежава, ма тай и небыо подъ нѣговомъ власти, као што є закупацъ и кирайція. Притежава се и средствомъ оны кодъ кои є неко оставіо стварь, или коима ю є дао на послугу, због тога каже се да неко може притежанѣ задржати средствомъ ма кога лица, кое стварь у нѣгово име притежава. Зато се може и самомъ вольомъ задржати притежанѣ, т. є. ако ніе ни самъ у притежаню нити ко другій у име нѣгово притежава, опетъ задржава притежаванѣ ако ніе оставіо стварь у намери да се нѣ одрече, но да є после узме. Како се набавля собственость изложили смо у другой кньизи; нити има сумнѣ да се самомъ намеромъ притежанѣ набавити неможе.

6. Употребљава се интердиктъ за повраћай притежаня, ако ко на силу изгуби притежанѣ землѣ или зданія; нѣму се даѥ интердиктъ unde vi, коимъ се овай кои ѥ истерао, приморава да истераноме врати притежанѣ, ма да овай притежаваше одъ онога кои га ѥ силомъ избаціо, тайно или прекарно. Но по царскимъ конституціяма (валент. Теод. и Аркад. l. 7. C. unde vi VIII. 4.) као што смо вечъ казали, ако ко стварь силомъ заузме, ако ѥ стварь нѣгова лишава се собствености; ако ѥ стваръ туђа пошто ѥ врати приморава се да да и вредность ствари ономе кои ѥ силу претрпіо: Ко другогъ силомъ изъ притежаня избаци, обвезанъ ѥ и по закону Юлія због силе приватне, или због силе явне: због силе приватне, ако ѥ безъ оружія силу учиніо; због силе явне ако ѥ некогъ са оружіемъ отерао са притежаваня. Подъ оружѣмъ разуме се не само штитъ, мачъ, и шлемъ, но и батине и каменѣ.

7. Треће поделенѣ интердикта ово ѥ: или су прости или двогуби. Прости су на пр. у коима ѥданъ тужитель, другій обтуженый, такви су сви restitutoria и exhibitoria: єръ тужитель ѥ кои тражи да се покаже или да се врати; обтуженый ѥ одъ кога се тражи да врати или да покаже. Интердикти prohibitoria єдни су прости, єдни двогуби. Прости су, кадъ на пр. забранює преторъ да се што начини на светимъ местима, на явной реци или на нѣной обали; єръ тужитель ѥ онай кои жели да што небуде, обтужени ѥ кои намерава да што учини. Двогуби су на пр. интердиктъ uti possidetis и utrubi; зато се називаю двогуби, што ѥ у кѣима равно положенѣ оба парничара, нити се узима да ѥ ко нарочито тужитель или обтуженый, но свакій ѥ како тужитель тако и обтуженый.

8. Данасъ ѥ излишно говорити о поступку и ис-

ходу кои су некадъ имали интердикти: еръ кадъ се ванредно суди као што се данасъ чини у свимъ судовима, ніе нуждно да се да интердиктъ; но суди се безъ интердикта као да є полезна тужба на основу интердикта дана. (Діокл. и Макс. l. 3. C. VIII. 1.)

TIT. XV. DE INTERDICTIS.

Sequitur, ut dispiciamus de interdictis seu actionibus, quae pro his exercentur. Erant autem interdicta formae atque conceptiones verborum, quibus praetor aut iubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat; quod tum maxime faciebat, quum de possessione aut quasi possessione inter aliquos contendebatur.

2. Sequens divisio interdictorum haec est, quod quaedam adipiscendae possessionis causa comparata sunt, quaedam retinendae, quaedam recuperandae.

ГЛАВА XVI.

О КАЗНЕНЮ ОНЫ КОИ СЕ НЕСМИСЛЕНО ПАРНИЧЕ.

Gaj. IV. 173. 182.

Садъ треба да напоменемо да су се одвећъ старали законодавци да препрече, да се люди лако непарниче, што є и наша жеља. За ту цель найболь є средство, ако се несмысленость како тужителя тако и обтужены ограничи, часъ новчаномъ казни, часъ заклетвомъ, часъ плашньомъ због губитка чести.

1. Тако се по нашой конституціи (l. 2. C. II. 59.) поднаша заклетва свима, одъ кои се што тражи; еръ обтужени неможе другояче употребити своє наводе, докъ се найпре незакуне, да ће, ако противречи, то чинити у увереню да є нѣгова ствар добра. Осимъ тога противу оны кои одричу, дає

се неки путъ тужба на двогубо и трогубо, тако є кадъ се тужи због неправедне штете, или због испорука оставлѣны поштованимъ местима. Има случая у коима є одма съ почетка тужба већа одъ просте, на пр. за крађу manifestum четворогуба, за nec manifestum двогуба: єръ у овимъ случаима и іошъ некимъ, было да обтуженый одриче было да признає, тужба є већа одъ просте. Такође се и тужитель због клеветаня ограничава: єръ и тужитель мора се заклети по нашой конституціи (l. 2. C. de jurej. propt. cal.) да неће клеветати. И адвокати обе стране такође се заклиню, што се у другой нашой конституціи наређує (l. 14. § 1. C. III. 1). Ово є све уведено место старе тужбе због клеветаня, коя є изъ обичая изишла: будући є казнила тужителѣ десетомъ части парнице, а нашли смо да се та казнь никада ніє изрекла: на место нѣ уведена є горня заклетва, и обвезаность за несавестногъ парничара да штету и парничне трошкове своме противнику плати. (l. 13. § 6. C. de judic.)

2. Некипутъ осуђеня доносе губитакъ чести: на пр. у тужбама због крађе, грабежи, увреде, злонамера; такође у тужбама непосреднимъ а не противнимъ због туторства, налога, оставе; такође у тужби pro socio, коя є одъ обе стране непосредна, и због тога, кои одъ ортака буде осуђенъ, тай губи честь. Но у тужбама због крађе, грабежи, увреде и злонамера, губе честь не само они кои су осуђени, него и они кои се поравнаю, и праведно: єръ разлика є да ли є ко дужникъ по крививы или по уговору.

3. Све тужбе коє се хоће да употребе, мораю се почети са ономъ части едикта, коіомъ преторъ определява како се позива in jus; єръ пре свега противникъ се мора позвати in jus, т. є. предъ онога кои има юрисдикцію. Томъ части едикта преторъ

родительима и патронима, такође родительима и децы патрона и патронкиня дає ту честь, да њіова деца и ослобођеници немогу ій друкчіе in jus позвати, него ако одъ самога претора захтеваю и добію дозволенѣ: а ако ко друкчіе позове, противъ нѣга определіо є казнь одъ 50 солида.

TIT. XVI. DE POENA TEMERE LITIGANTIUM.

Nunc admonendi sumus, magnam curam egisse eos, qui iura sustinebant, ne facile homines ad litigandum procederent; quod et nobis studio est. Idque eo maxime fieri potest, quod temeritas tam agentium, quam earum, cum quibus ageretur, modo pecuniaria poena, modo iurisiurandi religione, modo infamiae metu coercetur.

ГЛАВА XVII.

О ДУЖНОСТИ СУДІЄ.

Остає да говоримо о дужности судіє. Пре свега судія треба да гледи, да не суди другачіе него како захтеваю закони, конституціе и обичаи.

1. Зато ако досуђує због ноксалне тужбе, треба да гледи, ако треба да се господаръ осуди, да га овако осуди: *Осуђуємъ Публія Мевія да да Тицію 10 златица или ноксу.*

2. Ако є стварна тужба, онда ако суди противу тужителя, треба да ослободи притежателя, а ако суди противу притежателя, треба да га осуди да врати саму стварь съ плодовима. Но ако притежатель вели да му є немогуће да одма врати, и тражи безъ вараня време за које ће моћи вратити, треба му допустити, но тако да да ємство за вред-

ность парнице, за случай ако неби вратіо за време кое му є дано. И ако се наследство тражи, што се тиче плодова важи оно, што смо рекли да важи и у тражбини поєдины ствариј. Они плодови кое притежатель због своє кривице ніе сабрао, у обема тужбама готово се єднако у рачунъ узимаю, ако є притежатель несавестанъ быо: а ако є быо савестанъ притежатель неузимаю се у рачунъ плодови потрошени и непримлѣни, али пошто се тужба подигне, узимаю се у рачунъ и они плодови кои нису сабрани због кривице притежателя, и они кои су сабрани па потрошени.

3. У тужби ad exhibendum, ніе довольно да обтуженый ствары покаже, него є нуждно да покаже и све што зависи одъ ствари, т. є. да тужитель буде у онаквомъ стању у каквомъ бы быо, да є ствары показана одма како се затражило да се покаже: и зато и ако за то време притежатель добіе ствары застарелошћу, опетъ ће быти осуђенъ. Осимъ тога судія има узети у рачунъ плодове за време средње, т. є. за оно кое є протекло одкако се дала тужба ad exhibendum па докъ се пресуда не изрече. Ако онай кои є туженъ да покаже, вели да ствары неможе одма показати, и за то иште време, па се види да то тражи безъ вараня, нека му се да, но на ємство да ће вратити. А ако одма по заповести судиной, нити ствары покаже, нити да ємство да ће доцніе показати, онда се има осудити на накнаду свега интереса, кои є имао тужитель да се ствары одма съ почетка покаже.

4. У тужби familiae erciscundae, треба поєдине ствари досудити поєдинимъ наследницима, а ако є досуђенъ веће за єдно лице, тада треба, као што є већъ речено, да осуди ово лице да плати своимъ санаследницима известну суму. Може се ко спрамъ своґъ наследника у то име осудити и зато, што

є самъ прибрао плодове наследногъ добра, или є наследну стварь покваріо или потрошіо. То є тако, было да є више санаследника, было да є само њи двоица.

5. Исто є тако и у тужби communi dividundo, кадъ се ради о деоби више предмета. А ако се тражила деоба єдне заєдничке ствари, на пр. добра, ако се исто добро згодно на части поделити може, нека судія свакоме досуди поєдине части, и ако є часть єднога већа, нека га обратно осуди да плати другима известну суму, а ако се згодно неможе поделити, ако є то на пр. робъ, или мазга, о чему се парничи, тада се цело єдноме досуђує, а онъ обратно другима осуђує се да плати известну суму.

6. Ако се тражило уређенѣ граница, судія треба да гледи да ли є нуждно досуђенѣ: а оно є нуждно у єдномъ случаю: ако узтреба да се њиве разликую ясніимъ границама, него што су дотле быле; єръ тада є нуждно да часть неку одъ њиве єднога другоме досуди, у коме случаю треба да овай ономе известну суму плати. У то име осудити се има овомъ тужбомъ и онай, кои є што противъ граница изъ пакости учиніо, одневши на пр. каменѣ коє є было на међама, или посекавши дрва коя су на међи стаяла. Найпосле у име упорства овомъ тужбомъ осуђує се и онай, кои поредъ све заповести судіє, противи се мереню њива.

7. Што се коме досуди по тимъ тужбама, то одма постає собственостъ онога коме є досуђено.

TIT. XVII. DE OFFICIO IUDICIS.

Superest, ut de officio iudicis dispiciamus. Et quidem inprimis illud observare debet iudex, ne aliter iudicet, quam legibus aut constitutionibus aut moribus proditum est.

1. Ideoque si noxali iudicio addictus est, observare debet, ut, si condemnandus videtur dominus, ita debeat condemnare: *Publium Maevium Lucio Ticio in decem aureos condemno, aut noxam dedere.*

7. Quod autem istis iudiciis alicui adiudicatum sit, id statim eius fit, cui adiudicatum est.

ГЛАВА XVIII.

О ЯВНИМЪ ОБТУЖЕНЬИМА.

L. 233. § 2. D. de verb. sign. L. 16; l. 1. C. de his qui parent. IX. 17. l. 1. C. de crim. pec. IX. 28.

Явна обтуженя нити се устрояваю средствомъ тужби, нити имаю што подобно са осталимъ тужбама, о коима смо говорили, и млого се разликую одъ ньи и у увоћеню и у упражненю.

1. Явна се зато зову, што се упражненѣ ньиово у обште даѥ свакоме граћанину.

2. Одъ явны обтуженя нека су главна нека нису. Главна се зову што доносе за казнь смрть или забрану ватре и воде, или депортацію или осућенѣ на радню у рудницыма. Остала, ако доносе губитакъ чести са новчаномъ штетомъ, истина су явна, али опетъ нису главна.

3. За явна обтуженя ови су закони: законъ Юлія збогъ повреде величества, кои властъ свою простире на оне кои што учине противъ цара или државе: казнь се садржи у томе што се туженый лишава живота и споменъ нѣговъ и после смрти осућуѥ се.

4. Такоће законъ Юлія за угушенѣ браколомства, кои смрћу казни не само оне кои туће бракове каляю, но и оне кои се усућую недозволѣну страсть вршити и надъ мушкимъ. Истый законъ Юлія казни и безчестно дело безъ насилія учинѣно

са девойкомъ или удовицомъ коя поштено живи. Истый законъ определява за казнь кривцима, ако су поштени, да іймъ се половина иманя конфисцира, ако су непоштени, телесну казнь и релегацію.

5. Такође законъ Кορнелія de sicariis, кои осветителѣмъ мачемъ казни човекоубице, или оне кои иду са *telum*-омъ на убиство човека. Telum пакъ, као што є нашъ Гая у толкованю закона XII. табл. написао, просто зове се оно, што се на лукъ баца, но означава и све оно, што се изъ руке баца; следователно и каменъ, и дрво, и гвожђе, подъ тимъ се разуме. Зове се тако што се на далеко бацити може, и долази одъ грчке речи *τῆλοῦ* (далеко): а тай смисао можемо наћи и у грчкой речи, єръ што мы зовемо telum, они зову *βέλοσ* одъ *βάλλεσθαι*. То намъ каже Ксенофонъ, кадъ овако пише: „Донеше стварій кое се могу бацыти: копаля, стрела, праћкій и млого каменя.“ Sicarii — убице — зову се одъ sica, што значи великій ножъ. По истомъ закону казне се смрћу и тровачи, кои мрзкимъ вештинама као отровомъ, или маћичнимъ врачанѣмъ люде убіяю или явно продаю рђаве лекове.

6. После, другій законъ особиту казнь определює за оне, кои учине найужасніе злочинство; тай се законъ зове Помпея де parricidiis. Њимъ се наређує, ко ускори смрть родителя или сина, или другогъ лица одъ свогъ рода, когъ убиство садржи се подъ речи parricidium, было да се то усуди учинити тайно или явно, а тако и онай, по чіемъ є наговору то учињно и участникъ у злочинству ма да є и страный фамиліи, да се касни са казни за parricidium, а то ніе ни мачъ, ни ватра, ни друга каква обична казнь, него да се ушіе у кожный џакъ са псетомъ, петломъ, змиіомъ и маймуномъ, и да се у той отровной тавницы бацы, по каквоћи предела, или у суседно море или у реку, да се іошъ

за живота почне лишавати свега што є за животъ нуждно, и да му се узме живомъ небо а мртвомъ земля. Ако ко убіє друго коє лице, коє є по когнатству или по сродству по тастбини са њимъ родъ, издржаће казнь по закону Корнелія de sicariis.

7. Такође законъ корнелія за правленѣ лажны исправа, кои се зове и тестаментскій определява казнь за онога кои тестаментъ или другій писменый доказъ лажанъ напише, запечати, чита или покаже и за онога кои лажанъ печатъ начини, изреже или удари, знаюћи и злонамерно. Казнь по томе закону за робове є смрть (као и у закону о убицама и тровачима) а за слободне депортація.

8. Такође законъ Юлія о явной и приватной сили противу они иде, кои учине силу са оружіємъ или безъ оружія. Ако є сила са оружіємъ, по закону Юлія о явной сили, казнь є депортація; а ако є безъ оружія казни се конфискаціомъ трећине добара. Но ако є ко силомъ ограбіо девойку, удовицу, калуђерицу или другу жену, тада и злочинацъ и нѣгови саучастницы казне се смрћу по определеню наше конституціе, изъ коє се ово може подробніе научити.

9. Такође законъ Юлія због явне краће, казни оне кои украду новацъ или явну свету или религіозну ствар. Но ако сами магистрати за време своє администрације украду явны новаца, казне се смртномъ казни; и не само они него и њіови участницы у злочинству, или кои су са знанѣмъ примили одъ њи украдене ствари. Остала лица на коя се овай законъ односи, казне се депоорациомъ.

10. Међу явнимъ обтуженьима налази се іошъ и законъ Фабія de plagiariis, [1].) кои у известнимъ

---

[1]) Plagiarius є онай, кои знанѣмъ и злонамерно притаява, купуе, продае или држи у оковима човека слободногъ, сло-

случаима казни смртномъ казни по царскимъ конституціяма; а у некимъ случаима лакшомъ казни.

11 Осимъ овы међъ явнимъ обтуженьима іошъ су закони Юлія de ambitu, законъ Юлія repetundarum, законъ Юлія de annona, [1]) и законъ Юлія de residuis, кои говоре о известнимъ преступленьима и казне оне кои учине противно њинимъ правилима, не смртномъ казни но другимъ казнима.—Ово о явнимъ обтуженьима зато смо изложили, да вамъ ій тако рећи прстомъ покажемо и назначимо. У осталомъ болѣ ћете то научити са помоћу божіомъ изъ пространи књига Дигеста или Пандекта. (D. 48. 14. de lege jul. ambitus; D. 11. de lege jul. repetundarum; D. 12. de lege jul de annona; D. 13. ad legem jul pecul. et de sacril et de residuis.

TIT. XVIII. DE PUBLICIS IUDICIIS.

Publica iudicia neque per actiones ordinantur, neque omnino quidquam simile habent cum ceteris iudiciis, de quibus locuti sumus, magnaque diversitas est eorum et in instituendis et in exercendis.

1. Publica autem dicta sunt, quod cuivis ex populo executio eorum plerumque datur.

бодногъ одъ роѣеня или ослобоѣеногъ, или и роба туѣегъ безъ саизволеня нѣговогъ господара.

[1]) Зак. Юлія de ambitu, казни са 100 златица и по неки путъ и са депортаціомъ славолюбивце кои употребе силу или мито да бы добили явна званія.

Зак. Юл.repetundarum казни са депортаціомъ явне званичнике, кои примаю новаца за испуняванѣ или преступленѣ свое дужности.

Зак. Юлія de annona казни глобомъ одъ 100 златица онога кои подиже цену рани или препречава нѣнъ долаза къ.

Зак. Юлія de residuis казни оне, кои имаюћи да даду рачунъ задржаваю явне новце. Казнь в осуѣенѣ на трећину затаяне суме

11. Sunt praeterea publica iudicia lex Julia de ambitu, et lex Julia repetundarum, et lex Julia de annona, et lex Julia de residuis, quae de certis capitulis loquuntur, et animae quidem amissionem non irrogant, aliis autem poenis eos subiiciunt, qui praecepta earum neglexerint. — Sed de publicis iudiciis haec exposuimus, ut vobis possibile sit, summo digito et quasi per indicem ea tetigisse; alioquin diligentior eorum scientia vobis ex latioribus Digestorum seu Pandectarum libris, Deo propitio, adventura est.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Р19 Ср II 483. 1